

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

VEZİRKÖPRÜ'NÜN KÜLTÜR TARİHİ

Yüksek Lisans Tezi

OKAN IŞIK

Danışman
Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU

Samsun, 2020

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

VEZİRKÖPRÜ'NÜN KÜLTÜR TARİHİ

Yüksek Lisans Tezi

OKAN IŞIK

Danışman

Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU

Samsun, 2020

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığımı taahhüt ederim.

13/02/2020

Okan IŞIK

TEZ KABUL VE ONAYI

Okan IŞIK tarafından hazırlanan “VEZİRKÖPRÜ’NÜN KÜLTÜR TARİHİ” başlıklı bu çalışma, 13/02/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU_____

Üye : Prof Dr. Mehmet COĞ_____

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İlkay ERKEN_____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

____/____/____

Enstitü Müdürü

(İmza ve Mühür)

ÖZET

VEZİRKÖPRÜ'NÜN KÜLTÜR TARİHİ

Okan IŞIK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Şubat/2020

Danışman: Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU

Samsun'un Vezirköprü ilçesinin tarihi ve günümüzde görülen kültürel öğelerin tarihsel kökenlerinin incelenmesi bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Dört ana bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde Vezirköprü ilçesinin günümüzdeki fiziki coğrafyası, nüfusu ve ekonomik yapısı hakkında bilgi verilmektedir.

İkinci bölümde ise siyasi tarih anlatılmaktadır. Bölüme ilçede ki eski tarihsel kalıntıların bulunduğu Adatepe köyü incelenerek başlanmıştır. Oymaağaç köyünde bulunan Oymaağaç Höyüğü'nün eşitlendiği Hititlerdeki "Nerik kenti" hakkında bilgi verilmiştir. Hititlerin yıkılmasından sonra ilçede hâkimiyet gösteren Kaşka, Kimmer, İskit, Akhaimend, Makedonya krallığı süreci anlatılmıştır. Makedonya krallığından sonra kurulan Pontus devletinin kökeni, siyasi yapısı ile bu dönemde Vezirköprü'nün idari, siyasi ve coğrafi durumu incelenmiştir. Pontus devletinin yıkılış süreci hakkında bilgi vererek yıkılış sürecinde ilçede yer alan Sagyion kalesinde yaşanan olaylara değinilmiştir. İlçenin Roma hâkimiyetine girdiği dönemdeki durumu ve Neoklaudiopolis kentinin kuruluşu anlatılarak Neoklaudiopolis kentinin idari ve ekonomik yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Roma devletinden sonra Vezirköprü ilçesinin Türkler tarafından fethedilmesi anlatılmıştır. Selçuklu devletinden sonra ilçede hâkimiyet gösteren beylikler anlatılarak Osmanlı Devleti'nin bu dönemde ilçeye olan ilişkileri ve Osmanlı Devleti'nin ilçeyi ele geçirdikten sonra ilçede kurulan Gedeğra ve Zeytun nahiyeleri hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise ilçede yaşayan kültür öğeleri araştırılarak tarihsel kökenleri anlatılmıştır. İlk olarak Vezirköprü ilçesinde görülen bakırcılık, demircilik, semavercilik, dericilik, dokumacılık, süpürgecilik ve kendircilik meslekleri anlatılmıştır. Yaşayan kültürün bir unsuru olan sözlü sanatlar incelenerek Vezirköprü ilçesinde söylenen efsaneler ve türküler hakkında bilgi verilmiştir. İlçede bulunan köy isimleri incelenip bu köy isimlerinin kökenleri incelenmiştir. Ardından ilçede görülen toplu etkinliklere değinilerek etkinliklerin tarihsel kökenleri anlatılmıştır.

Son olarak ilçede yapılan yöresel yemekler tanıtılmaktadır.

Tezin dördüncü bölümünde ise ilçede bulunan taşınmaz kültür varlıkları hakkında bilgi verilmiştir. Bu taşınmazların başında arkeolojik kalıntılar gelmektedir. Höyükler, Tümülüsler, Nekropol Alanları, kaya mezarları ve Antik çağ yerleşmelerinden bahsedilmiştir. Ardından Roma ve Bizans döneminden günümüze gelmiş olan yazıtlar, sikkeler, mil taşları, köprü ve yollar hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak ise ilçede Türk hâkimiyeti döneminde yapılan camiler, hamamlar, türbeler, ticaret merkezleri, hanlar, köprüler ve çeşmeler anlatılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Vezirköprü, Gedeğra, Nerik, Neoklaudiopolis, Türk Kültürü

ABSTRACT

CULTURAL HISTORY OF VEZIRKOPRU

Okan IŞIK

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department of History, M.A., February/2020

Supervisor: Prof. İbrahim TELLİOĞLU

Examining the history of Vezirköprü district of Samsun and the historical origins of the cultural elements seen today in this district is the subject of this thesis. In the first part of this study- consisting of four main parts, Vezirköprü district is mentioned by giving information about present geography, population and economic structure.

In the second part, it is begun to this part by examining the village of Adatepe, where the oldest historical remains are found. It is informed about “Nerik City” in the Hittites where the Oymağaç Höyük in the village of Oymağaç is equalized. The process of Kashka, Kimmer, Scythian, Akhaimend, kingdom of Macedonia, which dominated the district after the collapse of the Hittites is mentioned. The origin and political structure of Pontus State founded after the Macedonian Kingdom and the administrative, political and geographical situation of Vezirköprü during this period are reviewed. By giving information about the process of the collapse of the Pontus State, the events in Sagyion Castle located in the district in the process of collapse are mentioned. It is given information about the administrative and economic structure of the city of Neoklaudiopolis by explaining the status of the district in the period of Roman domination and the foundation of Neoklaudiopolis. After the Roman state, the conquest of Vezirköprü by the Turks has been explained. By mentioning the principalities in the district after the Seljuk state, it is given information about the relations of the Ottoman Empire with the district during this period and Gedeğra and Zeytun districts established in the district after the Ottoman state seized.

In the third part, by investigating the cultural elements of the district, their historical origins are explained. Firstly, the professions of coppersmithing, blacksmithing, sewing, weaving, broom making and hessian seen in Vezirköprü

district are mentioned. It is given information about the legends and folk songs of Vezirköprü district by examining oral arts which is an element of living culture. The names of the villages in the district and the origins of these village names are examined. Afterwards, the historical origins of the activities are explained by mentioning the collective activities in the district. Finally, local dishes made in the district are introduced.

In the fourth part, it is given information about immovable cultural assets in the district. Archaeological remains are the most important of these immovables. Mounds, tumuli, necropolis areas, rock tombs and ancient settlements are mentioned. Then, the information is given about the inscriptions, coins, milestones, bridges and roads from the Roman and Byzantine periods. Finally, mosques, Turkish baths, tombs, trade centers, inns, bridges and fountains constructed during the Turkish rule of the district are explained.

Keywords: Vezirköprü, Gedegra, Nerik, Neoklaudiopolis, Turkish Culture

ÖN SÖZ

Tez konusunun tespitinde ve yapılan bu çalışmanın ortaya çıkmasında destek ve yardımlarını esirgemeyen, araştırmanın her safhasında beni yönlendiren danışman hocam Sayın Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU'na, İngilizce makaleleri çevirmemde desteklerini esirgemeyen İngilizce Öğretmeni Sayın Osman OSMA hocama, çalışmamda maddi ve manevi destek olan Sayın Yalçın ALTINTAŞ'a teşekkür ederim. Bu zorlu süreçte devamlı olarak maddi ve manevi katkılarını bir an olsun esirgemeyen bana yardımcı olan aileme minnet ve şükranlarımı sunarım.

Okan IŞIK
Samsun 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	V
ÖN SÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VEZİRKÖPRÜ'NÜN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

1.1. Yeryüzü Şekilleri.....	13
1.2. Nüfus	14
1.3. Ekonomik Yapı.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

TARİH BOYUNCA VEZİRKÖPRÜ

2.1. Tarih Öncesi Dönem	18
2.2. Nerik	20
2.3. Hititlerden Pontus Devleti'ne	25
2.4. Pontus Devleti (Phazemönitis)	28
2.5. Roma Dönemi (Neapolis - Neoklaudiopolis – Andrapa)	30
2.6. Anadolu'nun Türklerin Eline Geçmesi	33
2.7. Danişmentliler	34
2.8. Türkiye Selçuklu Devleti.....	35
2.9. İlhanlı Devleti.....	37
2.10. Kubadoğulları ve Taşanoğulları.....	38
2.11. Osmanlı Devleti (Gedeğra/Zeyton/Kocakayası).....	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAŞAYAN KÜLTÜR ÖGELERİ

3.1. Vezirköprü'de Geleneksel Meslekler	43
3.1.1. Bakırcılık	43
3.1.2. Demircilik	45
3.1.3. Semavercilik	49
3.1.4. Dericilik	52
3.1.5. Dokumacılık.....	54
3.1.5.1. Tahtaköprü Kilimi.....	57
3.1.6. Süpürge ve Süpürgecilik.....	58

3.1.7.	Kendir, Kendircilik ve Urgan	59
3.2.	Sözlü Kültür Öğeleri	61
3.2.1.	Türküler	61
3.2.2.	Efsaneler	63
3.2.2.1.	Taşa Dönüşen İnsan Konulu Efsaneler	64
3.2.3.	Veziroköprü'de Yer Adlarının Kökeni	66
3.3.	Toplu Olarak Yapılan Etkinlikler	68
3.3.1.	Bolluk Aşı (Rahmet ve Bereket Duası)	68
3.3.2.	Yayla Kültürü ve Kunduz Yaylası Şenlikleri	68
3.3.3.	Yağmur Duası Etkinliği	70
3.3.4.	Kıztaşı Yağmur Duası.....	73
3.3.5.	Danışık Ekmeği.....	73
3.4.	Veziroköprü Yöresine Ait Yemek Kültürü	74
3.4.1.	Oymaağaç Kebabı/Sırık Kebabı	74
3.4.2.	Kaz Tiridi (Kaz Asması).....	74
3.4.3.	Keşkek	75
3.4.4.	Haluşka Çorbası.....	76
3.4.5.	Baklalı Dolma	76
3.4.6.	Canik Tatlısı (Canik Kurabiyesi).....	77
3.4.7.	Katık İle Yapılan Yemekler	77
3.4.7.1.	Katık Böreği	77
3.4.7.2.	Memecik.....	78
3.4.7.3.	Katıklı Ekmek	78
3.4.7.4.	Katık Südürmesi.....	78
3.4.7.5.	Dibi Katıklı Çorbası	78

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VEZİRKÖPRÜ İLÇESİ'NDE BULUNAN TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI

4.1.	Arkeolojik Kalıntılar	79
4.1.1.	Höyükler	79
4.1.2.	Tümülüsler	84
4.1.3.	Nekropol Alanları	85
4.1.4.	Antik Çağ Yerleşmeleri	86
4.1.5.	Diğer Arkeolojik Kalıntılar.....	88
4.2.	Roma ve Bizans Kalıntıları	90
4.2.1.	Adatepe Kilise Kalıntısı	90
4.2.2.	Yazıtlar	90

4.2.3.	İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Neapolis Bağlılık Yemini Yazıtı.....	92
4.2.4.	Roma Sikkeleri.....	92
4.2.5.	Roma Mil Taşları, Köprüler ve Yollar	93
4.3.	Türk Devri Yapıları	94
4.3.1.	Camiler.....	94
4.3.2.	Türbeler.....	108
4.3.3.	Ticaret Merkezleri.....	111
4.3.4.	Hanlar.....	118
4.3.5.	Hamamlar.....	120
4.3.6.	Çeşmeler	125
4.3.7.	Köprüler	132
4.3.8.	Diğer Mimari Eserler	133
4.3.8.1.	Fazıl Ahmet Paşa Medresesi	133
4.3.8.2.	Saat Kulesi	136
4.3.8.3.	Çınar Ağacı	138
4.3.8.4.	Atatürk Anıtı	139
4.3.8.5.	Köprülü Konağı (Yıkılmış)	139
4.3.8.6.	Abdullah Derici Konağı	140
4.3.8.7.	Adatepe Çamaşırhanesi:.....	140
SONUÇ		142
KAYNAKÇA		147
EKLER		167
ÖZ GEÇMİŞ		175

KISALTMALAR

- Bk. : Bakınız
C. : Cilt
çev. : Çeviren
da. : Dekar
ed. : Editör
haz. : Hazırlayan
H. : Hicri
M. : Miladi
m. : Metre
MÖ : Milattan Önce
MS : Milattan Sonra
nşr. : Neşreden
S. : Sayı
s. : Sayfa
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss. : Sayfadan sayfaya

GİRİŞ

1. Tezin Konusu

Samsun'un güneybatısında yer alan Vezirköprü ilçesinde tarih boyunca hüküm süren devletler incelenerek Malazgirt Savaşı'ndan sonra bölgeye gelen Türklerin kültürel etkileşimi ışığında günümüzde Vezirköprü ilçesinde görülen kültür öğelerinin tarihinin ele alınıp incelenmesi bu tezin konusunu oluşturmaktadır.

2. Tezin Problemi

Yerleşik hayata geçen insanlar gerek verimli topraklar, gerekse devamlı su gereksinimlerinden dolayı nehir yataklarına kentler kurmuşlardır. Bu kadim kentlerden biri de Kızılırmak nehrinin içinden geçtiği Samsun'un Vezirköprü ilçesidir. 1970 yılına kadar Vezirköprü ilçesinin tarihi Roma devrine kadar gitmekte iken günümüzde ilçe merkezine 4 km uzaklıkta bulunan Adatepe ilçesinde yapılan yüzey araştırmaları sonucunda neolitik çağ veya erken kalkolitik çağda iskânın varlığı belirlenmiştir. Vezirköprü ilçesi ilk kurulduğu dönemden günümüze kadar önemini hiç yitirmemiş kesintisiz yerleşimin olduğu bir bölgedir. Oymaağaç köyünde yer alan Oymaağaç Höyüğü'nün "Nerik" antik kentiyle eşleşmesi ilçe tarihi açısından önemli bir adım olmuştur. Nerik kenti, Hititlerin en önemli tanrılarından Fırtına Tanrısı için bir kült merkezi sayılmaktaydı. Vezirköprü ilçesinin bilinen ilk ismi de Nerik'tir. İlk kurulduğu dönemden günümüze kadar Hititler, Kaşkalar, Kimmerler, İskitler, Persler, Makedonyalılar, Pontuslular ve Romalıların hâkimiyeti altına girmiştir. İç Anadolu bölgesinden Sinop limanına ulaşımında önemli bir yer tutan Vezirköprü ilçesi bu toplumların tamamında iskâna uğramıştır.

Türk tarihine baktığımızda tarihin ilk safhalarında proto-Türk toplum olan Kimmerlerden 1989 Rumeli göçüne kadar bazen askeri bazen coğrafi bazen de devlet politikası sebebiyle devamlı bir göç halinde olduklarını görmekteyiz. Türkler, bu göç hareketi sonucunda oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır. M.S. 5. yüzyılda Avrupa'da Alp dağlarının eteklerinde Türkler bulunurken aynı dönemde Çin sınırında da Türkleri görmekteyiz. Bu derece büyük bir coğrafyada bulunan Türkler gittikleri her bölgede yerel halk ile etkileşim içine girmişlerdir. Bu etkileşim sonucunda kültür alışverişi gerçekleşmiştir. Bu sürecin sonunda oldukça zengin bir Türk kültürü ortaya çıkmıştır.

Anadolu'nun zengin kültürel geçmişine sahip olan kentlerinden Vezirköprü'ye Türklerin yerleşmesiyle birlikte Türk kültürü ve Anadolu kültürü etkileşim içine girmiştir. Günümüzde Vezirköprü ilçesinde görülen kültürel öğelerin birçoğu bu etkileşim sonucunda ortaya çıkmıştır. İlçe hakkında geleneksel meslekler, ilçenin toplumsal yapısı ve ilçenin monografisi gibi tezler yapılsa da bu tezlerde sadece günümüzdeki yapısı üzerinden değerlendirme yapılmaktadır. Bu kültür öğelerinin tarihsel süreci işlenmemektedir. Sonuç olarak bu eksiklik tezimizin temel problemini oluşturmaktadır. Bu eksikliği gidermek için yaptığım tezimde aşağıda yer alan sorulara cevap aramaya çalıştık;

- ✓ Vezirköprü ilçesinin beşeri ve coğrafi özellikleri nelerdir?
- ✓ Vezirköprü ve bölgesindeki ilk siyasi teşekküller nelerdir?
- ✓ Vezirköprü ilçesindeki geleneksel meslekler nelerdir? Bu mesleklerin kökenleri nedir?
- ✓ Vezirköprü ilçesine ait yaşayan öğeleri nelerdir? Bu kültür öğelerinin kaynakları nelerdir?
- ✓ Eski Türk devletlerinde görülen kültür öğelerinin Vezirköprü ilçesine yansımaları nelerdir?
- ✓ Vezirköprü ilçesinde bulunan tarihi yapılar nelerdir?
- ✓ Vezirköprü ilçesinin kültür tarihindeki yeri nelerdir?

3. Tezin Amacı

Bu tez çalışmasında amacımız, Vezirköprü ilçesinin kültür tarihini aydınlatarak, ilçe tarihinde yer alan, mimari yapıların, sözlü kültür öğelerinin ve yaşayan kültür değerlerinin kültür tarihindeki yerini inceleyip bu kültür öğeleri hakkında ayrıntılı bir araştırma sağlamak hedeflenmiştir. Ayrıca bu çalışma ile batılı araştırmacıların iddia ettiği gibi yöre halkının Türkleşmiş Yunanlar olmadığını özellikle yörenin kültür öğeleri üzerinden belirlemek amaçlanmıştır.

4. Tezin Gerekçesi

Karadeniz Tarihi, 21. yüzyılın başlarından itibaren tarihçilerin ilgi gösterdiği bir konudur. Bu yıllardan günümüze Karadeniz bölgesiyle ilgili araştırmalar o kadar çoğalmıştır ki yörenin tarihi ile ilgili olarak karanlıkta kalan dönem sayısı çok azdır.

Çalışmaların büyük çoğunluğu Cumhuriyet tarihi üzerine olmakla beraber yine Yeniçağ ve Yakınçağ dönemleri büyük ölçüde günümüze aktarılmıştır. Ortaçağ dönemi hakkında yapılan çalışmalarda bölge tarihini Yunan tarihinin bir parçası kabul etme eğilimi yaygındır. İlkçağ ve arkeolojik dönem hakkında yapılan çalışma sayısı oldukça azdır. Bu çalışmalarda ise bölgenin ilk sahiplerinin Yunan kolonicileri olduğu ve Osmanlı Devleti'ne kadar Yunan idaresinde kaldığı iddiası işlenmektedir.¹ Lakin bu hatalı bir düşüncedir. Bölge, Yunanlılardan önce Hititler Kaşkalar, Kimmerler, İskitler ve Persler tarafından yerleşime uğraşmıştır. Yunan koloniciler ise bölgede büyük kentler yerine koloni merkezleri kurmuştur. Orta Karadeniz'de bulunan Samsun için de benzer bir durum söz konusudur. Samsun tarihi Amisos Antik kentiyle başlatılmaktaydı. Lakin yapılan araştırmalar göstermiştir ki Yunan kolonicileri öncesinde de Samsun önemli bir yerleşim merkeziydi. Tekkeköy Mağaraları ve Vezirköprü'de yer alan Adatepe antik bölgesi Yunan şehir devletlerinden çok daha önce iskân almış bölgelerdir.

Vezirköprü ilçesinin tarihi 1970'lere kadar Roma tarihi ile başlamaktaydı. Bu tarihte yapılan yüzey araştırması sonucunda Vezirköprü'de Antik Çağ yerleşmeleri tespit edilmiştir. 2010 yılında yapılan yüzey araştırması sonucunda Vezirköprü ilçe merkezinde yer alan Adatepe köyünde Neolitik Çağ veya Erken Bakır Çağına ait kalıntılar bulunmuştur.²

Günümüzde Karadeniz coğrafyası hakkında gündeme getirilen iddialardan biriside bölgede Türkleştirilmiş Pontusluların yaşadığıdır. Özellikle Yunanistan tarafından desteklenen bu iddiaya göre; antik dönemlerden 1915 yılına kadar bölge halkı Yunanlardır. Bu kişiler gördükleri baskı sonucunda Müslümanlığı seçerek baskıdan kurtulmaya çalışmıştır. Müslümanmış gibi davranan bu kişiler gerçek kültürlerini gizleyerek yaşamaya çalışmaktadır.³ Yaptığım bu tez çalışması ile Yunan lobisinin iddiasının gerçeklerle bağlantısı olmadığını göstermekteyiz. İddianın aksine bölgede Yunanlılardan önce Hititler, Kaşkalar, Kimmerler, İskitler ve Perslerdir yaşamıştır. Karadeniz bölgesinde Yunan kolonicileri kurulsaydı bile bu koloniciler yerleşim merkezleri olmayıp koloni merkezleri olmuşlardır. Günümüzde bölgede yaşayan

¹ İbrahim Tellioglu, *Tarih Boyunca Karadeniz*, Serender Yayınları, Trabzon 2015, ss.284-285.

² Rainer-Maria Czichon ve Jörg Klinger (vd), "Interdisziplinäre Geländebegehung im Gebiet von Oymaağaç Vezirköprü / Provinz Samsun, ss.10-11 http://www.nerik.de/downloads/Oymaağac%20-%20Bericht_MDOG_06.pdf (10.10.2019); Tønnes Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, Özge Acar (çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s.10.

³ Tellioglu, *Tarih Boyunca Karadeniz*, s.291.

yerel halk ise Malazgirt savaşından sonra bölgeye yerleşen Türklerdir. Bu tezimde günümüzde Vezirköprü ilçesinde görülen kültür öğelerinin tarihsel süreci anlatılmıştır. Bu araştırma göstermiştir ki Vezirköprü ilçesinde görülen kültür öğeleri tarihi Türk kültürünün günümüze bir yansımadır. Bu da Müslümanlaştırılmış pontus iddiasının yalan olduğunu göstermektedir.

5. Tezin Yöntemi

Bu tez çalışmasında öncelikle Vezirköprü ilçesini tanıyabilmek için tarihi sınırları hakkında araştırma yapılmıştır. Yapılan bu araştırmanın ardından bu sınırlar içerisinde hangi toplulukların yaşadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte yüzey araştırmaları, arkeolojik malzemeler, arşiv malzemeleri ve konu hakkında yapılmış olan yazılı eserler kullanılmıştır.

Tezin ikinci aşaması olarak Vezirköprü ilçesinde günümüzde görülen kültür unsurları araştırılmıştır. Bu araştırma esnasında öncelikle ilçe kültürü hakkında yazılmış kitaplardan yararlanılmıştır. Yöre kültürü hakkında ön bilgi edindikten sonra yörede yaşayan insanlar ile sözlü mülakatlar yapılarak yöre kültürü araştırılmıştır.

Tezin üçüncü aşamasında ise yöre kültürü ile yörede hâkimiyet kurmuş olan diğer kültürler karşılaştırılarak yöre kültürünün kökenleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Son olarak elde edilen bu bilgiler yazılı hale getirilerek bu tez hazırlanmıştır.

6. Literatür Değerlendirmesi

1970 yılından itibaren Vezirköprü ilçesi ve çevresi hakkında araştırmalar yapılmıştır. Bu yüzey araştırmaları raporlaştırılarak yayınlanmıştır. Bölgeyi gezen bilim insanları ilçede buldukları kalıntılar ile ilkçağ dönemini aydınlatmıştır.

Bölgenin antik dönemdeki yapısı hakkında yapılan ilk çalışma 1970 yılında yörede yüzey araştırması yapan James Andrew DENGATE tarafından kaleme alınmıştır. DENGATE, Zindankaya Antik Yerleşmesi hakkında bilgi vermektedir. 1973 yılında düzenlenen X. Uluslararası Klasik Arkeoloji Kongresinde sunulmuştur. 1978 yılında kitap haline getirilerek basılmıştır.⁴

⁴ James Andrew Dengate, "A Site Survey along the South Shore of the Black Sea." *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology* Ankara-İzmir 23-30 Eylül 1973, C.1, TTK Yayınları, Ankara 1978, ss. 245-258.

Bölge hakkında yayınlanan ilk çalışma ise Uluğ Bahadır Alkım'ın 1970'li yıllarda Samsun ve çevresinde yaptığı yüzey araştırmalarının raporlarıdır. Vezirköprü'de yapılan ikinci yüzey araştırması olmasına rağmen yayınlanmış yörenin antik tarihi hakkında bilgi veren ilk eserdir.⁵

İlçenin arkeolojik tarihi açısından en önemli çalışma raporları ise Alman asıllı Türk Arkeolog Rainer M. Czichon'ın 2005 yılında yaptığı yüzey araştırması ve ardından Oymaağaç Höyükte yaptığı kazı çalışmalarının raporlarıdır. Yüzey araştırması raporu 2007 yılında 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı'nda sunulmuştur.⁶ Kazı çalışması raporları her yıl kazı sonrası Türkçe ve Almanca olarak Nerik.de sitesinde yayınlanmaktadır.

Vezirköprü'nün antik dönemi hakkında araştırma yapan bir diğer isim ise Abdullah SAĞLAM'dır. 2018 yılında Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne "Eskiçağ'da Vezirköprü ve Çevresi" adıyla sunulmuş yüksek lisans tezini hazırlamıştır. Eserde daha çok Samsun'un ve çevresinin antik dönemine değinilmiştir.⁷ Vezirköprü yöresi hakkında yapılmasına rağmen Vezirköprü hakkında yeterince bilgi bulunmamaktadır.

Doktorasını Hitit dini törenleri üzerine yapan Doç. Dr. Özlem Sir Gavaz'ın eserlerinde de Nerik kenti hakkında bilgi bulmak mümkündür. Doktora tezi olan ve ardından kitaplaştırılan "*Hitit Krallarının Kült Gezileri*" eserinde Nerik kentinin konumu, Hitit dinindeki yeri, Nerik kentinde kutlanan dini törenler anlatılmaktadır.⁸ Ayrıca yazdığı makaleler ile Hitit kültürü hakkında bilgi vermektedir.

İlçe hakkında bilgi veren tek ana kaynak ilkçağda Amasya'da yaşayan Strabon tarafından kaleme alınmış coğrafya eseridir. Toplam 17 cilttir. 12, 13 ve 14. ciltlerinde Anadolu hakkında bilgi vermektedir. 12. cildinde Vezirköprü hakkında bilgi bulunmaktadır. Vezirköprü'nün antik dönemdeki sınırları, Sagyion Kalesi ve Roma Devletinin Vezirköprü ve yöresini ele geçirdiğinde yaptığı düzenlemeler

⁵ Uluğ Bahadır Alkım, "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.22-1, 1975, ss. 5-12.; Uluğ Bahadır Alkım, "Tilmen Hüyük Kazısı ve Samsun Bölgesi Araştırmaları 1972", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.21-2, 1974, ss.23-30.; Uluğ Bahadır Alkım, "Tilmen Hüyük ve Samsun Bölgesi Çalışmaları (1971)", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.20-2, 1974, ss. 5-16.

⁶ Rainer Maria Czichon, "Oymaağaç-Vezirköprü Yüzey Araştırması 2006", *25. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Çanakkale 2007*, 1. Cilt, Ankara 2008, ss.187-196.

⁷ Abdullah Sağlam, *Eskiçağ'da Vezirköprü Ve Çevresi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2018.

⁸ Özlem Sir Gavaz, *Hitit Krallarının Kült Gezileri*, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum 2012.

anlatmaktadır.⁹

İlçede bir dönem hâkimiyet kuran Kimmerler hakkında çalışma yapmış bir diğer kişi Prof. Dr. İlhami Durmuş'tur. Genelkurmay Başkanlığı tarafından 2008 yılında yayınlanan eserde İskitler hakkında bilgi verilerek İskitlerin bir Türk boyu olduğunu iddiası işlenmiştir.¹⁰

İskitler hakkında bir diğer eserde Yelda Demirdağ tarafından hazırlanmış olan doktora tezidir. Kimmer ve İskitler hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir.¹¹

Karadeniz bölgesinin Pontus Devleti dönemini çalışan bir diğer araştırmacı Esen Aktaş'dır Hazırladığı doktora tezinde antik çağda Karadeniz bölgesi ve özellikle Pontus devleti dönemine ışık tutmaya çalışmıştır.¹²

Büyük İskender'in Anadolu siyaseti hakkında bilgi veren eserlerin başında Murat Albecer tarafından hazırlanmış doktora tezi gelmektedir. Makedonya kralı büyük İskender'in Anadolu ve çevresini ele geçirmesi ve Anadolu'da bulunan Satraplıklar hakkında bilgi verilmektedir.¹³

Veziirköprü'nün Roma Dönemi'nde ki durumu hakkında bilgi veren en önemli kişi Tønnes Bekker-Nielsen'dir. İlçede 2013 yılında yüzey araştırması yapmıştır.¹⁴ İlçede bulunan Roma kalıntılarını tespit etmiştir. Yazdığı makalelerde ve "Neoklaudiopolis Antik Kenti"¹⁵ eserinde ilçenin Roma Devletindeki durumu ve günümüzde bulunan Roma kalıntıları ayrıntılarıyla tanıtılmaya çalışılmaktadır.

İlçenin Roma Dönemi'ndeki durumu hakkında bilgi verilen çalışmalardan biri

⁹ Strabon, XII.3.38; *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)*, Adnan Pekman (Çev), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.

¹⁰ İlhami Durmuş, *İskitler (Sakalar)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.

¹¹ Yelda Demirdağ, *Önasya Dünyasında Kimmer ve İskitler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.

¹² Esen Aktaş, *Antik Çağda Doğu Karadeniz Bölgesi Kıyı Yerleşimleri Ve Yerleşim Stratejileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

¹³ Murat Albecer, *Büyük İskender'in Doğu Siyaseti*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000.

¹⁴ Tønnes Bekker-Nielsen ve Winther-Jacobsen Kristina, "Yüzey araştırma Veziirköprü ve Havza ilçesinde, Ekim 2013: Rapor", Institut for Historie, Kultur og Samfundsbeskrivelse Syddansk Universitet, Odense/Danimarka, 2014, https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/institutter/ihks/projekter/wemw/reports/october2013.pdf?la=en&hash=708162609501EC028D4BE35C1BFA2F53E146B137 (10.10.2019).

¹⁵ Tønnes Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Veziirköprü-Samsun)*, Özge Acar (çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2015.

de Deniz Burcu Erciyas tarafından hazırlanmış doktora tezidir.¹⁶ Amerika Birleşik Devletleri'nin Ohio eyaletinde bulunan Cincinnati Üniversitesi'nde yapılmıştır. Vezirköprü ilçesinin Roma Dönemi hakkında yaklaşık 3 sayfalık bilgi vermektir. Bu eserinde geleneksel Strabon temelli tarih anlayışı yerine arkeolojik veriler temel alınarak Karadeniz tarihi anlatılmıştır.¹⁷

Önder Güler tarafından hazırlanmış olan “Orta Çağda Karadeniz Tarihi Ve Coğrafyası (8-13. yy)” doktora tezi Orta Karadeniz'in yerleşime açıldığı ilk yıllarından başlayarak 13. yüzyıla kadar olan süreci hakkında bilgi vermektedir. Coğrafyası ve Bizans devletindeki durumu ve Selçuklu Devleti'nin bölgedeki faaliyetleri anlatılmaktadır.¹⁸

Anadolu'nun Türkler tarafından fethini anlatan ana kaynakların başında Malatyalı Gregory Abû'l – Farac tarafından yazılmış olan Abû'l Farac Tarihi eseri gelmektedir.¹⁹ Çağrı Bey'in Anadolu seferi ve Malazgirt savaşı başta olmak üzere 11. yüzyılda Anadolu'da yaşananlar hakkında bilgi vermektedir. Aynı dönemde yazılan bir diğer kaynak ise Urfalı rahip Mateos tarafından kaleme alınmış olan Urfalı Mateos Vekayi-nâmesî (952-1136) eseridir.²⁰ 11. Yüzyılda Anadolu'nun Türkleşmesi konusunda çalışma yapan araştırmacıların başvurduğu önemli bir eserdir.

Ünlü Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi tarafından kaleme alınan Seyahatname'nin 2. cildinde Vezirköprü ilçesi anlatılmaktadır. 1643 yılında ilçeyi ziyaret eden Evliya Çelebi eserinde ilçenin ilk kuruluş dönemini ve Osmanlı tarafından ele geçirilmesini anlattıktan sonra ilçede bulunan kaleler, camiler, hamamlar ve bedesten anlatarak ilçenin 17. yüzyıldaki durumu hakkında bilgi vermektedir.²¹

Hüseyin Hüsameddin tarafından yazılmış olan “Amasya Tarihi” eseri Amasya

¹⁶ Deniz Burcu Erciyas, *Studies in the Archaeology of Hellenistic Pontus: The Settlements, Monuments, and Coinage of Mithradates VI and his Predecessors*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Cincinnati Üniversitesi, Cincinnati 2001.

¹⁷ Tønnes Bekker-Nielsen, “Neoklaudiopolis'in Araştırma Tarihi” *Höyük*, S.6, 2013, s.54.

¹⁸ Önder Güler, *Orta Çağda Karadeniz Tarihi Ve Coğrafyası (8-13. yy)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2018.

¹⁹ Gregory Abû'l Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, C.1, Ömer Rıza Doğrul (çev), TTK Basımevi, Ankara 1999.

²⁰ *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesî (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Hrant D. Andreasyan (Çev), TTK Basımevi, Ankara 2000.

²¹ Seyit Ali Kahraman, vd., *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*, 2/2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

hakkında yazılmış ilk kapsamlı araştırmadır. Genel olarak Amasya tarihini anlatılsa da aslında tüm Türk tarihi hakkında bilgi veren 12 ciltlik bir eserdir. Vezirköprü ilçesinden birinci²² ve üçüncü cildinde²³ bahsetmektedir. Birinci cildinde yöre hakkında kültürel bilgiler bulunurken üçüncü cildinde siyasi tarihi anlatılmaktadır. Vezirköprü’de bulunan mimari eserler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Hüseyin Hüsameddin eserinde verdiği bilgilere göre Amasya’da doğmuştur. İbtida mektebi ve rüştiye eğitimini Amasya’da aldıktan sonra İstanbul’da Kalenderhâne Medresesi’nde yükseköğrenimini tamamlamıştır. Yükseköğretim sırasında Girit, Şam ve Hicaz’a gitmiştir. Farsçaya ve Arapçaya hâkim entelektüel bir kişiliktir.²⁴

Doğu Karadeniz üzerine araştırma yapan Prof. Dr. İbrahim Tellioglu’nun eserlerinde de Vezirköprü ilçesi hakkında bilgi bulmaktayız. Özellikle “İlk Çağdan Osmanlılara Samsun”²⁵ eserinde Vezirköprü ve çevresi hakkında detaylı bilgi bulunmaktadır. “Doğu Karadeniz’de Türkler”²⁶ eserinde ise tarih boyunca Vezirköprü ve yöresinde hâkimiyet gösteren Türk toplulukları hakkında bilgi bulmak mümkündür.

Kazım Dilcimen tarafından kaleme alınmış olan Canik Beyleri kitabı Samsun’da kurulmuş olan beylikler hakkında yazılmış ilk kitaptır.²⁷ Kubadoğulları ve Taşanoğulları bölümlerinde Vezirköprü ilçesine değinilmiştir.

Vezirköprü kültürü, tarihi ve coğrafyası hakkında yapılmış en kapsamlı eser 2008 yılında Vezirköprü Kaymakamlığı tarafından Necdet İğci ve Bünyamin Kıvrak’ın kaleme aldığı “Geçmişten Günümüze Vezirköprü” eseridir. Hazırlanan eserde Vezirköprü ilçesinin coğrafyası, tarihi, tarihi mekânları, yemekleri, el sanatları, sağlık, spor, ulaşım ve idari yapısı hakkında bilgi verilmektedir. Eser, akademik bir çalışma olmayıp Vezirköprü yerel halkı bilinçlendirmek için kaleme alınmıştır.²⁸

Yüksek Lisans Tezi olarak Vezirköprü ilçesinin Osmanlı Devleti’ndeki

²² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, Hikmet Matbaası, İstanbul 1911.

²³ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.III, Necm-i İstikbâl Matbaası, İstanbul 1927.

²⁴ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, ss.334-337.

²⁵ İbrahim Tellioglu, *İlk Çağdan Osmanlılara Samsun*, İlkadım Belediyesi Yayınları, Samsun 2012.

²⁶ İbrahim Tellioglu, *Doğu Karadeniz’de Türkler*, Serender Yayınları, Trabzon 2004.

²⁷ Kazım Dilcimen, *Canik Beyleri*, Ahali Matbaası, Samsun 1940.

²⁸ Necdet İğci ve Bünyamin Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, Vezirköprü Kaymakamlığı Yayınları, Samsun 2008.

durumunu araştıran Ayşe Göl Ünlü hazırladığı eserinde 1642 Tarihli Avâız Defteri üzerinden 17. yüzyılda Vezirköprü ilçesinin nüfus dinamikleri ve sosyal durumunu anlatmıştır.²⁹

“Vezirköprü Araştırmaları” Vezirköprü belediyesi tarafından ilçe hakkında Prof. Dr. Cevdet Yılmaz editörlüğünde akademik düzeyde yapılmış bir çalışmadır. Vezirköprü ilçesinin tarihi, coğrafyası, ekonomisi, kültür, sanat ve edebiyatı hakkında ayrıntılı akademik araştırmaya yer verilmiştir.³⁰

Sultan Murat Topçu tarafından hazırlanan “Gücün Mimariye Yansıması Köprölüler” doktora tezinde Vezirköprü ilçesinde Köprülü Mehmet Paşa ve ailesi tarafından inşa edilmiş binalar hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir.³¹

Vezirköprü’nün kültürü hakkında yapılan çalışmalardan biri de Seyfullah Göl tarafından hazırlanan “Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi” isimli doktora tezidir. Vezirköprü ilçesinin kültürel yapısı hakkında bilgi vererek bu kültürel öğelerin turizmdeki konumu üzerine kaleme alınmıştır.³²

Mustafa Ferhat Yüksel tarafından hazırlanan “Vezirköprü Yöresi Monografisi” isimli yüksek lisans tezinde ilçenin folklorik öğeleri, gelenekleri, sözlü sanatları hakkında bilgi verilmektedir.³³

Samsun ve ilçelerinde bulunan tarihi binalar hakkında bilgi veren en kapsamlı eserdir. Mehmet Sami Bayraktar tarafından 2006 yılında doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Canik Belediyesi tarafından ilerleyen dönemde kitaplaştırılmıştır. Samsun ilindeki tarihi binalar hakkında ayrıntılı bilgi mevcuttur. Lakin aradan geçen yıllar sebebiyle bazı mimari eserler yıkılmış bazı eserler ise restorasyona girmiştir. Bu sebeple içeriğindeki bazı bilgiler güncel değildir.³⁴

²⁹ Ayşe Göl Ünlü, *1642 Tarihli Avâız Defterine Göre Vezirköprü Yöresinde İşkân Ve Nüfus*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

³⁰ Cevdet Yılmaz, *Vezirköprü Araştırmaları*, Vezirköprü Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2014.

³¹ Sultan Murat Topçu, *Gücün Mimariye Yansıması Köprölüler*, TTK Yayınları, Ankara 2015.

³² Seyfullah Göl, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2015.

³³ Ferhat Yüksel, *Vezirköprü Yöresi Monografisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2016.

³⁴ Mehmet Sami Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2005.

7. Vezirköprü Tarihinin Aydınlatılması

19. yüzyılın başına kadar Vezirköprü ilçesinin bilinen tarihi sadece Türkler tarafından iskân edildiği dönemi kapsamaktaydı. İlçenin Roma Dönemi'nde de iskân edildiğinin bilinmesine rağmen kesin olarak Roma Dönemi'ndeki adı belirlenememişti. Bu sebeple ilçenin tarihi adı tahminler üzerinden ilerlemişti. 1836 yılında Vezirköprü'yü ziyaret eden İngiliz gezgin William J. Hamilton ilçenin antik dönemdeki Phazemon kenti veya Neapolis kenti olabileceğini söylemiştir.³⁵ 1838 yılında ilçeyi ziyaret eden William J. Hamilton ise ilçenin ilk isminin Gedeğra olmasından yola çıkarak ilçeyi Gadelon olarak kabul etmişti. Alman Heinrich Kiepert'de bu görüşü desteklemektedir.³⁶

1899 yılında Vezirköprü'nün Roma ve Bizans dönemi aydınlığa kavuşmaya başlamıştır. Neoklaudiopolis'in Çorum ili sınırları içerisinde yer alan İskilip kenti olduğu hipotezini kanıtlamak için bölgeye gelen klasik dönem araştırmacısı İskoç J.G.C. Anderson, İskilip'te bu hipotezi onaylayan kalıntıları bulamaması üzerine Hamilton'un iddiasını araştırmak için Vezirköprü'ye gelmiştir.³⁷ Vezirköprü'de kendisine antik dönemden kalma yazıtlar gösterilmiştir. Bu yazıtlar içerisinde Roma imparatoru Karus ve Karinus'u onurlandıran, "Neoklaudiopolis'li senato ve halk meclisinden" söz eden bir yazıt dikkatini çekmiştir. "İskilip'te aradığım şehre Vezirköprü'de rastlamak büyük sürpriz oldu." diyerek bu durumu anlatmıştır.³⁸ 1900 yılında ilçeye gelen Belçikalı Franz ve Eugène Cumont kardeşlere ilçenin Ortodoks papazı tarafından kilisenin avlusunda bulunan yunanca yazıt gösterilmiştir.³⁹ Bu yazıt M.Ö 6 Mart 3 tarihinde Phazemonites halkının yeni adının Neapolis olduğu ve İmparator Augustus'a bağlılık yemini ettiklerini anlatmaktadır.⁴⁰

Anderson ve Cumont kardeşlerin kayda geçtikleri yazıtlar Vezirköprü'nün Roma Dönemi'ni büyük ölçüde aydınlatmasına rağmen Andrappa, Neapolis ve Neoklaudiopolis olmak üzere bir kentin üç isminin olması bazı araştırmacılar

³⁵ William J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia: with some Account of their Antiquities and Geology*, c.I, John Murray, Londra 1842, s.330.

³⁶ Bekker-Nielsen, "Neoklaudiopolis'in Araştırma Tarihi", s.46.

³⁷ John G. C. Anderson, *A Journey of Exploration in Pontus (Studia Pontica, c. I)*, Lamartin, Brüksel 1903, ss.4-5.

³⁸ John G. C. Anderson, *A Journey of Exploration in Pontus (Studia Pontica, c. I)*, s.91.

³⁹ "İstanbul Arkeoloji Müzesindeki Neapolis Bağlılık Yemini Yazıtı" bölümünde bu yazıt hakkında bilgi verilmektedir.

⁴⁰ Franz Cumont, "Un serment de fidélité à l'empereur Auguste", *Revue Des Études Grecques*, c.14, 1901, s.26.

tarafından kabul edilmemiştir. Kilise avlusundaki yazıtın başka bir yerden gelmiş olabileceğini belirterek ilçenin Roma Dönemi'nde Neoklaudiopolis - Andrapa olduğunu iddia edenler olduğu gibi, tersini iddia edip Phazemon – Neapolis olduğunu söyleyen araştırmacılar da bulunmaktadır. Diğer bir iddia ise Phazemon'un Merzifon adının antik dönemdeki adı olduğu iddiasıdır.⁴¹

Günümüzde yapılan araştırmalar sonucunda Vezirköprü'nün Roma İmparatorluğu tarafından ele geçirildiğinde Phazemon köyü yakınlarında Neapolis adıyla özerk bir Roma kent devleti olarak kurulduğu ve ilerleyen dönemde tamamen Roma İmparatorluğu'na bağlandığında adının Neoklaudiopolis olarak değiştirildiği kabul edilmektedir. Andrapa ise Roma İmparatorluğu döneminde yöre halkı tarafından Vezirköprü için kullanılan yerel bir isimdir.⁴²

Vezirköprü'de Roma öncesi hüküm süren devlet Büyük İskender'in ölümü üzerine parçalanan Makedonya İmparatorluğu'ndan ayrılan Pers Satraplığıdır. Bu devlet Mithridates tarafından M.Ö 302 tarihinde Pontus Krallığı adıyla kurulmuştur.⁴³ Yaklaşık 250 yıl hüküm süren Pontus Krallığı M.Ö. 64 yılında Romalı General Pompeius tarafından ortadan kaldırılmıştır. Strabon, bu tarihlerde Vezirköprü sınırları içerisinde iki adet yerleşim bölgesinden bahsedilmektedir. Bunlardan ilki General Pompeius tarafından harabe durumuna getirilen Sayglion Kalesi ve yakınlarında Neapolis kentinin kurulduğu Phazemon köyüdür. Sayglion Kalesinin günümüzde Vezirköprü'nün güneyinde Tavşan Dağlarının eteklerinde kurulmuş olan Büyükkale köyünde bulunan kale yahut Kocakaya köyünde yer alan Eğri kale olduğu iddia edilmektedir.

Pontus öncesi Makedonya krallığı Vezirköprü'ye hükmetmiştir. Bu dönemde ki bölgenin siyasi yapısı hakkında yazılı kaynak bulunmaz iken arkeolojik kalıntılar ilçenin bu tarihte yerleşime açık olduğunu göstermektedir. Özellikle Zindankaya ve Oymaağaç bölgesinde tespit edilen taş mezarlar bu döneme tarihlendirilmektedir.⁴⁴ Pers dönemine ait Vezirköprü ilçesinde özellikle Oymaağaç bölgesinde birkaç seramik parçası bulunmasına rağmen ilçede bir pers etkinliğinden bahsetmek

⁴¹ Bekker-Nielsen, “*Neoklaudiopolis'in Araştırma Tarihi*”, s.50.

⁴² Bekker-Nielsen, “*Neoklaudiopolis'in Araştırma Tarihi*”, ss.15-20.

⁴³ Murat Arslan, *Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul 2007, s.11.

⁴⁴ Rainer Maria Czichon, “Oymaağaç Höyük - Nerik Çalışma Raporu 2013”, 2013, <http://www.nerik.de> (10.10.2019), s.9.

mümkün değildir. Demir çağında da Anadolu'nun büyük çoğunluğu Frigya Devleti hâkimiyetine girmesine karşın Oymaağaç Höyük izole bir durumda kalmıştır.⁴⁵

1970'lerde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarına kadar ilçenin maden devrindeki iskânı hakkında kaynak mevcut değildi. İlçenin maden devrindeki durumu hakkında ilk bilgiler 1970 yılında yüzey araştırması yapan James Andrew Dengage tarafından ilçe merkezinin 7 km kuzeyinde yer alan Oymaağaç köyünde bulunmuştur.⁴⁶ 1972-1973'de Samsun'da yüzey araştırması yapan Uluğ Bahadır Alkım tespit ettiği buluntuları M.Ö. 3 ve 2 bin olarak tarihlendirmiştir.⁴⁷ İlçenin Hitit Devleti'nin başkenti Hattuşa'ya yakın olması ve Tavşan Dağında bulunan bakır madeni ve Durağan ilçesinde bulunan arsenik madenine ulaşımın kolay olması sebepleriyle tercih edilen önemli bir yerleşim merkezi olduğu düşünülmektedir. Bu dönemde Vezirköprü ilçesinin Timmuhala Antik Kenti⁴⁸, Zelpa Antik Kenti⁴⁹ ve Nerik Antik Kenti olduğu iddia edilmiştir. 2006 yılında Alman Arkeolog Rainer Maria Czichon tarafından başlatılan kazı çalışmaları ile Vezirköprü'nün Hitit kaynaklarında geçen Nerik kenti olduğu kesinleşti.⁵⁰

Adatepe köyünde 2005 yılında yapılan yüzey araştırması sırasında tespit edilen taş baltalar, çakmak taşından yapılmış olan kesiciler, ok ve mızrak uçları neolitik çağ veya erken kalkolitik çağ olarak tarihlendirilmiştir. Bu kalıntılar ile Adatepe köyü, Vezirköprü'nün ilk iskân merkezi olarak kabul edilmiştir. Adatepe, tek parça kaya üzerinde doğal bir kale durumunda dolayı savunulmasının kolay olması, yakın su kaynağının bulunması ve verimli arazileri yerleşim için tercih edilmesinin en başlıca sebebi olmuştur. Adatepe'de yapılan yüzey araştırması sırasında bulunan dokuma tezgâhı parçaları tarih boyunca bölgede dokumacılığın yaygın olduğunu göstermiştir.⁵¹

⁴⁵ Rainer Maria Czichon ve Mehmet Ali Yılmaz, "Vezirköprü/Oymaağaç Höyük-Nerik (?) Projesi" *Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40 Yılı*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2014, s.341.

⁴⁶ Dengage, "A Site Survey along the South Shore of the Black Sea." *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, s.248-249.

⁴⁷ Bahadır Alkım, "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)", s.6.

⁴⁸ Ali Dinçol ve Jak Yakar. "Nerik Şehrinin Yeri Hakkında." *Belleten*, 38:152, 1974, s.570.

⁴⁹ Mustafa Kolağasıoğlu, *Hitit Çağında Orta Karadeniz Bölgesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009, s.20.

⁵⁰ *Haber Gazetesi*, "Samsun'da Kutsal Bir Şehir" (11.09.2017) s.6.

⁵¹ İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, ss.83-85.

BİRİNCİ BÖLÜM

VEZİRKÖPRÜ'NÜN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Vezirokprü ilçesi, Orta Karadeniz bölgesinde Samsun ili sınırları içerisinde bir ilçe olup Samsun'un güney batısında yer almaktadır.⁵² İlçe kabaca 41° 20' ve 41° 00' kuzey enlemleri ile 34° 53' ve 35° 40' doğu boylamları arasında yer almaktadır. İlçenin yüz ölçümü 1681 km²'dir.⁵³ Samsun il merkezine uzaklığı kuş uçuşu 75 km'dir. İlçenin kuzeyinde Alaçam, Bafra ve Durağan ilçeleri, doğusunda Havza ilçesi, güneyinde Merzifon, Gümüşhacıköy ve Osmancık ilçeleri, batısında ise Saraydüzü ilçesi bulunmaktadır. İlçenin günümüzdeki tek ulaşımı karayolu ile yapılmaktadır. Samsun il merkezine Havza'dan gelen bir yol ile bağlanmaktadır. Kara yoluyla il merkezi 116 km uzaklıktadır. Havza'dan gelen yol ilçe merkezinin kuzey doğusundan geçerek Boyabat üzerinden Sinop ve Kastamonu'ya bağlanmaktadır.

1.1. Yeryüzü Şekilleri

Vezirokprü ilçesi, dört tarafı yüksek dağlarla çevrili ortası düzlük bir havza görünümündedir.⁵⁴ İlçenin güneyinde Tavşan Dağı ve o dağın bir uzantısı olan Dip Dağı bulunmaktadır. Tavşan Dağı, Merzifon ile Vezirokprü'yü ayıran doğal bir sınır durumundadır. Zirve noktası 1.900 m. yükseklikte olan dağın uzanışı güneydoğu/kuzeybatı doğrultusundadır.⁵⁵ İstavroz Çay'ını oluşturan Eğribük Deresi, Acısu Deresi, Derealan Deresi bu dağdan doğmaktadır. Eğimin fazla olmasından dolayı aşındırma fazla olmuş ve dağın yüzeyinde dar ve derin yarıklar meydana gelmiştir.⁵⁶ Dip Dağı, Tavşan Dağı'nın batısında tek başına 1479 m. yükseltiye sahiptir.⁵⁷ İlçenin batısında doğu/batı doğrultusunda bulunan Kunduz Dağları, Tavşan Dağının bir uzantısı görünümündedir. Ortalama yüksekliği 1500-600 m. olan dağın doruk noktası 1791 m. yükseklikte olup Koyunoluğun Tepesi (1780 m), Tütmen Tepesi (1216 m.), ve Türkmenmezarı Tepesi (1529 m) adlarında üç önemli

⁵² Besim Darkot, "Vezirokprü", *MEB İslam Ansiklopedisi*, C.XIII, İstanbul, 1988, s.314

⁵³ İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirokprü*, s.31.

⁵⁴ Koray Kor, *Şehir Coğrafyası Açısından Vezirokprü (Samsun)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak 2010, s.47.

⁵⁵ İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirokprü*, s.34.

⁵⁶ Kor, *Şehir Coğrafyası Açısından Vezirokprü (Samsun)*, s.47.

⁵⁷ İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirokprü*, s.34.

tepesi bulunmaktadır.⁵⁸ Kunduz Dağı'nın yanında ilçenin batısında Asarcık (1092 m), Gölünkaşı (933 m), Küresirtı (1049 m), Eğrikale (1082 m) ve Çaltıkayası (680 m) adlarında beş adet tepe bulunmaktadır.⁵⁹ İlçenin kuzeyinde yer alan Dedem Tepesi (1162 m), Hamurcu Tepesi (1111 m.), Yund Dağı (1194 m.) ve Sıralı Dağ (1162 m.) adındaki dağ ve tepeler Vezirköprü ile Bafra arasında doğal bir sınır durumundadır.⁶⁰ İlçenin doğusunda Aladağ bulunmaktadır. Aladağ'nın zirve noktaları Killik (1194 m.) ile Çakıralan (1226 m.) tepeleridir.⁶¹

Vezirköprü ilçesinde platolar dağlık sahalar ile havza tabanları arasındaki geçişleri oluşturmaktadır. Özellikle Tavşan Dağı'nın eteklerinde çok sayıda plato bulunmaktadır. İlçe merkezine yakın platolar 300-500 m. yükseltilerden itibaren güneye doğru basamaklar halinde yükselmektedir. Tavşan Dağı'nın eteklerinde 700-800 m. yükseltilerden itibaren platolara rastlanılmaktadır.⁶²

İlçede ova olarak nitelendirebileceğimiz bir tek bölge bulunmaktadır. Bu ovada yükselti %5'in altındadır. Bu eğim ovalar için normal sayılabilmektedir. Vezirköprü Ovası, ilçe merkezinin kuzey batısında yer alan İncesu, İnkaya, Örencik, Avdan, Adatepe, Yağınözü köyleri ve köy arazilerini kapsayan geniş bir sahayı kapsamaktadır.⁶³

1.2. Nüfus

1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Vezirköprü ilçesinin toplam nüfusu 34.654 kişidir.⁶⁴ Bu sayımın ayrıntılı bilgilerine ulaşılamadığı için ilçenin kırsal ve kentsel nüfusu hakkında bilgi edinememekteyiz. 1935 yılı nüfus sayımına göre ilçe merkezinde 5.613 kişi, köylerde 33.801 kişi olmak üzere ilçede toplam 39.414 kişi yaşamaktaydı.⁶⁵

⁵⁸ Kor, *Şehir Coğrafyası Açısından Vezirköprü (Samsun)*, s.51.

⁵⁹ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.52.

⁶⁰ Özer, *Vezirköprü Kentsel Sit Alanının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi*, s.30.

⁶¹ Kor, *Şehir Coğrafyası Açısından Vezirköprü (Samsun)*, s.52.

⁶² İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, s.34; Kor, *Şehir Coğrafyası Açısından Vezirköprü (Samsun)*, s.53.

⁶³ Kor, *Şehir Coğrafyası Açısından Vezirköprü (Samsun)*, ss. 58-61; İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, s.41.

⁶⁴ Mustafa Köse, *1927 Nüfus Sayımı Ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s.202.

⁶⁵ *20 İltişrin 1935 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu*, Başvekalet İstatistik Kurumu, Ankara 1935, s.54.

1927 yılından 2007 yılına kadar Vezirköprü ilçe nüfusu 1940-1945 yılları arası hariç devamlı artmıştır. 2007 yılından itibaren ise azalmaya başlamıştır. 2007 yılı nüfus sayımına göre ilçe nüfusu 107.868 iken 2018 yılında 95.569'a düşmüştür. İlçe 2018 sonuçlarına göre son 33 yılın en düşük nüfusa sahiptir.⁶⁶

1940-1945 yılları arasında nüfusun azalmasının iki önemli sebebi bulunmaktadır. 1943 yılında gerçekleşen Ladik depremi sebebiyle ilçede çok sayıda kişi vefat etmiştir. Ayrıca 2. Dünya Savaşı sebebiyle erkeklerin silahaltına alınması sonucu ilçede doğumların azalması nüfusun azalmasının diğer bir sebebidir.

Yıllar	Şehir Nüfusu	Kırsal Nüfus	Toplam
1927	-	-	34.614
1935	5.613	33.801	39.414
1940	5.621	35.578	28.896
1945	5.497	41.035	47.178
1950	6.171	46.317	52.308
1955	6.802	49.615	56.417
1960	8.224	54.080	62.304
1965	9.402	60.129	62.304
1970	10.132	63.779	73.911
1975	11.614	67.526	79.173
1980	13.482	75.439	88.921
1985	18.373	79.972	98.345
1990	20.633	81.870	102.503
2000	23.127	83.012	106.139
2007	25.852	82.016	107.868
2008	25.894	80.686	106.580
2009	26.724	79.166	105.890
2010	27.234	78.213	105.447
2011	27.987	76.330	104.317
2012	29.007	73.205	102.212
2013	-	101.715	101.715
2014	-	99.904	99.904
2015	-	97.815	97.815
2016	-	97.023	97.023
2017	-	95.608	95.608
2018	-	95.569	95.569

Tablo 1: Vezirköprü İlçesinin Yıllara Göre Nüfus Dağılımı

İlçede cumhuriyet döneminde iki önemli toplu nüfus hareketi olmuştur. İlk olarak Lozan Antlaşması'nın akabinde gerçekleşen Mübadele ile Vezirköprü'de yaşayan gayr-i müslim halk Yunanistan'a göç etmiştir. Bu sayıyı tam olarak

⁶⁶ TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri, <http://www.tuik.gov.tr/> 12.12.2019.

bilmemekteyiz. Lakin 1915 yılında gerçekleşen sayımda ilçedeki 4.865 Rum'un mübadele ile gönderildiğini düşünmek hatalı olmayacaktır.⁶⁷ Diğer bir nüfus hareketliği de 1980-1990 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu dönemde ilçenin batısında yapılan Altinkaya Barajı sebebiyle 2 köy tamamen, 18 köy ise kısmi olarak sular altında kalmıştır. Bu köylerde yaşayan kişiler başta Vezirköprü ilçe merkezi olmak üzere Hatay, Tekirdağ, Bursa ve İzmir illerine göç etmiştir.⁶⁸

1.3. Ekonomik Yapı

Vezirköprü ilçesinin tarıma dayanan ekonomik bir yapısı vardır. İlçe topraklarının 1/3'ü tarım arazisidir. Bu sebeple tarıma önem verilmektedir. Bir diğer sebebiyse ilçenin şehirlerarası yol güzergâhına uzak olmasından dolayı ticaretin gelişmemesidir. Özellikle ulaşımın zor olması sebebiyle ilçeye sanayi gelmemiştir.

Vezirköprü ilçesinde nüfusun 2/3'ü köylerde yaşamaktadır. Köylere hakim olan ekonomik faaliyet tarımdır. İlçe topraklarının yaklaşık 1/3'ünün tarım arazilerinden oluşması⁶⁹ sebebiyle ilçe tarıma önem verilmektedir. Vezirköprü ilçesinde 170.742 hektar arazi bulunmaktadır. Bu arazilerin 52.590 hektarı tarım arazisidir. Tarım arazilerinin % 95'inde kuru tarım, % 5'de ise sulu tarım yapılmaktadır.⁷⁰ Bu tarım arazilerinin %50'den fazlasında tahıl ürünleri üretilmektedir. Tarım arazilerinde en çok üretilen tahıl buğdaydır. İlçenin iklimine ve kuru tarım arazileri sebebiyle tercih edilmektedir. Hemen hemen her köyde buğday üretilmektedir. Tarım ürünlerinin peşine yaklaşık % 30 ile endüstri bitkileri gelmektedir.⁷¹ En çok üretilen endüstri bitkisi şeker pancarıdır. İlçede yapılan tarımın yaklaşık % 25'i şeker pancarıdır. Şeker pancarı üretiminde yalnız % 7.3'ünde sulu tarım uygulanabilmektedir. İlçedeki toplam sulu tarımın % 20'sini şeker pancarı oluşturmaktadır.⁷² İlçede şeker pancarını işleyecek endüstri olmadığı için üretilen şeker pancarları ilçe dışına satılmaktadır.

⁶⁷ Nedim İpek, "Vezirköprü'nün nüfusu (1881-1927)", *Vezirköprü Araştırmaları*, Cevdet Yılmaz (eds), Vezirköprü Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2014, s.81.

⁶⁸ Kemalettin Şahin, "Altinkaya Baraj Gölü suları altında kalan köylerden göç edenlerin karşılaştıkları sorunlar ve Vezirköprü şehrine etkileri", *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/1, 2000, s.94.

⁶⁹ Erkan Ulaşır, *Toplumsal Değişme ve Dini Hayat (Vezirköprü Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2014, s.35.

⁷⁰ İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, ss.145-146.

⁷¹ İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, s.147.

⁷² Kemalettin Şahin, *Vezirköprü Yöresinin Zirai Faaliyetleriyle İklim Koşulları Arasındaki İlişkiler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

İlçede önemli bir tarım ürünü de kenevirdir. Uzun yıllar boyunca Türkiye topraklarında bir tek Vezirköprü'nün Narlısaray köyüne kenevir üretimine izin verilmiştir. 2018 yılında Vezirköprü ilçesinde 29 üretici tarafından 11,3 dekarda yapılan üretim sonucu 8-9 ton lif, 1 tonda tohum üretilmiştir.⁷³

İlçede ayrıca meyve ve sebze üretimi de yapılmaktadır. Lakin bu üretimler ekonomik bir faaliyetin dışında üreticinin aile ihtiyaçlarına karşılık gelmektedir

İlçede hayvancılık küçük ölçekli olarak tarımın yanında özellikle aile ihtiyaçlarını karşılamak için yapılmaktadır. Çok az sayıda ailenin tek gelir kaynağı hayvancılıktır. TÜİK 2018 verilerine göre ilçede 55.800 büyükbaş, 46.500 küçükbaş hayvan bulunmaktadır. İlçe hayvancılık için uygun olmasına rağmen geleneksel yöntemle yapılması sebebiyle yeteri kadar gelir elde edilememektedir.⁷⁴

TÜİK 2018 verilerine göre ilçede 102.550 tavuk, 4250 hindi 4.600 kaz, ve 4.500 ördek yetiştirilmektedir. Tavuk üretiminin çok büyük bir kısmı ilçede bulunan tavuk üretim tesislerinde gerçekleşirken diğer kümes hayvanları çoğunlukla köyler arasında görülüp aile ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. İlçede arıcılık ve bal üretimi son yıllarda artmaktadır. Özellikle ilçenin bitki örtüsünün zengin ve bol olması arılar için iyi bir yaşam alanı oluşturmaktadır. 2007 yılında ilçede 50 ton bal üretilmiştir.⁷⁵ Ayrıca ilçede baraj gölleri sayesinde balıkçılık hızla gelişmektedir. 2012 yılında ilçede toplam 51 ton balık avlanmıştır.⁷⁶

İlçede organize sanayi bulunmamaktadır. Bunun en büyük sebebi ilçenin şehirlerarası yol güzergâhına uzak olmasıdır. İlçede 8-40 arası kişi istihdam eden zirai aletler yapım atölyesi, kuruyemiş imalathanesi, un fabrikası, tavuk ve yumurtacılık tesisleri vardır. Bu üretim tesislerinin öncelikli hizmet sahası Vezirköprü yöresi olmakla beraber artan ürünler diğer bölgelere satılmaktadır. İlçede bulunan fabrika sayılabilecek tek kuruluş yaklaşık 500 kişinin çalıştığı ağaç işleme fabrikasıdır.⁷⁷

Samsun 1994, s.55.

⁷³ Mustafa Çalkaya, "Kenevir üretiminde yeni döneme giriliyor", *Anadolu Ajansı*, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kenevir-uretiminde-yeni-doneme-giriliyor/1365012> (3.12.2019)

⁷⁴ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.81.

⁷⁵ İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, s.161.

⁷⁶ Ulaşır, *Toplumsal Değişme ve Dini Hayat (Vezirköprü Örneği)*, s.39.

⁷⁷ Ulaşır, *Toplumsal Değişme ve Dini Hayat (Vezirköprü Örneği)*, s.40.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİH BOYUNCA VEZİRKÖPRÜ

2.1. Tarih Öncesi Dönem

Tarih boyunca insanlar hayatlarını en iyi şekilde idame edebilmek için en uygun şartlara sahip yerleşim yerleri aramıştır. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde bu arayış su, gıda, giyecek ve barınma ihtiyaçlarını karşılayabilecek en uygun noktayı seçmekten ibaret olmuştur.⁷⁸ İlerleyen dönemlerde yerleşik hayata geçişle beraber bu ihtiyaçlara güvenlik, toprağın verimliliği, uygun iklim ve coğrafya seçimi de eklenmiştir.⁷⁹ Bu gereksinimler içinde su ve gıda hayatı öneme sahip oldukları için yerleşim yerleri seçilirken diğer unsurlara göre daha çok dikkat edilmiştir. Özellikle suyun temini gıdanın da temininde önemli bir rol oynadığı için su kaynaklarına yakın yerler yerleşim alanı olarak belirlenmiştir.⁸⁰ Fırat ve Dicle nehirleri Mezopotamya'yı, İndus ve Ganj nehirleri Hindistan'ı, Nil nehri Mısır'ı, Kızılırmak ve Yeşilirmak ise Anadolu'nun yerleşime açılmasını sağlamıştır.

Anadolu'da bulunan en eski insan izi Paleolitik döneme tarihlendirilen Yarımburgaz mağarasında bulunmuştur. Yapılan yüzey araştırmaları ve kazılar sonucunda Anadolu'nun çeşitli bölgelerine dağılmış 100'ün üzerinde Paleolitik çağ yerleşmesi kayda geçmiştir.⁸¹ Anadolu'da bulunan en eski insan parçası Denizli'nin Honaz ilçesindeki bir mermer ocağında bulunan Homo Erestus insanına ait kafatası parçasıdır. Yapılan araştırmalarda 1.2 milyon yıl önce yaşadığı hesaplanan fosil Anadolu'nun dünyadaki ilk yerleşim merkezlerinden biri olduğunu göstermiştir.⁸²

Samsun'un tarihi incelendiğinde ilk yerleşimin mezolitik çağda yapıldığı görülmektedir. Samsun'daki ilk yerleşim merkezi Tekkeköy ilçesinde yer alan ve mezolitik çağa tarihlendirilen Tekkeköy Mağaralarıdır. Bu bölgede yüzey araştırması

⁷⁸ Mustafa Ertürk ve Gökhan Gökdemir, "Tarihi Coğrafya Açısından Vadi Yerleşmelerine Bir Örnek: Dim Çayı Vadisi", *TUCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu 3-6 Ekim 2018*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 2018, s.856.

⁷⁹ Türkan Kejanlı, "Anadolu'da İlk Yerleşmeler Ve Kentleşme Eğilimleri", *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 4:1, 2005, s.90.

⁸⁰ Ertürk ve Gökdemir, "Tarihi Coğrafya Açısından Vadi Yerleşmelerine Bir Örnek: Dim Çayı Vadisi", s.856.

⁸¹ Mihriban Özbaşaran, "Anadolu'nun Tarih (Yazı) Öncesi Dönemleri", *Eski Anadolu Tarihi*, Kemalettin Köroğlu (Ed.), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2011, s.4.

⁸² "Denizli adamı" insanlığın dünyaya yayılışına ışık tuttu", *CNN-TÜRK*, 2015, <https://www.cnnturk.com/haber/bilim-teknoloji/bilim/denizli-adami-insanligin-dunyaya-yayilisina-isik-tuttu> , (3.12.2019).

yapan İsmail Kılıç Kökten, Alt ve Orta Paleolitik döneme işaret eden aletler bulmuştur.⁸³

Vezirköprü ilçesi arkeologlar tarafından günümüzde henüz yeteri kadar incelenmemiş bir coğrafyadır. İlçede ilk yüzey araştırması 1970'li yıllarda yapılmasına rağmen ilk kazı çalışması 2006 yılında Vezirköprü ilçe merkezine 7 km mesafede bulunan Oymaağaç köyündeki Höyük Tepe'de yapılmıştır. İlçede çıkartılan arkeolojik kalıntıların yeterli olmamasından dolayı özellikle tarih öncesi devirdeki Vezirköprü siyasi tarihi hakkında arkeolojik kalıntılar üzerinden yorum yapmak oldukça zordur. Vezirköprü ilçesinde yerleşimin başladığı dönemi kesin olarak söylemek günümüz arkeolojik bilgilerine göre mümkün değildir. Ancak Adatepe köyünde 2005 yılında yapılan yüzey araştırması sırasında bulunan taş baltalar, çakmak taşından yapılmış olan kesiciler, ok ve mızrak uçları neolitik çağ veya erken kalkolitik çağ olarak tarihlendirilmiştir.⁸⁴ Bu kalıntılar ile Adatepe köyü, Vezirköprü'nün ilk iskân merkezi olarak kabul edilmiştir.

Vezirköprü, hububata, zeytine, şaraba elverişli iklimi, çevresindeki domuz yetiştirmeye uygun meşe ormanı, yükseklerde bulunan yabani hayvanlarla dolu çam ormanları veya Tavşan Dağları'nda bulunan ve Durağan arsenik madeniyle bronz üretimi destekleyen bakır yatakları ve yakınında bulunan su kaynakları ile Kalkolitik Çağ'dan günümüze kadar devamlı önemli bir yerleşim merkezi olmuştur.⁸⁵

Hitit devletinin başkentine oldukça yakın olan Vezirköprü ilçesinde yüzey araştırmalarında bulunan kalıntılar ilçenin Hitit Devletinde oldukça önemli bir yeri olduğunu göstermiştir. İlçede bronz ve Demir Çağına tarihlendirilen çok sayıda höyük bulunması ilçenin Hititler döneminde bir veya birden fazla antik kente ev sahipliği yaptığını göstermektedir. Günümüzde ise sadece Nerik şehrinin lokasyonu tam olarak tespit edilmiştir. Nerik Antik Kenti, ilçe merkezine 7 km mesafede bulunan Oymaağaç köyünde kurulduğu bilinmektedir.

⁸³ İsmail Kılıç Kökten, "Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları", *Belleten*, 8:32, 1944, s.660.

⁸⁴ Czichon ve Klinger (vd), "Interdisziplinäre Geländebegehung im Gebiet von Oymaağaç Vezirköprü / Provinz Samsun, ss.10-11; Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.10.

⁸⁵ Rainer M. Czichon, "Nerik'in İzinde", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, s.134, 2010, ss.18-19.

2.2. Nerik

Nerik kenti, Hititlerin Kuzey Anadolu'daki en önemli kentlerinden birisidir. Hitit Devleti kanunlarına göre Nerik, Ziplanda, Arinna ve Hattuşaş'ta yaşayan vatandaşlar vergi ödemeyen ender şehir sakinleridir.⁸⁶ İlkçağ devletlerinin en önemli gelir kaynağı vergi olmasına rağmen üretime elverişli, bereketli Kızılırmak nehrinin yakınındaki bir kenti vergiden muaf tutmaları bu ile verilen önemi göstermektedir. Nerik kenti, Hitit tabletlerinde sıklıkla karşılan bir şehir adıdır. Özellikle Kaşka-Hitit mücadelesinin anlatıldığı tabletlerde ve Hitit diniyle ilgili tabletlerde Nerik ismiyle karşılaşmaktayız.

Hitit dilinin çözülmesiyle beraber tabletlerde geçen Nerik kentinin konumu araştırılmaya başlanmıştır. Nerik hakkında bilinen ilk bilgiler Kaşka hâkimiyet bölgesine yakın olduğu ve bu sebeple sık sık Kaşka saldırılarına maruz kaldığıdır. İlk olarak 1930 yılında Alman asıllı Amerikalı bilim adamı Albrecht Göetze eserinde Nerik kentinin Amasya'nın kuzeyinde aranması gerektiğini söylemiştir.⁸⁷ 1957 yılında İngiliz John Garstang ve Oliver R. Gurney tarafından Nerik için Yozgat'ın güneydoğusunda yer alan Alishar Höyük'ü önerilse de bulunan yeni belgelerle bu önerinin hatalı olduğu kısa sürede anlaşılmıştır. 1960 yılında diğer yazarlar tarafından tespit edilmemiş yeni bir belgeyi Yahudi asıllı Alman bilim adamı Gustav H. Güterbock yayınlamıştır.

12 ...Maraşanta⁸⁸ Nehri eskiden başka bir yönde (:ipattarmayan) akardı.

13 Fakat Fırtına Tanrısı onu çevirdi ve onu Tanrıların Güneş Tanrısı'na (DUTU-i DINGIR LIM-an) doğru akıttı, Onu Nerik şehrine

14 yakın akıttı...⁸⁹

Güterbock yayınladığı bu belge ile Nerik'in Kızılırmak'a yakın bir coğrafyada aranması gerektiğini söyledi. Özellikle Kızılırmak'ın ani bir dönüş yaptığı bir dirsek olması gerektiği belirtti. Ayrıca Nerik şehri yakınında kutsal bir dağ sayılan Haharwa Dağı'nın bulunması gerektiğini savunarak Nerik şehri için Çorum'un Kargı ilçesini, Haharwa Dağı için ise Adatepe'yi önerdi. Bölgede yapılan yüzey araştırmasında Nerik gibi büyük bir kenti kapsayacak yeterli kalıntı bulunamadı. 1974 yılında Ali

⁸⁶ Czichon, "Nerik'in İzinde", s.60.

⁸⁷ Şafak Bozgun, "Nerik, Hakmiş Ve Yakın Çevresinin Lokalizasyonu Hakkında", *DTFC Dergisi*, S.59, 2019 s.153.

⁸⁸ Hititlerin Kızılırmak Nehri'ne verdikleri isim.

⁸⁹ Ali Dinçol ve Jak Yakar, "Nerik Şehrinin Yeri Hakkında." ss.565-572.

Dinçol ve Jak Yakar, Nerik yeri hakkında kesin bir öneri de bulunmasalar da Havza-Vezirköprü-Durağan güzergâhında aranması gerektiğini söyleyerek Vezirköprü’de o yıllarda yeni keşif edilen Oymaağaç Höyük’ün olabileceğini işaret etmiştir.⁹⁰ 2006 yılında Alman asıllı Türk Arkeolog Rainer Maria Czichon tarafından başlatılan kazı çalışmaları ile Vezirköprü’nün Hitit kaynaklarında geçen Nerik kenti olduğu kesinleşti.⁹¹

Hitit dininde önemli bir yeri olan Nerik, Kızılırmak’ın kıyısında kurulmuş bereketli topraklara sahip geniş bir ovada bulunması ve Hititlerin en önemli tanrılarında Fırtına Tanrısı’nın kült merkeziydi. Hatti kültüründen Hititlere geçmiş olan “purulliyaş bayramı” Nerik kentinde kutlanılmıştır.⁹² İlk olarak M.Ö 18. yüzyılda Kuşaralı Pithana tarafından Hitit toprağına katılmıştır.⁹³

Hitit Kralı 1. Murşili’nin Babil seferinden sonra uğradığı suikast sonucu öldürülmesi üzerine yerine geçen Hantili döneminde ülkede karışıklıklar başlamıştır.⁹⁴ Saray içi taht kavgasından yararlanan kuzeyde bulunan Kaşkalar kutsal Nerik kentini ele geçirmişti.⁹⁵

I. Arnuwanda ile Kraliçe Asmunikal’ın tanrılara yalvarma metinlerinde Nerik’ten bashedmişlerdir. Bu metinde Nerik’le beraber düşman işgalinde bulunan kentleri saymaktadır. Bu kentlerin dini özelliklerini kayıp ettiklerini, kutsal kentlerde yaşayan düşmanların tanrılarına saygısızlık ettiğini, tanrılar ile ilgilenilmediği söyleyerek Nerik’in Fırtına Tanrısının kurbanlarını Hakmis’e gönderdiğini bildirmektedir. Kaşkalara Nerik’in Fırtına Tanrısı için gönderilen kurbanları yağmalamaması için hediyeler verilmesine rağmen hediyelerin yolda yağmalandığını anlatmaktadır.

...Biz tanrılara saygılı olduğumuzdan onların bayramları ile ilgileniyoruz. Kaşkalılar Nerik ülkesini aldıklarından biz Nerik’in Fırtına Tanrısı için ve Nerik’in tanrıları için kurbanları Hattuşa’dan Hakmis’e gönderiyoruz: Kurban ekmeklerini, kurban içkilerini, sığırları (ve) koyunları

Kaşkalıları çağırıyoruz ve onlara hediyeler veriyoruz. Onlara yemin ettiriyoruz: "Nerik’in Fırtına Tanrısı için gönderdiğimiz kurbanları (iyi) karşılayın! Onlara yolda kimse saldırmayın!" (diyoruz)

⁹⁰ Dinçol ve Yakar, "Nerik Şehrinin Yeri Hakkında" s.572.

⁹¹ *Haber Gazetesi*, "Samsun’da Kutsal Bir Şehir" (11.09.2017) s.6.

⁹² Esra Reyhan, "Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüeller", *Turkish Studies*, 11:16, 2016, s.97.

⁹³ Ali Narçın, *A’dan Z’ye Hitit*, Ozan Yayıncılık, Şubat 2015, s.448.

⁹⁴ Narçın, *A’dan Z’ye Hitit*, s.173.

⁹⁵ Kolağasıoğlu, *Hitit Çağında Orta Karadeniz Bölgesi*, s.23.

Onlar geliyorlar. Hediyeleri alıyorlar. Ayrıca yemin ediyorlar. Geri gittikleri zaman yemini bozuyorlar. Siz tanrıların sözlerinizi küçümsüyorlar ve Fırtına Tanrısının (huzurunda edilen) yemine (antlaşmaya) ait (tabletin) mührünü kırıyorlar.

Hatti ülkesinde hediyeleri kapıyorlar. [Nerik] 'in Fırtına Tanrısının [kur]banlarını, kurban ekmeklerini (ve) kurban [içkilerini vermiyorlar]...⁹⁶

I. Suppiluliuma, Kaşkaların üzerine sayısız sefer düzenlemişti. Bu seferlerden zaferle dönse bile bu zaferler kalıcı olmamaktadır. II. Murşili'nin tek hedefi Nerik kenti olmuştu. Bölgede çok sayıda savaş kazanmasına rağmen Nerik'i geri alamamıştır. II. Murşili'nin ölümünden sonra tahta geçen II. Muvatalli erkek kardeşi Hattuşili'ye "Yukarı Ülke" denilen başkent Hattuşa'nın kuzeyinin yönetimini vermişti.⁹⁷ Hattuşili bu göreve geldikten sonra tek hedefi Nerik'i almaktı. Sistemli ve planlı şekilde Kaşkaların üzerine giden genç prens Hattuşili, Nerik'i Kaşkalarından geri aldı. Kutsal Nerik kentini düşmandan almak Hattuşili'nin ününü arttırmıştı.⁹⁸ II. Muvatalli'nin ölümü üzerine oğlu III. Murşili tahta çıktı. Hattuşili, 7 yıl boyunca III. Murşili'yi destekledi. 7 yıl sonra Hattuşili'nin ününden rahatsız olan III. Murşili amcası Hattuşili'nin yetkilerini kısıtladı. Nerik ve Hakmiş'in yönetimini amcasından aldı.⁹⁹ Kralın bu kararı karşısında III. Hattuşili kuzeyde bir isyan başlattı. Bu isyan sonucunda III. Hattuşili olarak tahta çıktı.

...Benim elimden Hakmiş ve Nerik'i aldı. Artık dayanamadım ve isyan ettim. Fakat ona saldırmadım, yalnız şöyle haber gönderdim: Bana karşı kavgayı sen başlattın. Elimdeki şehirleri aldın beni tek bir kalede kral olarak bıraktın. Şimdi hakkımızda Şamuha şehri İhtar'ı, Nerik şehri Fırtına Tanrısı karar versin!...¹⁰⁰

III. Hattuşili oğluna Nerikli anlamına gelen Nerikkaili adını vermişti.¹⁰¹ III. Hattuşili'nin eşi Kraliçe Puduhepa ait bir dua metninde "Ey tanrı kocam senin kült merkezin Nerik'i düşman işgalinden kurtarmak için kellesini koltuğuna aldı, hayatını

⁹⁶ Sedat Alp, *Hitit Çağında Anadolu*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, İstanbul 2001, ss.74-75.

⁹⁷ Leyla Murat, *Hitit Coğrafyasında Yukarı Ülke ve Tarihi Önemi*", *Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Sempozyumu Bildirileri (24 – 26 Nisan 1996)*, Ankara 1998, s.185.

⁹⁸ Dursun SAĞDIŞ ve Osman ÇOLAK, "Samsun'da Bulunan, Zalpa, İkiztepe Ve Nerik Yerleşmelerinde Hititler'in Hakimiyet Mücadelesi", *Amisos*, 3:5, ss.400-401.

⁹⁹ Rivayete göre Hattuşili çocuk iken çok hastaymış, herkes öleceğini düşündüğü bir dönemde babası II. Muvatalli rüyasında Tanrı İhtar'ı görmüş. İhtar eğer Hattuşili kendi tapınağında hizmetli olursa yaşayacağını söylemiş. Bu rüya üzerine Hattuşili İhtar'ın tapınağında yaşamaya başladı. Kısa zamanda iyileşti. Bu tapınakta yaşadığı için de aşırı dindar ve tanrılara bağlı bir kişi olarak yetişti. Bu sebeple Nerik ve Hakmiş gibi dini merkezlerin kendinden alınmasını kabullenmemiştir.

¹⁰⁰ Dünyanın ilk otobiyografi olarak geçen bu metin "Hattuşili'nin Özü" olarak bilinmektedir.; Muazzez İlmiye Çığ, *Hititler ve Hattuşa: İhtar'ın Kaleminden*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005. s.216.

¹⁰¹ Narçın, *A'dan Z'ye Hitit*, s.369.

feda etmeye hazırlandı."¹⁰² ifadesine yer vermektedir.. Bu iki örnek III. Hattuşili'nin hayatındaki Nerik'in önemini göstermektedir. Nerik kentini Kaşka akınlarından korumak için başkent Hattuşa'da bile görülmeyen bir uygulamaya giderek Nerik kentinin etrafını surlarla çevirmiştir.¹⁰³

Hitit metinlerine göre Fırtına tanrısının kült merkezi olan Nerik en önemli dini merkezidir. Oymağaç kazısını yapan Arkeolog Czichon "Müslüman dünyası için Mekke ne anlama geliyorsa Hititler için de Nerik o dönem aynı statüdeydi."¹⁰⁴ diyerek bu önemi vurgulamıştır. Hitit mitolojisinde ve dini bayramlarında Nerik kenti karşımıza çıkmaktadır.

Hitit dini tanrıların hoşnutluğunu kazanmak ve onları kızdırmamak üzerine kurulmuştu. Tanrıları memnun etmek için yılın belli zamanlarında bayramlar düzenlenmiştir. Ayrıca tanrıların kızması sonucu gerçekleşen felaketlerde de tanrıların tekrar sevgisini kazanmak için ayinler düzenlenmeli, kurbanlar kesilmeli ve bayramlar düzenlenmelidir.¹⁰⁵ Bu dini törenlerdeki ritüeller en ince ayrıntısına kadar belirlenmiştir. Hitit metinlerinin 1/5'i dini törenlerde uyulması gereken kurallar ve dini törenleri içermesi Hititlerin dine verdiği önemi göstermektedir.¹⁰⁶

Hititlerde, kral aynı zamanda başrahip sıfatıyla dininde merkezi durumundaydı. Tanrıların yeryüzündeki temsilcisi konumundaydı. Başrahiplik görevi sebebiyle dini törenleri yönetmekte sorumluydu. Özellikle bayramlarda Hitit kralı ve eşi katılması mecburiydi. Herhangi bir sebepten katılamazsa ülkede doğal afet, salgın hastalık gibi felaketler gelmekteydi.¹⁰⁷ Hitit dilinde bayram kelimesi "EZEN" ile ifade ediliyordu.¹⁰⁸ Bayramın kutlanması şekli, yeri ve zamanı oldukça önemliydi. Hitit metninde Kral bu durumu şöyle anlatmaktadır;

Bunun dışında tapınak görevlileri olan sizler eğer bayramları bayram zamanında kutlamazsanız, ilkbahar bayramını sonbaharda kutlarsanız ve sonbahar bayramını ilkbaharda kutlarsanız ve eğer bayramın tam kutlama zamanı gelince ve onu kim

¹⁰² Sevgi Çilingir, *Hitit Tapınak Kentleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2011, s.91.

¹⁰³ Serkan Demirel, Hitit-Kaşka İlişkilerinde Yanıtı Aranan Bazı Sorular, *Gazi Akademik Bakış*, 6:12, 2013, s.195.

¹⁰⁴ Yaprak KOÇER-Hüseyin KALAY, "Samsun'da kazıda ulaşılan Hititlerin dini merkezi araştırılıyor", *Demirören Haber Ajansı (DHA)*, <https://www.dha.com.tr/yurt/samsunda-kazida-ulasilan-hititlerin-dini-merkezi-arastiriliyor/haber-1698271> (12.11.2019).

¹⁰⁵ Reyhan, Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüeller, s.93.

¹⁰⁶ Gavaz, *Hitit Krallarının Kült Gezileri*, s.32.

¹⁰⁷ Özlem Sir Gavaz, "Hititlerden Günümüze Yağmur Duası", *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu 28 - 30 Nisan 2016*, C.1, 2016, s.574.

¹⁰⁸ Reyhan, "Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüeller", s.93.

kutlayacaksa ve siz rahiplere, merhemli rahiplere, tanrı analarına /rahibelere ve tapınak adamlarına gelirse ve sizin eteklerinize kapanırsa (ve şöyle derse) “önümde hasat ya da düğün ya da yolculuk ya da başka bir mesele (var). Bana destek olunuz. Bahsettiğim mesele (yeter ki) şimdilik bitsin. Bahsettiğim (bu) mesele bittiği zaman bayramı aynı şekilde kutlayacağım” (O) insanın isteğine göre hareket etmeyiniz. (O) insan size kötülük etmesin. Ve siz tanrıların isteği ile alışveriş yapmayın. (Eğer) size (o) insan kötülük eder(se ve) siz alışveriş yaparsanız tanrılar gelecekte sizden öç alırlar.¹⁰⁹

Savaş durumu veya düşman işgali gibi sebepler bayramın kutlanmasına engel değildir. Nerik şehri işgal edildiği zaman Nerik’te kutlanan purulliyaş bayramı Nerik’in yakınında yer alan Hakmiş’te kutlanmıştır. II. Murşili başkomutan olarak katıldığı bir savaş sırasında purulliyaş bayramının vaktinin gelmesiyle seferi bir generaline bırakarak başkente geri dönmüştür.

Bahar geldiği zaman, Hatti’nin Fırtına Tanrısı ile Zippalanda’nın Fırtına Tanrısı’nın onurlarına yapılan purulliyaş Bayramı’nı kutlamış olmama rağmen, Tanrı Lilwani onuruna yapılan Hešti- evindeki purulliyaş Bayramı’nı kutlamamış olduğum için Hattuşa’ya geri döndüm ve Hešti- evindeki purulliyaş Bayramı’nı kutladım...¹¹⁰

Nerik şehri, Hititlerin önemli bayramlarından “purulliyaş” ve “hewaş” bayramlarının kutlandığı ve bu kutlamalar sırasında kült merkezi olarak ziyaret edilen önemli bir şehirdir. Purulliyaş bayramı, Hititlerin en önemli bayramlarından biriydi. Bayramın kökeni Hatti diniydi. Bayram 32 gün sürmekteydi.¹¹¹ 9 yılda bir düzenlenen planlı bir bayramdı.¹¹² Tabletlere göre ilkbaharda doğanın canlanması kutlanmaktaydı. Bazı araştırmacılar yeni yıl bayramı olarak nitelendirmiştir.¹¹³ Purulliyaş Bayramı Hattuşa’da kutlamaya başlanıyordu. Kült ritüelleriyle beraber yapılan geziyle beraber Nerik kentinde son buluyordu.¹¹⁴ Bu bayramın kutlama amacı “ülke büyüsün, dinlensin ve ülke korunmuş olsun. Eğer (ülke) büyür, dinlenirse purilliyaş- bayramını kutlarlar.”¹¹⁵ Diğer bayramların aksine purulliyaş bayramı hakkında Hitit tabletleri fazla bilgi vermemektedir. Bayramın 9 yılda bir kutlandığı, Nerik düşman işgalinde iken Hakmiş’te kutlanmaya devam edildiği ve bayramın 32 gün sürdüğü Hitit tabletlerinde yazılmıştır.

Nerik’te kutlanılan diğer bir bayram “EZEN hewaş” adıyla bilinen yağmur bayramıdır. Her yıl aksatılmadan ilkbaharda kutlanılmıştır. Nerik şehrinde bayramı

¹⁰⁹ Sir Gavaz, *Hitit Krallarının Kült Gezileri*, s.34.

¹¹⁰ Reyhan, “Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüeller”, s.100.

¹¹¹ Reyhan, “Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüeller”, s.99.

¹¹² Sir Gavaz, *Hitit Krallarının Kült Gezileri*, s.84.

¹¹³ Sir Gavaz, *Hitit Krallarının Kült Gezileri*, ss.73-76.

¹¹⁴ Reyhan, “Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüeller”, s.97.

¹¹⁵ Sir Gavaz, *Hitit Krallarının Kült Gezileri*, s.79.

Zaliyanu Dağı'nda kutlanmıştır. Bu dağda yer alan bir pınara çeşitli içecekler ve hayvanların kurban edildiği tabletlerde yazılmıştır.¹¹⁶

2.3. Hititlerden Pontus Devleti'ne

Hitit Devleti yıkıldıktan sonra Vezirköprü'de yerleşimin devam ettiği bulunan arkeolojik kanıtlar ile belirlenmiştir. Yapılan yüzey araştırmasında Oymaağaç Höyüğü'nde ve Zindankaya yerleşmesinde ciddi miktarda Demir Çağına ait kalıntı bulunmuştur. Zindankaya'da bulunan kaya mezarlarının bu dönemde yapıldığı düşünülmektedir. Bu dönemde Anadolu'nun büyük çoğunluğu Frigya Devleti hâkimiyetine girmesine karşın Oymaağaç Höyük izole durumda kalmıştır.¹¹⁷

Hititlerin boşalttığı araziye yerleşen ikinci toplum ise Ural-Altay kökenli bozkır kavimlerinden proto-Türk olarak tanımlanan Kimmerler ve İskitler'dir. Kimmerler Anadolu'ya geldikten sonra ilk Urartu, Asur, Frigya, Lidya ve İyonya şehir devletlerine saldırı düzenlemiştir. Bu saldırılar sonucunda devletler hem ekonomik hem de askeri yönden büyük zarar gördüler. Frigya Devleti yıkılmış, Urartu devletinin yıkılma süreci hızlanmıştır.¹¹⁸ Bu sırada bazı Kimmer boyları İç Anadolu'dan Paflagonya güzergâhı ile Karadeniz sahiline çıkmıştır. Ardından Miletos'un güçlü kolonisi Sinope saldırılarak tahrip edilmiştir. Ardından bu bölgeye yerleşirler. Kısa süre sonra batıda Karadeniz Ereğlisi, doğuda Trabzon'a kadar olan bölgeyi hâkimiyet altına aldılar.¹¹⁹

Paflagonya bölgesinin geniş bir coğrafyayı tanımlamasından dolayı Kimmerlerin hangi güzergâhı kullanarak sahile çıktıkları tespit etmek mümkün olmamaktadır.¹²⁰ Strabon'a göre Paflagonya bölgesinin doğu ucu Kızılırmak'a batı ucu ise Bartın Nehrine kadar uzanmıştır.¹²¹ Eğer Kimmerlerin Karadeniz sahiline ulaştıkları ilk nokta Boyabat ise Vezirköprü veya çevresinden geçmiş olmalıdır.¹²²

¹¹⁶ Gavaz, "Hititlerden Günümüze Yağmur Duası", s.583.

¹¹⁷ Czichon ve Yılmaz, "Vezirköprü/Oymaağaç Höyük-Nerik (?) Projesi", ss.341.

¹¹⁸ M. Taner Tarhan, "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler", *Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü I. Araştırma Sonuçları Toplantısı (İstanbul 23-26 Mayıs 1983)*, Ankara, 1984, ss.109-111.

¹¹⁹ Tarhan, "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler", s.112-113.

¹²⁰ İbrahim Telliöğlü, "Türklerin Karadeniz'e Çıkışında Vezirköprü-Havza-Ladik Hattının Önemi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10:45, 2010, s.143.

¹²¹ Strabon XII. 3.9, Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, ss. 20-21.

¹²² Telliöğlü, "Türklerin Karadeniz'e Çıkışında Vezirköprü-Havza-Ladik Hattının Önemi", s.143

Kimmerlerin peşine Anadolu'ya gelen diğer bir topluluk ise İskitlerdir. Asur kaynaklarında “Aşguzai”, Pers kaynaklarında “Saka”, Çin Kaynaklarında “Sai”¹²³, Yunan kaynaklarında “Skyth”¹²⁴ ve “Skudai”¹²⁵ olarak geçmektedir. Bizans kaynakları 568’de İstemi Yagbu tarafından Bizans’a gönderilen elçilik heyetinin İmparatora İskitçe bir mektup sunduğunu bildirmektedir.¹²⁶ Bizans kaynağının “İskitçe yazılmış mektup ifadesi” tartışmalı olsa bile yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda İskitlerin Türk oldukları artık dünya çevrelerince kabul edilmiştir.¹²⁷

İskitler, Kimmerleri takip ederek Anadolu'ya gelmiştir. Kimmerlerin saldırılarıyla zayıflayan Urartu devleti İskit saldırısı sonucunda yıkılmıştır.¹²⁸ Yerel devletlerle işbirliği yapan İskitler Urartulardan sonra Asurlular Devletini de yıkmıştır.¹²⁹ Ardından kuzeye yönelen İskitler Kür Nehrinin sağ yakasını ele geçirmiştir.¹³⁰ Bu sırada bazı İskit boyları Kimmerler gibi iç Anadolu üzerinden Karadeniz’e çıkıp Orta ve Doğu Karadeniz’i idare altına almıştır. Samsun ve çevresi İskit hâkimiyetine girmiştir.¹³¹ İskitlerin Sinop’un 200 km. batısından Trabzon’a kadar olan alanı hâkimiyet altına almalarından dolayı Karadeniz’e çıkılan güzergahın Merzifon-Havza-Vezirköprü-Durağan yolu olduğu düşünülmektedir. Günümüzde Vezirköprü’de İskitlere ait kalıntı bulunmamıştır. Lakin Vezirköprü’nün 40 km güneyinde bulunan Amasya’nın Gümüşhacıköy ilçesindeki İmirler köyünde yapılan kaçak kazıda atıyla beraber gömülmüş bir iskit okçusu bulunmuştur.¹³² 2009 yılında Vezirköprü’nün yaklaşık 50 km doğusunda bulunan Ladik-Taşova arasındaki arazide 250 adet İskit tipi tunç ok ucu bulunmuştur.¹³³ Yaklaşık 60 km doğusunda bulunan Salıpazarı ve Terme’de de İskitlere ait arkeolojik kalıntılar bulunmuştur.¹³⁴

¹²³ Durmuş, *İskitler (Sakalar)*, ss.4-5.

¹²⁴ Fuzuli Bayat, “Saka Etnoniminin Etimolojisi Üzerine”, *Karadeniz Araştırmaları*, S.1, 2004, s.1

¹²⁵ Durmuş, *İskitler (Sakalar)*, s.3.

¹²⁶ Çiğdem Şahin, “Gök-Türk Devleti Diplomasisi (552-630)”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, S.40, 2018, s.141.

¹²⁷ Tellioglu, *İlk Çağdan Osmanlılara Samsun*, ss.50-51.

¹²⁸ Demirdağ, *Önasya Dünyasında Kimmer ve İskitler*, s.95.

¹²⁹ Durmuş, *İskitler (Sakalar)*, s.3.

¹³⁰ İbrahim Tellioglu, “Kimmer Ve İskit Göçlerinin Doğu Anadolu Bölgesindeki Etkileri”, *TAED*, s.27, 2005, s.243.

¹³¹ Tellioglu, *İlk Çağdan Osmanlılara Samsun*, s.51-53.

¹³² Askold Ivantchik, “Sinope et les Cimmériens”, *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, S.16, 2010, s.67.

¹³³ Şevket Dönmez, “Akalan Hakkında Yeni Gözlemler”, *Anadolu Araştırmaları*, 17:1, 2004, s.73

¹³⁴ Ayşe Öztürk, *Bafra'nın Kültür Tarihi Ve Türkler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2019 s.71

İskitlerden sonra Vezirköprü ilçesi Akhaimend egemenliğine girmiştir. Akhaimend İmparatorluğu, Anadolu'yu satraplıklara bölerek yönetmeye başlamıştır. Vezirköprü'de bu dönemde Kappadokia Satraplığı'nın bir parçası olmuştur. Kappadokia Satraplığı güneyde Toroslara kuzeyde ise Karadeniz'e uzanmaktaydı. Karadeniz'deki batı sınırını Kızılırmak nehri, doğu sınırını ise günümüzdeki Ordu ilidir. Kappadokia Satraplığı iki ayrılmıştı. Güneyde yer alan kısma Büyük Kappadokia, kuzeyde kalan kısma ise küçük Kappadokia denilmekteydi. Kappadokia Satraplığı, Akhaimend İmparatorluğu'na her yıl 360 gümüş talent, 1.500 at, 2.000 ve 5.000 koyun vergi ödemiştir.¹³⁵ Bu yüklü vergilerden dolayı Anadolu'da sık sık isyanlar çıkmıştır.¹³⁶

M.Ö 334 yılında Makedonya Kralı Büyük İskender doğu seferine çıkmıştır. Çok kısa bir süre içerisinde Akhaimend ordusunu imha ederek Anadolu'da kurulmuş olan Akhaimend İmparatorluğu'na bağlı kent devletlerini ele geçirmişti. Ele geçirdiği şehirlerdeki idari yapılanmayı değiştirmemiş kendi komutanlarını şehirlerin başına atamıştır. M.Ö 333 yılında kışı Gordion kentinde geçirmiştir. İlkbahar'da Ankrya'ya¹³⁷ geldikten sonra Kappadokia'ya Satraplığına gelerek Kızılırmak nehri boyunca ilerledi. Kappadokia Satraplığı'na, kendi yönetiminden Sabiktas'ı tayin etti.¹³⁸ Lakin bu durum uzun sürmedi. Büyük İskender öldükten sonra veliaht bırakmadığı için ülkesi komutanları arasında paylaşılmıştı. İç Anadolu ve Karadeniz bölgesi Eumenes'e verilmiştir.¹³⁹ Büyük İskender'in mirasına tamamen sahip olmak isteyen komutanların iç savaşı sırasında Eumenes ölmüştür. Bu iç savaş sonrası Anadolu'nun büyük bir kısmı Seleukos Krallığının hâkimiyetine girerken Vezirköprü ilçesi günümüzdeki Amasya merkez olmak üzere I.Mithridat tarafından kurulan Pontus Devleti'nin sınırları içerisinde kalmıştır.

Zindankaya Antik Çağ Yerleşmesinde bulunan keramik ve çömlek parçaları Akhaimend ve Helenistik dönemde Zindankaya'da yerleşimin olduğunu göstermektedir.¹⁴⁰

¹³⁵ Şevket Dönmez, "Yeni Arkeolojik Gelişmeler Işığında Orta Karadeniz Bölgesi Demir Çağı Kültürüne Genel Bir Bakış." *Anadolu Araştırmaları*, 19:1, 2010, ss.153-154

¹³⁶ Hülya Bulut, *Daskyleion'da Akhaemenid Satraplığı Sonu ve Hellenistik Dönem*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007, ss. 14-21

¹³⁷ Günümüzde Kütayha'nın Simav ilçesinde yer alan antik bir kent.

¹³⁸ Albecer, *Büyük İskender'in Doğu Siyaseti*, s.47

¹³⁹ Tellioglu, *İlk Çağdan Osmanlılara Samsun*, s.68

¹⁴⁰ Bkz. Zindankaya Antik Çağ Yerleşmesi.

2.4. Pontus Devleti (Phazemönitis)

Büyük İskender'in ölümünden sonra çıkan kargaşa sonucunda M.Ö 301 yılında Karadeniz Kappadokia satraplığının yöneticisi olan Pers soyundan gelen I. Mithridates tarafından kurulmuştur. Devletin sınırları batıda Kızılırmak, doğuda Kolkhis Ülkesi, güneyde Galatia veya Kappadokia ve kuzeyde Karadeniz ile çevrilidir. ¹⁴¹ Antik kaynaklar Mithridates'in soyunu Pers krallığındaki yedi asil hanedandan birine bağlayarak meşruiyet sağlamıştır. ¹⁴²

Batılı bazı tarihçiler siyasi sebeplerle Pontus'un bir Yunan Devleti olduğunu iddia etmektedir. Lakin Pontus Krallığı pers soyundan olan Mithridates tarafından kurulmuştu. Ayrıca Romalıların Anadolu'yu işgal etmesini geciktirmiştir. ¹⁴³

Pontus krallığı sırasında Amasya'da doğmuş olan Strabon eserinde Vezirköprü ilçesi hakkında detaylı bilgi vermektedir.

...Amisos'lulann arazisinden sonra Halys Irmağı'na kadar uzanan Phazemönitis¹⁴⁴ gelir. Pompeius burada bulunan Phazemön köyündeki yerleşmeyi bir kent olarak ilan etmiş ve Neapolitis ismini vermiştir. Bu ülkenin kuzey kısmı Gazelönitis ve Amisos'luların ülkesiyle sınırdadır. Batısı Halys Irmağı, doğusu Phanaroia ve geri kalan kısmı da hepsinin en büyüğü ve en iyisi olan benim ülkem Amaseia'yla çevrilir. Phazemönitis'in Phanaroia'ya doğru uzanan kısmında Stiphane isminde denize benzeyen bir göl vardır. Burada pek çok balık ve etrafında her çeşit otlak bulunur. Bu gölün kenarında şimdi terk edilmiş olan İkizari Kalesi ve yakınında şimdi harabe halinde olan krali bir saray vardır. Ülkenin geri kalan kısmı genellikle ağaçsız ve ekime elverişlidir. Amaseia'luların ülkesinin üst tarafında, Phazemönitis sıcak su kaynakları bulunur, bunlar sağlık için çok iyidir...¹⁴⁵

Strabon'un eserinden öğrendiğimiz kadarıyla, Vezirköprü ilçesinin Pontus Krallığı'ndaki adı Phazemonitis'dir. Lakin Phazemonitis sınırlarına baktığımızda günümüzde Vezirköprü'sünden oldukça büyüktür. Doğuda Ladik, batıda Kızılırmak nehri, güneyde Amasya¹⁴⁶ ve kuzeyde Bafra'yi ile sınırlandırılmış geniş bir alanı kapsamaktadır. Vezirköprü'nün ilçe merkezinin yakınında yer alan Phazemon köyünden ismini almaktadır. Strabon ayrıca ekime uygun alanlardan ve sağlığa iyi gelen sıcak su kaynaklarından bahsetmektedir. Bu sıcak su kaynaklarının günümüzde Havza ilçesinde bulunan kaplıcalar olduğu düşünülmektedir. Havza ilçesinde tespit edilen ve Roma Dönemi'ne ait bir yazıta göre M.S. 2. yüzyılda ilçedeki sıcak su

¹⁴¹ Aktaş, *Antik Çağda Doğu Karadeniz Bölgesi Kıyı Yerleşimleri Ve Yerleşim Stratejileri*, s.34.

¹⁴² Tellioglu, *İlk Çağdan Osmanlılara Samsun*, s.71.

¹⁴³ Tellioglu, *Tarih Boyunca Karadeniz*, s.287.

¹⁴⁴ Yunancası "Φαζημωνίτις".

¹⁴⁵ Strabon, XII.3.38; Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)*, s.49.

¹⁴⁶ Günümüz Amasya'sının kuzey ilçesi olan Merzifon'da Phazemönitis yöresine dahildir.

kaynaklarının tamir edildiğini söylemektedir. Yine termal bölgede bulunan başka bir yazıtta M.S 4. yüzyılda ilçede bulunan kaplıcalarda hastalıklarına şifa bulan kişiler olduğunu yazmaktadır.¹⁴⁷

VI. Mithradates döneminde Pontus batıda Yunan adalarına kadar ulaşan geniş bir coğrafyanın hâkimi durumuna gelmişti. Askeri başarıların yanında ülkenin kalkınmasına da önem verilmiştir. Amisos'un yakınında Eupator adını verdiği bir şehir kurmuş burayı ticaret merkezi yapmıştır.¹⁴⁸ M.Ö 64 yılında VI. Mithradates, Roma ordularının baskıları sonucu Kırım'da bulunan oğlu Pharnakes'in yanına kaçmıştır. Pharnakes'in ihaneti sonucu intihar etmeyi denese de başarılı olmamıştır. Esir olmaksızın ölmeyi tercih etmiş sadık bir hizmetlisine kendini hançerleterek ölmüştür. Roma generali Pompeius, VI. Mithradates'i öldürdüğü için Pharnakes'in Bosporos Krallığı'nın başında kalmasına izin vermiştir.¹⁴⁹ VI. Mithradates'in ölümünden sonra Pompeius, Pontus devletine son vermişti.

Strabon eserinde Pontus Krallığı'nın yıkılmasından sonra Vezirköprü'de yaşanan olayları şöyle dile getirmiştir.

...Ayrıca her biri gaga şeklinde uzanan yüksek ve sarp bir dağın üzerinde Sagyion Kalesi vardır. Sagyion'da bulunan ve şimdi terk edilmiş olan bol sulu sarnıç birçok bakımlardan krallara yararlı olmuştur. Kral Pharnakes'in oğullarından biri olan Arsakes kendine hükümdar unvanını vererek ayaklanma girişiminde bulunmuş; fakat yakalanarak burada öldürülmüştür. Kale, her ikisi de kral olan Polemön ve Lykomedes tarafından alındığı halde, Arsakes zorla değil; fakat aç ve susuz bırakılarak yakalanmıştır. Yanına erzak almadan ovalardan uzaklaşarak dağlara kaçmış ve sarnıçları büyük kayalarla dolu olarak bulmuştur; Çünkü haydutluk amacıyla yukarılara çıkanlara yararı olmasın diye bunların doldurulması ve garnizonların yakılması Pompeius tarafından emredilmişti. İşte Pompeius Phazemönitis'in yönetimini bu şekilde düzenlemişti...¹⁵⁰

Pontus Krallığı'nın yıkılmasından kısa bir süre sonra VI. Mithradates'i torunu Arsakes Phazemönitis'de isyan girişiminde bulunmuştur. Adamlarıyla beraber Pontus krallığını tekrar kurmayı deneyen Arsakes karşısında ittifak yapan Roma kontrolündeki kukla krallıklar kısa sürede Arsakes'i zor durumda bırakmıştır. Bu durum karşısında Phazemönitis'de bulunan Sagyion kalesine kaçan Arsakes bu kalenin kendisini koruyacağını düşünmüştür. Lakin Pompeius'un kaleyi harap hale getirmesinden dolayı zor duruma düşmüştür. Özellikle kalenin su sarnıçlarının

¹⁴⁷ Arslan, *Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı*, s.18.

¹⁴⁸ Aktaş, *Antik Çağda Doğu Karadeniz Bölgesi Kıyı Yerleşimleri Ve Yerleşim Stratejileri*, s.42.

¹⁴⁹ Arslan, *Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı*, sa.506-510.

¹⁵⁰ Strabon, XII.3.38; Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, ss.49-50.

boşaltılarak taş ile doldurulması yüzünden bir damla su bulamamıştır. Kalenin işgal altında bulunması sebebiyle kaleye hapis olmuş olan Arsakes birkaç gün dayanmayı denemiştir. Kaleden çıkmayı denese de başarılı olamamıştır. Teslim olduğunda ise idam edilmiştir.¹⁵¹

2.5. Roma Dönemi (Neapolis - Neoklaudiopolis – Andrapa)

Roma Generali Pompeius, Pontus Krallığını yıldıktan sonra bu bölgeyi Roma yönetiminde bulunan Bithynia eyaletiyle birleştirerek “Bithynia et Pontus”¹⁵² eyaletini kurdu. Bithynia et Pontus eyaletinin sınırları Yeşilirmak’ın ötesinden başlayıp İstanbul Boğazına dek uzanmaktaydı.¹⁵³

General Pompeius, Pontus Krallığının yıkılmasından sonra Anadolu’da yeni yerleşim merkezleri kurmuştur. Pompeius, Mithradates’i ordusunu yendiği yerde zafer şehri adına gelen “Nikopolis”, Mithradates’in sarayının bulunduğu kentin adı Zeus’un kendi anlamına “Diospolis”, Eupatoria adındaki kent Magnus’un kenti anlamına gelen “Magnopolis”, Pompeius’un kenti anlamına gelen “Pompeiopolis” ve Kulupene ve Kamisene’yi birleştirerek büyük kent anlamına gelen “Megalopolis” kentlerini kurmuştur.¹⁵⁴ Strabon, Pompeius’un kurduğu kentlerden bahsederken Phazemonitis denilen yörede bulunan Phazemon köyünün yakınındaki bir konumda bir bölgeyi kent olarak ilan ederek yeni bir şehir anlamına gelen “Neapolis”¹⁵⁵ adını verdiğini bildirmiştir. Neapolis kentinin konumu uzun süre araştırıldı. Vezirköprü ilçesinde bulunan Antik Roma mezar taşları, yazıtlar ve arkeolojik kalıntılar Neapolis’in Vezirköprü ilçesinde kurulduğunu göstermiştir.

M.Ö 44 yılında Roma’nın doğu eyaletlerinin yönetimini ele geçiren Marcus Antonius, M.Ö 44’de Pompeius’un oluşturduğu yönetim sistemini değiştirmiştir. Bithynia et Pontus eyaletini daha küçük eyaletlere bölerek yeni olan bölgelere eski kraliyet ailesinin üyelerini yönetici atamıştır. Bu şekilde Anadolu’da bağlı krallıklar dönemi başlamıştır. Bu dönemde Neapolis, Paphlagonia Krallığına bağlanmıştır.¹⁵⁶ M.Ö 6 veya 5 yılında Paphlagonia kralı ölmüştür. Topraklarının büyük bir bölümü

¹⁵¹ Bünyamin Kıvrak, “Sayglion Kalesi”, *Bütün Şehir Dergisi*, S.22, 2018, ss.21-23.

¹⁵² Güler, *Orta Çağda Karadeniz Tarihi Ve Coğrafyası (8-13. yy)*, ss.53-54.

¹⁵³ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.15.

¹⁵⁴ Strabon, XII.3.37; Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, s.40-48.

¹⁵⁵ Strabon, XII.3.38; Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, s.49.

¹⁵⁶ Kevser Taşdöner, “Romalı Triumvir Marcus Antonius’un Anadolu’da Siyasi Düzenlemeleri”, *DTFC Tarih Araştırmaları Dergisi*, 31:51, 2012, s.225.

Galatia eyaletine bağlanmasına rağmen Neapolis'in bağlanıp bağlanmadığı bilinmemektedir. M.Ö 3 yılında Gangra Kalesinde Neapolis vatandaşları İmparator Augustus'a bağlılık yemini etmişlerdir.¹⁵⁷

M.S 14'de Roma'nın İmparatoru Tiberius tahta geçtikten sonra ilk olarak Kappadokia kralı Arkhelaos'u Roma'ya çağırıp Anadolu'da Roma İmparatorluğu'nun oluşturduğu kuralları yıkmakla suçlamasıyla mahkemeye çıkartmıştır.¹⁵⁸ Lakin asıl sebep daha önce Arkhelaos, avukatlığını yapıp davaları düşüren İmparator Tiberius'a karşı nankör davranması, görmezden gelmesi İmparator Augustus'un halefi olacağı düşünülen Gaius ile kardeşi Lucius'u desteklemesiydi. Yine de bu davalarda Kappadokia kralı Arkhelaos'u İmparator Tiberius savunmuş ve beraat etmesini sağlamıştır.¹⁵⁹ Kappadokia kralı Arkhelaos'un ölümünden sonra Kappadokia krallığı Roma'ya bağlanarak Kappadokia eyaleti haline gelmiştir. M.S 64 yılında Neapolis'de aynı kaderi paylaşarak Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır. Şehrin adı ise Cladius soyadıyla hüküm süren hanedanın onuruna "Neoklaudiopolis" (Claudius'un yeni kenti) olmuştur.¹⁶⁰

Neoklaudiopolis'de M.S. 222 yılına kadar üç sınıf insan yaşamaktadır. Roma vatandaşları, sadece Neoklaudiopolis vatandaşı olan peregrinus'lar ve köleler. Roma vatandaşları kamu ihalelerine teklif vermek, orduya lejyoner olarak katılmak, yerel mahkemelerde suçlu bulunursa Roma'da tekrar yargılanmak gibi ekonomik ve sosyal manada pek çok ayrıcalığı vardı. Roma kanunlarına göre özgür yurttaşların tria nomina adı verilen üç ismi oluyordu. Bunlar: ilk ad, soyad ve takma ad. Peregrinus'ların ise tek isimleri bulunmaktaydı. Ayrıca Roma ihalelerine katılamıyor, sınırlı yargılanma hakkına sahip, orduda da yardımcı sınıfta görev alabiliyordu.¹⁶¹ M.S. 222 yılında İmparator Caracalla imparatorlukta yaşayan herkesden vergi alınsın diye Roma İmparatorluğu'nda yaşayan özgür herkesi vatandaş ilan etmiştir.¹⁶² Bu tarihten sonra peregrinus kalmamıştır.

¹⁵⁷ "İstanbul Arkeoloji Müzesindeki Neapolis Bağlılık Yemini Yazıtı" ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

¹⁵⁸ Cemil Koyuncu, *Eski Yunan Ve Roma Döneminde Kappadokia Bölgesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015, S.148.

¹⁵⁹ Kevser Taşdöner, "Anadolu'da Roma'ya Bağlı Bir Krallık: Kappadokia (İÖ 64-İS 17)", *Tarih Okulu Dergisi*, S.27, 2016, s.37.

¹⁶⁰ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.20.

¹⁶¹ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, ss. 21-24.

¹⁶² İsmat Abbas, *Roma İmparatorluğu'nun III. Yüzyıl Krizine Etki Eden Siyasi, Sosyal Ve Ekonomik Gelişmeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2019, s.49.

Neoklaudiopolis’de yaşayan vatandaşlar Roma İmparatorluğu’na ve eyalet valisine bağlı yaşamlarına rağmen günlük hayatlarında büyük bir özerkliğe sahip bir yaşam sürmüştür. Şehirde yaşayan tüm özgür yetişkin erkekler kentin sorunlarının tartışıp yasalar hakkında görüş bildirebildiği kent meclisine (eklesia) katılabilmekteydiler. Meclis her yıl bir başkan (arkhon), spor müsabakalarını sorumlu bir yönetici (agonothetes), kentte kurulan pazardan sorumlu bir yönetici (agoranamos) ve diğer kent görevlilerini seçmekteydi. Meclisin diğer görevleri de oylamayla bireyleri onurlandırmak, kararnameler çıkartmak ve kentin kanun koyucu erki olarak çalışmaktı. Neoklaudiopolis’de ayrıca birkaç yüz kişiden oluşan danışma meclisi (boulé) bulunuyordu. Kentteki yüksek memuriyete sahip kişilerin katıldığı bir meclisti. Memur olmayan kişiler ender olarak katılabilmıştır. Sadece görüş bildirme ve danışma meclisi olmasına rağmen eklesia kadar politik gücü bulunmaktadır.¹⁶³

Kentin başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktı. Kentin yakınında yer alan ormanlar hem marangozlukta kullanılmakta hem de gemi yapımında kullanılması için tersanelere gönderilmiştir. Neoklaudiopolis’in zengin sınıfının önemli bir kısmı toprak sahipleriydi. Phazemonitis bölgesinde yaşayan bu kişiler sadece meclis toplantılarına katılmak, dini festivallerde görev almak ve vergilerini ödemek için Neoklaudiopolis’e geliyordular. Neoklaudiopolis’in kent merkezinin içinde ki ekonomik yaşamına ise atölyelerde çalışan zanaatkarlar hakimdi. Kent merkezinde her hafta pazar günü kent agorasında Pazar kurulurdu. Pazar’da çiftçiler ve zanaatkârlar ürettikleri ürünleri satmışlardır.¹⁶⁴

M.S 395 Büyük Theodosius’un ölümü üzerine Roma imparatorluğu Batı ve Doğu olmak üzere ikiye ayrılmıştır.¹⁶⁵ Neoklaudiopolis, Arcadius yönetimindeki Doğu Roma İmparatorluğu’na kalmıştır. Bu dönemde Neoklaudiopolis ismi kullanılmaya devam etse de yerel halk tarafından kullanılan Andrapa ismi yaygınlaşmıştır. Doğu Roma hâkimiyetinde iken Andrapa önemini korumuştur. Roma İmparatorluğu’nun Hristiyanlığı kabul ettikten sonra kurduğu ilk piskoposluk merkezlerinden biri de Andrapa kenti olmuştur. 431 yılında Ephesos Konsili, 451’de Khalken Konsili, 680-681 yılında Üçüncü Konstantinopolis Konsili ve 879

¹⁶³ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, ss.25-27.

¹⁶⁴ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, ss.29-30.

¹⁶⁵ Hermann Kinder ve Werner Hilgemann, *Dünya Tarih Atlası*, C.1, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2011, s.103.

Dördüncü Konstantinopolis Konsili'ne Andrapa Piskoposluğu katılımcı göndermiştir. Günümüzde ilçenin çeşitli noktalarında karşımıza çıkan sütunler Doğu Roma İmparatorluğu'ndan günümüze ulaşmıştır.¹⁶⁶

863 yılında Abbasi Halifeliği'nin Malatya Emiri Ömer'in saldırısı sonucu bölge kısa süreliğine Arap egemenliğine girmiştir. Lakin bu uzun sürmemiş çok kısa bir süre sonra 3 Eylül 863 yılında bölge tekrardan Bizans hâkimiyetine girmiştir.¹⁶⁷

2.6. Anadolu'nun Türklerin Eline Geçmesi

Selçuklu Devleti'nin kurucuları Tuğrul Bey ve Çağrı Bey Samaniler hâkimiyetinde bulunan Cend bölgesinde yaşıyordu. Samani devletinin yıkılmasıyla beraber Cend bölgesi Karahanlıların hâkimiyetine geçti. Karahanlı Hükümdarı Ali Tekin, Cend bölgesinde bulunan Tuğrul ve Çağrı Bey üzerine yürüyerek onları kontrol altına almayı denedi. Bu olay karşısında Tuğrul Bey “geçilmesi güç çöllere” çekilirken Çağrı bey ise 3000 kişilik süvari ordusuyla beraber yeni bir yurt bulmak için keşif seferine çıktı.¹⁶⁸ 1018 yılında Çağrı Bey Horasan, Rey ve Azerbaycan yoluyla Anadolu'ya ulaştı. Doğu Anadolu bölgesinde bulunan Ermeni Vaspuragan Krallığı ile savaştı. Bölgede keşif gezisi yaptı ve aldığı ganimetler ile Anadolu'dan ayrılarak önce Merv'e geldi. Ardından Buhara kentine geçerek kardeşi Tuğrul Bey ile buluştular. Anadolu seferini anlatırken “*bize karşı koyacak bir kimseye rastlamadım.*”¹⁶⁹ demişti. Bu rapor üzerine Selçuklu oğullarının yeni kızıl elması Anadolu toprakları olmuştu. 1040 yılında Dandanakan zaferiyle kurulan Selçuklu Devletinin askerleri 8 yıl sonra 1048'de Trabzon önlerine kadar akınlar düzenlemişti. 8 Mart 1054'de Tuğrul Bey geniş bir orduyla Anadolu'ya girmişti.¹⁷⁰ Tuğrul Bey'e bağlı kuvvetler Çoruh boylarından Samsun'a kadar akınlar düzenlemişti. Dört yıl süren bu akınlar sonucu Şark-i Karahisar Türklerin eline geçmişti.¹⁷¹ 1071 Malazgirt Zaferiyle beraber Anadolu'ya yapılan akınlar daha da yoğunlaşmıştı. Malazgirt zaferinden dört yıl sonra İznik'i ele geçiren Selçuk Bey'in oğlu Arslan Yabgu'nun torunu Kutalmış'ın oğlu Süleyman Şah İstanbul'a 80 km mesafedeki İznik'i fethetti. Burayı başkent ilan ederek Anadolu Selçuklu Devletini

¹⁶⁶ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, ss.36-37.

¹⁶⁷ George Ostrgorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 2011, s.212.

¹⁶⁸ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi Ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012 ,s.89.

¹⁶⁹ Gregory Abû'l Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, s.293.

¹⁷⁰ *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grîgor'un Zeyli (1136-1162)*, s.100.

¹⁷¹ İbrahim Tellioglu, “Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme” *Turkish Studies*, 2:2, 2007, s.656.

kurdu.¹⁷² Dört yıl kadar kısa sürede İznik'e kadar olan bölgeyi ele geçiren Türklerin bu denli hızlı hareket etmesinin en temel sebebi Çağrı Bey'in raporunda dediği gibi Anadolu'nun nüfus olarak boş ve Türk akınlarına karşı koyacak askeri gücü olmamasıdır.

1071 Malazgirt savaşı sonrasında Bizans İmparatoru Romen Diyojen esir düşmüştür. Savaşın sonunda yapılan barış anlaşmasıyla Roma İmparatorunu serbest bırakılmıştı. Sultan Alparslan, Danişmend Gazi'ye Malazgirt savaşında gösterdiği kahramanlık sebebiyle Sivas, Tokat, Niksar, Elbistan ve Malatya dolaylarının gelirlerini ikta olarak verilmişti.¹⁷³ Romen Diyojen'in ülkesine döndükten sonra tahtı kayıp etmesi sonucunda yerine gelen İmparator yapılan barış anlaşmasını tanımaması üzerine Sultan Alparslan, Selçuklu ve Türkmen beylerine Anadolu'nun fethini emretmişti. Bunun üzerine Sivas'a gelen Danişmend Gazi Niksar, Tokat, Sivas, Elbistan ve havalisini ele geçirerek Danişmendliler Beyliğini kurdu.¹⁷⁴

2.7. Danişmentliler

Anadolu'da kurulan diğer beylikler Doğu Anadolu bölgesini ele geçirirken Danişmentliler Beyliği İç Anadolu Bölgesine akınlar düzenleyerek bölgenin Türkleşmesinde önemli rol oynamıştı. Doğusunda Mengücekliler Beyliği, batısında ve güneyinde Anadolu Selçuklu Devleti olan Danişmend Gazi, iç Anadolu bölgesinde sıkışmak istemeyerek Karadeniz sahiline çıkmak istemiştir. Bunun için de uygun nokta olarak İç Anadolu bölgesiyle Karadeniz bölgesi arasında doğal bir geçit olan Samsun ve civarını almak istemektedir. Danişmend Gazi birkaç kez almayı denese de bölgenin öneminin farkında olan Bizanslı asilzadeler bir araya gelip düzenli bir ordu kurarak savunmaya çalışmışlardı. Bu savunma ittifakı başarılı olmasa da Danişment Gazi'yi yavaşlatmıştır. Danişment Gazi'nin vefatından sonrada Samsun'da Danişmentlilerin baskısı görülmeye devam etmişti. Sahil kesimine inilmese de güneyindeki kırsal bölge fethedilmişti. Samsun'un güney kesimlerinin Türklerin eline geçmesi Karadeniz kıyısında yaşayan ticaretle uğraşan kişileri

¹⁷² Faruk Sümer, "Anadolu Selçukluları", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.36, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2009, s.380.

¹⁷³ Zela Bozhan, "Türkiye Selçukluları İle Danişmendliler Arasındaki İlişkiler", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray 2013, s.21.

¹⁷⁴ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Mürsel Öztürk (Çev), TTK Basımevi, Ankara 2000, s.13.

rahatsız etmiştir. Bunun üzerine tüccarlar İç Anadolu bölgesiyle bağlantılarının kesilmemesi için Danişmentlilere vergi ödemeye başlamışlardır.¹⁷⁵

Karadeniz sahil kesimi Türklerin yaşantısı için müsait değildi. Türklerin hayvanlarını otlatmak için yeterli düz otlaklar bulunmamaktadır. Ayrıca Türkler için buldukları bölgenin iklimi de önemliydi. Özellikle rutubetin olmadığı havadar alanlar tercih edilmekteydi. Bu sebeple bu özellikleri taşıyan Vezirköprü ilçesi erken dönem de fethedilmesine rağmen Samsun'un sahil bölümü oldukça geç bir dönemde Türkleşmiştir.¹⁷⁶

Vezirköprü'nün ilk olarak Danişmentliler döneminde Türkler tarafından fethedildiği bilinmesine rağmen kim tarafından fethedildiği konusunda dönemin kaynakları bilgi vermemektedir. Danişment Gazi'nin şehit olmasından sonra Samsun'un kırsal bölgelerinin Türkler elinde olduğu bilinmektedir. Lakin bu süreç hakkında bilgi verilmemiştir. Bu sebeple ilçenin Türkler tarafından fethedilmesi hakkında bilgi bulunmayıp sadece tahminlerde bulunmaktadır. Danişmend Gazi'nin Sinop Kalesi'ni fethettiği ardından Samsun'a asker gönderdiği bilinmektedir.¹⁷⁷ Genişleme batıdan doğuya doğru olduğuna göre Merzifon-Havza-Vezirköprü-Durağan istikametini kullanması oldukça mümkündür. Bu süreçte bölge fethedilmiş olabilir. Hüseyin Hüsameddin eserinde Amasya'nın Danişmend Gazi tarafından H. 467 M. 1074 tarihinde fethettiği bilgisini vermektedir. Târîh-i Âl-i Dânişmend'i kaynak göstererek de Merzifon'un da Danişment Gazi'nin komutanlarından İltekin Gâzi tarafından fethedildiğini yazmıştır.¹⁷⁸ Diğer bir ihtimal ise İltekin Gâzi seferi sırasında Merzifon'un akabinde 1074 civarında fethedildiğidir. Lakin bu iki iddianın da doğruluğunu ispatlayacak bir kaynak bulunmamaktadır.

2.8. Türkiye Selçuklu Devleti

1075 yılında İznik'i ele geçiren Selçuk Bey'in oğlu Arslan Yabgu'nun torunu Kutalmış'ın oğlu Süleymanşah İznik'i fethederek Anadolu Selçuklu Devletini kurdu.¹⁷⁹ Diğer beyliklerden farklı olarak genişleme sahası olarak gayrimüslim Bizans'ın üzerine gaza ve cihat seferleri düzenlemesi ayrıca Selçuklu soyundan

¹⁷⁵ Telliöğlü, *İlk Çağdan Osmanlılara Samsun*, ss.100-104.

¹⁷⁶ Telliöğlü, "Türklerin Karadeniz'e Çıkışında Vezirköprü-Havza-Ladik Hattının Önemi", s.146.

¹⁷⁷ Telliöğlü, *İlk Çağdan Osmanlılara Samsun*, ss.102.

¹⁷⁸ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, s.40, s.399.

¹⁷⁹ Sümer, "Anadolu Selçukluları", s.380.

gelmesi sebebiyle Orta Asya'dan gelen Türkmenler tarafından değer görmüştür. Bizans'ın batıda Normanlarla, Balkanlarda da Peçeneklerle savaşmasından dolayı rahatlıkla genişleme imkânı bulmuştur. 1082 yılında Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos bu baskıyı azaltmak için Dragos çayı sınır olmak üzere tüm Anadolu'yu Selçuklulara bırakarak Süleymanşah'ın desteğini yanına çekmeye çalışmıştır.¹⁸⁰ Bizansla barış anlaşmasının imzalanmasından sonra doğu sınırında güçlü bir Danişmentliler Beyliği bulunmasından dolayı Anadolu Selçuklu Devleti Torosların güneyine akınlar düzenlemeye başlamıştır. Antakya'da sulh ile bu dönemde Türkler tarafından fethedilmiştir.¹⁸¹

Anadolu Selçuklu Devleti ilk kurulduğu dönemde iç sıkıntılar sebebiyle Danişmentliler kadar güçlü değildi. Ayrıca Selçuklu hanedanından olmaları sebebiyle Büyük Selçuklu Devleti tarafından devamlı baskı altında tutulmuştu. Haçlı ordusunun karşısına çıkan ilk müslüman devlette Anadolu Selçuklu Devleti olmuştu. 1097 yılında Haçlılarla yapılan Dorileon Savaşında büyük zarar gören Anadolu Selçuklu Devleti ardından girdiği fetret dönemi sebebiyle I. İzzettin Mesud'a kadar kendisini toparlayamadı. I. İzzettin Mesud, 1147 yılında Alman İmparatoru III. Konrad'ın yönetimindeki Haçlı ordusuyla Eskişehir yakınlarında yaptıkları savaşı kazanması tüm Türk-İslam âleminde sevinçle karşılandı. Bu savaşın ardından Abbasi Halifesi Muhammed Muktafi tarafından hilat ve sancak gönderilerek kendisini tebrik etmiştir.¹⁸²

Vezirköprü'nün Anadolu Selçuklu Devleti tarafından ele geçirildiği tarih kesin olarak bilinmemektedir. Cenâbî Mustafa Efendi, Tarih-i Cenabî diye bilinen "El-eylemü'z-zâhir fi ahvâi'l-evail ve'l-evahir" adlı eserinde;

537 (1142/1143) yılında Malatya ve uç bölgeleri hakimi Muhammed b. Danişmend vefat etti. Sultan Mes'ud da harekete geçerek onun bazı şehirlerini ele geçirdi. Sonra Sultan Ebu Said Mes'ud b. Kılıç Arslan Amasya yakınlarında güzel bir şehir kurulmasını emretti. Böylece orada mescid ve cami ile fakirler, ihtiyaç sahipleri ve yolcular için evler yapıldı, sular getirildi. O, bu şehre Simere adını verdi. Simere bugün harabe halindedir. Oranın yakınında Kedekara isimli bir kasaba kaldı.¹⁸³

¹⁸⁰ Rabia Güler, *Süleyman Şah Ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019, s.71.

¹⁸¹ *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.161.

¹⁸² Turan, *Selçuklular Tarihi Ve Türk İslam Medeniyeti*, s.291.

¹⁸³ Muharrem Kesik, "Cenabî'ye Göre Türkiye'de Selçuklular", *Tarih Dergisi*, S.40, 2000, s.240.

Hüseyin Hüsameddin eserinde el-Aylemü'z-Zahir, Câmîü'd-Düvel eserlerini kaynak göstererek H. 538/M. 1143-1144 tarihinde Selçuklular tarafından ele geçirildiğini söylemektedir.¹⁸⁴

Vezirokprü ilçesi Danişmentler tarafından fethedildikten sonra Bizanslılar tarafından birçok kez geri alınmaya çalışılmıştır. Özellikle 1101 yılında düzenlenen haçlı seferinde Anadolu'ya gelen haçlı ordusu Bizans hâkimiyetinde bulunan Paphlagonia üzerinden ilerlemek istemiştir. Bunun için de İznik-Ankara-Çankırı¹⁸⁵-Kastamonu güzergâhını izleyerek Merzifon ovasına gelmiştir.¹⁸⁶ Kastamonu'dan Merzifon'a gelen Haçlı ordusunun Taşköprü – Durağan – Vezirokprü – Havza güzergâhıyla Merzifon'a gittiğini düşünmek hatalı olmayacaktır. Yine bu savaşın sonunda mağlup olan Haçlı ordusu Sinop kalesine sığınmıştır.¹⁸⁷ Bu kaçış esnasında da Vezirokprü-Durağan yolunun kullanıldığı şüphesizdir. Bu savaşlar esnasında Vezirokprü'nün harap hale gelmesinden dolayı Sultan Mesut tarafından yeni bir kasaba kurulması emredilmiştir. Bu yeni kurulan kasabaya Gedeğra denilmiştir.¹⁸⁸

2.9. İlhanlı Devleti

1243 yılında Köseadağ savaşında mağlup olan Anadolu Selçuklu Devleti, Moğollara tabi bir devlet haline gelmiştir. İlhanlılar döneminde bölge için en önemli kişi Muînüddin Süleyman Pervâne'dir. İlhanlı Hükümdarı Abaka ile yakın dostluk kuran Süleyman Pervâne Anadolu Selçuklu Devleti naibliğine kadar yükseldi. II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Kılıçarslan arasındaki taht kavgasında IV. Kılıçarslan destekledi. Bu iki hükümdarın Tebriz'e çağrılarak ülkenin ikiye bölünmesinde önemli rol oynadı. Kısa süreliğine IV. Kılıçarslan'ın veziri oldu. İlhanlılar'ın Anadolu Naibi olarak IV. Kılıçarslan'ın öldürülmesinde rol oynadı.¹⁸⁹ Memlûklülerle gizlice haberleşmesinin ortaya çıkması üzerine idam edildi.¹⁹⁰

Muînüddin Süleyman Pervâne, Bizans tarafından işgal edilen Sinop'u tekrar Anadolu Selçuklu topraklarına katmıştır. Bu fetih sonrası Tokat'tan Sinop'a kadar

¹⁸⁴ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, s.373.

¹⁸⁵ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1997, s.66.

¹⁸⁶ Sertaç Demir, "Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Merzifon Çevresi ve Taşanoğulları Beyliği", *III. Uluslararası Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu*, Edge Yayıncılık, Amasya 2015, s.367.

¹⁸⁷ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, ss.67-69.

¹⁸⁸ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, s.374.

¹⁸⁹ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s.64.

¹⁹⁰ Muharrem Kesik, "Muînüddin Süleyman Pervâne", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.31, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2006, ss.91-93.

olan bölge kendisine ikta olarak verilmiştir.¹⁹¹ Anadolu Selçuklu devleti yıkıldığı zaman çocukları Sinop'ta Pervaneoğulları Beyliğini kurmuştur.

2.10. Kubadoğulları ve Taşanoğulları

Kubadoğulları beyliğinin kurucu Sultan Taceddin Altunbaş, Anadolu Selçuklu Devletinin son sultanı II. Gıyaseddin Mesud'un oğludur.¹⁹² Vezirköprü'ye hakim oldukları yönünde kaynaklarda doğrudan bir bilgi bulunmamasına rağmen İlhanlı Devletinin hükümdarı Ebu Said Bahadır Han vefat ettiği 1334 tarihinde Vezirköprü – Havza yöresine sahip olan Taşan Bey'in Sultan Altunbaş'a bağlı olduğu yazmaktadır.¹⁹³ Bu bilgiden yola çıkarak kısa süreliğine de olsa Vezirköprü ve yöresinin Kubadoğulları hâkimiyetine girdiği düşünülmektedir.

Taşanoğulları Beyliğinin kurucusu Taşan Bey, Samsun Lâdik ve Kavak'a hüküm süren Sultan Altunbaş'ın atabeği idi. Sultan Altunbaş'ın vefatı üzerine Taşan Bey, Havza ve Vezirköprü yöresinde Taşanoğulları Beyliğini kurmuştur. Taşanoğulları Beyliğinin kurulduğu tarihte Anadolu siyasi birlikten yoksundu. Dönemin tarih yazıcıları bu dönemde Anadolu'daki güçlü beylikler hakkında bilgi verirken Taşanoğulları gibi diğer beyliklere göre nispeten küçük olan beylikleri görmezden gelmektedir. Bu sebeple kuruluş dönemi hakkında yeteri bilgi bulunmamaktadır.

Soyu Selçuklulardan Hüsrevşah'a¹⁹⁴ dayandırılan Taşan Bey'in iki kardeşi bulunmaktadır. Taşan Bey'in üst yönetiminde beylik iki kardeş arasında paylaştırılmıştır. Vezirköprü ve Osmancık arasında bulunan Zeytun'u İdris Bey, Havza'yı ise Zekeriya Bey yönetmektedir.¹⁹⁵ Beyliğin kuruluşu ve ilk yılları hakkında kaynaklar suskundur. Tarih yazıcılarının dikkatini 1392'de Osmanlı Devleti ile yaptığı ittifak sonrası çekmiştir. Yıldırım Beyazıt Sinop'u fethettikten sonra Osmancık Kalesi'ni istemiştir. Kadı Burhaneddin'in olumlu cevap vermemesi üzerine yapılan savaşta Osmanlı Devleti saflarında savaşa katılanların arasında Taşanoğulları da bulunmaktadır.¹⁹⁶ Bu savaşın sonunda Kadı Burhaneddin savaşı

¹⁹¹ Demir, "Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Merzifon Çevresi ve Taşanoğulları Beyliği", s.368.

¹⁹² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, s.23

¹⁹³ Tellioglu, *Doğu Karadeniz'de Türkler*, s.167.

¹⁹⁴ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, s.309.

¹⁹⁵ Dılcimen, *Canik Beyleri*, s.55.

¹⁹⁶ Azîz b. Erdeşîr Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm*, Mürsel Öztürk (çev), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

kazanarak bir süre daha bölgede söz sahibi olmaktadır. 1402'de Emir Timur'un, Kadı Burhaneddin'in düşmanları hakkında hazırlattığı raporda¹⁹⁷ Taşanoğulları'nın da adının geçmesi savaştan itibaren Kadı Burhaneddin bölgede hakim olsa da beyliği hakimiyeti altına alamadığını göstermektedir.

Fetret devrinde Osmanlı Devleti'ne bağlılığını sürdüren Taşanoğulları Amasya'da bulunan Mehmet Çelebi ile dostane ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkiler sayesinde kısa bir süreliğine de olsa Samsun'u hâkimiyeti altına alma fırsatı bulmuştur. 1403 yılında Kubadoğlu Cüneyt Bey, Samsun'u ele geçirmek için giriştiği savaşta Taşanoğlu Ahmed Bey'i öldürerek Taşanoğulları beyliğinin Havza koluna son vermiştir.¹⁹⁸ Taşanoğulları, Havza kolunun yıkılmasından sonra büyük bir güç kaybına uğramıştı. Bu tarihten itibaren yayılma politikası olmayan dışarıya kapalı bir beylik haline gelmiştir. Haydar Bey hâkimiyetindeki Taşanoğulları hakkında II. Murat'a kadar kaynaklar suskun kalmaktadır.

Vezirköprü ilçe merkezine hâkim olan Taşanoğullarının Zeytun kolu hakkında bilgiler ise daha kısıtlıdır. Taşan Bey'in torunu olan Haydar Bey, Şadgeldi Amasya'yı ele geçirdiğinde ona karşı savaştığı için bölgede yaşayamayacağını düşünerek bölgeyi terk edip Elbistan yöresine gitmiştir. Şadgeldi'nin ölümü üzerine geri dönerek ilçenin kuzeybatısında bulunan Kaya köyüne yerleşmiştir.¹⁹⁹

II. Murat devrinde bölgede siyasi birliği sağlamaya çalışan Amasya Valisi Yörgüç Paşa 1427 yılında Taşanoğulları'nın merkezi konumunda olan Kocakaya Kalesini kuşatmıştır. Lakin sarp bir dağ üzerinde bulunan kalenin kuşatılarak alınması oldukça zor olmakla beraber Haydar Bey de kaleye uzun süre yetecek kadar erzak depolamıştır. Kuşatarak kaleyi alamayacağını anlayan Yörgüç Paşa, Haydar Bey'in akrabası Tayfur Çelebi ile anlaşarak kaledeki zahire ambarını yakmasını sağlamıştır. Bunun üzerine kuşatmanın daha fazla dayanamayacağını anlayan Haydar Bey kaleyi teslim etmiştir. Kalenin sulh ile tesliminden sonra II. Murat'ın emriyle Haydar Bey'e başka bir bölgede tımar verilmiştir.²⁰⁰ Göl köyünde bulunan tarihi köprünün Taşanoğulları tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir.

1990, s.372.

¹⁹⁷ Azîz b. Erdeşîr Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm*, s.411.

¹⁹⁸ Tellioglu, *Doğu Karadeniz'de Türkler*, s.168.

¹⁹⁹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.III, ss.68-69.

²⁰⁰ Mehmet Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma*, C.II, Faik Reşit Unat ve Mehmet Altay Köymen (neş), TTK Basımevi, Ankara 1957, ss.599-601.

2.11. Osmanlı Devleti (Gedeğra/Zeytun/Kocakayası)

Amasya Valisi Lala Yörgüç Paşa'nın bölgedeki faaliyetleri sonucu Vezirköprü yöresi tamamıyla Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Osmanlı Devleti'nde bir bölgeyi fethettiğinde ilk olarak yörede fetih tahriri²⁰¹ yapmaktadır.²⁰² Vezirköprü yöresinde de fetih tahriri yapılmasına rağmen bu tahrir defterleri günümüze gelmemiştir.²⁰³ Bu sebeple Osmanlı hâkimiyetine girdiği dönemdeki ilçenin durumu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Vezirköprü Osmanlı Devleti hâkimiyetine ilk geçtiği dönem hangi sancağa bağlandığı hakkında günümüze gelen bir kaynak olmamasına rağmen 58 yıl sonra 1485 yılında yapılan tahrirde kesin bir kayıt bulunmasa da Amasya şehzade sancağına bağlı söylenebilmektedir.²⁰⁴ Amasya'ya yakınlığı göz önüne alındığında ilk andan itibaren Amasya'ya bağlandığını düşünmek hatalı olmayacaktır. Bu tahrir defterinde bölgede Zeytun ve Gedeğra adında iki ayrı nahiye bulunduğu yazılmıştır.

Vezirköprü ilçesi, Samsun Limanı ve Sinop limanına yakınlığı sebebiyle Osmanlı Devleti'nde önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Özellikle Sinop Liman'ın hinterlandına ulaşımında önemli bir konumda olan Vezirköprü ilçesi Osmanlı Devleti döneminde hızlıca gelişmiştir. Celali isyanlar bu gelişme hızını yavaşlatmıştır. Evliya Çelebi'ye göre ünlü Celali lideri "Karayazıcı" ve adamı "Said Arap" bu kentte yetişmiştir. H.1009/M.1600-1601 yılında Celali saldırısından kurtulmak için halk merkezde bulunan taş kalenin yanına topraktan bir kale inşa etmiştir.²⁰⁵ Celali isyanları sırasında kent büyük hasar görmüştür. Celali isyanlarından sonra Köprü Voyvodalığı görevine gelen Yusuf Ağa ile başlayan hızlı bir gelişme sürecine girilmiştir. Bu dönem de camiler, hanlar, imaretler ve bedesten yapılmıştır. Evliya Çelebi, Voyvoda Yusuf Ağa'nın 70 tane hayratı bulunduğunu yazmaktadır. Yusuf Ağa'nın bu imar faaliyetlerine kızı Ayşe Hanım ve damadı Mehmet Paşa devam etmiştir. Yusuf Ağa'nın kızı Ayşe Hanım ile evlenen Mehmet Paşa'nın uzun süre bu bölgede kalması sebebiyle Köprülü lakabıyla anılır olmuştur.

²⁰¹ Tahrir; Osmanlı Devleti'nde, teşkilatında vergilerin ve vergi mükelleflerinin tespit edilmesine ve bu tespitlerin kayıt edildiği defterleri ifade eder.

²⁰² Mehmet Öz, "Tahrir", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.39, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2010, s.426.

²⁰³ Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerine Göre Vezirköprü Yöresinde İskân ve Nüfus (1485-1576)", *Vezirköprü Araştırmaları*, Cevdet Yılmaz (eds), Vezirköprü Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2014, s.13.

²⁰⁴ Öz, "Tahrir Defterlerine Göre Vezirköprü Yöresinde İskân ve Nüfus (1485-1576)", s.14.

²⁰⁵ Kahraman, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, s.485; Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, s.376.

1656 yılında Köprülü Mehmet Paşa'nın sadrazam olmasıyla başlayan ve peş peşe üç sadrazam çıkararak ilçe altın dönemini yaşamıştır. 1656 yılından 1718 yılında sadrazam olan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya kadar Köprülü ailesinden toplam 6 tane sadrazam atanmıştır. Damat İbrahim Paşa'nın Köprülülere başkentten uzaklaştırılması ve taşrada önemsiz görevlere atılmasıyla bürokrasideki güçleri bitmiştir.²⁰⁶

Osmanlı Devleti ilk kurulduğu dönemde taşra teşkilatı sancaklardan oluşmaktaydı. İlerleyen yıllarda Rumeli'de toprak kazanımlarıyla beraber beylerbeylik makamı oluşturulmuştur. Beylerbeyleri eyaletlerin özellikle askeri idaresinden sorumludur. Osmanlı Devleti'nde Rumeli Beylerbeyliği ve Anadolu Beylerbeyliği olmak iki ayrı beylerbeylik bulunmaktadır. Beylerbeylikleri "sancak" adı verilen bölümlere ayrılmıştır. Sancakların idaresiyle sancakbeyleri ilgilenmiştir. Sancakbeyleri doğrudan doğruya merkeze bağlıdır. Sancakbeylerinin, beylerbeyinden farklı olarak askeri yetkilerinin yanında idari ve asayiş yetkileri de bulunmaktadır. Beylerbeyinin sancak üzerinde yetkisi teftişten öteye gitmemektedir. Sancaklar ise kaza denilen alt idari birimlere ayrılmıştır. Kazalar bir yerleşim merkezi olmayıp kadıların görev alanlarını belirleyen idari bölgelerdir. Kadılar adli işlerin yanı sıra belediye işleriyle de ilgilenmektedir.²⁰⁷

Vezirköprü ilçesi Osmanlı Devleti'ne geçtikten sonraki idari durumu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Coğrafi konumu sebebiyle Amasya Şehzade sancağına bağlanmış olması mümkündür. Vezirköprü idari yapısı hakkında günümüze ulaşan ilk kaynak 1485 yılına ait tahrir defterleridir. Bu tarihte Vezirköprü beş ayrı nahiyeye ayrılmıştır. Gedeğra Nahiyesine bağlı Simre-i Taşan ve Kabakoz Nahiyeleri, Kocakaya Nahiyesine bağlı Zeytun ve Göl Nahiyeleri ve hangi nahiyeye bağlı olduğu belirtilmemiş olan Gaziler Ovacığı nahiyesidir. 1520 yılında yapılan tahrirde Gaziler Ovacığı'nın kapatıldığı ve köylerinin yedi tanesinin Kocakaya nahiyesine, bir tanesinin de Gedeğra nahiyesine bağlandığını görmekteyiz. Bu durumda 1485 yılında da Gaziler Ovacığı nahiyesinin Kocakaya'ya bağlı olduğunu düşünmek hatalı olmayacaktır. 1520 yılındaki tahrir defterlerinde sadece Kaza-i Gedeğra ve Kaza-i Kocakaya nahiyesi bulunmaktadır. 1520 yılının tahrir defterinde en dikkat çekici

²⁰⁶ Topçu, *Gücün Mimariye Yansıması Köprülüler*, s.1.

²⁰⁷ İlkay Erken, *İşkodra Vilayetinin İdari Ve Sosyal Yapısı (1876-1912)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2014, ss.15-17.

nokta ise Canik sancağına bağlı olarak yazılmasıdır. Bu durum sadece bu defterde rastlanılan bir durumdur. 1522 yılına ait bir icmal defteri Canik idari yapısı hakkında bilgi verirken bu iki nahiyeye geçmemektedir. 1576 yılında ki tahrir defterinde ise yine Amasya'ya bağlı olarak yazılmıştır. 1576 yılında yapılan tahrirde Amasya Sancağına bağlı olan Gedeğra kazasına bağlı Kabakoz Nahiyesi ve Gaziler Ovacığı Nahiyesi ile Zeytun kazasına bağlı Kocakaya nahiyelerinden oluşmaktadır. 1576 yılındaki tahrir defterlerinde iki değişiklik dikkat çekmektedir. 1520 yılındaki defterlerde rastlanılmayan nahiyelerin tekrardan kurulduğunu görmekteyiz. Bu kurulum esnasında daha önceki tahrir defterlerinde nahiyeye yazılan Zeytun kazaya dönüştürülmüştür. Kocakaya kazası idari vasfını kayıp edip nahiyeye dönüştürülerek Zeytun kazasına bağlanmıştır.²⁰⁸ 1642 yılında gerçekleşen tahrirde ise Gedeğra kazasına ait nahiyeye bulunmamaktadır. Zeytun kazasında ise artık Kocakaya ismi tamamen terk edilerek Göl nahiyesi adında yeni bir nahiyeye kurulmuştur.²⁰⁹

17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Gedeğra kazasına bağlı Köprü kasabası adını duyurmaya başlamıştır. Bu kasaba genel kanının aksine Gedeğra'nın merkeziyle aynı yerde bulunmamaktadır.²¹⁰ Gedeğra'nın merkezi Tavşan Dağı'nın kuzey batısında iki tepe ortasında batıya doğru bir arazide kurulmuştur. Kendisini ikiye bölen Akçay'ın hemen batısında bulunan Köprü kasabasıyla zamanla birleşmiştir.²¹¹ Köprülü Mehmet Paşa'nın yaptığı imar faaliyetleri sonucunda Köprü'nün daha fazla gelişmesi sebebiyle Gedeğra ismi unutulmuş Köprü ismi kullanılmıştır.

Köprü kazasının Zeytun kazasına göre fazla gelişmesi sonucunda 22 Ekim 1893 tarihinde Zeytun kazası nahiyeye çevirilerek Köprü kazasına bağlanmıştır.²¹² Lakin bu durum uzun sürmemiştir. 18 Şubat 1903 tarihinde Zeytun nahiyesi Çorum'un Osmancık kazasına bağlanmıştır.²¹³ Zeytun nahiyesi günümüzde büyük bir bölümü Osmancık ilçesine bağlı olup, Kamil bucağı adıyla anılmaktadır. Kaza merkezinde Aşağı Zeytun olarak anılan köy olduğu düşünülmektedir.²¹⁴

²⁰⁸ Öz, "Tahrir Defterlerine Göre Vezirköprü Yöresinde İskân ve Nüfus (1485-1576)" ss.40-41.

²⁰⁹ Ünlü, "1642 Tarihli Avârız Defterine Göre Vezirköprü Yöresinde İskân Ve Nüfus", s.16.

²¹⁰ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, s.374.

²¹¹ Adnan Gürbüz, *Toprak- Vakıf İlişkisi Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993, s.94.

²¹² Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, ŞD., 1794/1.

²¹³ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH.TMIK.S., 41/41.

²¹⁴ Gürbüz, *Toprak- Vakıf İlişkisi Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, s.98.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAŞAYAN KÜLTÜR ÖGELERİ

3.1. Vezirköprü’de Geleneksel Meslekler

3.1.1. Bakırcılık

Bakır tarih boyunca insan hayatında oldukça önemli yer kaplamıştır. Bakırın kullanılması insanlık tarihi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Zira bakırın işlenmesi taşı ve kili şekillendirmek kadar kolay olmamaktadır. Yaygın görüşe göre bakırın eritilmesi bir rastlantı sonucu bulunduğu düşünülmektedir.²¹⁵ Eritilen bakırdan kil kalıplar yardımıyla günlük hayatta kullanılan aletler yapılmıştır. Bakırın kolay eriyip şekil alması sayesinde bu aletler hızla yaygınlaşmıştır. Bakır madeni yumuşak bir maden olması ve çabuk kırılmasından dolayı silah yapımında kullanılmamıştır.

Atlı bozkır kültürü tarafından kullanılan ilk maden bakır madenidir. İran’ın Kirman eyaletindeki Tal-i İblis höyüğünde bulunan M.Ö V. binli yıl tarihlendirilen metal eritme kabı üzerinde yapılan incelemede bakırın eritildiği tespit edilmiştir. M.Ö IV binli yıllara tarihlendiren Türkmenistan’ın Kopet civarında yapılan arkeolojik çalışmalar bölgede yaşayan antik halkın bakır kullandığı göstermiştir.²¹⁶

Türklerin bakır kullanımıyla ilgili ilk arkeolojik kalıntısı M.Ö. III. binli yılların sonuna tarihlendirilen ve proto-Türk toplumu diye adlandırabileceğimiz Afanasyevo kültürüne ait kurganlarda rastlanılmıştır. Afanasyevo kültürüne ait olan Bateney bölgesinde bulunan kurganda bakırdan yapılmış bıçak, bakır telden yapılmış küpeler ele geçirilmiştir.²¹⁷ Yine Afanasyevo kültürüne ait başka bir kurganda bakırdan yapılmış bıçak ve çengel şekilde oltalar bulunmuştur. Afanasyevo döneminde bakır eritmek yerine dövülerek şekillendirilmiştir.²¹⁸

M.Ö. 18. ve 13. yüzyıla tarihlendirilen Andronova kültüründe bakır madenin topraktan çıkartılarak işlendiği tespit edilmiştir. Bu dönemde demirin de

²¹⁵ Mehmet Yağcı, *Türk Kültüründe Demir Ve Demircilik (VI-XII. Yüzyıllar)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2015, s.5.

²¹⁶ Kürşat Koçak, *Bozkır Kültüründe Bakırın Ortaya Çıkışı ve İşlenmesi*, *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, S.1, 2013, s.38.

²¹⁷ Bahaeddin Ögel, *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1984, s.18.

²¹⁸ Koçak, *Bozkır Kültüründe Bakırın Ortaya Çıkışı ve İşlenmesi*, s.37.

kullanılmasına rağmen demiri işleyecek sıcaklıklara ulaşmak oldukça zor olduğu için demirin oldukça altında bir ısıda eriyen bakır yaygın olarak kullanılmıştır. Ayrıca Kazakistan’da bulunan ve oldukça kolay şekilde topraktan çıkartılan bakır madenin yaygınlaşmasında etkin rol oynadı.

Herodot’un eserinde İskitlerin bakır madenini işlemede oldukça iyi bildirmiştir.

“Skyth²¹⁹ kazanı altı yüz amphorayı²²⁰ rahat rahat alır ve kalınlığı altı parmaktır. O ülkede oturanlar bana bunun kargı uçları eritilerek yapıldığını söylemişlerdir. Kralları Ariantas, Skythlerin kaç kişi olduklarını öğrenmek istemiş, her Skyth'in kendisine bir kargı ucu getirmesi için haber salmış; getirmeyen öldürülecekmış. Pek çok kargı ucu getirilmiş ve o da bunlardan kalıcı bir anıt yaptırmak istemiş. O zaman bu bakır kazan yapılmış, bu Exampeia denilen yerde kurbanlar bunun içine konur.”²²¹

Türkler dört rengi dört yön ile eşleştirmiştir. Doğunun rengi gök, batının ak, kuzeyin kara güneyin kırmızıdır. Bakırda kırmızı olan renginden ötürü güneyle ilişkilendirilmiştir.²²²

Anadolu’da bakırın kullanımı M.Ö VIII.-VII. bin yıllara rastlamaktadır. Çatalhöyük’ün batı kısmında bulunan bakır eşyalar sadece Anadolu’nun değil dünyanın en eski bakır buluntularıdır.²²³ Çatalhöyük’ü sırasıyla Çayönü Höyük, Can Hasan Höyük takip etmiştir. Özellikle Ergani bölgesinde bulunan zengin bakır madeni dolasıyla Anadolu bu dönemde bakır madenciliğinde önemli bir yerdedir.

Veziroköprü’nün 50 km kuzeyinde bulunan ve Bafra ilçesi sınırlarında yer alan İkiztepe Höyük Kalkolitik çağdaki önemli bir yerleşim merkezidir.²²⁴

Veziroköprü ilçesi sınırlarında bakırcılık ilk olarak Hititler devrinde başlamıştı. İlçenin güneyinde yer alan Tavşan Dağı’ndaki bakır cevherleri Hititler için önemli bir bakır üretim noktasıdır. Oymağaç’ın kurulması ve önemli bir yerleşim merkezi olmasında hem Tavşan Dağı’nda bakır madeninin bulunması hem de bakırı işlemek

²¹⁹ Herodot’un İskitlere verdiği isim.

²²⁰ Antik çağda yapılmış İki kulpu bulunan ince boyunlu çömlektir. Antik Roma’da 25,36 litreye eşit hacim ölçüsüdür.

²²¹ Herodot, *Herodot Tarihi*, Mümtekin Ökmen (çev.), İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012, s.328.

²²² Ziya Gökalp, *Türk Uygarlık Tarihi*, Yusuf Çotuksöken (Haz.), İnkılap Kitabevi, İstanbul 1991, s.28.

²²³ Arman Ehsani ve Ersin Yener Yazıcı, “Anadolu’da Bakır Madenciliği ve Kullanımının Kısa Tarihçesi”, *MT Bilimsel Dergisi*, S.9, 2016 s.45.

²²⁴ Ayşe Öztürk, *Bafra’nın Kültür Tarihi Ve Türkler*, s.46.

için kullanılan arseniğin Vezirköprü'ye 40 km mesafedeki Sinop'un Durağan ilçesindeki Gökdoğan köyünde bulunması etkili olmuştur.²²⁵

Hititlerden sonraki dönemde bakırın kullanımı hakkında yeteri bilgi bulunmamaktadır. Osmanlı Devleti'nde Vezirköprü ilçesi bakırcılık alanında önemli bir yer tutmuştur. Başta Ergani olmak üzere bölgede çıkartılan bakırın ilçeye 130 km uzaklıktaki Tokat'ta bulunan kalhanede²²⁶ kullanılabilir hale getirilmesi Vezirköprü'de bakırcılığın bu dönemde yaygın olmasını sağlamıştır.²²⁷

Osmanlı Devleti'nde Vezirköprü ilçe merkezinde yer alan bedesten ve arastanın önemli bir bölümü bakırcılar için ayrılmıştı. Özellikle mutfak eşyaları olmak üzere evlerde yaygın kullanılan alet ve edevatların bakırdan üretilmesi bölge halkı için önemli bir geçim kaynağı olmuştur.

Günümüzde bakırcılık tüm Türkiye'de olduğu gibi Vezirköprü ilçesinde de unutulmaya yüz tutmuş bir meslektir. Ev eşyalarının önce alüminyum ardından çelik kaplara dönüşmesi bakırcılığa önemli bir darbe vurmuştur. Günümüzde Vezirköprü ilçemizde bakırcılık tek bir geçim kaynağı olarak yetmemektedir. Bu sebeple bakırcılar alüminyum ve çelikten yapılmış eşyalarda satmaya başlamışlardır.²²⁸ Bakırın tek başına gelir kaynağı olmaması sebebiyle gençler artık bakırcılığa yönelmemektedir. Bölgedeki bakırcıların önemli bir şikâyeti de çırak dahi bulamamalarıdır.²²⁹

Vezirköprü ilçesinde bakır günümüzde semaver üretiminde talep görmektedir. Özellikle bakır semaverden yapılmış çayın tadının daha güzel olduğu düşüncesi bakırcıları semaverciliğe yönetmiştir.²³⁰

3.1.2. Demircilik

İnsanlık tarihinde ilk olarak bakır madeni işlenmiştir. Lakin bakırın dayanıksız olması ve kolaylıkla kırılmasından dolayı bakırın kalitesi arttırılmaya çalışılmıştır. Bunun için bakıra 1/7 oranında kalay katılarak bronz elde edilmiştir. Lakin bu da

²²⁵ Sağlam, *Eskiçağ'da Vezirköprü Ve Çevresi*, s.65.

²²⁶ Madenin eritilip külçe haline getirildiği yer.

²²⁷ Abdullah Özdağ, "Osmanlı Bakır İşletmeciliğinde Tokat Kalhanesi", *Turkish Studies*, 9/7, 2014 s.466.

²²⁸ Aycan Özentürk Tezgel, *Samsun İli'nin Vezirköprü İlçesi'ndeki Geleneksel Meslekler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s.30-32.

²²⁹ *Haber Gazetesi*, "Çırak Yetişmiyor" (02.11.2017) s.7.

²³⁰ *Haber Gazetesi*, "Semaverler İlgi Odağı" (27.10.2017) s.7.

uzun vadede yararlı olmamıştır. Özellikle savaş aletlerinde bronzun kalitesi yeterli değildir. Bunun sonucunda da demir madeni önem kazanmıştır. Demir kullanıma başlamasıyla beraber insan hayatında önemli bir yer tutmuştur. Zira insanlar günlük hayatında yemek aletlerinden yaptığı savaşa kadar her noktada demirden yapılmış aletler kullanmaktadır. Bu durum karşısında demir ve demircilik kutsallık kazanmıştır. Antik Roma'da mitolojisinde tanrı Vulcan'ın, Antik Yunan mitolojisinde ise tanrı Hephaistos'ın mesleği demirciliktir.²³¹

Orta Asya'da en zengin demir kaynakları Ural-Altay Dağları'nın eteklerinde bulunmaktadır. Bu bölgede yaşayan Türk kavimlerinde bu sebeple demir çok erken dönemlerden itibaren bilinmektedir. Orta Asya'da arkeolojik buluntu olarak karşımıza çıkan en eski demir kalıntısı Afanasyevo Kültürüne ait olan bir mezarda çıkan meteor kökenli demir halkalarla çevrelenmiş deri bilekliğidir.²³²

Demircilik ilk Türk devletlerinde kutlu bir meslek sayılmıştır. Ergenekon destanında Türklerin esir kaldıkları bölgeden çıkmalarında demircilik mesleği önemli bir rol oynamıştır. Ergenekon'dan çıkışı kapatan demir madeninin eritilmesi ile özgürlüğe kavuşan Türk milleti demiri ve demirciliği kutlu saymıştır. Bu olayın anısına kutlanan Nevruz Bayramı'nda demirin ateşle kızdırılarak dövülmesi günümüzde bile uygulanan bir gelenektir.²³³

Türklerde demirciler ve şamanlar bir sayılmışlardı. Bunun en önemli sebebi her ikisinde ateşe hükmediyor olmalarıdır. Zira demirin erime derecesi 1500 iken bu sıcaklığa ulaşmak ve kontrol etmek oldukça meşakkatli bir süreç idi. Ayrıca demir toplumun her safhasında kullanılmaktaydı. Özellikle savaşçı bir toplum olan Türklerde savaşta demirden yapılmış silahlar kullanmak üstün bir güç kaynağı olmuştu. Hayatlarında bu denli önemli gördükleri demirin üreticisi olan demirci ustalarını da keramet sahibi saymıştır. Herkes demirci olamazdı. Demirci olabilmek için tanrının seçmesi gerektiğine inanılmıştır. Moğollar demirciye "darhan"²³⁴

²³¹ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C.1, TTK Yayınları, Ankara 2010, s.66.

²³² Koçak, "Bozkır Türk Kültüründe Demirin Ortaya Çıkışı ve İşlenip Yayılması." *Turkish Studies*, 11/1, 2016 s.81.

²³³ Abdulkadir İnan, "Türklerde Demircilik Sanatı (Tarihte ve Folklorunda)." *Makaleler ve İncelemeler*, C.2, TTK Yayınları Ankara 1998 s.230.

²³⁴ "Darhan" kelime kökeni olarak Türklerde yer alan ve bir asalet unvanı olan Tarhan/Tarkan kelimesinin bir versiyonudur.

demekteydi. Ayrıca Doğu Türklerinde ve Moğollarda dokuz atası demirci olan kişi şamanlık yapabilmekteydi.²³⁵

Demir Türk mitolojisinde önemli bir öğedir. Türk Mitolojisindeki anasır-ı erbaa inancında Demir önemli bir yer kaplamaktadır. Demir batı yönünün sembolüdür. Renk olarak “Ak”ı, mevsim olarak “sonbahar”ı simgelemektedir.²³⁶ Altay Türklerine göre göğün 17. katında oturan Tanrı’nın Demir Han ve Su Han adında iki oğlu vardır. Göktürklerde tanrısal özelliğinden dolayı demir mengü (ebedi) sayılmış imparatorluğun simgesi olarak görülmüştür. Bu inanç günümüzde kullandığımız demirbaş sözünün kökeni temsil etmektedir.²³⁷

Türklerde demir üzerinden atlamak ayrıca bir temizlenme şekli idi. Özellikle devlet sınırından içeri girmek isteyen elçilere uygulanan bir devlet töreni idi. Demir parçası eriyecek kadar ateşin üstünde tutulurdu ardından sınırdan girmek isteyen kişi bu ateşinden üstünden atlayarak Türk ülkesine girerdi. Buradaki amaç Türk ülkesine girmek isteyen büyülenmiş yahut sihirlenmiş kişinin bu ateş üstünden atlamasıyla büyüünün, tılsımın veya sihirin bozulmasıdır.²³⁸

Batılı tarihçiler, İskitlerin demir kullanmayı M.Ö 8. yüzyılda Anadolu’dan öğrendiği iddia etmektedir.²³⁹ M.Ö. V. Binli yıllardan beri Ural Altay bölgesinde bilinen bir madenin bu denli geç kullanıldığını düşünmek doğru olmayacaktır. Hunların demir kullandığını hem arkeolojik buluntular hem de Çin kaynakları söylemektedir. Çin kaynakları Hunlarla ilgili olarak “*Hunlar, savaşta uzak mesafe için ok-yay kullanıyorlar. Yakın mesafe için demirli kılıç ve mızrak kullanıyorlardır*” bilgisini vermektedir.²⁴⁰

Göktürklerde demircilik diğer Türk devletlerine kıyasla daha önemliydi. Hanedanın mesleği demircilik olarak kabul ediliyordu. Çin kaynaklarına göre Göktürk Devleti bağımsızlığını kazanmadan önce Juan-Juan’lara bağlı bir devlet idi. Yine Juan-Juan’lara bağlı bir boy olan Töleslerin isyanını Göktürk Devleti’nin kurucusu Bumin bastırmıştı. Ödül olarak da Juan-Juanların hükümdarı A-na-kue’in

²³⁵ Ziya Gökalp, *Türk Uygarlık Tarihi*, s.228, s.268.

²³⁶ Ziya Gökalp, *Türk Uygarlık Tarihi*, ss.95-97.

²³⁷ Mehmet Çeribaş, “Türklerde Demirciler ve Şaman”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, S.43, 2007, s.115.

²³⁸ Ziya Gökalp, *Türk Uygarlık Tarihi*, ss.269-270.

²³⁹ Kürşat Koçak, "Bozkır Türk Kültüründe Demirin Ortaya Çıkışı ve İşlenip Yayılması.", s.84.

²⁴⁰ Erkin Ekrem, “Eski Türklerde Demircilik ve Bakırcılık” *Bilge Dergisi*, S.11, 1997, s.7.

kızını istemişti. Bu olaya kızan A-na-kuei “sen benim demir işlerinde çalışan bir kölemsin. Böyle bir teklifte nasıl bulunabilirsin” diyerek Bumin’i aşağılamıştı. Bu olay üzerine isyan eden Bumin Kağan kısa sürede Juan-Juan’ları bölgeden kovmuş ve İlk kez Türk adını taşıyan Göktürk Kağanlığını kurmuştur.²⁴¹ İkinci Göktürk Devleti döneminde Çin ile savaşan Kapgan Kağan’ının yaptığı barış anlaşmasında Çin devletinden yüksek miktarda demir istediği bilinmektedir.²⁴² Bizanslı elçi Zemarkhos’un Göktürk devleti sınırına geldiğinde kendisine demir sunulduğunu, ve sınırdan girmek için İskit geleneklerinden bir tören yapıldığını bildirmektedir.²⁴³

Göktürk Devletinden sonra bölgeye hakim olan Uygur Devleti harfleri, dini değiştirip yerleşik hayata geçmesine rağmen demircilik faaliyetlerini korumuşlardır. Arasta benzeri sadece demir ürünleri satan özel çarşıların varlığı bu dönemde bilinmektedir.²⁴⁴

M.Ö 1700’lerden itibaren Anadolu’da demir kullanıldığı bilinmektedir. Bu tarihten itibaren Anadolu demir çağına girdiği kabul edilmektedir. Hititlerde demirle ilgili en önemli bilgi veren belge III. Hattuşili’nin Asur hükümdarına gönderdiği mektuptur. Bu mektupta ülkesindeki demir üretim merkezi olarak Kizzuwatna’yı²⁴⁵ belirtmektedir.²⁴⁶

Samsun’da demir çağına ait en önemli yerleşim yerleri Akalan, Lâdik/ Köyiçi Tepesi, Vezirköprü/ Zindankaya ve Vezirköprü/Oymaağaç’tır. Lakin bu merkezlerde demirin işlendiğine dair kaynak bulunmamaktadır. Bunların haricindeki yerleşim yerlerinin demir çağındaki durumları hakkında net bilgiler bulunmamaktadır.²⁴⁷

Günümüzde ise Vezirköprü ilçesindeki demirciler arastası ilçe merkezinde bulunan Yeni Mahalle’de yer alan 213. sokak ile 206. Sokak arasında bulunmaktadır. Günümüzde demircilik mesleği tüm Türkiye’de olduğu gibi Vezirköprü ilçesinde de teknolojiye yenik düşmüştür. Fabrikada ucuz işçilik ve seri üretimle üretilen eşyalar çekiç sallayarak üretim yapan demirci ustalarının iş yapmasını engellemiştir. Ayrıca

²⁴¹ Ahmet Taşağıl, *Kök Tengri’nin Çocukları*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017, ss.127-128.

²⁴² Taşağıl, *Kök Tengri’nin Çocukları*, s.162.

²⁴³ "Zemarchus", *Encyclopædia Britannica*, C.28, Cambridge University Press, New York 2011, s.966

²⁴⁴ Yağcı, *Türk Kültüründe Demir ve Demircilik (VI-XII. Yüzyıllar)*, s.48.

²⁴⁵ Günümüzdeki Çukurova yöresinin antik dönemdeki ismi.

²⁴⁶ Sevgi Dönmez, *Hitit Döneminde Anadolu’da Değişim Aracı Olarak Kullanılan Madenler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, s.105.

²⁴⁷ Sağlam, *Eskiçağ’da Vezirköprü Ve Çevresi*, s.72.

demirciliğin en önemli edatlarından çekiç ve balyozlar artık kullanılmamaya başlanmış bunların yerini modern baskı makinaları almıştır. 1998 yılında yapılan bir araştırmada Vezirköprü ilçesinde 40 tane Demirci ustası olduğunu söylemektedir.²⁴⁸ Bu sayı 2008 yılında 15²⁴⁹ 2019 yılında ise 9'a düşmüştür.²⁵⁰

Vezirköprü ilçesinde devam eden bir gelenek ise üretilen ürünlere her ustanın kendi tamgasını vurmasıdır. Bu tamgaları ürünün üstüne vuran usta ürünü sahiplenmektedir. Her ustanın kendisini belirten tek bir tamgası var. Bu tamgaların kullanım hakkı sadece babadan oğula geçerken ustasından ayrılıp yeni atölye açan çırak kendi tamgasını üretmektedir.²⁵¹ Ustalar dükkanlarında başka ustanın tamgasının bulunduğu ürünü satmazlar. Onarım için getirileni ise tamire bile almayıp üreten ustaya üreten yönlendirirler.

Eski Türk devletlerinde görülen demirci ustalarının aynı zamanda kam sayılması geleneğine Vezirköprü ilçesinde de rastlanmaktadır. Çeşitli hastalıkların tedavisi için demirci ustalarına gelinmektedir. Vücudunda çıban çıkan çocuk demirci teknesine sokularak bu suyun içinde banyo yapar. Bu teknenin zemininde demir kızgın iken bu suya atıldığında üzerinden dökülen parçalar ve kömür tozu karışımı birikmiştir. Bu çamurlaşmış birikinti alınarak çıbanların üzerine sürülüp tedavi edilmeye çalışılır. Bir diğer hastalık ise veremdir. Kaynayan demirden dökülen parçalar toplanır. Bir çanakta toz haline getirerek bal ile karıştırılır. Ardından hastaların aç karna bu karışımı yiyerek şifa bulacağına inanılmaktadır. Demirciler de tedavi olabileceğine inanılan bir diğer hastalık bağırsak hastalığıdır. Kükürt ve bal ile karıştırılan toz halinde kaynak parçalarından macun yapılır. Bu macunu yiyen hastaların şifa bulacağı düşünülür. Kızgın demirin kullanıldığı bir diğer tedavi ise dağlama tekniğidir. Kanayan noktaya kızgın demir bastırılır. Bu şekilde kanama kesilir.²⁵²

3.1.3. Semavercilik

Çay, Türk kültüründe oldukça önemli bir yere sahiptir. Arkeolojik kazılar sonucunda M.Ö 1. yüzyıla tarihlendirilen Hun Türklerine ait bronz bir kabın içinde

²⁴⁸ Hayrettin İvgin, *Vezirköprü Halk Kültürü Derlemeleri*, Vezirköprü Belediyesi Yayınları, Samsun 1998, s.34.

²⁴⁹ Özentürk Tezgel, *Samsun İli'nin Vezirköprü İlçesi'ndeki Geleneksel Meslekler*, s.36

²⁵⁰ *Gazete Gerçek*, "Son Demir Ustaları" (15.10.2019) s.6.

²⁵¹ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.241.

²⁵² Özentürk Tezgel, *Samsun İli'nin Vezirköprü İlçesi'ndeki Geleneksel Meslekler*, ss.36-37.

çay kalıntısı bulunmuştur. Bu çayın nasıl tüketildiği hakkında bilgi verilmemektedir.²⁵³ Göktürk devletinde de çay tüketildiği Çin kaynaklarında belirtilmiştir. Türk toplumunda yaygınlaşması ise bir duadan sonra olduğuna inanılmaktadır. Rivayete göre; XII. yüzyılda yaşayan Pir-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî Hazretleri, Çin sınırında bir Türk evine misafir olmuştur. Ev sahibinin ikram ettiği çayı içince terler ve yorgunluğunu atar. Bunun üzerine “*Bu şifalı bir şey imiş, hastalarımıza bundan içirin ki şifa bulsunlar. Allah kıyamete kadar buna revaç versin*” diye dua eder.²⁵⁴ Bu tarihten sonra Türkler arasında çay hızla yayılmıştır.

Osmanlı Devleti’nde çay ile ilgili ilk kayıt Evliya Çelebiye aittir. Evliya Çelebi’nin 1631 yılına ait İstanbul’u anlattığı eserinde kahvehanelerde çay içildiğinden bahsetmektedir.²⁵⁵ Çay üretimi Karadeniz insanı için önemli bir üründür. Dağlık bir arazi olan Karadeniz toplumu için tarım yapmak mümkün olmamıştır. Bu sebep ile devamlı dışa göç veren Doğu Karadeniz halkı çay üretimiyle beraber ekonomik olarak rahatlamış ve dışa göç vermeyi azaltmıştır.

Türkler için bu kadar önemli bir yere sahip olan Çay bitkisini içilebilecek hale getirilmesi de önemli bir olaydır. Çay bardakları, çay kaşıkları, demlik ve semaver bu kültürün verdiği eşyalardır.

Semaver’i ilk icat eden topluluk genel kaniya göre 19. yüzyılda Ruslardır. Lakin antik dönemde de semaver benzeri bir alet bulunmaktadır. Antik Roma ve Yunanlarda taşınabilir bir pişirme kabı olarak “*authepsa*” karşımıza çıkmaktadır. Bu sözcüğün “*kendi kendine kaynama*” anlamına geldiği söylenmektedir. *Authepsa* özellikle su ve şarap ısıtmak için kullanılan bir alettir. Bu alet ortada bir ateş, ateşin çevreleyen duvarlar, duvar etrafına boşluk ve boşluğun etrafında dış duvar olan basit bir alettir. İki duvar arasına su koyulmakta, ortadaki ateş yakılarak suyun ısıtılması sağlanılmaktadır.²⁵⁶

Çayı ilk kez kullanan Çin toplumunda da semaverin ilkel bir hali bulunmaktadır. “*Hogoev*” denilen bir alet ilk başta tedavi için kullanılan et suyu ile

²⁵³ Kemalettin Kuzucu, “Çay”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. Ek-1, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2016, ss.287-288.

²⁵⁴ Sibel Sü Eröz ve Düriye Bozok, “Çay Turizmi Ve Rize İli Potansiyeli” *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, S.53, 2018, s.1162.

²⁵⁵ Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul, 1/2*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008 s.511; s.553; s.658.

²⁵⁶ Nükhet Eltut Kalender ve Murat Kalender, “Rus Toplumunda Semaverin Önemi”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.19, 2019, s.271.

şifalı bitkileri kaynatmak için kullanılmıştır. İlerleyen dönemlerde su kaynatmak ve çay yapmak için de kullanılmıştır. 18. Yüzyılın ortalarında Rusya’da “sbiten” adı verilen yerel bir içeceği hazırlamak için icat edilmiş olan ve sbiten hazırlamak için kullan kap anlamına gelen “sbitennik” kullanılmıştır.²⁵⁷ Bu aletin geliştirilmesiyle günümüz manasında ilk semaver ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de klasik semaver Erzurum başta olmak üzere Doğu Anadolu Bölgesinde yaygın olarak üretilip kullanılmaktadır.

Bir rivayete göre, Vezirköprü ilçesi semaverle ilk kez Rus zulmünden kaçan Tatarların yanlarında getirmesiyle tanışmıştır.²⁵⁸ Yaklaşık yüzyılı aşkın süredir semaver üretimi yapılan Vezirköprü ilçesinde semaver tekniği gelişmiştir. Bu gelişimin sonucunda yassı semaver ve düdüklü semaver denilen başka yerlerde bulunmayan yöresel semaver çeşidi ortaya çıkmıştır. Semaver, özellikle kırsal kesimde tarlasında çalışan insanın kolaylıkla çalışırıp ile yakabilmesi sebebiyle köylerde tercih edilmektedir.

Samsun’un Vezirköprü ilçesinde ise yöreye has coğrafi simgeli yassı semaver üretilmektedir. Yassı semaverin yapımında kalaylı teneke, galvanize sac, krom-nikel ve bakır hammaddeleri kullanılarak yapılabilmektedir.²⁵⁹ Günümüzde sadece kalaylı teneke ile üretim gerçekleştirilmektedir. Bunun başlıca sebebi öncelikle diğer maddeleri kullanarak teneke üreten ustaların emekli olmasıdır. Diğer bir sebep ise kalaylı tenekenin diğerlerine göre daha ucuz olmasından dolayı maliyetleri azaltmaktır.

Vezirköprü yassı semaveri 30-38 parçadan oluşmaktadır. Bu parçaların tamamına yakını el işçiliği ile üretilmektedir. Bir günde bir semaver ustası ortalama 2-3 semaver üretebilmektedir. Lakin fabrikasyon semaverin ucuz olmasından dolayı el yapımı semaverin üretiminden kazanç elde edilememektedir. Bu sebep ile yassı semaver ustaları mesleklerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Vezirköprü ilçesinde günümüzde 2 tane yassı semaver ustası kalmıştır. Yassı semaver ustalarının en büyük şikâyeti yeni neslin artık bu işe merak duymuyor olmaları sebebiyle bu mesleğin yok olacak olmasıdır.

²⁵⁷ Kalender ve Kalender, “Rus Toplumunda Semaverin Önemi”, ss.272-274.

²⁵⁸ Özentürk Tezgel, *Samsun İli’nin Vezirköprü İlçesi’ndeki Geleneksel Meslekler*, s.43.

²⁵⁹ “No:299 Vezirköprü Semaveri” ss.2-3, <https://www.ci.gov.tr/Files/GeographicalSigns/299.pdf> (15.11.2019).

Bedestene ve arastaya semaverciler arastası denilmesine rağmen büyük bir kısmı sadece fabrikasyon klasik semaver satmaktadır. Ancak yassı semaver ilçe için oldukça önem arz etmektedir. Bu sebeple ilçenin girişinde büyük bir semaver heykeli inşa edilmiştir.

3.1.4. Dericilik

İnsanların yiyecek, giyecek ve barınma olmak üzere temel ihtiyaçları bulunmaktadır. İlkçağdan itibaren insanlar giyinmek için kullandıkları giysilerin başında deriden üretilmiş kıyafetler gelmektedir. Tevrat'ta göre dünyaya çıplak inen Hz. Adem ve Hz. Havva'nın ilk giydiği kıyafetler deriden yapılmıştır.²⁶⁰ Bu gösteriyor ki dünyada dericilik mesleği ile insanlık tarihi aynı anda başlamıştır. Tarih boyunca deri sadece giyim eşyası olarak kullanılmamıştır. Kağıdın icadından önce yazı yazmak için de deriler kullanılmıştır.

Türk kültüründe dericilik oldukça önemlidir. Ekonomik hayatları hayvancılık üzerine kurulu olan Türkler için dericilik hayatın her noktasında karşısına çıkan bir faaliyet alanı olmuştur. Gündelik yaşantıda kullanılan deriden yapılmış olan pantolon, çizme ve kürk en yaygın giyim şekliydi. Sosyal yaşantıda kullanılan deri tulumlar, su mataraları, koşum takımları da deriden imal edilmiştir. Ayrıca Türk yaşantısında önemli bir yer kaplayan özellikle atların eğer, başlık ve at takımları kaliteli deriden üretilmiştir. Pazırık Kurganı'nda çıkartılan giyim eşyalarının ve at takımlarında süslemelerinde de son derece ince işçilikle deriden yapıldığı tespit edilmiştir.²⁶¹

Eski Türklerde deri birkaç kelime ile ifade edilmektedir. Bunlar “deri, teri, kabuk, kadhış, koğuş, kayış, gön, sağri ve yin” kelimeleridir. Bunların içinde en çok kullanılan günümüzde de kullanılan “deri” kelimesidir.²⁶² Bu kadar çok kelimenin varlığı derinin Türk toplumundaki önemini göstermektedir.

İlk Türk devletlerinde üretilen deriler dünya pazarında oldukça önemli yer kaplamıştır. Özellikle Bulgar²⁶³ şehri ile Buhara şehrinde üretilen deriler tüm dünya

²⁶⁰ “RAB Tanrı Adem'le karısı için deriden giysiler yaptı, onları giydirdi.”; Eski Ahit, Yaradılış 3:21.

²⁶¹ Melda Özdemir, “Türk Kültüründe Dericilik Sanatı”, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.20, 2007 ss.66-67.

²⁶² Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.5, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978, ss.163-169.

²⁶³ Bugün Tataristan'ın başkenti olan Kazan kentinin eski adı

pazarlarında ün kazanmıştır. Günümüzde bile Orta Asya Türk devletlerinde kaliteli deriye “bulgarı” denilmektedir.²⁶⁴

Selçuklu devletinde Ahi teşkilatları ile dericiliğin gelişimi hızlanmıştır. Ahi Ocağı'nın kalitesiz ürün satmayı engellemesi debbağlığın altın çağını yaşatmıştır. Ayrıca Selçuklularla beraber Türklerde derinin kullanıldığı ciltleme sanatı doğmuştur. Selçuklu devletinde başlayan deri ciltleme sanatı altın çağını Osmanlı Devleti'nde yaşamıştır. Osmanlı Devleti'nde debbağlık askeri bir meslek haline gelmiştir. Zira savaflara katılan asker sayısının 50 bin - 100 bin arasında çıkması ordu için gerekli olan deri malzeme ihtiyacını arttırmış. Askerler için üretilen deri koşum takımı, çizme, ayakkabı, kılıç kını, barutluk, fişeklik gibi savaş aletleri için Osmanlı Devleti debbağlığı kontrol altına almıştır. Bu sebeple Fatih Sultan Mehmet döneminde İstanbul'un Zeytinburnu ilçesinde 360 tane, Fatih ilçesinde ise 180 tane debbağhane kurmuştur.²⁶⁵

Anadolu'da ise dericilikle ilgili ilk bilgi veren eser Homeros'un İlyada ve Odysseia eseridir. Homeros'un İlyada ve Odysseia'na göre Truva savaşına katılan kahramanlar deriden yapılmış çizmeler giymektedir.²⁶⁶ Anadolu'da ise ilk deri üretimi ve işlemlerini yapan topluluk Hititlerdir. Hititlerde deri kutsal sayılmıştır. Bu sebeple çizdikleri ve yaptıkları bütün tanrı figürlerinde tanrılar deriden elbise giymektedir. Hititlerde tapınak ve saraylarda özel deri atölyeleri bulunmaktadır. Burada dinen temizlendiği düşünülen deri işlenerek kullanıma hazır hale geliyordu.²⁶⁷ Bu atölyelerde bu işlemi köleler yapıyordu. Anadolu'da kurulmuş olan diğer devletler hakkında bilgi verecek kadar kaynak bulunmamaktadır.

Vezirköprü ilçesindeki deri işlemeciliği ve debbağlar hakkındaki ilk kayıt 1643 yılında ilçeyi ziyaret eden Evliya Çelebi tarafından kaleme alınan Seyehatname'dir. Evliya Çelebi eserinde:

“Ama bu şehrin debbağhanesinden donanımlı ve süslü çarşı yoktur. Debbağ bekârları meşhurdur. Nehir kenarında olduğundan her gece kandiller ile dükkânlarını süsleyip çerağan edip elbeşti ve kirdimân çıkarırlar.”²⁶⁸

²⁶⁴ Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.5, ss.166.

²⁶⁵ Özdemir, “Türk Kültüründe Dericilik Sanatı”, ss.70-71.

²⁶⁶ Demet Kopan, *Anadolu'da Deri Giyim Tarihi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul 2008, s.50.

²⁶⁷ Turgut Yiğit, “Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde Dericiler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.42, S.1-2, 2002, s.213.

²⁶⁸ Kahraman, vd., *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, s.486.

1940 yılına kadar ilçe merkezindeki Tabakhane Mahallesinde yer alan Akçay Çay'ının kenarında debbağhanelerin bulunduğu bilinmektedir. Günümüzde ise deri üretim ve işleme fabrikalarının artmasıyla beraber debbağlık talep gören bir meslek olmaktan çıkmıştır. İlçe merkezinde az sayıda kişiyle bu meslek yaşatılmaya çalışılmaktadır.

3.1.5. Dokumacılık

Dokumacılık kökenleri insanlık tarihi kadar eski olduğuna inanılan meslektir. İlk yapılan kıyafetlerin hayvan derisinden olduğu düşünülmektedir. Ardından insanlar doğa şartlarına ve mevsim koşullarına uygun olarak kendileri için kıyafet dokudukları düşünülmektedir. İslami kaynaklara göre ilk dikiş yapan kişi Hz. İdris'tir.²⁶⁹ Bu sebep ile günümüzde terziler pir olarak Hz. İdris'i kabul etmektedir.

Orta Asya'da görülen ilk dokuma kalıntısı Anov kültürüne ait olan Batı Türkistan bölgesinde yer alan ve M.Ö. 2250 tarihine tarihlendirilen Namazgahtepe arkeolojik kalıntılarıdır.²⁷⁰ M.Ö. 1700'lerde başlayan Andronova kültürüne ait mezarlarda ölümlerin üstünde kumaş parçaları gözükmektedir.²⁷¹ Pazırık kurganında çıkan kalıntılar İskitlerin dokuma alanında ileri düzey bilgili olduklarını göstermiştir. İnce yünden dokunan Pazırık halısı yaklaşık 4 m²'dir. Halının her 10 cm²'sinde yaklaşık 36.000 gördes düğümü bulunmaktadır.²⁷²

Hunlar döneminde kumaşın yaygın olduğu bilinmektedir. Özellikle yünden yapılmış örtüler ve kumaşlar kullanılmaktadır. Kendi üretimleri yeterli gelmediğinde ise Çin'den ithal kumaşlar alınmıştır.²⁷³

Göktürk çağına ait günümüze ulaşabilen kumaşların sayısı sınırlıdır. Hun kurganlarında donmuş su kalıntıları korumuş iken Göktürk Devletine ait kurganlardaki kumaşlar çürümüştür. Günümüze ulaşan kayda değer Göktürk kumaşı katanda bölgesinde bulunan Katanga Kurganıdır. Bu kurganda ipekli ve kürklü

²⁶⁹ Ömer Faruk Harman, "İdrîs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.21, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2000, ss.478-480.

²⁷⁰ Ögel, *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, ss.20-21.

²⁷¹ Fikri Salman, "Başlangıcından Türkiye Selçuklularına Kadar Türklerde Tekstil Ve Dokumacılık Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss.208-209.

²⁷² Müzeyyen Tatlıcı, *Türk Ressamların Eserlerinde Görülen Geleneksel Halı Ve Kilim Tasvirleri (1882 Sonrası Dönem)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019, s.8.

²⁷³ Wolfram Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, Nimet Uluğtuğ (çev.), TTK yayınları, Ankara 1996, s.77.

olmak üzere iki çeşit kıyafet bulunmuştur. İpekten yapılmış kıyafetlerin Sasani yahut Bizans üretimi olabileceği iddia edilmektedir. Lakin en güçlü iddia bu ipekli kumaşın Çin kumaşları olduğudur.²⁷⁴

“... Bu yerde oturup Çin milleti ile anlaştım. Altını, gümüşü, ipeği, ipekliyi sıkıntısız öylece veriyor. Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştırdı, konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılrsa kabilesine, milletine, akrabasına kadar barındırmaz imiş. Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok çok, Türk milleti, öldün Türk milleti, öleceksin!
...”²⁷⁵

Orhun Abidelerinde Göktürk Devletinin yıkılma sebepleri sayılırken Çin’in Türkleri kandırmak için ipeği ve ipek kumaşını kullandığından da bahsetmektedir.

Uygurlardan günümüze ulaşan kumaş yoktur. Lakin günümüze ulaşan diğer eserlerinden dokumacılık alanında da ileri olduklarını anlayabiliyoruz.

Anadolu Selçuklu Devletine kadar olan diğer Türk devletlerinden günümüze kumaş gelmemiştir. Anadolu Selçuklu Devleti, Hititlerden beri gelen Anadolu’nun dokumacılık kültürü ile Türk kültürünün birleştirmiştir. Dokumacılara devlet olarak sahip çıkmıştır. Ayrıca altın, gümüş ve ipek iplik kullanılarak kumaşların değerini arttırmıştır.²⁷⁶

Osmanlı Devleti’nde dokuma pamuklu, hayvansal kökenli ve ipekli olmak üzere üçe ayrılmıştır.²⁷⁷ İç Anadolu bölgesinde pamuk üretimi yaygındır. En önemli üretim merkezi Denizli ilidir. Osmanlı Devleti hakimiyetine girmediği dönemde dahi bu önemi bilinmektedir. Osmanlı Devleti kuruluş döneminde başta hılatlar olmak üzere önemli kıyafetleri Denizli kumaşı ile yapmıştır.²⁷⁸ Bitkisel kökenli keten kenevirden kumaş üretimi sadece Karadeniz kıyılarında görülmektedir. Yünden kumaş üretimi ise Ankara ve Selanik’te yaygındı. Özellikle Selanik’te üretilen “çuha” adı verilen kumaşın askeri kıyafet üretiminde kullanılmasından dolayı yerli üretimin yeterli gelmediği durumda batılı ülkelerden de ithal edilmiştir.²⁷⁹

²⁷⁴ Ögel, *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, ss.155-156.

²⁷⁵ Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2016, s.89.

²⁷⁶ Salman, "Başlangıcından Türkiye Selçuklularına Kadar Türklerde Tekstil Ve Dokumacılık Sanatı", s.212.

²⁷⁷ Hülya Tezcan, "Osmanlı Dokumacılığı", *Türkler Ansiklopedisi*, C.12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.404.

²⁷⁸ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Kemal Yavuz - M. A. Yekta Saraç (çev.), K Kitaplığı, İstanbul 2003, s.385.

²⁷⁹ Tezcan, "Osmanlı Dokumacılığı", ss.404 405.

İpek üretiminde önemli olan nokta hem coğrafya hem de iklim şartlarının uygun olmasıdır. İpek, ipek böceğinin yediği dut ağacının yetiştiği yerlerde üretilmiştir. Anadolu'da İpekli dokumaların üretim merkezi Bursa olmuştur. 15. yüzyılın sonunda Bursa'da bin civarında ipek atölyesinde 250 – 300 kg ipek işleniyordu. Bu ipeğin önemli bir kısmı başta Venedik olmak üzere Avrupa'ya ihraç edilmiştir. Bursa'nın ardından Halep ipek alanında önemli bir merkezdi hem üretim hem de Orta Asya'dan gelen ipeklilerin Avrupa'ya ihracında önemli bir kenti. 1516-1517 yılında Osmanlı Devleti'ne katılmasıyla Avrupa'ya ihraç edilen ipeklilerde Osmanlı Devleti tek söz sahibi durumuna geldi. Bursa ve Halep'ten sonra üçüncü kent Amasya idi. 1490 yılının kayıtlarına göre Kırım'ın Kefe limanına Sinop limanından yüklü miktarda ipekli kumaş sevk edilmiştir. Osmanlı sarayında dahi Amasya'nın ipekli kumaşları talep görmüştür. Aynı dönemde Merzifon, sadece Kırım'a binlerce top pamuklu kumaş gönderen bir üretim merkezi olmuştur.²⁸⁰ Hem pamuklu hem de ipekli kumaş üretilen Amasya dokuma alanında önemli bir merkez haline gelmişti.

Vezirköprü yerleşime açıldığı Hititlerden günümüze kadar önemli dokuma merkezi olmuştur. Adatepe köyünde bulunan kalıntılar Hititler döneminde burada dokumacılık yapıldığını ispatlamıştır.²⁸¹ Roma Dönemi'ne ait bir kız mezarında ise yün eğirmeye yarayan ilkel bir aletin parçası bulunmuştur.²⁸²

İç Anadolu bölgesi Anadolu Selçuklu Devleti'nde ve Osmanlı Devleti'nde önemli bir dokuma merkezi haline gelmiştir. Vezirköprü ilçesinde de bu dönemde önemli ölçüde kumaş dokuma atölyesi bulunmaktaydı. 19. yüzyılda Adana'da üretilen pamuk, Amasya'ya ve Vezirköprü'ye gelerek burada ip haline getirilmişti. Ayrıca Vezirköprü aynı zamanda önemli bir kumaş boyama merkeziydi. 1766 yılında özel izinle Vezirköprü ilçesine çok sayıda kumaş boyama atölyesi açılmıştır.²⁸³

1806 yılında Vezirköprü ilçesine gelen Sinop konsolosu Pascal Fourcade Vezirköprü kazasının önemli bir gelir kaynağının pamuklu kumaş ve müslin bezi

²⁸⁰ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), İstanbul 2003, s.130-131, s.136.

²⁸¹ Oymaağaç Höyük – Nerik Çalışma Raporu 2008 Türkçe., 2008, <http://www.nerik.de/> (02.03.2019), s.4; Oymaağaç Höyük – Nerik Çalışma Raporu 2011 Türkçe., 2011, <http://www.nerik.de/> (02.03.2019), s.4-6.

²⁸² Seyfullah Gül, "Kültür Coğrafyası Açısından Vezirköprü Yöresinde Dokuma Kültürü." *Karadeniz-Blacksea-Черное море*, S.38, 2018, s.121-122.

²⁸³ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, C.İKTS, 43/2139.

üretmek olduğunu söylemektedir. Vezirköprü’de üretilen kumaş türleri hakkında bilgi veren Fourcade kumaş, şilte ve havlu üretildiğini söylemiştir.²⁸⁴

Cumhuriyet döneminde azalan atölye dokumacılığı günümüzde özellikle ilçe merkezinde yerini fabrikasyon üretime bırakmıştır. Köylerde ise halen daha dokuma tezgâhları bulunmaya devam etmektedir. Bu tezgâhlarda üretilen kumaşlar ve giysiler hem ev halkının ihtiyacını karşılamakta hem de satılarak ev bütçesine ek gelir olmaktadır. 1970’lere kadar Merzifon’dan gelen tüccarlar yöredeki evleri tek tek dolaşarak üretilen kumaş ve giysileri aldığı söylenmektedir.

3.1.5.1. Tahtaköprü Kilimi

Vezirköprü ilçesine özgü bir kilim türüdür. En büyük özelliği ilçede yetişen kök boyalardan elde edilen renklerin kullanılmasıdır. Tahtaköprü kiliminde iki çeşit motif bulunmaktadır. Birincisi Vezirköprü ilçesinin kilimlerinde görülen dikine hatların arasında çoğunlukla boynuz ve çengel motiflerinin dizildiği tarzıdır. İkincisi ise Türkmen kilimlerde gözüken eli benimde, çengel, boynuz, saç örgüsü motifleriyle bezeli zengin tarzıdır. Kilimlerde kullanılan renkler ise kençe rengi (sarıya dönük turuncu), gök (lacivert), sarı (açık kırmızı) ve beyaz renkleridir.²⁸⁵

1970’lere kadar ip koyun yününden evde hazırlanırken günümüzde hazır fabrikasyon ipler alınmaktadır. Boyalarda ise sentetik boya kullanımı artmıştır. Üretilen dokumadan başta kilim olmak üzere heybe ve önlük olarak da kullanılmaktadır.

Tahtaköprü kiliminin diğer kilimlerden farkı üzerindeki motifleridir.²⁸⁶ Bu farklılık sebebiyle Vezirköprü Belediyesi 2018 yılında coğrafi işaret alabilmek için başvuruda bulunmuştur. Başvurunun incelenmesi günümüzde devam etmektedir.

Günümüzde Vezirköprü ilçesinde halk eğitim merkezlerinde Tahtaköprü Kilimi dokuma eğitimleri verilmektedir.

²⁸⁴ Özgür Yılmaz, "Sinop Fransız Konsolosu Pascal Fourcade'nin 1806 Yılı Amasya, Lâdik Ve Vezirköprü Seyahatleri.", *III. Uluslararası Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu 08.10.2010: Bildiri Kitabı*, Edge Akademi Yayıncılık, Ankara 2015, s.163.

²⁸⁵ "Vezirköprü Tahtaköprü Kilimi" *Türk Patent ve Marka Kurumu Resmi Coğrafi İşaret Ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni*, S.57, 2019 s.17.

²⁸⁶ "Vezirköprü Tahtaköprü Kilimi" s.18.

Susuz Bezi

Vezirköprü ilçesinde üretilen ve “Susuz Bezi” olarak isimlendirilen bir kumaş türüdür. Düz dokuma tekniği ile pamuk ipi kullanılarak dokunmaktadır. Dokunan kumaşın zemininde beyaz rengi tercih edilmektedir. Kumaşın üzerine mühür, tarak dişi, koyungözü, yarım ay, zincir, baygun ve şeker desenleri işlenmektedir. Desen işleminde çoğunlukla sarı, kırmızı, yeşil, pembe, beyaz, turuncu, fıstık yeşili ve ceviz yeşili renkleri tercih edilmektedir. Susuz bezinden, peşkir²⁸⁷, örtü, çember ve bürümcük²⁸⁸ adı verilen giysiler üretilmektedir.²⁸⁹

Susuz bezinin diğer kumaşlardan farkı, dokunan iplerin pamuk olması, zeminin beyaz düz kumaş olmasını, desen ipliklerinin 8-12 numaralı olması, deseninin ve renk kullanımının yöreye özgü olmasıdır.²⁹⁰ Bu farklılıklar sebebiyle Vezirköprü Belediyesi 2018 yılında coğrafi işaret alabilmek için başvuruda bulunmuştur. Başvurunun incelenmesi günümüzde devam etmektedir. Günümüzde Vezirköprü ilçesinde halk eğitim merkezlerinde Tahtaköprü Kilimi dokuma eğitimleri verilmektedir.

3.1.6. Süpürge ve Süpürgecilik

Türk tarihinde süpürge ilk olarak Uygur Kağanlığında karşımıza çıkmaktadır. Mani dinindeki Rüzgar Tanrısı Hakkında yazılmış olan bir yazıtta yer alan “*Kim evig barkıg gereküg sipirür*”²⁹¹ ifadesi ilk Türk Devletlerinden Uygurlar döneminde süpürge varlığına bir delil olmaktadır. Kaşgarlı Mahmud eserinde günümüzde kullandığımız şekliyle “süpürmek” şeklinde yazmıştır. Yine süpürülen çöpe “süprüntü” adı verilmesi de ilk olarak Kaşgarlı Mahmud’un eserinde karşımıza çıkmaktadır. Bu kelimenin topluluktan dışarı atmak anlamına gelen “süprük” kelimesinden türediği düşünülmektedir.²⁹²

İlk Türk devletlerindeki süpürge nasıl bir şey olduğu hakkında kaynaklar bilgi vermemektedir. Günümüzde yaygın olarak kullandığımız süpürge tohumu ilk olarak 16. yüzyılda Osmanlı Devleti’ne geldiğinde hayvan yemi olarak

²⁸⁷ Havlu, örtü ve damatlarda omuz atkısı olarak kullanılan düz dokumadır.

²⁸⁸ İç çamaşırı olarak kullanılan düz dokumadır.

²⁸⁹ “Vezirköprü Susuz Bezi” *Türk Patent ve Marka Kurumu Resmi Coğrafi İşaret Ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni*, S.57, 2019 s.15.

²⁹⁰ “Vezirköprü Susuz Bezi” s.16.

²⁹¹ Günümüz Türkçesiyle “Her kim ki evi barkı ve çadırı süpürürse”

²⁹² Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.3, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978, ss.331-335.

kullanılmıştır. 1850’li yıllarda süpürge otunun bir birine bağlanmasıyla ilk kez temizlik aleti olarak kullanılmıştır.²⁹³

Veziroköprü’nün İncesu köyü süpürgecilik alanında Türkiye’nin önde gelen merkezlerinden birisidir. Süpürge bitkisinin sadece süpürge haline getirilip satılmasından değil aynı zamanda süpürge otunun tohumunun üretiminden de adını duyurmuştur. Köy halkı her yıl ortalama 1.500 ton süpürge tohumu satmaktadır. Köy halkının %70’i geçimini süpürgecilikten sağlamaktadır.²⁹⁴

Nisan ayında tarlaya ekilen süpürge bitkisi 5 ay gibi kısa sürede yetişir. Ağustos ayında sapsarı kesilerek güneşin altında kurutulur. Ardından çırpma adı verilen bir işlemle geçirilerek üzerindeki tohumlar ayrılır. Bir süre suda bekletilen süpürgenin önce sap kısmı yapılır. Ardından kısıkaç adı verilen mengenelerde sıkıştırılarak dikim işlemine geçilir. Dikildikten sonra satışa hazır hale gelir.²⁹⁵

3.1.7. Kendir, Kendircilik ve Urgan

Türklerin kenevir ile ilişkisini anlatan ilk bilgilere Antik Yunan tarihçisi Herodot’un Tarih isimli eserinde rastlamaktayız. Herodot, İskitler hakkında bilgi verirken İskitlerin kenevir yetiştirdiğini ve tohumlarını ateşte yakıp dumanlarını keyif verici madde olarak içtiklerini söylemektedir.²⁹⁶

İskitlerden sonra kendire Uygur dönemi eserlerinde rastlamaktayız. Uygurlara ait tıp kitabında bazı hastalıklara ilaç olarak yaban kendirinin çiçeği öğütüp ilaç olarak veriliyordu. İlk Türk devletlerinde keten ve kenevir bitkileri sadece kendir kelimesi ifade edilmekteydi. Bu sebeple ilaç hangi bitkiden yapıldığı tam olarak bilinmemektedir. “... Yün eğiriyor, kendir eğiriyor, bez örüyor, karış (?) dokuyor ve diğer ustalar da, kendi kendilerine, kendi sanat işlerini işliyor ve emek vererek, zahmet çekiyorlardı...” Uygurlara ait Prens Kalyanankara ve Papamkara adlı eserde geçen bu bölümde kendiri Uygurların sadece ilaç olarak değil aynı zamanda ip haline getirip bez dokumak için de kullandıklarını göstermektedir. Ayrıca hikâyede görüldüğü üzere kendiri ev kadınları değil meslekleri kendircilik olan ustalar işlemektedir. Bu da Uygurların kendirciliği profesyonel bir meslek gördüklerinin

²⁹³ Arzu Umut, *Bir El Sanatı Olarak Süpürgeciliğin Sosyolojik Açısından İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2009, s.36.

²⁹⁴ *Gazete Gerçek*, “Türkiye’de Lider” (09.10.2019) s.7.

²⁹⁵ Bünyamin Kıvrak, “Veziroköprü’de El Sanatları ve Son Ustalar”, *Veziroköprü Araştırmaları*, Cevdet Yılmaz (ed), Veziroköprü Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2014, ss.464 – 465.

²⁹⁶ Herodot, *Herodot Tarihi*, s.324.

kanıtı sayılmaktadır. Uygur Türklerde kendir kelimesinin olmasına rağmen Kaşgarlı Mahmud'un eserinde bulunmaması Türklerin zamanla kendir ekimini bıraktığı şeklinde yorumlanmaktadır.²⁹⁷

Anadolu'da ise kendir üretimine Hititler devrinde başlanmıştır. Yassihöyük'te bulunan kenevirden yapılmış olan urgan ip ve Oymaağaç Höyük'te bulunmuş olan kenevir tohumları Hititlerin keneviri yetiştirdiği ve işlediğinin en büyük kanıtı olmuştur. Ayrıca Hititlerin bazı hastalıkları iyileştirmek için kenevir tohumu kullandığını bilmekteyiz.

Osmanlı dönemine kadar olan kısımda Anadolu'da kenevir üretimine ve kullanımına dair herhangi bir belge veya arkolojik kalıntı bulunmamıştır. 16. yüzyılda tahrir defteri kayıtlarına göre Vezirköprü bölgesinin önemli bir geçim kaynağı kendir üretimidir. 1913 yılında Vezirköprü ilçesinde 1.000 dönüm araziye kendir ekildiği tespit edilmişti. 1967 yılında 625 ton, 2011 yılında 16 ton ve 2012 yılında ise 6 ton kendir üretimi tespit edilmiştir.²⁹⁸ Bu azalışın en büyük sebebi kendir üretiminin devlet tarafından kontrol altına alınmasıdır. Türkiye'de 2019'a kadar Kendir üretim ruhsatına sahip tek yer Vezirköprü ilçesine bağlı Narlısaray köyüdür. 2019 yılında cumhurbaşkanı yaptığı açıklamada Vezirköprü ilçesini kendir üretim merkezi olacağını ve sadece kendir ekimi değil aynı zamanda sanayisinin de Vezirköprü'de kurulacağını söyledi.²⁹⁹ Bu tarihten sonra Vezirköprü ilçesinde yerel halk tekrardan kendire ilgi duymaya başlamıştır.

Kendir ilçede mart ayında ekilir. Ekildikten sonra iki kere toprağın çapalanması gerekmektedir. Haziran ayında toplam uzunluk 5 metreye kadar ulaşmaktadır. Ağustos ayında sökülerek güneş altında kurumaya bırakılır. Kuruyunca üzerindeki yaprakların dökülmesi sağlanır. Ardından ıslakta adı verilen havuzlara alınarak bir hafta bu havuzlarda bekletilir. İyice yumuşayan kenevirin lifleri saplarından ayrılmaya başlamıştır. Havuzda çıkarılınca tekrar kurmaya alınır. Liflerin gövdeden tamamen ayrılması sağlanır ve bu lifler satışa sunulur.³⁰⁰

²⁹⁷ Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.5, ss.375-388.

²⁹⁸ Seyfullah Gül ve Bünyamin Kıvrak, "Kültür Coğrafyası Bağlamında Vezirköprü'de Kendircilik Ve Urgancılık", *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 3/6, 2018, ss.207-210.

²⁹⁹ *Haber Gazetesi*, "Samsun Kenevirin Merkezi Olacak" (20.01.2019) s.6.

³⁰⁰ Kübra Karagöz, "Vezirköprü El Sanatları" *Vezirköprü Araştırmaları*, Cevdet Yılmaz (ed), Vezirköprü Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2014, s.477.

Kendirin en yaygın kullanım şekli urgan yapmaktır. Urgan Anadolu'da Hititlerden beri yaygın olarak yapılan kalın bir ip çeşididir. Osmanlı Devleti'nde Vezirköprü urganları oldukça önemliydi. Donanmada kullanılan urganlarının büyük bir kısmı Vezirköprü ilçesinde üretilmekteydi.³⁰¹ Osmanlı Devleti'nde yaygın olmasına rağmen günümüzde urgan üretimi bitme noktasına gelmiştir. Bunun başlıca sebebi fabrikasyon plastik iplerin üretilmeye başlamasıyla beraber urgan fiyatlarının düşmesi sebebiyle yeteri kazanç kazandırmamasıdır. Ayrıca kenevir üretiminin devlet tarafından yasaklanması sebebiyle keneviri hazır almak zorunda kalan urgan üretici gelirinin önemli bir kısmını kayıp etmektedir. 1970'li yıllarda 120-100 usta urgan üretirken günümüzde bu sayı 2'ye düşmüştür.³⁰²

3.2. Sözlü Kültür Öğeleri

3.2.1. Türküler

Vezirköprü ilçesinin TRT Halk Müziği repertuarına kayıtlı iki türküsü bulunmaktadır. Söz ve müziği Türk Halk Müziği sanatçısı Muzaffer Sarısözen tarafından 11 Temmuz 1943 yılında derlenen 386 repertuar numaralı "Cebinde Çakısı Var" türküsü yörenin en bilinen türküsüdür. Türkünün kaynağı Vezirköprü ilçe merkezine 5 km. uzaklıktaki Kargucak köyüdür. Türkünü TRT derleme bilgilerinde kaynak bilgisi yer almamaktadır. Lakin kaynağının Vezirköprü Belediyesinde bir dönem çalışmış olan Merhum Ahmet Kaya olduğu söylenmektedir.³⁰³

Türkünün hikâyesine göre Muzaffer Sarısözen 1943 yılında katıldığı 7. türkü derleme gezisinde Orta ve Doğu Karadeniz'de yer alan 6 ili gezmiştir. Bu derleme gezisi kapsamında Vezirköprü ilçesini de ziyaret etmiştir. Vezirköprü ilçesinde yöre halkının önerisi üzerine ezgi ve türkü derlemek üzere Ahmet Kaya ile görüşmeye gitmiştir. 11 Temmuz 1943 Pazar günü Ahmet Kaya tarlasında çalışırken karşısında hayranı olduğu Muzaffer Sarısözen ve derleme heyetini görmesi üzerine heyecandan bildiği her şeyi unutarak Muzaffer Sarısözen'in türkü isteği üzerine o an türkü

³⁰¹ Gül ve Kıvrak, "Kültür Coğrafyası Bağlamında Vezirköprü'de Kendircilik Ve Urgancılık", s.208

³⁰² Kübra Karagöz, "Vezirköprü El Sanatları", ss.479-482.

³⁰³ Hayrettin İvgin, "Sarısözen'in Vezirköprü'de Derlediği "Annoş-Minnoş" Doğaçlama Türküsü", *Kültür Evreni*, S.26, 2015, s.52.

uydurmaya karar verir ve elini cebine attığı sırada geline gelen çakısı ile Cebinde Çakısı Var³⁰⁴ türküsünü uydurmaya başlamıştır.³⁰⁵

Hey hey! Cebinde çakısı var
Ne güzel uykusu var
Vardım yârin yanına
Menekşe kokusu var

Hey hey! Annoş, minnoş, meyhoş sevgilim
Ninnoy aslanım ninnoy
Ninnoy hayranım ninnoy

Hey hey! Aynam düştü cebimden
Karıştı gazellere
Şu benim kötü gönlüm
Bakarım güzellere

Hey hey! Annoş, minnoş, meyhoş sevgilim
Ninnoy aslanım ninnoy
Ninnoy hayranım ninnoy

Yine TRT Halk Müziği repertuarına kayıtlı diğer bir türküde “Oduncular Gelmez Oldu Odundan” türküsüdür. TRT bilgi fişinde derleme tarihi olarak 11 Temmuz 1943 tarihi yazan türkünün Ankara Devlet Konservatuarı tarafından derlendiği yazmaktadır. Lakin söz konusu tarihte ilçeyi gezen türkü derlemeden sorumlu kişinin Muzaffer Sarısözen olduğu bilinmektedir. Türkünün kaynağı ise Vezirköprü ilçe merkezinden Muzaffer Türker olduğu bilgi fişinde yazılmıştır.³⁰⁶

Oduncular Gelmez Oldu Odundan
Kesmeli Boncuk Çıkmaz Oldu Kolundan
Şeftaliler Yenmez Oldu Tadından

Öyle Yar Olursa Olmayıversin
Bir Guruşa Aldığım Aynayı Versin
Bir Dahi Severim Canım Sağ Olsun

Oduncular Kısa Keser Odunu
Aynalı Canfes³⁰⁷ Kısmış İnce Belini
Küçüktüm Bilemedim Halini

³⁰⁴ “Cebinde Çakısı Var”, TRT Nota Arşivi, http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?reppo=386&ad=CEB%DDNDE%20%20C7AKISI%20VAR, (6.11.2019).

³⁰⁵ Hayrettin İvgin, “Sarısözen’in Vezirköprü’de Derlediği “Annoş-Minnoş” Doğaçlama Türküsü”, ss.50-52.

³⁰⁶ “Oduncular Gelmez Oldu Odundan”, TRT Nota Arşivi, http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?reppo=2782&ad=ODUNCULAR%20GELMEZ%20OLDU%20ODUNDAN, (6.11.2019).

³⁰⁷ Desensiz bir şekilde ince dokunan parlak kumaş.

3.2.2. Efsaneler

Kocakayası köyünün adının koyulmasını konu alan efsaneye göre, köyde bulunan kalenin ve yörenin adı önceden “Kaya” imiş. Bu kalenin Haydar Bey adında bir yöneticisi varmış. Haydar Bey, Amasya’yı ele geçiren *Şadgeldi*’ye muhalefet ettiği için Maraş yöresine göç etmiş. Yıllar sonra ihtiyarlamış olarak bu kaleye dönmüş. Bu halini gören diğer kişiler Haydar Bey’e ihtiyar anlamına gelen “koca” lakabını takmışlar. Önce kalenin adı daha sonra da yörenin adı “Kocakayası” olmuş.³⁰⁸

İlçede anlatılan bir diğer efsane ise Vezirköprü ilçe merkezinde yer alan Kale hamam ile Kale Caminin inşasını anlatmaktadır. Efsaneye göre; Köprülü Mehmet Paşanın eşi Ayşe Hanım bir cami yaptırmak istemiş. Cami için bütün çalışanlar ayarlanmış malzemeler toplanmış. İnşaat başlamış. Bir gün Ayşe Hanım Cami inşaatını gezerken inşaatta çalışanlardan birinin hiç çalışmadığını fark etmiş. Yanına gitmiş sebebini sormuş. Ayşe Hanım’a pis olduğu için çalışmadığını yıkanması gerektiğini söylemiş. Bunun üzerine Ayşe Hanım Cami inşaatını durdurup caminin hemen yanına hamam yaptırılması emrini vermiş. Böylece Kale Hamamı ve Kale Cami inşa edilmiş.³⁰⁹

Vezirköprü ilçesinde geleneksel olarak her yıl yağmur duası etkinliği düzenlenmektedir.³¹⁰ Yörede anlatılan bir diğer efsaneye göre 1954 yılında Vezirköprü’de büyük bir kuraklık olmuş. Bahçekonak köyünde Mustafa Hoca adında bir imam bulunmaktaymış. Cemaat, Mustafa Hoca’ya gelip yağmur duasına çıkmasını istemiş. Mustafa Hoca “Sizin istediğiniz şekilde mi kendi istediğim şekilde mi yağmur duası yapayım?” diye sormuş. Cemaat imamın istediği şekilde yapmasını istemiş. İmamda tüm köyü sabah namazına davet etmiş. Sabah camiye gelmeyenleri özel olarak çağırılmış. Dördüncü gün dua bittiğinde havada hiç bulup yokmuş. Köy halkı duanın kabul olmadığını düşünürken Mustafa Hoca yağmurdan eminmiş. Çünkü yağmur duasından önce bir at kellesini köyün yakınındaki bir kuyunun içine sallamış. Bunu da sadece Bekir Hoca adındaki arkadaşına söylemiş. Yağmur duası bittikten kısa bir süre sonra hava aniden bulutlanmış ve yağmur başlamış. Bir hafta

³⁰⁸ Dılcimen, *Canik Beyleri*, ss.56-57; Yüksel, *Vezirköprü Yöresi Monografisi*, s.111

³⁰⁹ Ferhat Yüksel, *Vezirköprü Yöresi Monografisi*, s.107

³¹⁰ Vezirköprü ilçesinde her yıl geleneksel olarak düzenlenen yağmur duası etkinliği ve Yağmur duasının kökenleri “Toplu Olarak Yapılan Etkinlik” konu başlığı altında anlatılmıştır.

hiç durmadan yağmur yağmış. Cemaat Mustafa Hoca'ya gelip yağmurun durması için dua etmesini istemiş. Mustafa Hoca'da arkadaşı Bekir Hoca'yı yollayarak at kellesini salladığı kuyudan çıkarmasını söylemiş. Bekir Hoca at kellesini çıkardığı gibi yağmur durmuş.³¹¹

İlçede anlatılan bir diğer efsane ise mitolojik bir efsanedir. Bu efsane Vezirköprü ilçe merkezine yaklaşık 15 km mesafede yer alan Tekkekıran köyünde anlatılmaktadır. Dağlık bir bölge olan Vezirköprü ilçesinin dağlarını konu almaktadır. Efsaneye göre; eskiden dağlar ve kayalar hamur gibi yumuşakmış. Keçi Baba,³¹² altı keçi üstü insan olan bir yaratıkmış. Herkes tarafından sevilen Keçi Baba'nın şeytan olduğunu düşünen kişilerde vardı. Bunlar bir gün Keçi Baba'yi öldürmek için saldırmışlar. Uzun bir süre kaçan Keçi Baba nefeslenmek için bir daha ellerini yaslayarak durmuş. Bunun üzerine hamur gibi yumuşacık olan dağ aniden sertleşmiş. Bu olay üzerine kovalayanlar ve Keçi Baba'yı bir daha gören olmamış. Bugün bile dağda el izinin durduğuna inanılıyor.³¹³

Doğa üstü olayları anlatan bir diğer efsane ise ilçe merkezine 38 km mesafede bulunan Alan köyünün kuruluşunu konu edinmiştir. Efsaneye göre; Alan köyü daha önce düz bir arazi üzerine kuruluyken köyde aniden büyük bir çukur oluşmuş. Oluşan bu çukur ne yapılırsa yapılsın kapanmamış. Oluşan bu çukur sonucu evler yıkılmış. Köyde yaşayan başta çocuklar olmak üzere çok sayıda insan da bu çukura düşerek hayatını kayıp etmiş. Bu durumun artması sonucunda köy bugün bulunduğu yere taşınmış. Bu çukur iki yıl sonra aniden kendiliğinden kapanmış. Eski köy yerini tarım arazisine çevirmişler. On yıl sonra arazide ekim yapılırken aniden yeni bir çukur oluşmuş. Bu çukuru merak eden birkaç kişi çukura girmiş. Çukurda kendi köylerindeki evlere benzeyen bir ev bulmuşlar. Ancak bundan zarar gelir diye korkup çukurdan çıkıp çukuru kapatmışlar. Şimdi ise çukur kapatılmış üzerinde tarım yapılmaya devam ediliyormuş.³¹⁴

3.2.2.1. Taşa Dönüşen İnsan Konulu Efsaneler

Türk coğrafyasında birçok yerde görülen taşa dönmüş kadın efsanesine Vezirköprü'de de rastlanılmıştır. Bu efsanelerde taş olma sebepleri değişmektedir.

³¹¹ İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, s.20.

³¹² Antik Yunan mitolojisindeki ismi Satir'dir.

³¹³ Ferhat Yüksel, *Vezirköprü Yöresi Monografisi*, s.121.

³¹⁴ Ferhat Yüksel, *Vezirköprü Yöresi Monografisi*, s.120.

Bazen kötülük yapan insanı Allah taş etmişken, bazen de zor durumda kalan bir kimsenin kurtulmak için taşa dönmesini dilemesi üzerine taş olmuştur. Kırgızlarda, Kumuklarda, Altay Türklerinde,³¹⁵ Azerbaycan'da,³¹⁶ Erzurum'un Tortum ilçesinde³¹⁷, ve Amasya'da³¹⁸ başta olmak üzere sayıda yerde görülen taşa dönüşen insan hikâyesine Vezirköprü'de de rastlanılmaktadır.

Efsaneye göre; köylerin birinde zengin bir ağa varmış. Oğlunu evlendirmiş. Soyunun için erkek torun istiyormuş. Evlendikten iki yıl sonra gelin hamile kalmış ve bir kız çocuğu olmuş. Bu durum karşısında gelini evden kovmuşlar. Kadın çocuğuyla beraber köyü terk etmiş. Ormanda çocuğu ile beraber yürürken bir kaç sarhoş tarafından kovalanmış. Çocuğuyla beraber kaçan kadın bir uçurum kenarına gelmiş. Ve Allah'tan kendisini taş etmesini dilemiş. Allah bu dileğini kabul etmiş ve çocuğuyla beraber taş olmuş.³¹⁹

İlçede anlatılan bir diğer taşa dönüşme efsanesi Örencik köyünün girişinde yer alan taş üzerinden kurgulanmıştır. Efsaneye göre Vezirköprü'nün Örencik köyünden üç kız kardeş Havza'da bir hamamda yıkanmakta iken eşkıyalar hamamı basmış. Üç kız kardeş Tanrı'ya yalvararak taş yahut kuş olmayı dilemiş. Bu durum karşısında kızlardan ikisi aniden taşa dönmüş. Diğeri kuş olup uçmuş. Kuş olup uçan kız Örencik köyüne dönüş yolunda iken bugün "Kıztaşı" denilen mevkide taşa dönmüş. Diğeri kızlardan biri hamamda kalmış. Havza da bulunan "Kız Gözü" adı verilen hamamda bulunan taşın bu olduğu iddia edilmektedir. Bu taşın gözleri olduğu iddia edilen oluktan su damlası akmaktadır. Bu suyun kısırlara iyi geldiği iddia edilmektedir. Bu su damlaları toplanılarak yapılan bir törenle ile çocuğu olmayan kadınlara içirilir. Taşa dönen üçüncü kız ise rivayete göre Mekke'de bulunmaktadır.³²⁰

³¹⁵ Saim Sakaoğlu, *Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1980 ss.61-62.

³¹⁶ Ebru Şenocak, "Halk Anlatı Ve İnanışlarında Mitolojik Bir Meyve: Nar", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4/8, 2016 s.230.

³¹⁷ Seher Beşik, Kişisel Görüşme, 10/10/2019.

³¹⁸ Tuğrul Balaban, "Amasya Taş Kesilme Efsaneleri Ve Motifleri", *Turkish Studies*, 8/8, 2013, ss.1671-1686.

³¹⁹ Ferhat Yüksel, *Vezirköprü Yöresi Monografisi*, s.113.

³²⁰ Seyfullah Gül, "Kültür Coğrafyası Açısından Bir İnceleme; Vezirköprü Yöresinde Yağmur Duası Geleneği", *Geçmişten Günümüze Samsun ve Canik Değerleri*, C.1, 2013 Samsun, s.504.

3.2.3. Vezirköprü’de Yer Adlarının Kökeni

Adlandırma insanoğlu kadar eski bir olaydır. Kuran-ı Kerim’de meleklere Hz. Adem’in üstünlüğünün anlatıldığı kıssaya göre Hz Adem’in melekler karşısındaki üstünlüğü eşyaların isimlerini bilmesidir.³²¹ Eşya veya mekanlara isim koymak oldukça önemlidir. Adlandırma ile eşyalar ve mekanlar kişilik kazanmaktadır.³²² İnsanlığın yaptığı adlandırmalardan biri de mekânlara isim koymaktır. Yer adları beşeri bilimler için oldukça önemlidir. Kişiler buldukları coğrafyaya isim verirken sadece coğrafi şekillerden değil dil, kültür, örf ve adetlerine göre isim vermektedir. Bu sebeple bölgenin tarihini, kültürünü ve coğrafyasını anlamakta yer adları büyük önem taşımaktadır.³²³

Türklerde adlandırma birkaç şekilde görülmektedir. Bulunduğu yöne göre adlandırma bunların başında gelmektedir. İlk Türk devletlerinde görülen ve günümüze kadar yansıması süren dört yönün dört rengi simgelemesi bunun göstergesidir. İlk Türk devletlerinde kuzey karayı, güney kızılı, batı akı ve doğu göğü (mavi) rengini simgelemektedir.³²⁴ Anadolu’ya gelen Selçuklu Türkleri coğrafya ve yöre adlandırırken bu dört rengi kullanmışlardır. Buna örnek olarak kuzeyde olan denize Karadeniz, batıda bulunan denize Akdeniz, Güney’deki denize Kızıldeniz olarak adlandırılmasıdır.

Türklerde görülen diğer bir isimlendirme köy, kasaba kurulurken o bölgeye yerleşen boyun, aşiretin ve cemaatin adının verilmesidir. Bu sebeple Anadolu’nun çok çeşitli bölgelerinde ve Rumeli’de aynı isme sahip yerleşim yerlerine rastlamaktayız. Anadolu’da çok sayıda bölgede görülen “Bayındır”, “Salur”, “Bayad” gibi köy ve ilçe isimleri bu gelenekten gelmektedir. Diğer bir yerleşim yeri adlandırma şekli ise köy ve kasabalardan göç eden kişilerin geldikleri bölgenin adını yeni yere vermesidir. Erzurum’da yer alan Horasan, İstanbul’da yer alan Maçka, Aksaray, Konya’da yer alan Bosna bu isimlendirmenin sonucudur. Bir diğer isimlendirme şekilde Osmanlı Devleti’nin toprak kayıp ettikten sonra gelen göçmenler için kurdukları bölgelerin isimlendirmesinde görülmüştür. II. Abdülhamid

³²¹ Bakara, 2/31, *Kur’an-I Kerim Meâli*, Halil Altuntaş - Dr. Muzaffer Şahin (Haz.), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ANKARA 2011.

³²² Alpaslan Alişaoğlu ve Alper Uzun, “Şehinsel Toponimi (Hodonimi): Türkiye İçin Bir Tipoloji Denemesi”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9:2, 2011, s.124.

³²³ Bilgin Ünal İbret, “Çankırı’daki Köy Adları Üzerine Coğrafi Açından Bir İnceleme”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.7, 2003, s.53.

³²⁴ Ziya Gökalp, *Türk Uygarlık Tarihi*, s.28.

devrinde göçmenlerin yerleştirildikleri topraklara Hamidiye adının verilmesi bu sebeptendir.³²⁵

Vezirköprü yöresinde tarih boyunca yer isimleri beşeri özelliklerden almıştır. Evliya Çelebiye göre ilçenin ilk adı Şindir imiş. Bu ismi Amalika kavimleri vermiş. Amalikaca “köprü” anlamına gelen “Şind” kelimesinden türetildiğini söylemektedir. Zamanla yıkılan bu köprünün yerine tahtadan yeni bir köprü yapıldığı, bu köprünün altından geçen suyun Çeltiklik adlı köyden Kızılırmak’a karıştığını söylemektedir.³²⁶ Günümüzde Vezirköprü’nün güneybatı noktasında Tahtaköprü adında bir köy bulunmaktadır. Bu köyün yakınında bulunan Soruk Deresi, Çeltekk köyünün 3 km güneyinden Altinkaya baraj gölüne dökülmektedir. Baraj yapılmadan önce bu derenin Çeltekk köyü yakınında Kızılırmak’a dökülüyormuş. Evliya Çelebinin bahsettiği tahta köprünün, Tahtaköprü köyünde olabileceği sonucuna ulaşabilmekteyiz. Sadece bir tahmin olmakla beraber ilerleyen dönemlerde yapılacak yüzey araştırmaları ile daha kesin bulgular elde edilecektir.

Vezirköprü yöresine koyulan ilk ad ismini Phazemon köyünden alan Phazemonitis’dir. Roma tarafından ilk ele geçirildiğinde yeni kurulan kent anlamına gelen Neapolis denilmiştir. İlerleyen yıllarda Claudius’un yeni kenti manasına gelen Neoklaudiopolis denilmiştir. Anadolu Selçuklu Devletinde ilçenin adı Gedeğra olmuştur. Hüseyin Hüsameddin’e göre Gedeğra “Büyük Köy Hisarı” manasına gelmektedir.³²⁷ Köprü köyünün büyümesiyle beraber ilçenin adı “Köprü” olmuştur. 17. yüzyıldan itibaren altı sadrazam çıkarılmasına atıfla ilçe adına “Vezir” kelimesi eklenmiştir. Günümüzde ise Vezirköprü adıyla bilinmektedir.

Vezirköprü’deki köy isimlerinin büyük bir çoğunluğu fiziki coğrafya tabanlı isimlendirmedir. Ancak bunun haricinde boy isimleri, renk isimleri ve cemaat isimleri ile adlandırılmış köy isimlerine de rastlamaktayız.

Boy isimleriyle adlandırılmış köyler: Tatarkale, Salur, Türkmen, Özyörük, Halkahavlı(Alkaevli), Yürükçal.

Renk adıyla adlandırılan köyler: Karaköy, Karapınar Karadoruk, Karanar, Kızılkeş, Kızılcaoru.

³²⁵ Mübahat Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usul*, TTK Yayınları, Ankara 2017, ss.14-15.

³²⁶ Kahraman, vd., *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, s.484.

³²⁷ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, s.376.

3.3. Toplu Olarak Yapılan Etkinlikler

3.3.1. Bolluk Aşı (Rahmet ve Bereket Duası)

Vezirköprü ilçesinde toplu olarak yapılan etkinliklerin başında Bolluk Aşı gelmektedir. Vezirköprü'nün köylerinin nerdeyse tamamında bu etkinlik gerçekleştirilmektedir. Sadece Vezirköprü'de değil Vezirköprü'nün komşu ilçesi Alaçam'da da bu etkinliğin gerçekleştirildiği bilinmektedir.³²⁸ Bahar aylarının gelmesiyle beraber köylerde bolluk aşısı etkinlikleri başlar. Bolluk Aşısı bahar ayı boyunca her gün en az üç köyde düzenlenmektedir.³²⁹ Bolluk aşısının düzenlendiği köydeki herkesin maddi gücü ölçüsüyle katılımı ile gerçekleşir. Köy meydanına masalar kurulur, et yahnisi ve tören yemeği olarak bilinen keşkekler pişirilir. Mevlid-i şerif okunur, Kuran-ı Kerim tilaveti gerçekleştirilir. Ardından bolluk ve bereket için dua edilir, şükür namazı kılınır. Ardından topluca yemekler yenilir. Bütün köylerde Bolluk Aşısı bu temel ile gerçekleşmekle beraber ufak farklılıklar görülmektedir.

Tahtaköprü köyü Bolluk Aşısı geleneğine göre; öncelikle köy sakinleri tüm güçleri ölçüsünde bu yemeğe katkıda bulunmaktadırlar. Sadece küçükbaş hayvanlar kesilerek yahni haline getirilir. Keşkek pişirilir. Mevlid-i şerif ve Kuranı Kerim Tilaveti okunur. Kuran-ı Kerim okunması bittikten sonra 7 müezzin, 7 kere yasin-ı şerif, 7 kerede Ezan-ı Muhammedi okunur. Öğle namazından sonra iki rekât şükür namazı kılınır. Ayakta iken ellerin avuç içleri yere bakacak şekilde dua edilir. Ardından yemeğe geçilir. Yemekte her masaya bir hane reisi oturur. Ayrıca her masaya her aileden bir kişi oturur. Yemek sonunda o hane reisi masasında oturanları evine götürüp hediye verir.³³⁰

3.3.2. Yayla Kültürü ve Kunduz Yaylası Şenlikleri

Yaylak/kışlak kültürü ilk Türk devletlerinden günümüze kadar süre gelen bir gelenek olmuştur. Yaylak/kışlak kültürü eski bozkır yaşantısının bir uzantısıdır. Kışın kışlakta oturan Türkler ziraat ile ilgilenirken yazın ise yaylaya çıkıp hayvanlarını otlatmaktaydı. Türklerin ekonomik gelişmesinde bu iki geçim kaynağından gelen gelirin önemli payı vardır. Kışlaklar zamanla köylere ve yerleşim yerlerine dönmüştür. Kışla/kışlak kelimesi de anlam daralması yaşamış ve

³²⁸ *Haber Gazetesi*, "Kızlan'da Bolluk Aşısı Duası" (09.06.2019) s.8.

³²⁹ *Haber Gazetesi*, "Bolluk İçin Dua Ettiler" (17.04.2018) s.7.

³³⁰ *Haber Gazetesi*, "Asırlara Meydan Okuyan Gelenek" 01.07.2017) s.13.

günümüzde sadece askerlerin konuşlandığı yer anlamına gelmektedir.³³¹ Eski Türk toplumunda yayla kültürü kent hayatından uzaklaşmasına rağmen bir anarşi ortamı olmamıştır. Yaylaya çıkıldığında uyulacak kuralların hepsi töre ve gelenekler ile belirlenmiştir.³³²

Vezirköprü ilçesinde de yayla kültürü günümüzde devam etmektedir. Geniş bir merası ve otlağı olmayan köyler yaylaya çıkmaktadır. Yaylaya çıkan köyler şunlardır: Boruk, Elbeyi, Elaldı, Yeniçelik, Esenköy, Başalan, Kabalı, Develan, Meşeli, Arıca, Gömlekhisar, Özyörük, Kale, Kızılcaören, Kılıçgüney, Habibfakı, İncesu, Duruçay, Kıрма, İnkaya, Aşağınarlı, Yağınözü, Yurtdağı, Kapaklı, Susuz, Alan, Darışay, Belalan, Kızılkese, Çaltu, Yağçı, Tepeören, Çorakdere köyleridir. Yaylaya çıkılan her köyün sınırları belli yaylaları bulunmaktadır. Bu yaylalara çıkan köylüler daha serin bir havada yaşarken aynı zamanda geniş alanda hayvanlarını otlatmaktadır. Yaylalara çıkışlar havaların ısınmasıyla beraber başlamaktadır. Bolluk Aşı'ndan önce yaylaya çıkış görülmemektedir. Yaylaya çıkmadan yaklaşık iki hafta önce hazırlıkları başlamaktadır. Yaylaya çıkmadan önce yayladaki eve gidilmektedir. Yayla evinin genel bakımı ve tamirâtı yapılır. Yayla evinin eksiklikleri giderilir. Yayla evleri, çadırlar ya da “kelik” adı verilen basit mimari yapılardır. Çadırlar, genellikle bir metre yüksekliğinde sade taştan inşa edilmiş duvarı ve ahşaptan çatısı vardır. Kelik ise çadırdan daha büyükçe yapılmış duvarları harçsız sade taştan, çatısı kiremitten inşa edilmiş basit yapılardır.³³³

Yaz aylarının gelmesiyle beraber yaylaya çıkan köylerde küçük şenlikler düzenlenmektedir. 1998 yılı itibariyle ilçe belediyesi tarafından bu küçük şenlikler birleştirilerek Kunduz Yaylası Şenlikleri adında büyük bir şenlik haline getirilmiştir. Temmuz veya Ağustos ayında düzenlenen bu şenlik sayesinde hem yöre halkı kaynaşması sağlanmakta hem de uluslararası düzeyde tanıtım yapılmaktadır. Düzenlenen şenlikte çeşitli spor oyunları, konserler ve yarışmalar düzenlenmektedir. Spor oyunları yıllara göre değişiklik gösterse de geleneksel Türk sporları olan Okçuluk ve Yağlı Güreş her sene düzenlenmektedir.

³³¹ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978, s.5.

³³² Abdülkadir İnan, “ “Orun” ve “Ülüş” Meselesi”, *Türk Hukuk Ve İktisat Tarihi Mecmuası*, C.I, 1931, ss.121-133.

³³³ İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, ss.228-229.

Kunduz Yaylası Şenliklerinin en önemli etkinliği Yağlı Güreşleridir. Kunduz Yaylası Yağlı Güreşleri uluslararası düzeyde katılımın olduğu büyük bir güreş organizasyonudur. 2018 yılında düzenlenen yağlı güreş şenliklerine 64'ü başpehlivan olmak üzere 1040 pehlivan katılmıştır.³³⁴

3.3.3. Yağmur Duası Etkinliği

Türkler tarih sahnesinde yer bulmasından itibaren Türk kültür hakkında başta Çinliler olmak üzere etkileşimde buldukları diğer toplumlardan bilgi almaktayız. Lakin bu bilgiler oldukça yüzeyseldir. Ayrıntılı bilgi alamamaktayız. Eski Türk kültürü incelendiğinde yağmur yağdırma ritüelleriyle ilgili çok sayıda örneğe rastlamaktayız. Bunların için de en bilineni “Yada Taşı” diye adlandırılan efsanevi taştır. Bu taşın adı değişse bile tüm Türk toplumlarında karşımıza çıkmaktadır. Yat, Yada, Yede, Cada, Cede, Kaş, Bet, Sata, Cay, Çartus, Yağmur Taşı gibi değişik isimler verilmektedir.³³⁵ Bu taşın kaynağı hakkında çeşitli efsaneler bulunmaktadır. Bir efsaneye göre Ulu Türk Tanrısı tarafından Türk milletine verilmiştir.³³⁶ Bir başka efsaneye göre ise koyunların iškembesinde bulunan bir taştır.³³⁷ Yine bir başka iddiaya göre ise Cebrail tarafından Hz. Nuh'a verilmiş kutsal bir taştır.³³⁸ Bu taş kullanılarak yağmur yağdırılırdı. Bu taş sadece yağmur yağdırmak için kullanılmamıştır. Savaşlarda da bu taşın kullanıldığına rastlanılmıştır. Düşman ordusuna zayıt verme için de yağmur ve fırtına çıkarmakta bu taş kullanılmıştır.³³⁹

İslamiyet'e geçişle beraber yada taşı yerini Allah'tan dua ile yağmur istemeye dönmüştür. Anadolu'da oldukça yaygın olan bu inançta önde imam arkada köylü kutsal sayılan bir alana giderek bir takım ritüeller eşliğinde yağmur yağması için Allah'a dua ederler. Duaya önde imam arkada erkekler en arkada da çocuklar katılmaktadır. Çocukların günahsız olduğundan dolayı dualarının daha çabuk kabul edileceğinin düşünülmesi sebebiyle böyle bir düzen oluşturulmuştur. Duanın yapıldığı yerde önemlidir. Bir evliya türbesinde yahut halk tarafından kutsal sayılan bir alanda bu dua yapılmaktadır. Ayrıca kutsal yerlerde bir diğeri de yüksek dağ

³³⁴ *Haber Gazetesi*, “Güçlü bir mesaj veriyoruz”, (25.08.2018) s.6.

³³⁵ Bayram Polat, “Türk Kültüründe Yağmur Duası (Azatlı Kasabası Örneği)”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 9/24, s.278.

³³⁶ Ebru Kılıç, “Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya Yağmur Törenleri” *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S.3, 2014, s.182.

³³⁷ Ahmet Öğreten, “Türk Kültüründe Yada Taşı” ve XVIII. Yüzyıl Sonu Osmanlı-Rus Savaşlarında Kullanılması”, *Bellekten*, 64/241, 2000 s.865.

³³⁸ Kılıç, “Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya Yağmur Törenleri”, s.183.

³³⁹ Ahmet Öğreten, “Türk Kültüründe Yada Taşı”, ss.891-900.

tepeleridir. Eski Türk inancında bulunan yüksek dağların göğe yakın olduğu ve tanrıya daha yakın olduğu inancı sebebiyle yüksek dağların üst kesimleri de kutsal sayılmaktadır.³⁴⁰ Duanın yapılış şeklide yöreden yöreye göre değişmektedir. Bu dua etkinliğinde avuç içleri ve parmakları yere bakacak şekilde dua edilir. Anadolu'nun bazı bölgelerinde ise duaya katılanlar elbise ve iç çamaşırların ters giymektedir. Taşın üzerine ayet yahut dua yazılıp suya bırakılması en çok rastlanılan dua şeklidir. Şura suresinde yer alan “*insanlar ümitlerini kesmiş iken semadan yağmur indiren Allah basirdir, her şeyden haberdardır.*”³⁴¹ ayetinin taşların üstüne yazılması yahut okunması tüm Anadolu'da rastlanılan bir gelenektir. Taşın üzerine dua edip, ayet yazıp suya bırakılması Türk geleneğinde yer alan yada taşının günümüze bir yansımasıdır. Kurban kesilmesi de Anadolu'da sıklıkla görülen bir adettir.³⁴² İslamiyet'te yağmur yağdırma ile ilgili “istiska” denilen bir namaz olmasına rağmen namaz haricinde bu şekilde dua yapmanın kökeninin eski Türk inancı olduğu açıktır. Türklerin İslamiyet'te geçişiyle beraber islami bir nitelik kazanmıştır. İstiska, kelime anlamı olarak “su isteme” demektir. Ve Allah'tan dua ederek yağmur istemeyi kastetmektedir. İmam tarafından kıldırılır. Bazı yörelerde camide bazı yörelerde ise şehir dışında boş bir alanda gerçekleştirilir. Bayram namazında olduğu gibi tekbirler ile başlanır. İmam birinci rekatta “Kaf”, ikinci rekatta “Nuh ve Kamer” süresini okur. Bazı yörelerde ise ilk rekatta “A'la” ikinci Rekatta “el-Gaşiye” süresi okunur. Ardından imam hutbe olur. Hutbede imam tarafından dua ve tövbe edilir. Etkili olabilmesi için üç gün peş peşe çıkarılır.³⁴³

Vezirköprü ilçesinde yağmur duası etkinliği Hititlerden günümüze kadar sürmektedir. Diğer ilk çağ topluluklarında olduğu gibi Hititlerde de dağ ve tepeler kutsal sayılırdı. Yağmur için ayinler kutsal sayılan tepelerde yapılmaktadır. Nerik şehrinin ise kutsal dağ yahut tepelerinden biri olan Zaliyanu dağında yağmur duası yapıldığı bilinmektedir. “*(Tanrısal) dağ Zaliyanu tüm (tanrıların) arasında birincidir. Nerik kentine yağmur geldiği/yağdığı zaman, görevliler kalın ekmekleri Nerik kentinden getirirler.*” Zaliyanu dağı hakkında bilgi verilen kaynak bulunmamaktadır. Bu yüzden kesin bir şey söylenememektedir. Zaliyanu dağının

³⁴⁰ Bekir Şişman, “Samsun'da İcra Edilen Bir Yağmur Duası Ritüeli Ve Türk Kültür Tarihi Bağlamında Düşündürdükleri”, *Millî Folklor Dergisi*, S.58 2003, s.91.

³⁴¹ Şura, 42/28.

³⁴² Elif Şebnem Kobyay, *Türkiye'de Yağmur Törenleri Ve Yağmurla İlgili İnanışlar*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2014, ss.73-102.

³⁴³ Kobyay, *Türkiye'de Yağmur Törenleri Ve Yağmurla İlgili İnanışlar*, ss.136-137.

lokalisasyonu hakkında iki iddia bulunmaktadır. İlk iddiaya göre Oymaağaç'ın yaklaşık 20 km güneyinde bulunan Tavşan Dağlarıdır. Diğer bir iddiaya göre ise Oymaağaç'ın yaklaşık 4 km güneyinde bulunan Adatepe'dir.³⁴⁴ III. Hattuşili dönemine ait bir tablette Nerik kentinde yağmur yağdırmak için yapılan ayin hakkında bilgi vermektedir. Bu tablete göre bir pınara çeşitli içecekler atılması ve çeşitli hayvanların kurban edilmesiyle yağmurun yağacağına inanılmaktaydı.³⁴⁵

Günümüzde de Vezirköprü ilçemizde yağmur duasına rastlanılmaktadır. Yeniçelik köyünün ritüelleri üzerinden yağmur duası şöyle yapılmaktadır. Kuraklığın artmasıyla beraber köy halkı tarafından yağmur duasına karar verilir. Ardından hazırlıklar başlanır. Para toplanır. Komşu köylere haber verilir. Çok sayıda insanın duaya katılması ile duanın kabul olmasını sağlayacağına inanılmaktadır. Üç gün üst üste imam eşliğinde sabah namazı kılınarak tövbe istiğfar yapılır ardından kabir ziyareti yapılır. Dördüncü gün kurbanla beraber tekbirler eşliğinde mezarlığı tavaf ederler. Ardından kurban köyün yakınında bulunan tekkeye götürülür. Oradan tekrar camiye getirilerek camini yanında kurban edilir. Kadınlar burada kurbandan keşkek ve etli yahni yaparlar. Erkekler ise önce camide mevlit okutur ardından tekrar tekkeye giderler. Tekkenin önünde İmam ceketini ters giyerek dua etmeye başlar. Halk ise ellerini yere doğru tutarlar. Dua bittikten sonra caminin yanına gelerek yemek yerler.³⁴⁶

Vezirköprü ilçesinde yağmur duası için at kafasının kullanıldığına da rastlanılmıştır.³⁴⁷ At kafasının kuyuya sarkıtılmasıyla yağmur yağacağına inanılmaktadır. Yağmurun durulması için de sudan çıkarılması gerektiği düşünülmektedir. Yine at kafaları kazıklar üzerinde bahçelerin üzerine dikilerek de o yıl ürünün bereketli olacağına inanılmaktadır.³⁴⁸ At başını suya atarak yağmur duası yapılması Tatar Türklerinde de rastlanılan bir adettir.³⁴⁹

³⁴⁴ Hasan Bahar, vd., "Hititlerde Yerleşim Yeri-Kutsal Dağ İlişkisi Üzerine Bir Mesafe Önerisi", *SEFAD*, S.39, 2018, ss.411-412.

³⁴⁵ Özlem Sir Gavaz, "Hititlerden Günümüze Halk İnanışları", *Çorum ve Kültür*, Çorum İl Kültür ve Turizm Yayınları, 2013 s.18.

³⁴⁶ İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, s.209.

³⁴⁷ Bkz: "Efsaneler" Başlığı

³⁴⁸ Gül, "Kültür Coğrafyası Açısından Bir İnceleme; Vezirköprü Yöresinde Yağmur Duası Geleneği", s.504.

³⁴⁹ Çulpan Zaripova Çetin, "Tatar Türklerinin Mevsimlerle İlgili Gelenekleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.153, 2004, s.9.

3.3.4. Kıztaşı Yağmur Duası

Kuraklığın olduğu zaman yöre halkı Örencik mevkiisinde bulunan Kız Taşı'na³⁵⁰ yalvararak yağmur yağdırmasını diler. Bu taş Örencik köyünde olduğu için ayını de Örencik halkı düzenler. Çevre köylere haber verilerek katılımın çok olması sağlanır. Yağmur duası sabahında Örencik köyü tarafından kurbanlar kesilir. Öğle vakti yemekler yenir. Mevlit ve yağmur duası okunur. Ardından Kız Taşı'na kapanan kadınlar yağmur yağdırmasını dilerler. En sonunda ise urganlar eşliğinde kız taşının birkaç cm'de olsa yerinden oynatmaya çalışırlar.³⁵¹

Yağmur duasında, kurban kesilmesi, dua yapılması, keşkek ve etli yahni ikramı tüm köylerde görülen ortak adettir.

3.3.5. Danışık Ekmeği

Danışık ekmeği Vezirköprü ilçesinde özellikle köylerde görülen bir adettir. Asker eğlencesi, düğün ve bayramlarda köy meydanında tüm köy halkı tarafından topluca yenilen bir yemektir. Düğünden bir hafta önce düğün sahibi tarafından köy meydanında köy halkına yemek ikram edilir. Bu yemekte gelecek misafirlerin ağırlanması için köy halkından yardım ister. Gelecek misafirler köy halkı arasında paylaşılır. Bu gelenek Türk misafirperverliğinin günümüze uzanan bir parçasıdır. Bayramlarda ise özellikle Kurban Bayramı sabahı bayram namazından sonra topluca bayramlaşılır. Bayramlaşma törenin ardından kurbanlar kesilir. Kurban etinden yapılan ilk yemek köy meydanında ya da köy camisinin avlusunda tüm köy halkı tarafından topluca yenilmektedir.³⁵²

Köy halkı tarafından askere giden gençler için bir gün önce köy meydanında eğlence düzenlenir. Köy meydanında topluca yemek yedikten sonra şarkılar ve türküler eşliğinde eğlence başlar. Bu eğlence sonunda köy halkı tarafından askere gidecek gence harçlık denilen bir miktar para hediye edilir.³⁵³

³⁵⁰ Efsaneler başlığı altında Kız Taşı efsanesini anlattık..

³⁵¹ Gül, "Kültür Coğrafyası Açısından Bir İnceleme; Vezirköprü Yöresinde Yağmur Duası Geleneği" s.506.

³⁵² Adnan Acı, "Vezirköprü'nün Yöresel Gelenek Ve Göreneklerden Birkaçı Üzerine" *Vezirköprü Araştırmaları*, Cevdet Yılmaz (ed), Vezirköprü Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2014, s.491.

³⁵³ Şaban Kılıç, Kişisel Görüşme, 18.07.2019; İlhan Uluişik, Kişisel Görüşme, 18.07.2019.

3.4. Vezirköprü Yöresine Ait Yemek Kültürü

Vezirköprü ilçesi zengin bir yemek kültürüne sahiptir. Bunun en önemli sebebi kentin binlerce yıllık tarihi boyunca devamlı olarak çeşitli toplumlar tarafından aralıksız olarak kullanılması ve geçiş yolu üzerinde olan ilçenin devamlı göç almasıdır. Göç eden kişilerin ilçeye yerleştikten sonra yerel halk ile kaynaşması zengin bir yemek kültürünü ortaya çıkardı.

3.4.1. Oymaağaç Kebabı/Sırık Kebabı

Vezirköprü ilçesine 8 km uzaklıkta yer alan Oymaağaç köyüne özgü bir yemektir. Diğer kebablardan en belirgin farkı oğlak etinden yapılıyor olmasıdır. Oymaağaç kebabı kapalı ortamda yapılmaktadır. Bu sebeple Oymaağaç köyünün evlerinde kebab odası denilen bacalı odalar bulunmaktadır. Pişirilme esnasında hayvanın iç organlarının hava almasını önlemek için hayvanın bedenindeki tüm delikleri dikilir. Bu delikleri kapattıkları yere “şeker meme” adı verilmektedir. Bir sıraya geçirilen oğlak hafif ateşin üzerinde 3-4 saat boyunca döndürülerek pişirilir. Eğer güçlü bir ateşin üzerinde pişirilirse dışı pişip içinin çiğ kalması gibi bir soruna sebep olmaktadır. Hafif ateş üzerinde pişirilen oğlağın derisi kurur deri altındaki kalan sırt yağı ise erimeye başlar. Pişirilme esnasında oğlağın tam altına gelecek şekilde bir tepsiler koyulur. Bu tepsilerin üzerinde oğlaktan akan yağ biriktirilir. Ardından bu yağa ekmek banılır.³⁵⁴

Eğer oğlak etinden yapılmayıp kuzu, koyun vb. hayvanlardan açık havada yapılır ise buna da Orman Kebabı adı verilmektedir.

3.4.2. Kaz Tiridi (Kaz Asması)

Et suyuna ekmek yahut yufka batırarak yemek anlamına gelen Tirit yemeği Türkler arasında yaygın bir yemektir. Harezmsahlara Devleti’nde “yağlı tirit”³⁵⁵ ve “köpti tirit”³⁵⁶ gibi sözler görülmekteydi. Bu dönemde yapılan tirit yemeği, yağlı et suyuna ekmek yahut bulgur pilavı katılması ile yapılmaktaydı. Bazen de çorba olarak içilmekteydi.³⁵⁷ Tirit yemeği Türkiye’nin her bölgesinde rastlanılan bir yemektir. Kaz tiridi ise kazların yetiştirilmesinden sunuma kadar farklılık içeren bir yemek

³⁵⁴ Muzaffer Yılmaz, Kişisel Görüşme, 16/07/2019.

³⁵⁵ Günümüz Türkçesiyle “Yağlı tirit”.

³⁵⁶ Günümüz Türkçesiyle “Tirit şişti.” veya “Tirit kabardı.”.

³⁵⁷ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.4, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978, s.401.

olduğu için TSE tarafından tescil edilmiştir.³⁵⁸ Kaz, kümes hayvancılığında önemli bir yer tutar. Samsun'un güney ilçelerinin ekonomik hayatında kaz yetiştiriciliği önemli bir yer kaplamaktadır. Etinden, yumurtasından ve tüyünden yararlanılan kaz, yaz aylarında büyütülürken kış aylarında kesilerek yemeklere katılır.³⁵⁹

Kaz tiridi sadece Vezirköprü'de değil, Havza, Kavak ve Ladik başta olmak tüm Samsun'da yaygın olan bir yemektir. Kaz tiridi bölge halkının sosyal hayatında oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. Yapımı ve servisi kolay olduğu için düğünlerde, şenliklerde ve toplantılarda servis edilmekteydi. Günümüzde ise yöresel dernekler bu geleneği canlı tutmaktadır.³⁶⁰

Kaz iyice tüylerinden arındırılıp temizlendikten sonra şömine benzeri altında ateş üstünde çengeller olan bir yapıya asılarak alt kısmında tepsi koyulur. Odun ateşinde pişen kazın yağı bu tepside akmaktadır. Bu akan yağa kaz tiridi denir. Önemli olan kısım kazın eti değil akan bu yağdır. Bu yağ kullanılarak başka bir kazanda bulgur pilavı hazırlanır. Kaz parçalanarak bulgur pilavının üstüne serilir. İnce hamurdan yufka yapılır ve kaz yağına batırılarak bulgur pilavı ve kaz etinin yanına koyularak servis edilir.³⁶¹

3.4.3. Keşkek

Değirmende ince şekilde dövülmüş olan buğdayın etle beraber uzun bir süre kaynatılması ile yapılan bir yemek olan keşkek kelimesinin kökeni Farsçadan gelmektedir. Tarihi süreçte “keşk, kaşk ve kişk” olarak isimlendirilen Keşkek yemeği Anadolu, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Güney Kafkasya mutfağında vazgeçilmez yemeklerinden biridir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde “keşkek”, “herise”³⁶² ve “herüse”³⁶³ olarak kullanılmaktadır. Geniş bir coğrafyada bilinen bu yemeğin menşei hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. İlk olarak 13. yüzyılda Azerbaycan Türkçesiyle kaleme alınmış olan “Dâstân-ı Ahmed Harâmî”

³⁵⁸ Murat Tekbalkan, “Yöresel Yemeklerin Bölge Turizmine Katkısı: Samsun Kaz Tiridi Örneği”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5/4, 2017 s.159.

³⁵⁹ Cafer Özdemir, “Havza İlçesinin Genel Folklorik Yapısı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/7, 2009, s.198.

³⁶⁰ Salim Karasu, *Kavak Ağzı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2017 s.9.

³⁶¹ “No:174 Samsun Kaz Tiridi” s.2, <https://www.ci.gov.tr/Files/GeographicalSigns/174.pdf> (11.11.2019).

³⁶² Çorum ilinde “Herise” kullanılmaktadır. Bkz: "Herise", *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C.7, TDK, Ankara 1974.

³⁶³ Erzurum ilinde “Herüse” kullanılmaktadır. Bkz: Efrasiyap Gemalmaz, *Erzurum İli Ağzıları, İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler*, TDK, Ankara 1995.

mesnevisinde yer alan düğün hikâyesinde ikram edilen yemeklerin arasında karşımıza çıkmaktadır. Bu eserde günümüzde Anadolu'nun bazı bölgelerinin de kullandığı şekliyle “herise” olarak geçmektedir. 15. yüzyılda Anadolu'da yaşadığı bilinen Şucaeddin Veli'nin Vilayetnamesinde de “keşkek” olarak geçmektedir.³⁶⁴ 18. yüzyılda Osmanlı Saray mutfağında keşkek yemeği servis edildiği bilinmektedir.³⁶⁵ Osmanlı Sarayında servis edilmesinden dolayı saray yemeği olarak da anılmaktadır.

Vezirköprü mutfağında keşkek önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle düğünlerde, şenliklerde, mevlitlerde ve yağmur duası gibi toplumun bir araya geldiği durumlarda büyük tencereler içerisinde hazırlanarak katılımcılara sunulmaktadır.

Buğday bir gece önceden suya koyulur. İlk olarak buğday kepeğinden ayırarak ateşin üzerine alınır. Aynı zamanda başka bir kapta ette pişirilmeye başlanır. Et küçük parçalara ayrılır. Buğday piştikten sonra et parçaları ile karıştırılarak lapa kıvamına getirilir. Bu esnada suyunu çektiği için sertleşen keşkeğe et suyu eklenerek lapa kıvamı korunur. Ardından ayrı bir kapta tereyağı ve salça ile karıştırılarak sos elde edilir. Tabaklara alınan keşkeğin üzerine bu sos dökülerek servis edilir.³⁶⁶

3.4.4. Haluşka Çorbası

Un, tuz, yumurta ve su karıştırılarak hamur haline getirilir. Oklava kullanılarak açılan hamur kare kare kesilerek suda haşlanır. Daha önce ıslatılmış olan nohutlar haşlanır. Ardından hamur ve nohut tencerede pişirilir. Bazı köylerde tavuk veya kaz kesilip pişirilme suyu kullanılarak haluşka çorbası yapılmaktadır. Eğer tavuk yahut kaz eti kullanılacak ise ufak parçalar halinde getirilip çorbaya atılır. Baharat biber ve salça başka bir ocakta yağ eşliğinde kavrulur. Ardından tabaklara alınan çorbanın üzerine bu karışım dökülerek servis edilir.³⁶⁷

3.4.5. Baklalı Dolma

Kuru bakla ıslatılıp kabukları soyularak ince şekilde doğranır. Bir kaba alınır. Yarma, ince şekilde doğranmış olan salça, dereotu, maydanoz ve soğan eklenir.

³⁶⁴ İbrahim Çekiç, *Geçmişten Günümüze Törensel Bir Yemek: Keşkek*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2015, ss.9-12.

³⁶⁵ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, C.. SM., 25/1273.

³⁶⁶ Hacer Çelik, Kişisel Görüşme, 10.11.2019.

³⁶⁷ İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, s.216.

İsteğe bağlı olarak kıyma eklenilebilir. İyice yoğrulduktan sonra üzüm yaprağına sarılarak bir tencerede pişirilir.³⁶⁸

Bu yemeğin bir başka yapıldığı şeklinde ise bakla doğranmadan yapılmaktadır. Üzüm yaprağına muska şeklinde sarıldıktan sonra tencerenin alt kısmını et döşedikten sonra etlerin üstüne dolmalar koyularak pişirilir.³⁶⁹

3.4.6. Canik Tatlısı (Canik Kurabiyesi)

Vezirokprü Kurabiyesi olarak da bilinmektedir. Bir bardak zeytinyağı, bir bardak pudra şekeri karıştırılarak yoğrulur. Yumuşak bir hamur elde edince bir kaşık yardımıyla şekil verilerek fırında pişirilir. Ardından servis edilir.³⁷⁰

3.4.7. Katık İle Yapılan Yemekler

Yoğurt, Türk mutfağının vazgeçilmez bir yiyeceğidir. Öncelikli geçim kaynağı hayvancılık olan ilk Türk devletlerinde hayvanlardan elde edilen gıdalar önemli yer tutmaktadır. Antik Yunanda yaşamış olan Hipokrat eserinde İskitlerin yoğurt veya yoğurta benzer bir yiyecek tükettiğinden bahsetmektedir.³⁷¹

Eski Türkçe’de yoğurt manasında kullanılan kelimelerden birisi de katıktır. Türkistan coğrafyasında günümüzde bazı bölgelerde katık denilmeye devam edilmektedir.³⁷² Halk dilinde kullanılan yemeğin yoğurt ile terbiye edilmesi anlamına gelen “katıklamak” sözü katıktan gelmektedir.³⁷³

Yoğurdun suyunun süzülmesiyle elde edilen süzme yoğurta Vezirokprü ilçesinde katık denilmektedir. Katık, Vezirokprü’de çok sayıda yemekte kullanılmaktadır.

3.4.7.1. Katık Böreği

Suyun içinde kaynamış olan buğdayın kepeğinden ayrılmasından sonra el değirmeninde kırılması sonucunda elde edilen “*yarma*” 1-2 saat önce suya koyularak ıslatılır. Katığın içine hazırlanmış olan yarmayı, ince kıyılmış maydanozu ve dereotunu katarlar. Bu karışım yoğrulur. Bu esnada tuz ve zeytinyağı da katılır.

³⁶⁸ İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirokprü*, s.216.

³⁶⁹ Keziban Çeken, Kişisel Görüşme, 10.11.2019.

³⁷⁰ Keziban Çeken, Kişisel Görüşme, 10.11.2019.

³⁷¹ Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.4, s.19.

³⁷² Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.4, s.24.

³⁷³ TDK Sözlükleri, “katıklamak”, <https://sozluk.gov.tr/>, (10.11.2019).

Arından tepsiye 1-2 cm kalınlığında dökülür. Fırında pişirilir. Tepsiden çıkartıldıktan sonra üzerine zeytinyağı dökülerek servis edilir.³⁷⁴

3.4.7.2. Memecik

Katık, un ve tuz yoğrulur. Ardından küçük parçalar kesilerek yufka gibi açılır. Saç üzerinde pişirildikten sonra yağ sürülerek servis edilir.³⁷⁵

3.4.7.3. Katıklı Ekmek

Katık, un ve tuz yoğrulur. Hamur haline geldikten sonra küçük parçalar kesilerek yufka gibi açılır. Saç üzerinde hafif piştikten sonra içine katık ve ince kıyılmış maydanoz karışımı eklenerek katlanır ve tekrar saçta tekrar pişirilir. Ardından yağ sürülerek servis edilir.³⁷⁶

3.4.7.4. Katık Südürmesi

Katık ile kıyılmış maydanoz karıştırılır. Bu karışım içinde zeytinyağı veya tereyağı bulunan tavada hafifçe kavrulur. Ardından sıcak şekilde servis edilir.³⁷⁷

3.4.7.5. Dibi Katıklı Çorbası

Yağın içine katık eklenip yumuşayana kadar su eşliğinde pişirilir. Yarma katılıp biraz daha pişirilir. Rendelenmiş domates, fasulye, tuz ve su eklenir. Yarmalar yumuşayana kadar hafif ateşte pişirilir. Maydanoz, sarımsak, dereotu ve nane eklenerek servis edilir.³⁷⁸

³⁷⁴ Keziban Çeken, Kişisel Görüşme, 10.11.2019.

³⁷⁵ Keziban Çeken, Kişisel Görüşme, 10.11.2019.

³⁷⁶ İvgin, *Vezirköprü Halk Kültürü Derlemeleri*, s.23.

³⁷⁷ İvgin, *Vezirköprü Halk Kültürü Derlemeleri*, s.23.

³⁷⁸ İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, s.215.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VEZİRKÖPRÜ İLÇESİ'NDE BULUNAN TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI

4.1. Arkeolojik Kalıntılar

Samsun sınırları içinde ilk arkeolojik kazı çalışması 1907 yılında il merkezine 18 km. uzaklıkta yer alan Akalan köyünde yapılmıştır. Bu tarihten 2020 yılına kadar 17 kere daha yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu yüzey araştırmaları sırasında antik yerleşim yerleri belirleyip, bu yerlerin üzerinde tarihlendirmekte kullanılabilecek buluntular toplanması ve buluntular üzerinden antik dönemde bu coğrafyada yaşayan kişiler hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır.³⁷⁹ Yapılan yüzey araştırmaları Samsun'un M.Ö 3.000'li yıllardan itibaren yerleşime açıldığını göstermiştir.³⁸⁰

Vezirköprü ilçesinde, 1970'li yıllarda yapılan yüzey araştırmalarında höyük, tümülüs, antik yerleşim merkezleri ve kaya mezarları tespit edilmiştir.³⁸¹ Lakin tespit edilen bu noktalara ayrıntılı kazı çalışması yapılmamıştır. İlçede yapılmış tek büyük kazı çalışması ilçe merkezine 10 km mesafede yer alan Oymaağaç köyündeki Oymaağaç Höyüğü'dür.

4.1.1. Höyükler

Vezirköprü ilçesinde yedi höyük tespit edilmiştir. Bu höyüklerin tamamı Vezirköprü Ovasında yer almaktadır.

Adatepe Höyüğü, ilçe merkezinin kuş uçuşu yaklaşık 4 km kuzeyinde yer alan Adatepe köyünün doğusunda bulunmaktadır. İlk olarak 1972-1973 yılında Uluğ Bahadır Alkım tarafından keşfedilmiştir.³⁸² Detaylı incelenmesi 2005 yılında Rainer Czichon ve ekibi tarafından yapılmıştır.³⁸³

³⁷⁹ Davut Yiğitpaşa, "Samsun İlinde Yeni Keşfedilen İki Höyük." *Samsun Sempozyumu*, C.1 Samsun, 13-16 Ekim 2011, ss.83-84.

³⁸⁰ Bahadır Alkım, "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)", s.7.

³⁸¹ Bahadır Alkım, "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)", s.6.

³⁸² Bahadır Alkım, "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)", s.6.

³⁸³ Rainer-Maria Czichon ve Jörg Klinger (vd), "Interdisziplinäre Geländebegehung im Gebiet von Oymaağaç Vezirköprü / Provinz Samsun", *Mitteilungen der Deutschen Orient Gesellschaft* C.138, 2006, ss.157 – 197.

Höyük üzerinde geç taş devri ya da erken tunç çağına ait çanak çömlek parçaları, şaft deliği olan iki tane taş çekiç, kumaş üretiminde kullanılan birkaç tane dokuma ağırlığı ve ip eğirme tamburu bulunmuştur. Ancak kalıntıların büyük bir kısmı höyüğün üzerinde tarım yapıldığı dönemde tahrip olmuştur.³⁸⁴ Dokumacılıktan kullanılan aletlere rastlanması Vezirköprü'nün erken tunç çağından itibaren önemli bir dokuma merkezi olduğunu göstermiştir. Ayrıca Adatepe'de toplanan kalıntılar Vezirköprü'de bulunan en eski tarihli kalıntılardır.

Cami Tepesi Höyüğü, ilçe merkezine kuş uçuşu 4 km uzaklıkta yer alan Akören köyünün Kayalı Mahallesi'ndeki Cami Tepesi mevkiisindedir. 2005 yılında Rainer-Maria Czichon ve Jörg Klinger'in yaptığı yüzey araştırması tespit edilmiştir. Höyük, 100 m. x 75 m. boyutunda bir tepedir. Uluçay'a bakan kısmında yoğun şekilde keramik ve kiremit parçası tespit edilmiştir. Höyüğün 500 m. kuzeyinde antik döneme ait dikdörtgen taş kasa mezarlar vardır. Lakin bu mezarlar amatör şekilde açılmış ve yağmalanmıştır. Bu sebeple tarihlendirmeleri yapılamamaktadır. Höyüğün 400 m. güneydoğusunda antik döneme ait mezar taşı olarak düşünülen parçalar bulunmuştur.³⁸⁵ Höyüğün yakınında Dökmetepe Tümülüsü, Kavak Deresi Nekropol Alanı ve Kayalı Mahallesi Nekropol Alanı mevcuttur.

Çakmak Höyüğü, ilçe Merkezinin kuş uçuşu yaklaşık 7 km kuzeybatısında yer alan Yağınözü köyündedir. İlk olarak 1972-1973 yılında Uluğ Bahadır Alkım tarafından tespit edilmiştir. M.Ö. 3 bine tarihlendirilen çok sayıda kiremit parçası bulunmuştur.³⁸⁶

Doğantepe Höyüğü, ilçe merkezine kuş uçuşu yaklaşık 16 km mesafede yer alan Narlısaray köyünün güneydoğusunda bulunmaktadır. İlk olarak 1972-1973 yılında Uluğ Bahadır Alkım tarafından keşfedilmiştir.³⁸⁷ M.Ö. 3 ve 2 bine tarihlendirilen çok sayıda kiremit parçası toplanmıştır.³⁸⁸ Merzifon-Vezirköprü-Sinop antik yol güzergâhının yakınındadır.³⁸⁹

³⁸⁴ Czichon ve Klinger (vd), "Interdisziplinäre Geländebegehung im Gebiet von Oymaağaç Vezirköprü/Provinz Samsun", ss.9-10.

³⁸⁵ Rainer-Maria Czichon ve Jörg Klinger (vd), "Interdisziplinäre Geländebegehung im Gebiet von Oymaağaç Vezirköprü / Provinz Samsun", Mitteilungen der Deutschen Orient Gesellschaft C.138, 2006, ss.10-11, ss.157 – 197.

³⁸⁶ Bahadır Alkım, "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)", s.6.

³⁸⁷ Bahadır Alkım, "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)", s.6.

³⁸⁸ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.671.

³⁸⁹ Bekker-Nielsen ve Kristina, "Yüzey araştırma Vezirköprü ve Havza ilçesinde, Ekim 2013: Rapor",

Kireçtepe (Keltepe) Höyüğü, ilçe merkezinin yaklaşık 2 km güneydoğusunda yer alan Doryan köyünün kuzeybatısında bulunmaktadır. İlk olarak 1972-1973 yılında Uluğ Bahadır Alkım tarafından tespit edilmiştir.³⁹⁰ Höyüğün yanındaki arazide M.Ö. 3 ve 2 bine tarihlendirilen çok sayıda kiremit parçası toplanmıştır.³⁹¹

Kurudere Höyüğü, ilçe merkezinin kuş uçuşu yaklaşık 22 km batısında yer alan Habibfakı köyünün güneydoğusundaki Kurudere mevkiisinde bulunmaktadır. İlk olarak 1972-1973 yılında Uluğ Bahadır Alkım tarafından tespit edilmiştir. M.Ö. 3 bine tarihlendirilen çok sayıda kiremit parçası toplanmıştır.³⁹²

Oymaağaç Höyüğü, ilçe merkezinin yaklaşık 7 km kuzeyinde yer alan Oymaağaç köyünün batısında bulunmaktadır. İlk olarak 1970 yılında bölgede yüzey araştırması yapan James Andrew Dengate'nin tarafından tespit edilmiştir.³⁹³ Dengate, höyüğün üzerinde üç keramik parçası toplayıp bu parçaları demir çağı olarak tarihlendirdi. 1972-1973 yılında bölgede yüzey araştırması yapan Uluğ Bahadır Alkım tarafından toplanan parçalarda M.Ö. 3 ve 2 bin olarak tarihlendirdi.³⁹⁴ Bölge hakkında en kapsamlı araştırma 2005-2006 yılında Arkeolog Rainer Maria Czichon tarafından gerçekleştirildi.³⁹⁵ Bu araştırmanın ardından kazı çalışmaları başlamıştır.

Veziroköprü Ovası'nda yer alan en büyük antik yerleşim alanı Oymaağaç Höyüğü'dür. İç Anadolu bölgesinde yer alan diğer höyüklerle göre boyutu küçük olsa bile Karadeniz'de bulunan höyüklerle kıyaslayınca oldukça büyük sayılabilecek bir höyüktür.³⁹⁶ Oymaağaç Höyüğü, İç Anadolu'dan Karadeniz'e giden yol üzerinde önemli bir merkezdir. Yapılan kazılar ve yüzey araştırmaları sonucunda höyüğün Kalkolitik çağdan Demir çağına kadar aralıksız yerleşim merkezi olduğu tespit edilmiştir. Helenistik dönemden Roma Dönemi'ne kadar olan bölümde höyüğün doğu tarafı mezarlık olarak kullanılmıştır.³⁹⁷

s.10.

³⁹⁰ Bahadır Alkım, "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)", s.6.

³⁹¹ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.674.

³⁹² Bahadır Alkım, "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)", s.6.

³⁹³ Dengate, "A Site Survey along the South Shore of the Black Sea." *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology Ankara-İzmir 23-30 Eylül 1973*, ss.248-249.

³⁹⁴ Bahadır Alkım, "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)", s.6.

³⁹⁵ Czichon, "Oymaağaç-Veziroköprü Yüzey Araştırması 2006", ss.187-196.

³⁹⁶ Czichon, "Nerik'in İzinde", s.19.

³⁹⁷ Rainer Maria Czichon, "Oymaağaç Höyük - Nerik Çalışma Raporu 2011", s.2.

2006 tarihinde yapılan yüzey araştırmasında iki Hititçe tablet, hiyeroglif yazılı bir bulla, dokuma tezgâhlarında kullanılan bir ağırsak, hayvan şekilli bir küp parçası, bir hesaplama tableti, bir kemik alet parçası, bir taş çekiç, silex aletler ve bir kaç tane Demir çağına ait damgalı çanak çömlek parçaları bulundu.³⁹⁸ 2005 tarihinde yapılan bulunan tabletler okundu. Okunan tabletlerin büyük bir kısmı harap olduğu için bir olay bildirmemektedir. Okunan kısmında ise “...*Bir kral yukarı ülkelere gitti ve orada savaştı...*” yazısı yer almaktaydı. Bir başka tablet parçasında ise “...*bir yerden geldi...*” ve “...*bir yere gitti...*” yazısı okunmuştur. Bölge ve yer isimleri okunamamıştır. Sadece bir tablette “*Hahharwa*” yazısı okunmuştur. Hahharwa, Nerik kentinin yakınında bulunan bir dağ silsilesinin adıdır.³⁹⁹

2007 yılında Oymaağaç Höyüğünde ilk kez kazı çalışması yapılmıştır. Toprağın hemen üst kısmında Roma Dönemine ait 9 mezarlığın içinde toplam 63 insan iskeleti bulunmuştur. Ölü hediyeleri olarak bir oku ucu, iki bronz küpe, kumaş ve tahta parçaları bu mezarlıklardan çıkmıştır. Demir Çağına ait dokuma tezgâhları için ağırsaklar, delikli ayak kemikleri, makaralar, minyatür kaplar ve mermer bilezik parçaları tespit edilmiştir. Kalıntıların içerisinde en önemlisi hiyeroglifli bir damga mühür parçasıdır. Yapılan kazılarda yanmış ve bozulmuş kerpiç duvar kalıntlarına rastlanılmıştır. Bu parçaların Orta ve Geç Tunç Çağında mevcut bulunan Hitit mabedinin olduğu düşünülmektedir. Mabedin temelini eski tunç çağına kadar uzandığı düşünülmektedir. Lakin kalıntılardan görüldüğü kadarıyla höyük mabetten daha önce kurulmuştur. Kalkolitik döneme ait kalıntılarda bulunmuştur. 2006 yılında bulunan tablet okunmuştur. Tablette “*Nerik’in hava tanrısı için bir fedakarlık*” yazmaktadır. Bu tablet ile yıllardır aranan Nerik kentinin Oymaağaç olma ihtimali yükselmiştir.⁴⁰⁰

2008 yılında yapılan kazıda, kırmızı astarlı boğa figürlerinden ayak, göz ve boynuz parçaları ele geçirildi. Bu parçaların benzerlerine daha önce Hattuša ve Sarissa kazılarında ele geçirilmişti. Bu figürler hava tanrısı Seri ve Hurri’nin

³⁹⁸ Rainer Maria Czichon, “Oymaağaç Höyük - Nerik Çalışma Raporu 2006”, 2006, <http://www.nerik.de> (10.10.2019), s.4.

³⁹⁹ Czichon, “Oymaağaç Höyük - Nerik Çalışma Raporu 2006”, ss.5-6.

⁴⁰⁰ Rainer Maria Czichon, “Oymaağaç Höyük - Nerik Çalışma Raporu 2007”, 2007, <http://www.nerik.de> (10.10.2019), ss.1-13.

sembolü olan figürlerdir. Bu kalıntılar sayesinde Oymaağaç Höyüğünde yer alan en üstteki yapının hava tanrısına adanmış bir mabet olduğu düşüncesi güçlenmiştir.⁴⁰¹

2009 yılında yapılan kazıda bulunan en önemli kalıntılar üç tane çivi yazılı tablete ait parça ve iki hiyeroglifli yazılı mühür damgalarıdır. Tabletlerin birinin mektup olduğu düşünülmektedir. Mektubun ön yüzünde hem Nerik hem de Nerik'in hava tanrısından bahsedilmektedir. Ayrıca Šuppiluliuma yazısı okunmuştur. Diğer bir tabletin M.Ö. 13. yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir. Bu tablette mabedin envanter listesi bulunmaktadır. Üçüncü tablette on satır okunmuştur. Çeşitli tanrıların mabet envanterinden bahsedilmektedir. Altın topları ve gümüş ibriğin dışında çeşitli tanrılar için çok sayıda altın ve gümüş eşyalardan bahsedilmektedir.⁴⁰²

2011 yılında yapılan kazılarla üstteki mabedin hemen altında eski bir mabet olduğu kesinleşmiştir.⁴⁰³ Bu kazıda bulunan diğer önemli konu ise daha önce potern olarak nitelendirilen tünelin kayalı bir pınar olduğudur. “Nerik'in Pınarı” olarak Hitit metinlerinde geçen fırtına tanrısının kızınca saklandığı ve yağmur göndermediği pınar olduğu düşünülmektedir.⁴⁰⁴

2013 yılında yapılan kazılarda tespit edilen kalıntılar ile Oymaağaç'ın Nerik kenti olduğu kesinleşmiştir. Yapılan kazıda bulunan tablette mabetteki “dahanga” denilen kutsal bir bölümden bahsedilmektedir. Dahanga Hitit tabletlerinde sadece Nerik metinlerinde geçen bir yerdir.⁴⁰⁵

2014 yılında yapılan kazılarda Roma Dönemi'ne ait toplu mezarlara rastlanılmıştır. Yapılan karbon testi ile bu toplu mezarın M.S. 130 ve M.S. 330 arasında tarihlendirilmesi gerçekleşmiştir. Yazılı kaynaklara göre bu tarihler arasında bölgede Antoninius'un vebası (MS 165-180), Amasya'da büyük bir deprem (MS 235-236), Herulen işgali (MS 255-275) ve büyük bir açlık ile epidemi (MS 312/313) gerçekleşmiştir.⁴⁰⁶ 2014 yılında mabedin yapım tarihiyle ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Üst mabedin M.Ö. 13. yüzyıl, alttaki mabedin ise M.Ö. 17. yüzyıl olduğu

⁴⁰¹ Sağlam, *Eskiçağ'da Vezirköprü ve Çevresi*, s.65.

⁴⁰² Rainer Maria Czichon, “Oymaağaç Höyük - Nerik Çalışma Raporu 2009”, 2009, <http://www.nerik.de> (10.10.2019), ss.1-26.

⁴⁰³ Rainer Maria Czichon, “Oymaağaç Höyük - Nerik Çalışma Raporu 2011”, s.2.

⁴⁰⁴ Czichon, “Oymaağaç Höyük - Nerik Çalışma Raporu 2011”, s.4.

⁴⁰⁵ Rainer Maria Czichon, “Oymaağaç Höyük - Nerik Çalışma Raporu 2013”, 2013, <http://www.nerik.de> (10.10.2019), s.11.

⁴⁰⁶ Rainer Maria Czichon, “Oymaağaç Höyük - Nerik Çalışma Raporu 2014”, 2014, <http://www.nerik.de> (10.10.2019), s.8.

düşünülmektedir. 2014 yılında bulunan Hitit tabletlerinde iki kez saray adı geçmektedir. Ancak sarayın nerede olduğu ve hangi saray olduğu bilinmemektedir. Metinlerde devamlı “o geliyor” ifadesi geçmektedir. Ayrıca metinlerde Şapinuva ve Ukkuriya şehirlerinden bahsedilmektedir. Bu metinlerle beraber Şapinuva'nın M.Ö. 13. yüzyılda var olduğu ispatlanmıştır.⁴⁰⁷

Ziraattepe Höyüğü, ilçe merkezine 12 km uzaklıktaki Esenköy ve Boruk köyleri arasında yer almaktadır. Zindankaya Antik Çağ Yerleşmesi civarında bulunmaktadır. Zindankaya'nın 300 m. kuzeyinde, 20 m. x 80 m. x 60 m. boyutlarında tek bir tepeden oluşmaktadır. Geç demir çağı ve Helenistik döneme ait olduğu düşünülen boya bezekli ve boyasız çanak-çömlek parçaları bulunmuştur⁴⁰⁸

4.1.2. Tümülüsler

Vezirköprü ilçesinde yedi adet tümülüs tespit edilmiştir. İlçenin tarih boyunca devamlı iskan aldığı düşünüldüğünde henüz tespit edilmemiş çok sayıda tümülüsün daha bulunduğu tahmin edilmektedir.

Akören (Dökmetepe) Tümülüsü, ilçe merkezine kuş uçuşu 4 km mesafe uzaklıktaki Akören köyünün Kayalı Mahallesindeki Cami Tepesi mevkiisinde yer almaktadır. Cami tepesi höyüğü ile aynı bölgededir. Tümülüs'ün üzerinde az sayıda keramik mevcuttur.⁴⁰⁹ Kaçak kazılarla açılan tümülüs yağmalanmıştır.⁴¹⁰

Avdan Tümülüsü, ilçe merkezine kuş uçuşu yaklaşık 5 km mesafedeki Avdan köyünün güney ve güneybatısında bulunmaktadır.⁴¹¹ İç Anadolu'dan Karadeniz'e giden antik yol güzergahında üstünde bulunmaktadır.⁴¹²

Çal Tümülüsü, ilçe merkezine kuş uçuşu yaklaşık 8 km mesafedeki Çal köyünün doğusunda yer almaktadır.⁴¹³ Doğusunda antik bir taş ocağı vardır. Tümülüs'ün yakınında geç antik döneme tarihlendirilen çanak çömlek parçaları

⁴⁰⁷ Czichon, “Oymaağaç Höyük - Nerik Çalışma Raporu 2014” s.9.

⁴⁰⁸ Şevket Dönmez, "Zindankaya: The Largest Known Iron Age Settlement in the Central Black Sea Region, Turkey." *Eirene XLIII. Third International Congress on Black Sea Antiquities (Pontic Congress)*,(11-18 Eylül 2005), Çekya Cumhuriyeti 2007, s.146.

⁴⁰⁹ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.676.

⁴¹⁰ Czichon ve Klinger (vd), “Interdisziplinäre Geländebegehung im Gebiet von Oymaağaç Vezirköprü/Provinz Samsun”, s.11.

⁴¹¹ Zeynep Kiziltan, "Samsun Bölgesi Yüzey Araştırmaları 1971-1977" *Belleten*, 56/215, 1992 s.229.

⁴¹² Ersin Demirel, "Bafra, İkiztepe-Nerik (Vezirköprü) Kültür Yolu." Bafra Belediyesi, 2017, s.44.

⁴¹³ Kiziltan, "Samsun Bölgesi Yüzey Araştırmaları 1971-1977", s.229.

toplanmıştır.⁴¹⁴

Çelttek Tümülsü, ilçe merkezine kuş uçuşu yaklaşık 15 km mesafedeki Çelttek köyünün kuzeybatısında yer almaktadır. İlk olarak 1972-1973 yılında Uluğ Bahadır Alkım tarafından keşfedilmiştir.⁴¹⁵

Kületek Tümülsü, ilçe merkezine kuş uçuşu yaklaşık 8 km mesafede yer alan Kületek köyünde bulunmaktadır. 1972-1973 yılında Uluğ Bahadır Alkım tarafından keşfedilmiştir.⁴¹⁶

Maltepe Tümülsü, ilçe merkezine kuş uçuşu yaklaşık 13 km mesafede yer alan Boğazkoru köyünde bulunmaktadır. 1972-1973 yılında Uluğ Bahadır Alkım tarafından keşfedilmiştir.⁴¹⁷

Tekkekıran (Dökmetepe) Tümülsü, ilçe merkezine kuş uçuşu 10 km uzaklıktaki Tekkekıran köyünün kuzey batısında Kıran mevkinde bulunmaktadır. Yaklaşık 50 m. çapında 4,5 m. yüksekliğindedir.⁴¹⁸ Merfizon – Vezirköprü – Durağan antik yolunun üstünde bulunmaktadır.⁴¹⁹ Yakın çevresinde Demir Çağ keramiği bulunmuştur.

4.1.3. Nekropol Alanları

Vezirköprü ilçesinde altı adet nekropol alanı tespit edilmiştir. İlçenin tarih boyunca devamlı iskan aldığı düşünüldüğünde henüz tespit edilmemiş çok sayıda nekropolun daha bulunduğu tahmin edilmektedir.

Bulut Alanı Nekropol Alanı, ilçe merkezine kuş uçuşu yaklaşık 12 km mesafede yer alan Türkmen köyünün Aladağ mevkinde bulunmaktadır. Yapılan yüzey araştırmasına göre yaygın bir yerleşim alanı olduğu tahmin edilmektedir. Üzerleri çökmüş çok sayıda mezar olduğu tespit edilmiştir. Bu mezarların yakınlarında çok sayıda kiremit parçası toplanmıştır.⁴²⁰

Dökmetepe Nekropol Alanı, ilçe merkezine kuş uçuşu 4 km mesafede yer alan

⁴¹⁴ Czichon ve Klinger (vd), "Interdisziplinäre Geländebegehung im Gebiet von Oymağaç Vezirköprü/Provinz Samsun" s.10.

⁴¹⁵ Uluğ Bahadır Alkım, "II: Samsun Province", Ant. St., C.XXIII, 1973, s.65.

⁴¹⁶ Bahadır Alkım, "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)", s.6.

⁴¹⁷ Bahadır Alkım, "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)", s.6.

⁴¹⁸ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.675.

⁴¹⁹ Bekker-Nielsen ve Kristina, "Yüzey araştırma Vezirköprü ve Havza ilçesinde, Ekim 2013: Rapor", ss.11-13.

⁴²⁰ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.681.

Akören köyünün Kayalı Mahallesinde Cami Tepesi mevkiisinde bulunmaktadır. Akören-Dökmetepe Tümülüs'ünün kuzeydoğusundadır.⁴²¹

Kavak Deresi Nekropol Alanı, ilçe merkezine kuş uçuşu 4 km mesafede bulunan Akören köyünün Kayalı Mahallesinde Kavak Deresi'nin doğu kenarındaki kayalık tepeni yamacında yer almaktadır. 2005 yılında Rainer-Maria Czichon ve Jörg Klinger'in yaptığı yüzey araştırması sırasında tespit edilmiştir. Tarım arazisi olduğu için tarım aletlerinden büyük hasar görmüştür. Arazide kemik parçaları toplanmıştır.⁴²²

Kayalı Mahallesi Nekropol Alanı, ilçe merkezine kuş uçuşu 4 km mesafede yer alan Akören köyünün Kayalı Mahallesinde Cami Tepesi mevkiisinde bulunmaktadır. 2005 yılında Rainer-Maria Czichon ve Jörg Klinger'in yaptığı yüzey araştırması sırasında bulunmuştur. Kayalık zemine kesilmiş dikdörtgen taş kasa mezarlar bulunmaktadır. Bu mezarların tamamı açılmış ve yağmalanmıştır.⁴²³

Kireçtepe (Keltepe) Nekropol Alanı, ilçe merkezinin yaklaşık 2 km güneydoğusunda yer alan Doryan köyünün kuzeybatısında bulunmaktadır. 1972-1973 yılında Uluğ Bahadır Alkım tarafından tespit edilmiştir.⁴²⁴ Kireçtepe Höyüğü'nün üzerinde yer almaktadır. Geç antik çağa ait mezarlar bulunmaktadır. Bu mezarlar kaçak kazılar ile tahrip edilmiştir.⁴²⁵

Oymaağaç Nekropol Alanı, ilçe merkezinin yaklaşık 7 km kuzeyinde yer alan Oymaağaç köyünün batısında bulunmaktadır. 2005 yılında başlayan kazı çalışmaları sırasında çok sayıda mezar çıkmıştır. Bu mezarlar Roma Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Antik yerleşim alanının yıkılmasıyla birlikte bölgenin Roma Dönemi'nde mezarlık olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

4.1.4. Antik Çağ Yerleşmeleri

Adatepe Antik Çağ Yerleşmesi, ilçe merkezinin kuş uçuşu yaklaşık 4 km kuzeyinde yer alan Adatepe köyünde bulunan taştan yapılma silahlar ve aletler bu

⁴²¹ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.676.

⁴²² Czichon ve Klinger (vd), "Interdisziplinäre Geländebegehung im Gebiet von Oymaağaç Vezirköprü/Provinz Samsun", s.10.

⁴²³ Czichon ve Klinger (vd), "Interdisziplinäre Geländebegehung im Gebiet von Oymaağaç Vezirköprü/Provinz Samsun", s.11.

⁴²⁴ Bahadır Alkım, "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)", s.6.

⁴²⁵ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.674.

bölgenin Neolitik/Erken Kalkolitik dönemde yerleşim gördüğünü göstermektedir.⁴²⁶

Burmaca Tepe Antik Çağ Yerleşmesi, ilçe merkezinin kuş uçuşu yaklaşık 8 km güneydoğusunda bulunan Meşeli köyünün Sıracevizler mevkinde yer almaktadır. Bölgede yoğun şekilde keramik ve çatı parçası buluntusu tespit edilmiştir. Bu parçalar Geç Roma ve Bizans dönemi olarak tarihlendirilmiştir. Köylüler üzerinde tarım yapılan tarlada çok sayıda mezarlık çıktığını da söylenmektedir.⁴²⁷

Kisekaya Tepesi Antik Çağ Yerleşmesi, ilçe merkezine kuş uçuşu 13 km uzaklıkta Halkahavli köyünün Kisekaya mevkiindeki Kisekaya Tepesi üzerinde yer almaktadır. Tepesinin kuzeyinde eskiden bir kilise olduğu köylüler tarafından söylenmektedir. Günümüzde tepede herhangi bir yapıya ait temel bulunmamıştır. Lakin tepenin üzerindeki taş yığınları, keramik ve çatı kiremiti varlığı bu bölgenin bir dönem yerleşim yeri olduğu düşüncesini desteklemektedir.⁴²⁸

Koristan Sırtı Mevkisi Antik Çağ Yerleşmesi, ilçe merkezine kuş uçuşu 4 km uzaklıkta yer alana Akören köyünün Koristan Sırtı mevkinde bulunmaktadır. Yüzeysel araştırması sırasında yapılan gezide iki kayalık tepe arasında yer alan düzlükte geç antik döneme ait olan çok sayıda keramik ve çatı parçası tespit edilmiştir. Bu bölgenin eski bir antik çağ yerleşmesi olduğu düşünülmektedir.⁴²⁹

Tepeören Antik Çağ Yerleşmesi, ilçe merkezine kuş uçuşu 9 km uzaklıktaki Tepeören köyünün güneydoğusunda yer almaktadır. Geç Demir çağına ait çok sayıda keramik parçası tespit edilmiştir.⁴³⁰

Tepeören Roma Yerleşmesi, ilçe merkezine kuş uçuşu 9 km uzaklıktaki Tepeören köyünde yer almaktadır. Toprağın rengi civar bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Bu sebeple toprak altında yapı olduğu düşünülmektedir. Erozyon ile toprağın altındaki mezar gün yüzüne çıkmıştır ve defneciler tarafından yağmalanmıştır. Erken Roma Dönemi'ne ait çok sayıda keramik parçası toplanmıştır. Tahmini üç hektar bir alanı kapsamaktadır.⁴³¹

⁴²⁶ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.10.

⁴²⁷ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.677.

⁴²⁸ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.679.

⁴²⁹ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.678.

⁴³⁰ Bekker-Nielsen ve Kristina, "Yüzeysel araştırma Vezirköprü ve Havza ilçesinde, Ekim 2013: Rapor", s.5.

⁴³¹ Bekker-Nielsen ve Kristina, "Yüzeysel araştırma Vezirköprü ve Havza ilçesinde, Ekim 2013: Rapor", ss.4-5.

Yamaç Antik Çağ Yerleşmesi, ilçe merkezine kuş uçuşu 2 km uzaklıkta yer alan Çakırtaş köyünün Gebedede mevkiisinde bulunmaktadır. 450 m. x 250 m. boyutlarında bir alanı kapsamaktadır. Üzerinde Tunç, Roma ve Bizans dönemine ait keramik ve çatı kiremitleri toplanmıştır.⁴³²

Zindankaya Antik Çağ Yerleşmesi, ilçe merkezine 12 km uzaklıktaki Esenköy ve Boruk köyleri arasında yer almaktadır. 2003 yılında Şevket Dönmez tarafından yapılan yüzey araştırması sırasında keşfedilmiştir. Yaklaşık 20 metre yüksekliğinde 60 m. x 50 m. boyutlarında bir kaya kütesini çevrelemektedir. İsmi de bu kaya kütesinden almaktadır. Zindankaya Antik Çağ Yerleşmesi'nin tahmini büyüklüğü 1 km² olduğu düşünülmektedir. Bu yerleşim bölgesi içerisinde Evkaya Kaya Mezarları ve Ziraat Tepesi Höyüğü yer almaktadır.⁴³³ Geç Demir Çağ ve Helenistik döneme ait olduğu düşünülen boya bezekli ve boyasız çanak-çömlek parçaları toplanmıştır. Ayrıca pişmiş topraktan mimari kaplama levha parçaları da bulunmuştur. Bu kaplama parçaları önemli bir yerleşim merkezi olduğunu göstermektedir.⁴³⁴ Kaplama parçaları içerisinde en önemlisi bir sürahi parçası üzerinde yer alan sarmaşık motifini andıran bir resimdir. Sarmaşık motifi Anadolu'da M.Ö. 5. yüzyılda ortaya çıkmıştır.⁴³⁵

4.1.5. Diğer Arkeolojik Kalıntılar

Adatepe Kutsal Alanı, ilçe merkezinin kuş uçuşu yaklaşık 4 km kuzeyinde yer alan Adatepe köyünün Köy Tepesi olarak bilinen Kayalık mevkiisinde bulunmaktadır. Köyün güneydoğusunda yüksek bir tepe olan bu mevkiinin yüzeyinde M.Ö. 1000 yıllara ait keramik parçaları ve işlenmiş çakıl taşları tespit edilmiştir. Tepenin üzerinde kurban kesimi için oluk ve kanallar bulunmaktadır.⁴³⁶

Evkaya Kaya Mezarı, ilçe merkezine kuş uçuşu 12 km uzaklıktaki Esenköy ve Boruk köyleri arasında bulunmaktadır. Zindankaya Antik Çağ Yerleşmesi içerisinde yer almaktadır. Evkaya Kaya Mezarı üç sütun ve iki odalı yapılaş tarzı itibariyle paflagon tipi kaya mezarıdır. Odaların önünde bir bölüm ve kayanın güney

⁴³² *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.680.

⁴³³ Dönmez, "Zindankaya: The Largest Known Iron Age Settlement in the Central Black Sea Region, Turkey, s.146.

⁴³⁴ Aslı Yurtsever, "Zindankaya'da Demirdağ Yerleşmesi" *National Geographic Turkey*, S.44, 2004, s.24.

⁴³⁵ Dönmez, "Zindankaya: The Largest Known Iron Age Settlement in the Central Black Sea Region, Turkey." s.146.

⁴³⁶ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.684.

cephesinde 25 m. x 50 m. x 30 m. boyutlarında oyulmuş bir cephesi bulunmaktadır.⁴³⁷

Özyörük Kaya Mezarı, ilçe merkezine kuş uçuşu yaklaşık 15 km uzaklıkta yer alan Özyörük köyünde bulunmaktadır. Dağın doruğuna yakın bir alandadır. Bu mezara çıkan antik bir merdiven bulunmaktadır. Lakin günümüzde bu merdivenin sadece izi kalmıştır. Bu merdivenlerle bile mezara çıkmak oldukça tehlikelidir. Demir Çağı Paflagon tipi anıt kaya mezarları formundadır.⁴³⁸ Eğri Kale, ilçe merkezine kuş uçuşu 34 km uzaklıkta yer alan Kocakayası köyünde bulunmaktadır. Haydar Bey kalesi olarak bilinmektedir. Kale, İstanbul'dan Batı Karadeniz'e oradan da Fırat'a bağlanan tarihi Roma yolu üzerinde stratejik bir noktada bulunmaktadır.⁴³⁹ Kaleye patika bir yoldan çıkılmaktadır. Lakin günümüzde bu yol belirginliğini kayıp etmiş ve kaleye ekipmansız çıkmak tehlikeli hale gelmiştir. Günümüzde Kale içerisinde su sarnıçları, kale izleri ve sur kalıntıları bulunmaktadır.

Kalenin ilk ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Kaledeki yüzey araştırmasında elde edilen ok uçları ve çeşitli renkteki keramik parçalarını inceleyen arkeologlar kalenin Pontus veya Roma Dönemine ait olabileceğini söylemektedir.⁴⁴⁰ Bir iddiaya göre ise Strabon'un eserinde geçen efsanevi Sayglion kalesi bu kaledir.⁴⁴¹

Büyükkale köyü Kalesi, ilçe merkezine kuş uçuşu 12 km uzaklıkta yer alan Büyükkale köyünde bulunmaktadır. Vezirköprü'yü Merzifon'a bağlayan antik yol güzergahındadır. Kaleye ulaşım oldukça güç durumdadır. Dağın eteklerindeki tarlalar çitlerle çevirilidir. Vezirköprü'den kalenin eteklerine gelindiğinde saat yönünde ilerleyerek antik çıkış rampası güzergâhıyla kaleye çıkılmaktadır. Kalenin merdivenleri dağ üzerindeki kayaya oyularak yapılmıştır. Merdivenlerin üzerinde serçe yuvası boyutunda oyuklar ve bazen de at ayağı izi formunda yontular bulunmaktadır. Kalenin batı tarafında 2,5 m. x 3 m. genişliğinde su sarnıcı bulunmaktadır. 70-75 m. uzunluğundaki 3 m. yüksekliğindeki sur günümüzde mevcuttur.⁴⁴² Kale hakkında Strabon'un eserinde geçen efsanevi Sayglion kalesinin bu kale olduğu yönünde bir iddia bulunmaktadır. Strabon eserinde “...Ayrıca her biri

⁴³⁷ Dönmez, "Zindankaya: The Largest Known Iron Age Settlement in the Central Black Sea Region, Turkey," s.146.

⁴³⁸ Gül, “Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi”, s.105.

⁴³⁹ Tellioglu, “Türklerin Karadeniz'e Çıkışında Vezirköprü-Havza-Ladik Hattının Önemi”, s.142.

⁴⁴⁰ Gül, “Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi”, ss.102-103.

⁴⁴¹ İğci ve Kıvrak, Geçmişten Günümüze Vezirköprü, ss.88-89.

⁴⁴² Kıvrak, “Sayglion Kalesi”, ss.24-26.

gaga şeklinde uzanan yüksek ve sarp bir dağın üzerinde Sayglion Kalesi vardır... ”⁴⁴³
sözleriyle tarif ettiği Sayglion Kalesi tanımı bu kalenin görünümüne uymaktadır.

4.2. Roma ve Bizans Kalıntıları

Kuzey Anadolu'nun M.Ö. 63 yılında Roma tarafından işgal edilmesinden sonra General Pompeius, günümüzdeki Vezirköprü ilçesinde Neapolis adında yeni bir kent kurmuştur. Roma hâkimiyetine giren ve yaklaşık bin yıl Roma idaresinde kalan Vezirköprü ilçesinde Roma Dönemi'nden yapı yoktur. Yapılan Roma yapıları yıkılmıştır. Bu yapıların taşları yeni yapılan binalarda kullanılmıştır. İlçede Roma Dönemi'nden günümüze gelen yazıtlar, sikkeler, mezar lahitleri, sütunlar, sütun kaideleri ve başlıkları, Roma mil taşları ve yol kalıntıları mevcuttur.

İlçe merkezinin çeşitli yerlerinde Roma imparatorluğundan günümüze gelmiş yazıtlar bulunmaktadır. Bunların üzerinde yer alan yazılara göre büyük çoğunluğu Roma Dönemi'ne ait mezar taşlarıdır. Bu yazıtlar genellikle yeni yapılan binaların duvarlarında kullanılmıştır. Karşunlu Cami duvarında, bedesten duvarında, saat kulesinin duvarında, Orta caminin duvarında ve Fazıl Ahmet Paşa Medresesinin duvarında bu parçalar bulunmaktadır.⁴⁴⁴

4.2.1. Adatepe Kilise Kalıntısı

Vezirköprü ilçe merkezinden Adatepe köyüne gidiş yolunda Ulu Çay'ını (Çorak Dere) geçince doğu tarafa bulunan tarlada yapılan jeofizikli araştırmalar sonucunda Roma Dönemi'ne tarihlendirilen 40 m. x 40 m. boyutlarında haç şeklinde büyük bir kilise ve kare şeklindeki avlu kalıntıları bulunmuştur. Kilisenin yapım tarihi hakkında kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla beraber 6. yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir.⁴⁴⁵

4.2.2. Yazıtlar

İlçe merkezinde yer alan Değirmenbaşı Mahallesiindeki 1117. Sokakta ki parkın duvarında bir yazıt bulunmaktadır. Bu yazıtta yunanca “*yolcuların ve*

⁴⁴³ Strabon c.VII 3.38.

⁴⁴⁴ İlgili mimari eserle anlatılırken bu yazıtlarda ayrıntılarıyla değinilmektedir.

⁴⁴⁵ Tønnes Bekker-Nielsen, "Neapolis-Neoklaudiopolis: a Roman city in northern Anatolia." Der Anschnitt, S.14, 2013. s.211.

yabancıların yararına” yazısı okunmaktadır. Bu yazıdan anladığımız kadarıyla bir çeşme yahut dinlenme yeri gibi hayrat amaçlı yaptırılan bir yapının kitabesidir.⁴⁴⁶

İlçe merkezinde yer alan Çayırbaşı Mahallesiinde bulunan Belediye Parkında Geç Roma ve Bizans dönemine tarihlendirilen 6 sütun kaidesi, 1 blok, 6 sütun gövdesi, 1 yivli sütun gövdesi, 5 yazıt, 16 başlık, 5 lahit, 2 su kanalından parça ve dönemi belirlenememiş 6 yunanca yazıt sergilenmektedir. Yazıtların ilki genç bir kadına ait kırık mezar steli üzerine yazılmıştır. Stelin üzerine süsleme olarak çelenk işlenmiştir. Stelin üzerindeki yazıta göre mezarda yatan Cancida on beş yaşında evlenmiş ve *“iyi bir ev hanımı, anlayışlı, ölçülü ve bilge”*dir. Parkın kuzey tarafında yer alan taş blokta iki yazıt bulunmaktadır. Bu yazıtlarda *“Büyük Rhodanthios'a ait”* ve *“Helladios'un evi”* yazmaktadır. Üçüncü yazıt parkın orta kısmında bulunmaktadır. Aemilius Pollio'nun anısını yaşatmak için yazıldığı belirlenmektedir. Yazıtta *“Tüm hayatı boyunca güzel, yakışır, soylu ve onurlu bir şekilde yaşadı. Hayat arkadaşı Aemilia Lucilla ve onların çocukları onun anısına bunu diktiler. Lucilla buraya gömüldükten sonra her kim bir başkasını gömmeye kalkışrsa kasaya 2500 denarii ödesin”* ifadesi yer almaktadır. Mezarın üzerinde tarak ve ayna gibi kadınlara ait mezar taşı sembollerinin yer almasının sebebi ise bu mezarı Aemilius'un karısı tarafından aile mezarı olarak inşa edilmesindedir. Aemilius mezar yazıtının yanındaki diğer bir yazıtta *“... nezaket konusunda fevkalade; güzellikte, eylemde, akıl ve bilgelikte öne kan. Pistos buraya gömüldükten sonra bir başkasını gömmeye kalkışan her kim olursa kasaya 2500 denarii ödesin”* yazılmaktadır. Roma İmparatorluğu'nda 2500 denarii bir işçinin 5-10 yıllık maaşındır. Bu mezar yazıtları içerisinde en önemlisi. *“Görevi başındayken ölen, Andrapa'daki Beneficiarius ve stationarius Lulius Heiodoros için Lulia Zmaragdis ve erkek kardeş Severianus onun anısına bu yazıtı yaptırdılar.* Lulius Roma taşra teşkilatında emniyet birimlerinin başı olarak görevde bulunan bir askerdi. Yazıtta şehrin adı geleneksel olarak bilinen şekliyle Andrapa olarak geçmektedir. Ayrıca mezarlık üzerindeki kılıç ise Lulius'un askeri rütbesini simgeler.⁴⁴⁷

⁴⁴⁶ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, ss.45-46.

⁴⁴⁷ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, ss.52-59.

4.2.3. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Neapolis Bağıllık Yemini Yazıtı

M.Ö 6 Mart 3 tarihinde, Neapolis halkı İmparator Augustus'a bağıllık yemini etmişlerdi. Yemin metni kırmızı kum taşından bir stel üzerine kazanılarak kentin görülen bir kısmına asılmıştır. Bu metin 1900 yılında Vezirköprü'yü ziyaret eden Franz ve Eugène Cumont kardeşlere gösterilmiştir.⁴⁴⁸ 42 satırdan oluşan bu yazıt günümüzde İstanbul Arkeoloji müzesinde sergilenmektedir.

Bu yazıtın en önemli özelliği Neapolis daha sonraki ismiyle Neoklaudiopolis antik kentinin günümüzde hangi şehirde olduğu tartışmalarını bitirmesi idi. Çorum, Amasya ve Samsun'daki çeşitli kentlerin Neapolis olduğu iddia edilmişti. Bu yazıtla beraber Neapolis'in Vezirköprü olduğu kesinleşmiştir.

Bu yemin; tanrısal (Iulius Caesar)'ın oğlu imparator Caesar Augustus'un 12. Consul'lüğü sırasında, 3. yılda 6 Mart gününde Gangra (Çankırı) Kalesi'nde, Paphlagonia'yı koloni haline getirenler ve onların yanında bulunan Romalı eşraf tarafından edildi.

Tüm hayatım boyunca Caesar Augustus'a, onun çocuklarına ve torunlarına sözde, işte ve düşüncede iyi niyetli olacağıma; onların dost saydıklarını dost, düşman saydıklarını düşman belleyeceğime; onların menfaatlerini savunmak için ne bedenimi ne ruhumu ne hayatımı ne de çocuklarımı esirgeyeceğime; bilakis içinde buldukları her durumda her türlü tehlikeye göğüs gereceğime; onların aleyhinde bir şey söylendiğini, planlandığını veya yapıldığını fark edersem ya da işitsem bunu ifşa edeceğime ve bunlardan herhangi birini söyleyene planlayana ve yapana düşman olacağıma; onların düşman saydıklarını hem karada hem denizde silahlarla ve kılıçla kovalayıp def edeceğime Zeus, Ge, Helios ile tüm tanrı – tanrıçalar ve bizzat Augustus adına and içerim.

Şayet bu yemine aykırı bir şey yaparsam veya tam anlamıyla bu yemine uygun olarak davranmazsam bizzat ben kendimi, kendi bedenimi, ruhumu ve hayatımı ve de çocuklarımı, kendi soyumdan gelen herkesi lanetliyorum, tüm ardıllarıma ve benden olacak tüm soyuma kadar yıkım ve yok oluş (onlarla) birlikte olsun, kara ve deniz ne çocuklarımın ve onlardan sonra gelecek olanların ölümlerini kabul etsin ne de onlara ürün versin.

Kırsal bölgelerde yaşayan herkes aynı koşullara uygun olarak eyalet çapındaki Sebasteia'larda, Augustus'un sunakları yanında yemin ettiler.

Artık Neapolis olarak adlandırılan yerde yaşayan tüm Phazemonites'ler de Sebasteia'daki herkesle birlikte Augustus'un sunağı yanında aynı şekilde yemin ettiler.⁴⁴⁹

4.2.4. Roma Sikkeleri

Neoklaudiopolis'e kendi sikkelerini basma hakkı M.S 2. yüzyılın başında verilmişti. Ortalama boyutları 17 mm. ile 33 mm. arasında basılan bu sikkelerin temel değer birimi Roma İmparatorluğu'nda As'a denk gelen assarion'du. Sikkeler yarım assarion, assarion, diassarion (2 assarion) ve tetraassarion (4 assarion) değerleriyle

⁴⁴⁸ Franz Cumont, "Un serment de fidélité à l'empereur Auguste", s.26.

⁴⁴⁹ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, ss.83-84.

basılmıştı.⁴⁵⁰ Günümüzde Neoklaudiopolis'e ait elliden fazla tipte sikke tespit edilmiştir.⁴⁵¹

4.2.5. Roma Mil Taşları, Köprüler ve Yollar

Vezirköprü'de bulunan çok sayıda Roma Dönemine ait mil taşı Neoklaudiopolis'in "via publica" statüsünde önemli bir yol olduğunu göstermektedir. Ayrıca kentin büyüklüğünde bu mil taşları sayesinde öğrenilmektedir. Neoklaudiopolis, İstanbul'dan Batı Karadeniz'e oradan da Fırat'a bağlanan tarihi yol üzerinde stratejik bir noktada bulunmaktaydı.⁴⁵² Bu sebeple ilçede yollara ve köprülere önem verilmiştir. Neoklaudiopolis beş yolun birleştiği önemli bir kavşak noktasında bulunmaktaydı. Güneyde Thermai ton Phazemoniton (Havza), batıda Pompeipolis (Taşköprü), doğuda Neokaiseria (Niksar), kuzeyde ise Amisos (Samsun) ve Gazelonitis'e (Bafra) giden yollar bulunmaktaydı.⁴⁵³ Mil taşları Romalılar tarafından dikilen yolunu yönünü ve en yakın kent merkezine uzaklığını gösteren beyaz mermerden yuvarlak olarak yapılan taşlardır. Mil taşlarının en belirgin özelliği bir kural etrafında dikilmesiydi. İlk satıra mil taşının dikildiği dönemdeki en yüksek idarecinin ünvanını, ikinci satırda bu idarecinin aile adı, üçüncü satırda varsa başka ünvanı, dördüncü satırda mil taşı dikeni kişiyi ve neden diktiği, beşinci satırda mil taşı dikeni ustayı, son satırda mil taşının dikildiği yer ile en yakınındaki merkezi ve uzaklığını yazmaktadır.⁴⁵⁴ Vezirköprü ilçesinde de çok sayıda mil taşı tespit edilmiştir.

Vezirköprü'de Roma Dönemi'ne ait köprü bulunmamaktadır. Tekekıranı köyünde yer alan Kurt Köprü'nün ayağındaki yunanca yazıt ve yakınında başka bir köprü kalıntısı bulunması bu köprü'nün yakındaki başka bir köprü kalıntılarını kullanarak yapıldığı düşüncesini ortaya çıkartmıştır.⁴⁵⁵ Bir diğeri de kuş uçuşu ilçe merkezine 7 km mesafede bulunan Yürükçal köyünde yer alan köprü kalıntısıdır. Beş parça köprü ayağı kalıntısı günümüzde de görülmektedir. Bu kalıntıların birinde köprüyü inşa eden ustanın adı yazılıdır.⁴⁵⁶ 19. yüzyılda Vezirköprü'yü gezen

⁴⁵⁰ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.26.

⁴⁵¹ Bekker-Nielsen, "Neoklaudiopolis'in Araştırma Tarihi", s.45.

⁴⁵² Tellioglu "Türklerin Karadeniz'e Çıkışında Vezirköprü-Havza-Ladik Hattının Önemi", s.142.

⁴⁵³ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.73.

⁴⁵⁴ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.107.

⁴⁵⁵ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.79.

⁴⁵⁶ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.79.

seyyahlar ilçenin batısında Roma Dönemi'ne ait köprülerin kalıntılarında bahsetmektedir. Lakin bu yapılar günümüzde Altinkaya Barajı altında kalmıştır.⁴⁵⁷

4.3. Türk Devri Yapıları

4.3.1. Camiler

Tacettin İbrahim Paşa (Kurşunlu) Camii, ilçe merkezinde Çanaklı Mahallesinde bulunan Tacettin Paşa Caddesinde yer almaktadır. Yöre halkı tarafından bu cami “*Tacettin Cami*”, “*Tacettin İbrahim Paşa Camii*”, “*Kurşunlu Cami*” ve “*İmaret Cami*” olarak da bilinmektedir. Cami girişinde hem Kurşunlu Camii hem de Tacettin İbrahim Paşa Camii tabelası bulunmaktadır. Cami günümüzde ibadete açık olup imamı bulunmaktadır.

Caminin yanında kitabesi bulunmamaktadır. Bu sebep ile yapılış tarihini ve inşaat ustası bilinmemektedir. Cami hakkında edinebileceğimiz ilk bilgi Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bulunan Hacı Beyzade Mevlana Safiyüddin oğlu İbrahim Paşa'nın Gedagre nahiyesinin Köprü köyünde yaptırdığı imaretin⁴⁵⁸ giderlerini karşılamak için vakfettiği gelirleri bildiren H. 27 Şaban 900 /M. 23 Mayıs 1495 tarihli vakfiye kayıdır.⁴⁵⁹ Vakfiyeye göre cami 1495 yılında mevcuttur. Bu tarihe yakın bir dönemde de yapıldığı sonucuna ulaşmaktayız. İbrahim Paşa Vakfiyesinin kenarında Arapça “*Tacüddin*” ifadesi not alınmıştır.⁴⁶⁰ Vakfiye 'de bulunan Merzifon ve Zile'deki eserler de halk arasında Tacettin İbrahim Paşa adıyla bilinmektedir. Lakin İbrahim Paşa'nın kim olduğu hakkında bilgi kaydı bulunmamaktadır. Hüseyin Hüsametdin eserinde Tacettin Paşa'nın Amasya Valisi Şehzade Ahmet'in divan kâatibi olduğunu yazarak soyunu Alâeddin Şirvan'a dayandırmaktadır.⁴⁶¹ Kamus'ül-Alam'a

⁴⁵⁷ Bekker-Nielsen, “Neoklaudiopolis'in Araştırma Tarihi”, s.51.

⁴⁵⁸ Halka hizmet amacıyla inşa edilmiş olan cami, mescit, medrese, tabhane, dârülit'âm, darüşşifa, aşevi, kervansaray, muvakkithane, türbe gibi özelliklerin birçoğuna sahip hayır kurumudur. Osmanlı Devleti'nde özellikle aşevi hizmeti ile öne çıkmaktaydılar. Bkz: Zeynep Tarım Ertuğ, “İmaret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s.219.

⁴⁵⁹ Mehmet Emin Yurdakul, “Tacüddin İbrahim Paşa'nın Vakıfları ile Vâkıfın Merzifon'da İnşa Ettirdiği Hana Bitişik Mescidinde Yapılan Restorasyon Çalışmaları”, *VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 11-15 Ekim 1976)*, Kongreye Sunulan Bildiriler, c.3, Ankara 1983, s.1619.

⁴⁶⁰ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.47.

⁴⁶¹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, s.379.

göre ise Amasya’da müderrislik ve ardından kadılık yapan ve Şehzade Korkut’a eğitim veren bir zat olduğu yazmaktadır.⁴⁶²

Vakfiye’ye göre imaret olarak inşa edilen bu yapı üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm misafirlerin dinlenmeleri için yapılmış olan ve her birinin önünde birer sofa bulunan 2 oda olarak inşa edilmiş tabhaneler,⁴⁶³ ikinci bölüm Allah’ın adını yükseltmeyi hedef almışlar için cami ve üçüncü bölüm olarak da mutfak, ekmekhane, kiler, ambar, abdesthane, ahır, diğer alet ve edevatların bulunduğu müştemilattan oluşmaktadır.⁴⁶⁴ Bu imareten günümüze kadar ulaşan kısımları ise yaklaşık 3000m² alana kurulu 2600 m² bir avlu, avlunun ortasında bulunan yaklaşık 400 m² alana sahip tabhaneli cami ve caminin yaklaşık 7-8 m kuzeyinde şadırvandır. Yine bu vakfiyede İbrahim Paşa İmaretine hizmet edilecek kişiler, bu kişilerde aranan nitelikler ve görevleri ayrıntılarıyla belirtilmektedir. 1 hatip, 1 imam, 1 şeyh, 1 müezzin, 4 hafız, 1 nakip, 1 aşçı, 1 ekmekçi, 1 kâtip, 1 tahsildar, 1 merkep ve 1 odun taşıyıcı olmak üzere 14 kişiyi görevlendirilmiştir. İmaretin giderleri ve çalışan maaşları için 5 hamam, 3 han, 1 boyahane, 1 bedesten ve 150 dükkânın gelirleri vakfetmiştir.⁴⁶⁵ Hamamlardan birisi caminin 50 m yakınına bir evin bodrumunda tespit edilmiştir.⁴⁶⁶

İmaret, 1943 Lâdik depremimde ağır hasar almıştır. Cami bölümünün mihrabı, son cemaat yeri⁴⁶⁷ ve minaresi yıkılmıştır. 1955’te yerel halk tarafından yıkılan kısımlar tamir edilmiştir. Lakin bu tamirat sırasında orijinal hali dikkate alınmamıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından bu tamiratın yeterli görülmemesi üzerine 1989 yılında restorasyona alınarak süren yenileme sonucunda aslına uygun bir hale getirilmeye çalışılmıştır.⁴⁶⁸

⁴⁶² Yurdakul, “Tacüddin İbrahim Paşa’nın Vakıfları ile Vâkıfın Merzifon’da İnşa Ettirdiği Hana Bitişik Mescidinde Yapılan Restorasyon Çalışmaları” s.1626.

⁴⁶³ Tabhane, Osmanlı devletinde ana binanın iki tarafında yer alan “ayende ve revende” yani gezici dervişleri ve sofuları misafir etmek için tasarlanmış, bazen misafirhane bazen de toplantı salonu olarak kullanılan mekânlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Türkan Acar, *Anadolu Türk Mimarisinde Tabhaneli Camiler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2011, s.34.

⁴⁶⁴ Yurdakul, “Tacüddin İbrahim Paşa’nın Vakıfları ile Vâkıfın Merzifon’da İnşa Ettirdiği Hana Bitişik Mescidinde Yapılan Restorasyon Çalışmaları” s.1619.

⁴⁶⁵ Yurdakul, “Tacüddin İbrahim Paşa’nın Vakıfları ile Vâkıfın Merzifon’da İnşa Ettirdiği Hana Bitişik Mescidinde Yapılan Restorasyon Çalışmaları” ss.1621-1622.

⁴⁶⁶ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.47.

⁴⁶⁷ Caminin girişinde yer alan genellikle yarı açık inşa edilmiş bölümdür. Cemaatle kılınan namazlarda namaza geç kalanların cemaati rahatsız etmeden namaz kılması için planlanmış alandır.

⁴⁶⁸ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.48.

Yaklaşık 400 m² alana sahip olan cami diğer camilere göre ortalama bir büyüklüktedir. İmaret “Ters T tipi” mimariye sahiptir. Yapıya giriş üsttü kubbelerle çevrili olan 5 gözlü son cemaat kısmının ortasından yapılmaktadır. Giriş yine tavanı kubbe şeklinde olan sofa bölümüne açılmaktadır. Sofanın sağ ve sol tarafında tavanı kubbe şeklinde olan tabhane bulunmaktadır. Girişin tam karşısında yine kubbe şeklinde tavana sahip olan ibadet alanına ulaşmaktayız.

Tabhaneler oldukça sade durumdadır. Tabhanelerde bir tane ocak ve iki tanede dolap nişi bulunmaktadır. Kuzey ve güney tarafında birer pencere ile ortamın aydınlatması hedeflenmiştir. Ayrıca bu pencerelerin üstünde vitray ile süslenmiş iki küçük pencere bulunmaktadır. İbadet alanında tamamına yakını restorasyon ile yapılmıştır. Ayrıca caminin doğu batı ve kuzey cephesinde ikişer pencere bulunmasına rağmen cami planında doğu ve batı yönünde de birer pencere bulunduğu görülmektedir.⁴⁶⁹ Mihrap ve minber gibi bu pencerelerde son restorasyonun ürünü olmalıdır.⁴⁷⁰ Tabhane duvarlarında yer alan sarı kesme taşlar 1943 yılında gerçekleşen depremde yıkılmayan ve günümüze ulaşan tarihi taşlardır. Tarihi yapının minaresinin kaidesi orijinal olup geri kalan kısmı yeni yapılmıştır.⁴⁷¹ Bu yapının en gösterişli noktalarından biri de son derece gösterişli ve orijinal olan taçkapısıdır.⁴⁷² Taçkapının üstünde bulunan iki kitabeden sağdakinde Arapça olmak üzere “Lailaheillallah” soldakinde ise “Muhammedurresulullah” yazılı bulunmaktadır.⁴⁷³

Cami'nin avlusunda ve duvarında Roma Antik döneminden kalma birkaç parçaya rastlamaktayız. Caminin şadırvanının çatısı sekizgen olup her köşesinden bir ahşap direk üzerinde durmaktadır. Bu ahşap direkler Roma Dönemi'nden kalan beş sütun kaidesi iki başlık ve bir sütun parçası üzerinde durmaktadır. Ayrıca caminin avlusunda biri kırık iki taneyine Roma Dönemi'nden günümüze ulaşan sütun bulunmaktadır.⁴⁷⁴ Bu sütunların yapının orijinalinde son cemaat bölmesinde yer alan

⁴⁶⁹ Türkan Acar, *Anadolu Türk Mimarisinde Tabhaneli Camiler*, s.566.

⁴⁷⁰ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.51.

⁴⁷¹ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.49.

⁴⁷² Cümle kapısı adı da verilmektedir. Abidevi mimari eserlerin en belirgin giriş kapısıdır. Bkz: Ayla Ödekan, "Cümle Kapısı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, ss.115-116.

⁴⁷³ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.50.

⁴⁷⁴ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.39.

ve bu bölümdeki kubbeleri taşıyan sütunlar olarak kullanıldığını lakin gördüğü hasarlar sonucu yapılan restorasyonda bu bölgeye alındığı tahmin edilmektedir.

Yapının duvarlarında Roma Dönemi'nden kalan parçalar kullanıldığını tespit edilmiştir. Bunların için de en önemlisi yapının güney batı bölgesinde ibadethane duvarının dış cephesinde yerden 20 cm yüksekte bulunan imparatorluk ailesinin onurlandırmak için yazılan yazıdır.⁴⁷⁵ Üzerinde rahatça okunabilen yazıya göre bu yazıt Neoklaudiopolis'in danışma meclisi ve halkı tarafından 26. Roma İmparatoru Alexander Severus'un annesi Julia Mamaea'nı onurlandırmak için yazılmıştır. Lakin İmparatorun 19 Mart 235 tarihinde çıkan isyanda öldürülmesi üzerine onun ve ailesinin adının bütün yazıtlardan silinmesi emredilmiş ve bu doğrultuda yazıtın bir kısmı silinmiştir.⁴⁷⁶ İmparator ve annesinin adının bulunduğu kısım silinmeye çalışılmasına rağmen becerilememiş ve yazı halen okunabilir halde durmaktadır.

Hayırlı uğurlu olsun.

Bizim yüce efendimiz, en tanrısal İmparator Marcus Aurelius Severus Alexander'in annesi Julia Mamaea için, Neoklaudiopolis'in danışma meclisi ve halkı, proconsol ve legatus augusti Publius Alfius Avitus aracılığıyla ile (bu yazıtı dikti). 229 yılında arkhon Cladius Falco'dur; Antonius Antoninianus ve Aurelius Heliades epimeletes'lik görevini yürütmektedir.⁴⁷⁷

İsyan neticesinde imparatorun öldürülmesiyle beraber “*Bizim yüce efendimiz, en tanrısal İmparator Marcus Aurelius Severus Alexander'in annesi Julia Mamaea için*” kısmı yazıdan çıkartılmak amacıyla kazınmaya çalışılmıştır.

Yukarı Nalbantlı Camii, ilçe merkezinde Yukarı Nalbantlı Mahallesinde bulunan Nalbantlı Caddesi'nde yer almaktadır. Caminin doğu duvarında kitabesi mevcut durumdadır. Osmanlı Türkçesiyle yazılan kitabeye göre bu tarihi yapı H.1162/M.1748-1749 tarihinde Hacı Hüseyin tarafından yaptırılmıştır. Hacı Hüseyin'in kim olduğu yönünde bir bilgiye kaynaklarda rastlanılmamaktadır. Ayrıca camiyi inşa eden Mustafa isimli ustanın başka eserlerinde rastlanılmamıştır. 1748-1749 yılında yaptırılan bu yapı 1938-1939 yıllarında ve 2007 yılında onarımdan geçmiştir.⁴⁷⁸

⁴⁷⁵ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, ss.39-41.

⁴⁷⁶ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.41.

⁴⁷⁷ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.43.

⁴⁷⁸ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.123.

Sade yapılan cami 8.50. x 14.50 m.'dir.⁴⁷⁹ Caminin dış bahçesi diğer camilere göre daha küçük bir avluya sahiptir. Cami kuzeybatısında dışı çinko ile kaplanmış ahşap bir minaresi bulunmaktadır. Minareye giriş mahfil katından yapılmaktadır. Caminin içi de dışı kadar sade bir şekilde inşa edilmiştir. Camiye girişler ahşap çift kanatlı bir kapı vasıtasıyla yapılmaktadır. Kapından girince oldukça sade son cemaat yeri bulunmaktadır. Dış kapı ile aynı hizada ibadet alanı bulunmaktadır. İbadet alanında yer alan mihrap, minber ve vaaz kürsüsü orijinal olmayıp 50-60 yıllıktır.⁴⁸⁰ İbadet alanının içerisinde toplam on tane pencere bulunmaktadır lakin bunların bazılarının son cemaat alanına bakmasından dolayı yeteri kadar ışık alamamakta ve karanlık bir ortam oluşmaktadır.

Toprakkale Camii, ilçe merkezinde Mehmetpaşa Mahallesiindeki 1011. Sokak'ta yer almaktadır. Caminin kitabesi mevcut değildir. İlk ne zaman yapıldığı ve ustasının kim olduğu bilinmemektedir. Camini kuzeyinde yapılış tarihi 1658 yazan bir tabela var. Cami adını 17. yüzyılda bulunduğu bölgede celali eşkıyasından kurtulmak için⁴⁸¹ topraktan inşa edilmiş bir kalenin içerisinde yer almasından almıştır.

Cami hakkında edinebileceğimiz ilk bilgi Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bulunan Hicri 1107/Miladi 1695 tarihli Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa'nın eşi Ayşe Hanım'a ait vakfiyedir. Bu vakfiyeye göre Ayşe Hanım tarafından toprak kale içerisinde yer alan cami yeniden yaptırılmıştır.⁴⁸² Bu vakfiye günümüzde bulunan caminin 1695 tarihinden önce yaptırıldığını ve geçmişte aynı yerde başka bir cami olduğunu söylemektedir. Vakfiyeye ayrıca cami için imam, hatip, müezzin, kayyum ve ferraş⁴⁸³ olmak üzere beş kişi görevlendirdiğini bildirmektedir.

Caminin dış kısmı oldukça sade bir biçimde yapılmıştır. Cami 6.15 x 14.25 boyutuna sahip. Caminin üstü çinko ile kaplanmış ahşap bir minaresi var. Caminin sade çift kanatlı ahşap bir kapısı var. Kapı son cemaat bölümüne açılmaktadır. Bu alan oldukça küçük tutulmuş. Kapının tam karşısında ibadet alanına açılan çift kanatlı kapı bulunmaktadır. Son cemaat alanının doğusunda 11 basamaklı ahşaptan

⁴⁷⁹ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.92.

⁴⁸⁰ Bayraktar, *Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.93.

⁴⁸¹ Kahraman, vd., *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*, s.485.

⁴⁸² Topçu, *Güçün Mimariye Yansıması Köprülüler*, s.171.

⁴⁸³ Temizlik görevlisi.

yapılmış merdiven yer almaktadır. Bu merdiven vasıtasıyla kadınlar bölümüne geçiş yapılabilir. Batı tarafında ise ufak bir imam odası yapılmış. İbadet alanında da diğer alanlarda olduğu gibi sadelik göze çarpmaktadır. Mihrap ve minberin yeni yapıldığı dikkat çekmektedir.⁴⁸⁴

1943 Lâdik depreminde hasar gören cami Vakıflar Bölge Müdürlüğüne restore edildi.⁴⁸⁵ Günümüzde caminin imamı mevcut olup bölge halkına hizmet vermektedir.

Namazgâh Cami ilçe merkezinde Atatürk Mahallesinde İstiklal Caddesi ile Köprülüler Caddesi'nin kesiştiği köşede yer almaktadır. Güney doğusunda yeni yapılan Köprülü Mehmet Paşa Camisi bulunmaktadır. İsmi yaklaşık 50-60 metre güney doğusunda yer alan Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa tarafından yaptırılan tarihi namazgâhtan almaktadır. Caminin inşa yahut onarım kitabesi yoktur. Bu sebeple ilk ne zaman yapıldığı ve ustasının kim olduğu bilinmemektedir. Duvarında asılan bir metal tabelada 1915 yazısı yer almaktadır. Rivayete göre Köprülü Mehmet Paşa tarafından cami yaptırıldığı ama 1906 yılında gerçekleşen depremde bu caminin yıkıldığı ve mahalleli tarafından aynı yere tekrar cami yaptırıldığıdır.⁴⁸⁶ Lakin yapılan araştırmada 1906 yılında bölgede gerçekleşen bir deprem kaydına rastlanılmamıştır. Ayrıca Köprülü Mehmet Paşa adına düzenlenen H. Zilkade 1061/M. Ekim-Kasım 1651 tarihli vakfiyesinde yaptırdığı eserler içerisinde adı geçmemektedir.⁴⁸⁷ Diğer bir iddia ise bölgenin Köprülü Mehmet Paşa'dan itibaren namazgâh olarak kullanıldığı ve 1926 yılında bu caminin yaptırıldığıdır. Bu ihtimal daha olası durmaktadır. 2002 yılında yanında yapılan Köprülü Mehmet Paşa Cami'sinden sonra ibadete kapanan cami 2008 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğüne restore edildi. Günümüzde ise Vezirköprü Müftülüğünün Aile ve Dini Rehberlik Bürosu görevini görmektedir. Sadece ramazan ayına özel olarak ibadete açılmaktadır.⁴⁸⁸

⁴⁸⁴ Bayraktar, *Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.79.

⁴⁸⁵ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.123.

⁴⁸⁶ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, Samsun İl Özel İdaresi Yayınları, Samsun 2012, s.709; Topçu, *Gücün Mimariye Yansıması Köprülüler*, s.59.

⁴⁸⁷ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.168.

⁴⁸⁸ Fatma Kalay "90 yıllık Namazgâh Cami cemaatine kavuşuyor" Radikal Haber

<http://www.radikal.com.tr/samsun-haber/90-yillik-namazgah-cami-cemaatine-kavusuyor-1381388/>

Cami dışarında oldukça sade bir görünüme sahiptir. 9.15 x 13.15 boyutundaki caminin⁴⁸⁹ kuzey doğusunda Köprülü Mehmet Paşa çeşmesi bulunmaktadır. Caminin kuzey batı bölümünde yüzeyi çinko ile kaplanmış ahşap minare bulunmaktadır. Cami dıştan olduğu gibi içi de sadedir. Son cemaat alan, ibadet alanı ve kadınlar bölümünden oluşmaktadır. Ahşap minber ve ahşap vaaz kürsüsü yeni yapılan yapılardır. Caminin mihrabı ise 1943 depreminden sonra yapılmıştır.⁴⁹⁰

Orta (Yörgüç Paşa) Cami, ilçe merkezinde Ortacami Mahallesinde yer alan 100. Yıl Caddesi'nde bulunmaktadır. Caminin inşa yahut onarım kitabesi mevcut değildir. Günümüzde bulunan cami 1943 yılında gerçek caminin yıkılması üzerine yerine yapılmıştır. Cami moloz taş ile yapılmasına karşın tavanı ahşap kubbeli yapılmıştır. Cami, Kocakaya kazasını ve civarını Osmanlı Devleti'ne katan Yörgüç Paşa tarafından yaptırılmıştır. Yörgüç Paşa'nın 1431 yılına ait vakfiyesinde bu caminin yer alması caminin bu tarihten önce yaptırıldığını göstermektedir.⁴⁹¹ Hüseyin Hüsameddin eserinde caminin Kocakayası beyi Haydar Bey'in Amasya'ya nakil ettirildiği dönemde yaptırıldığını söylese de bunu destekleyecek bir kanıt bulunamamıştır.⁴⁹² 2008 yılında restore edilen cami⁴⁹³ orijinal haline döndürülmüştü. Günümüzde caminin imamı mevcut olup bölge halkına hizmet vermektedir.

Yapının batı cephesinde antik bir yapıya ait bir duvar parçası dikkat çekmektedir. Yumurta ve ok frizini içeren bu parça Tacettin Paşa Camisinde olduğu gibi cami inşaatı sırasında duvar yapımında kullanılmıştır.⁴⁹⁴

Kale (Ayşe Hatun) Cami, ilçe merkezinde Mehmet Paşa Mahallesinde bulunan 1015. Sokak'ta yer almaktadır. Yöre halkı tarafından bu cami "*Ayşe Hatun Cami*, "*Kale Camii*" ve "*Taşkale Cami*" olarak da bilinmektedir. Caminin inşa yahut onarım kitabesi mevcut değildir. Caminin duvarında bulunan kitabe de kendisine ait olmayıp Ayşe Hanım'ın yaptırdığı bir başka esere aittir. Bu kitabede cami hakkında bilgi vermemektedir.

⁴⁸⁹ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.124.

⁴⁹⁰ Bayraktar, *Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.169.

⁴⁹¹ Faruk Toruk, "Bani Yörgüç Paşa ve İmar Faaliyetleri", *Vakıflar Dergisi*, C.XXIX, Ankara 2005, ss.105-134.

⁴⁹² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, s.377.

⁴⁹³ "Tarihi cami ibadete açıldı", *Denge Gazetesi*, <http://dengegazetesi.com.tr/tarihi-cami-ibadete-acildi-4819h.htm>

⁴⁹⁴ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.46.

Hicri 1107/ Miladi 1695 tarihli Osmanlı Sadrazamı Köprülü Mehmet Paşa'nın eşi Ayşe Hanım'a ait olan vakfiye ile caminin Ayşe Hanım tarafından yaptırıldığını öğrenmekteyiz.⁴⁹⁵ Vakfiye kaydına göre cami, çamaşırhane ve bir takım çeşmeler ile beraber inşa edilmiştir.⁴⁹⁶ Sadece ibadet amacıyla yapılmamış olan cami aynı zamanda imaret görevi de görmüştür. Cami önünde fakir halka yemek dağıtılacak ve her cuma günü 30 akçe dağıtılması vakfin şartlarından. Bu işlerin sürekliliğini sağlamak için de 15'i camide olmak üzere 25 kişi görevlendirilmiştir.⁴⁹⁷

Cami, 1943 Ladik depreminde hasar görmüştür. Caminin minaresi ve son cemaat kısmı bu depremde yıkılmış ve 1960 yılında aslına uygun yeniden inşa edilmiştir.⁴⁹⁸

Kale Cami doğu tarafı hariç üç tarafı yol ile çevrilidir. Doğu tarafında beraber inşa edilen Kale Hamamı bulunmaktadır. Çevresi duvarla çevrili olan caminin diğer camilere göre daha ufak bir avluya sahiptir. Yapının batı bahçe duvarında 2 satırlık Arapça kitabe bulunmaktadır. Bu kitabe Ayşe Hanım'a ait günümüze ulaşabilen tek kitabe olması yönüyle önemlidir. Lakin kitabe camiye ait değildir. Bu kitabede⁴⁹⁹ “*Bu tatlı suyu H.1077/M.1666 tarihinde, hayır sahibi, Allah günahlarını bağışlasın ve rahmet etsin, Ayşe Hanim akıtmıştır.*”⁵⁰⁰

Caminin dışı olduğu gibi içi de oldukça sade bir durumdadır. Cami son cemaat bölümü, kadınlar bölümü ve ibadet alanından oluşmaktadır. Caminin son cemaat alanı ve minaresi kesme taştan, diğer bölümleri ise bir sırası kesme üç sırası tuğladan yapılmıştır.⁵⁰¹ Bu da camiye oldukça estetik bir görünüm katmıştır.

Camiye oldukça sade çift kanatlı ahşap bir kapıdan girilmektedir. Kapıdan girince üsttükubbelerle çevrili olan üç gözlü son cemaat kısmına ulaşılmaktadır. Son cemaat alanının batı tarafından minare giriş yapılmaktadır. Minarenin gövdesinden yukarısı yakın tarihte yapılmıştır.⁵⁰² Son cemaat alanının doğu tarafında ise kadınlar bölümüne çıkılan merdivenler bulunmaktadır. Dış kapının tam karşısında ise ibadet

⁴⁹⁵ Bayraktar, *Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.80.

⁴⁹⁶ Bayraktar, *Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.81.

⁴⁹⁷ Topçu, *Gücün Mimariye Yansıması Köprülüler*, ss.152-155.

⁴⁹⁸ Bayraktar, *Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.81.

⁴⁹⁹ Kad-afaza ve essa sahibetu'l hayrat ve'l-hasenat Ayşe Hanim te'mmadallah'u bi-gufran-i Haza'l-Azb'ul-furat fi sene elf ve seb'a ve seb'in ca'alethu farzen-li-yevmiddin. Topçu, *Gücün Mimariye Yansıması Köprülüler*, s.152.

⁵⁰⁰ Topçu, *Gücün Mimariye Yansıması Köprülüler*, s.152.

⁵⁰¹ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.119.

⁵⁰² Bayraktar, *Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.82.

alanına açılan çift kanatlı ahşap kapı yer almaktadır. İbadet alanı sade yapılmıştır. İbadet alanının tavanı sekizgen kasnak üzerine yapılmış tek bir kubbeden oluşmaktadır. Güney, batı ve doğu duvarlarında dışarıya bakan iki alt bir üst pencere, kuzey tarafında ise son cemaat bölümüne bakan iki pencere ve kubbe tavanın kasnağında dört tane küçük pencere olmak üzere toplam on beş tane pencere ile ibadet alanı aydınlatılmaya çalışılmıştır. Üst pencereler ve kubbedeki pencereler vitray ile süslenmiştir.

Caminin güney kısmında tam ortada mihrap bulunmaktadır. Mihrabın orijinal olabileceği düşünülmektedir.⁵⁰³ Mihrabın hemen batı tarafında ahşaptan yapılmış minber bulunmaktadır. Minber süsleme ve ince işçilik konusunda oldukça zengindir. Abanoz ağacından çakma tekniği ile yapıldığı düşünülen caminin minberi 16. ve 17. yüzyıl özelliğini göstermektedir.⁵⁰⁴ Bu da minberinde orijinal olabileceği konusunu akla getirmektedir. 2015 yılının şubat ayına caminin minber kapıları çalmıştı.⁵⁰⁵ Polisin yaptığı araştırma sonucu 20 gün sonra hırsızlar yakalanarak kapılar tekrardan minbere takılmıştır.⁵⁰⁶

Veziroköprü ilçesinde bulunan dini yapılardan en dikkat çeken Köprülü Mehmet Paşa Namazgâhıdır. Samsunda günümüze ulaşmış tek namazgâhtır. Namazgâh kelimesi dilimize Farsçadan geçmiştir. En temel anlamıyla namaz kılınan yer anlamına gelmektedir. Tarihi manada ise açık havada namaz kılınması için yapılmış geniş alandır. Tarihte ilk namazgâh olarak kullanılan mekân ise İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in evinin avlusudur. İnsanların rahatça ibadet edebilmesi için özellikle kervanların yolları üzerinde, mesire alanlarında, kalabalık kent merkezlerinde bulunurdu. Bir diğer işlevi de Osmanlı Devleti'nde özellikle yaz aylarında cemaat sayısının çok olduğu cuma, bayram ve teravîh gibi namazlar topluca kılınmasıdır. Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nde oldukça yaygındır. Sadece İstanbul'da bile 131 tane namazgâh tespit edilmiştir.⁵⁰⁷

⁵⁰³ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.84.

⁵⁰⁴ Gül, *Veziroköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.120.

⁵⁰⁵ "Tarihi caminin minber kapıları çalındı" <https://www.iha.com.tr/haber-tarihi-caminin-minber-kapilari-calindi-438119/>

⁵⁰⁶ "Samsun Caminin Minber Kapısını Çaldığı İddiasıyla Tutuklandı"

<https://www.haberler.com/samsun-caminin-minber-kapisini-caldigi-iddiasıyla-7043872-haberi/>

⁵⁰⁷ Deniz Demirarslan, "Açık Havada İbadet ve Mekân İlişkisi-Gelibolu Namazgâhları" *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.10, 2010, s.40.

Köprülü Mehmet Paşa Namazgâhı, ilçenin Atatürk Mahallesinde yer alan İstiklal Caddesi üzerindedir. Kuzeyinde yeni yapılan Köprülü Mehmet Paşa Camisi bulunmaktadır. Namazgâhın inşa yahut onarım kitabesi mevcut değil. Bu sebeple tam olarak ne zaman yapıldığı tespit edilememiştir. Köprülü Mehmet Paşa'nın H. 1070/ M. 1661 tarihli vakfiesinde Köprü Kazasında yaptırdığı eserleri sayarken bir tanede de namazgâh yaptırdığını belirtmektedir. Bu belgeden 1661 yılında namazgâhın mevcut olduğunu öğrenebilmekteyiz.⁵⁰⁸ Uzun yıllar cemaat namazlarının kılındığı namazgâh zamanla bu özelliğini kayıp etmiştir. İlerleyen dönemlerde kömür deposu, tuğla deposu hatta ilçenin hayvanlarının toplandığı alan olarak kullanılmıştır.⁵⁰⁹ 2008 yılında kapsamlı bir restorasyondan geçirilerek günümüze ulaşmıştır. Günümüzde yol seviyesinden oldukça alçakta kalmıştır. Namazgâh günümüzde 6,40 x 4,70 m ölçüleriyle oldukça küçük bir alanı kapsamaktadır. İlk yapıldığı dönemde ise 60 m. kuzeyinde bulunan Köprülü Mehmet Ağa Çeşmesi'ne kadar namazgâhın uzadığı düşünebilmekteyiz.

Namazgâh yaklaşık 6,40 uzunluğunda bir kible duvarına sahiptir. Bu duvarın doğu tarafında minber bulunmaktadır. Kible duvarı ve minberin çeşitli kısımlarında orijinallik bulunmasına rağmen büyük çoğunluğu restorasyon sonucu yapılmıştır. Kible duvarının batı tarafında ise minber bulunmaktadır.

Veziroköprü ilçesinde görülen diğer bir dini yapı çeşidi de ahşap camilerdir. Ahşap, tarihi Türk mimarisinde ahşap oldukça çok kullanılan bir malzemedir. Türk ahşap sanatını en iyi dini kurumlarda görmekteyiz. Yapılan diğer binalara nazaran ahşap olarak inşa edilen ibadethanelerin daha aktif kullanılması sonucunda daha fazla bakım ve onarım görmüştür. Bunun sonucunda günümüze kadar gelmiştir. Ahşap olarak inşa edilmiş olan camilerden günümüze ulaşan en eski camiler 10. ve 11. yüzyıla tarihlendirilen Türkistan coğrafyasında bulunan Semerkant, Buhara ve Hive gibi tarihi Türk şehirlerinde bulunmaktadır. Zerefşan vadisindeki Oburdan ve Kurut Camileri ile İşkodar Köyü Cami ve Hive Mescidi günümüze ulaşmış en eski ahşap camilerdir.⁵¹⁰

⁵⁰⁸ Gül, *Veziroköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.116.

⁵⁰⁹ Gül, *Veziroköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.116.

⁵¹⁰ Ahmet Ali Bayhan, "Ordu/İkizce'den Bir Ahşap Cami: Laleli (Eski) Camii." *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, s.14 2005 s.11.

Ahşaptan cami yapma geleneği Türklerle beraber Anadolu'ya da gelmiştir. Genellikle ağacın bol olduğu başta Karadeniz olmak üzere çok fazla yörede ahşap cami görülmektedir. Vezirköprü ilçesinin yakınında bulunan en eski ahşap cami yaklaşık 150 km. uzaklıkta yer alan Çarşamba ilçesindeki Göğceli ahşap camisidir. Bu cami tarihçiler tarafından 1206 yılına tarihlendirilmektedir.⁵¹¹

Özellikle Karadeniz'de görülen eğilimli araziden dolayı hem düz bir zemini olsun, hem de topraktan gelecek nemden ve zarardan kurtulmak için ahşap camilerin ilk katı yerden yüksekte inşa edilmiştir. Bazı camiler de taş gibi büyük kütlelerin üzerine inşa edilmiştir. Vezirköprü'de inşa edilmiş olan ahşap camilerde üç adet ahşap birleştirme yöntemine rastlanmaktadır.

Kurtboğazi, işlem görmüş olan ahşap düzgün bir hale geldikten sonra birleşme noktalarından oyularak birbirine geçirilme tekniğidir.⁵¹² Çantı tekniğinde işlem görmemiş ağaç tomruklarının alt ve üst yüzeylerinin düzeltilip, köşelerinden geçmeli olarak birinin üstüne oturtulmasıyla oluşmaktadır.⁵¹³ Zıvana tekniğinde ise ahşapların birinde delik açılır diğer ahşabında birleştirilmek istenilen noktada bir dil bırakılır. Bu iki noktanın birleşmesiyle iki ahşap birleşmiş olur.⁵¹⁴ Bu birleşme teknikleri sayesinde inşa edilmiş olan yapılar kolaylıkla sökülerek başka noktalara taşınmıştır.

Çaltu Ahşap Camii, Vezirköprü'nün Çaltu köyündedir. İlçe merkezine yaklaşık 50 km uzaklıkta yer almaktadır. Camini kitabesi bulunmaktadır. Kitabe kapının üstünde ki girişin oyulması şeklinde yapılmıştır. Kitabede “*Arhavalı, Avreçli kazasından Ali Usta karındaşı Hasan Maşallah Teâlâ 11 Receb-i Şerif 1231*”⁵¹⁵ yazılıdır. Kitabede yazılan tarihe göre 7 Haziran 1816 tarihinde yapılmıştır.

Cami, ahşap direklerin üzerine yerden yüksekte yapılmıştır. Tahminen sonradan bu direklerin arasının kiremitle doldurulmasıyla caminin altında bodrum oluşturulmuştur. Caminin duvarları bölgedeki sarıçam ağaçlarıyla yapılmıştır. Çantı

⁵¹¹ Nurten UZUN, *Çarşamba Kültür Tarihi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2017, s.44.

⁵¹² Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.126.

⁵¹³ *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, “Çantı”, C. 1, Yem - Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997, s.386.

⁵¹⁴ Doğan Hasol, “Zıvana”, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yem - Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1979, s.552.

⁵¹⁵ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.138.

tekniki ile yapılan duvarların köşeleri kurtboğazi tekniği ile birleştirmiştir.⁵¹⁶ Yan yana olan ahşapların birleşmesinde ise zivana tekniği kullanılmıştır. İbadet alanına caminin kuzeyinde yer alan çift kanatlı kapıdan giriş yapılmaktadır. İbadet alanın kuzeyinde kadınlar bölümü bulunmaktadır. Camini mihrabı bulunmaktadır. Caminin ibadet alanında bulunan minber orijinalliğini korumaktadır.

Çorakdere Ahşap Camii, Vezirköprü'nün Çorakdere köyünde bulunmaktadır. İlçe merkezine yaklaşık 40 km uzaklıkta yer almaktadır. Caminin yakınında bulunan ve yapımından sonra yazıldığı tahmin edilen kitabeye göre Hicri 1301 tarihi yazılıdır. Miladi olarak 1883-84 tarihine denk gelen bu bilgiyi doğrulayan başka bir bilgi bulunmamaktadır.⁵¹⁷ Cami ilk yapıldığında cuma camisi olarak yapıldığı düşünülmektedir. Diğer camilerin aksine bir mezarlık yakınında bulunmayan cami çevresindeki birkaç köye ortak hizmet vermek için yapılmıştır.⁵¹⁸ Günümüzde ibadete açık olan caminin imamı bulunmaktadır.

Caminin duvarları diğer ahşap camilerde olduğu gibi çantı tekniği ile yapılmış köşelerde ise kurtboğazi tekniği ile birbirlerine tutturulmuştur. Cami yapımında çam ağacı kullanılmıştır.⁵¹⁹

Caminin zemini kuzey cephesinde yer ile birleşik iken eğimli arazi sebebiyle güney cephesinde büyük kayaların üzerine koyulmuş kütüklerin üzerine koyularak yerden yaklaşık 1,5 m yükseltilmiştir. Çorakdere Cami birkaç köye hizmet vereceği için bölgedeki diğer camilerden nispeten daha büyük yapılmıştır. Caminin kuzeyinde yer alan bölüm sonradan eklenmiştir.⁵²⁰ Ahşaptan yapılan bu bölüm caminin diğer bölümlerinin aksine ahşap perdenin yatay değil dikine yerleştirilmesiyle yapılmıştır. Bu da caminin orijinal görünümünü bozmuştur. Camiye kuzeyinde bulunan demir kapıdan girince sonradan yapılmış bu bölüme girilmektedir. Son cemaat bölümü benzeri bu bölümün⁵²¹ namaz öncesi veya sonrası cemaatin sohbet edebilmesi için⁵²² yapıldığı söylenmektedir.

⁵¹⁶ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.138.

⁵¹⁷ Eyüp Nefes, vd., "Vezirköprü'de Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş Bir Grup Ahşap Cami", *OMÜİFD*, S.43, 2017, s.134; Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.129.

⁵¹⁸ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.128.

⁵¹⁹ Nefes, "Vezirköprü'de Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş Bir Grup Ahşap Cami", s.135.

⁵²⁰ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.131.

⁵²¹ Nefes, "Vezirköprü'de Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş Bir Grup Ahşap Cami", s.136

⁵²² Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.132.

Son cemaat alanında bulunan merdivenlerle çıkılan kadınlar bölümünün genişliği 7 x 3 m yüksekliği ise 2,2 m.'dir. Caminin ibadet alanına kuzey cephenin tam ortasındaki ahşap kapından girilmektedir. Bu bölüm oldukça sadedir. Bu bölgede yer alan mihrap yeni olmasına rağmen minberin orijinal olduğu bilinmektedir.⁵²³ İbadet alanının doğu ve batı cephesinde karşılıklı olmak üzere ikişer tane pencere bulunmaktadır.⁵²⁴ Camini minaresi ahşaptan yapılmış olup üzeri saç ile kaplanmıştır.

Kaplancık Camii, Vezirköprü ilçe merkezine yaklaşık 20 km uzaklıkta yer alan Kaplancık köyündedir. Caminin kitabesi yoktur. Caminin üzerinde 1906 tarihli tabela bulunmaktadır.⁵²⁵ Lakin cami duvarında H. 1311/M. 1894 yazısı okunmaktadır. Caminin Cuma Camisi olarak yapıldığı düşünülmektedir. Zira cami bölgedeki diğer camilere göre oldukça büyüktür.⁵²⁶ Günümüzde ise nüfusun artmasıyla beraber cami yetersiz kalmıştır. Öncelikle son cemaat bölümünü ibadet alanına katılarak idare edilmiş lakin ilerleyen dönemlerde artan nüfus sonucu yanına yeni cami yapılmıştır. Günümüzde kuran kursu olarak hizmet vermektedir.

Caminin ilk yapıldığındaki boyutunun 9,5 x 7 m olduğu tahmin edilmektedir. Cemaatin artmasıyla beraber yetersiz gelmesi sonucu caminin boyutu büyütülmüş son cemaat alanı ibadet alanına katılmıştır. Caminin günümüzdeki boyutu ise 13,5 m. x 7 m.'dir.⁵²⁷ Yapımında duvarlar için çantı tekniği, köşelerin birleşmesi için ise kurtboğazı tekniği kullanılmıştır. Cami tamamen ahşaptan yapılmıştır. Bu sebeple nemden, yabani hayvanlar su birikintisi gibi çeşitli sorunlardan kurtarmak için diğer ahşap camilerde olduğu gibi yerden yaklaşık 1 m yüksekte bulunmaktadır.

Caminin ana kapısı batı cephesinin kuzey tarafındadır. Son cemaat alanı bulunmayan camide direk ibadet alanına giriş yapılmaktadır. İbadet alanı güney cephesinde iki ve batı cephesinde üç tane bulunan pencere ile aydınlatılmıştır. Caminin mihrabı vaaz kürsüsü ve minberi orijinal değildir. Camini tavanında bulunan 12 hilal süslemesi orijinaldir.⁵²⁸ Caminin daha önce kadınlar bölümünün

⁵²³ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, ss.132-133.

⁵²⁴ Nefes, "Vezirköprü'de Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş Bir Grup Ahşap Cami", s.136.

⁵²⁵ Nefes, "Vezirköprü'de Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş Bir Grup Ahşap Cami", s.139.

⁵²⁶ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.140.

⁵²⁷ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.141.

⁵²⁸ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.141.

bulunduğu lakin ilerleyen dönemde kesilerek yok edildiği izlerden tespit edilmektedir.⁵²⁹

Karanar Ahşap Camii, Vezirköprü'nün Karanar köyünde bulunmaktadır. İlçe merkezine yaklaşık 28 km uzaklıktadır. Cami, köyün yeni camisinin yakınındadır. Caminin kitabesi bulunmamaktadır. Lakin caminin giriş bölümünde duvara “Hicri 1214” ve “Cuma Camisi” yazıları kazınmıştır.⁵³⁰ Caminin daha önce yaklaşık 2 km uzaklıktaki Saraycık köyünde bulunmaktaymış. Daha sonra iki köy halkı anlaşarak bugünkü yerine taşınmışlar.⁵³¹ Saraycık köyünde iken cami köy mezarlığı içerisinde yer almış ve Cuma Camisi olarak birkaç köye hizmet etmiştir.⁵³² Ahşaptan yapılan camilerin başta baraj yapımı, toprak kayması gibi sebeplerle taşınması normal bir durumdur.

Cami, 6 adet kütük üzerinde iri taşlarla desteklenmiş şekilde yerden yaklaşık 2-2,5 m yükseltilmiştir.⁵³³ Caminin yanında dört direk üzerinde kurulmuş 17 basamakla çıkılan minare bulunmaktadır.

Cami boyut olarak diğer camilere kıyasla küçük bir camidir. Caminin boyutu 8,15 m. x 6,35 m.'dir.⁵³⁴ Çantı tekniği ile çivisiz bir şekilde yapılmıştır. Caminin köşeleri kurtboğazı tekniği ile birleştirilmiştir. Nüfusun artmasıyla beraber yetersiz kalan camiyi genişletmek amacıyla kuzeyindeki ahşap direklerin arasını tuğla ile örülmesiyle son cemaat alanı oluşturulmuştur. Bu bölümün yapılması caminin orijinalliğine zarar vermiştir.⁵³⁵ İbadet alanına son cemaat alanının ortasındaki kapısız boşluktan girilmektedir. Caminin bu kısmı oldukça sade yapılmıştır.⁵³⁶ İbadet alanına girişin sağında yer alan 10 adet basamak ile kadınlar bölümüne çıkılmaktadır. İbadet alanının, güney ve doğu cephesinde ikişer, batı cephesinde bir tane olmak üzere toplam beş tane pencere ile aydınlatılması sağlanmıştır.⁵³⁷

Salur (Susuz köyü) Camii, Vezirköprü'nün Susuz köyünün Salur Mahallesinde bulunmaktadır. Caminin ismi bazı kaynaklarda Salur Cami olarak da geçmektedir.

⁵²⁹ Nefes, “Vezirköprü’de Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş Bir Grup Ahşap Cami”, s.140.

⁵³⁰ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.135.

⁵³¹ Nefes, “Vezirköprü’de Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş Bir Grup Ahşap Cami”, s.132.

⁵³² Nefes, “Vezirköprü’de Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş Bir Grup Ahşap Cami”, s.141.

⁵³³ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.136.

⁵³⁴ Nefes, “Vezirköprü’de Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş Bir Grup Ahşap Cami”, s.133.

⁵³⁵ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.137.

⁵³⁶ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.137.

⁵³⁷ Nefes, “Vezirköprü’de Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş Bir Grup Ahşap Cami”, s.134.

İlçe merkezine yaklaşık 50 km uzaklıktadır. Caminin kitabesi mevcut değildir. Caminin daha önce Susuz köyünün İncirli Mahallesinde Susuz Vadisi'nin Cuma Camisi olarak yapıldığı belirlenmiştir.⁵³⁸ İlerleyen dönemlerde ise cami günümüzdeki yerine taşınmıştır. Cami günümüzde ibadete açıktır.

Diğer camilerde olduğu gibi Salur Camii'si de yerden yüksekte inşa edilmiştir. Yerden ahşap direkler üzerine yükseltilen cami yaklaşık 2 m. yüksekte inşa edilmiştir.⁵³⁹ Salur Cami'nin diğer camilerden farkı yerden yüksekliği sadece ahşap direkler üzerinde olup diğer camilere göre aşırı şekilde yükseltilmesidir.

Yapımında çivi kullanılmayan Salur Camii'nin duvarları çantı tekniği ile yapılmış olup köşeleri kurtboğazı tekniği ile birleştirilmiştir. Yan yana olan ahşapların birleşmesinde zivana tekniği kullanılmıştır. Camini yapımında meşe ağacı kullanılmıştır.⁵⁴⁰

Caminin dıştan boyutu 7 m. x 4 m.'dir. Cami'ye giriş kuzeydoğu bölgesinde yer alan ahşap merdiven vasıtasıyla yapılmaktadır. Ahşap kapıdan girilen cami sadece ibadet alanından oluşmaktadır. Mihrabı bulunmayan caminin oldukça sade bir minberi bulunmaktadır. İbadet alanı doğu tarafında bulunan iki, güney tarafında bulunan bir tane olmak üzere üç pencere ile aydınlatılmaktadır.

4.3.2. Türbeler

İlçede dört türbe bulunmaktadır. Şehit Müftü Türbesi, ilçe merkezinde Mehmet Paşa Mahallesinde bulunan Org. Faruk Cömert Caddesi üzerindedir. Türbe, Çifte Hamam'ın 50 m. batısında, Abdülgani Cami'sinin 30 m. doğusunda bulunmaktadır. Türbe iki dükkâna bitişik haldedir. Ticari bir işyeri görünümündedir.

Türbede bulunan silindir şeklindeki mezar taşında “*Merhum ve Mağfurun leh Nakşibendi Şeyhlerinden Vezirköprü Müftüsü Hacı Hafız Mustafa Efendi*” yazmaktadır.⁵⁴¹ Sandukası oldukça sadedir. Sandukanın hemen yanında Vezirköprü Gençlik Merkezi tarafından yaptırılan bir tabloda Şehit Müftü'nün hayat hikâyesi bulunmaktadır. Bu tabloya göre Şehit Müftü, 1799 yılında şehit edilen Vezirköprü Müftüsü Mustafa Kıldırzade Efendi'dir. Mustafa Kıldırzade Efendi, İstanbul'da

⁵³⁸ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.133.

⁵³⁹ Nefes, “Vezirköprü'de Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş Bir Grup Ahşap Cami”, s.138.

⁵⁴⁰ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.133.

⁵⁴¹ Seyfettin Arslan, *Samsun İlinde bulunan Dini, Tarihi ve Kültürel Önem Taşıyan Mekânlar*, Ahsen Vakfı, Samsun 2012, <http://online.fliphtml5.com/sclr/htsk/#p=1> (08.09.2019), s.133.

Eyüp semtinde yer alan Nakşibendi Tarikatı'na bağlı Kaşgâri Tekkesi'nde dönemin ünlü şeyhlerinden Abdullah Kaşgâri'den eğitim görüp Vezirköprü'ye dönmüştür. Mahmut Tayyar adındaki Amasya muhassılının zulme varan davranışları neticesinde uygulamaların dine aykırı olduğuna dair fetvalar verdi. Vezirköprü'de kendisine muhalif bir yapının oluştuğunu gören Mahmut Tayyar adamlarını göndererek Mustafa Kıldırzade Efendi'yi H. 11 Şaban 1214 / M. 20 Aralık 1799 tarihinde Orta Cami'de namaz kılarken öldürttü.⁵⁴²

İlçede yer alan diğer bir türbe ise Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Mesud'un Mezarıdır. 1243 tarihinde gerçekleşen Köseadağ savaşında Moğol ordusu karşısında büyük hezimet alan Anadolu Selçuklu Devleti dağılma sürecine girdi. 50 yıllık süre içerisinde hem Moğol/İlhanlı baskısı hem de taht kavgaları Anadolu Selçuklu Devleti'ni zayıflattı. Yoksul halk hem İlhanlılara vergi veriyor hem de Anadolu'da olan İlhanlı ordusu ve şehzadelerin giderlerini karşılıyordu. Devlet yönetimi sık sık el değiştiriyordu. Hükümdarlar ise gölge hükümdar olmak zorunda kalıyordu. Asıl kararlar İlhanlıların Anadolu Valisi tarafından alınıyordu. Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykâvus, tahtı kayıp edince önce Bizans'a sığınmıştı. Burada öncelikle iyi karşılanan ve imtiyazlar elde eden II. İzzeddin Keykâvus imparatoru devirip Bizans tahtını ele geçirmeyi hesaplamaktadır. Bunu öğrenen Bizans imparatoru II. İzzeddin Keykâvus'u zindana atmıştı. Kısa süren zindan hayatından sonra Altınorda devleti hükümdarı Berke Han tarafından kurtarılarak Kırım'a getirildi. Burada kendisine ikta verildi.⁵⁴³ 1278-79 yılında II. İzzeddin Keykâvus vefat edince oğlu II. Gıyâseddin Mesud deniz yoluyla Sinop'a gelmiştir. Moğol valisi ve İlhanlı hükümdarı Abaka Han ile görüştü. Abaka Han II. Gıyâseddin Mesud'a Anadolu Selçuklu Devletinin doğu illerinin idaresini verdi. Abaka Han ölünce yerine gelen hükümdar, II. Gıyâseddin Mesud ile III. Gıyâseddin Keyhüsrev'i ortak hükümdar ilan etmiştir. III. Gıyâseddin Keyhusrev bu durumdan rahatsız olsa dahi bir sonuç elde etmemektedir. 1284 yılında III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in vefatı üzerine II. Gıyâseddin Mesud tek başına tahta çıktı. II. Gıyâseddin Mesud'un tahtın tek sahibi olması halk arasında coşkuyla karşılandı. Lakin o da diğerleri gibi gölge hükümdar oldu. 14 yıl süren bu süreçte kayda değer bir başarı ele edemedi. 1296-1308 tarihine kadar II. Gıyâseddin

⁵⁴² Tabloda bu hikâye ayrıntılarıyla yer almaktadır. Lakin tabloda kaynakça kullanılmamıştır. Bu yüzden hikâyeyi doğrulayamıyoruz.

⁵⁴³ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayı, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, ss.56-57.

Mesud ve III. Alâeddin Keykubad arasında taht birçok kez el değıştirdi.⁵⁴⁴ 1308 yılında II. Gıyâseddin Mesud'un vefatı üzerine Anadolu Selçuklu Devleti tarih sahnesinden çekildi.⁵⁴⁵

II. Gıyâseddin Mesud, pasif bir yönetim sergilemişti. Devletin dağılma süreci hızlanmıştı. Özellikle batıdaki uç beyleri bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Sultan ise kimse tarafından önemsenmeyen gücünü İlhanlılardan alan küçük bir saray kadrosu ile ülkeyi yönetmeye çalışan, kendi giderlerini bile karşılamaktan aciz, bulunduğu şehirden çıkmak için bile İlhanlılardan izin alan, dayak yiyen hükümdardı.⁵⁴⁶ Bu sebeple ölümü bile tarih kaynaklarında yer bulmamıştır. Ölüm tarihini veren tek eser Kadı Ahmet'in Ebu Said Bahadır Han'a vermek için hazırladığı 1308 tarihli eseridir.⁵⁴⁷ Aksarayı ölüm tarihini vermese de II. Gıyâseddin Mesud'un amansız bir hastalık sonucu öldüğünü anlatmaktadır.⁵⁴⁸

II. Gıyâseddin Mesud'un ölümünden sonra oğlu Tacettin Altunbaş Gazi Çelebi tahta çıkmıştır lakin bu İlhanlılar tarafından kabul görmedi. İlhanlılardan gelen yarlıg ile İznik'ten Kars'a kadar geniş bir arazinin idaresini alsa da 1318'de İlhanlıların Selçuklu şehzadelerinin hepsini yok etme girişimi sonucu bu görevden ayrılmak zorunda kaldı. Bu katliamdan kurtularak Amasya'nın Lâdik kazasına yerleşti.⁵⁴⁹

Ölüm tarihi kesin olmayan II. Gıyâseddin Mesud'un defini hakkında bir bilgiye kaynaklarda rastlamamaktayız. Hüseyin Hüsamet'in eserinde II. Gıyâseddin Mesud'un mezar yeri olarak Tatar Kale köyünü söylemektedir. "...*Tatar Kal'ası'nda Sultân Mes'ûd'un nâmına bir türbe, bir medrese, bir câmi'-i şerîf...*" bulunduğunu söylemektedir.⁵⁵⁰

2015 tarihinde Samsun Müze Müdürlüğü'nde görevli arkeoloji ve sanat tarihçisi Emine Yılmaz tarafından yapılan açıklamayla II. Gıyâseddin Mesud'un kabrinin bulunduğu duyurulmuştur. Dönemin Samsun Büyükşehir Belediye Başkanı

⁵⁴⁴ Zerrin Günel Öden, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler", *Bellekten*, S.LXI, 1997, s.293.

⁵⁴⁵ Muharrem Kesik, "Mesud II", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004 ss.342-344.

⁵⁴⁶ Aydın Taneri, "Müsâmeretü'l-Ahbâr'ın Türkiye Selçukluları Devlet Teşkilatı Bakımından Değeri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4/6, 1966, s.138.

⁵⁴⁷ Uğur Ersinadım, *Yıkılış Döneminde Türkiye Selçukluları (1277-1308)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s.120.

⁵⁴⁸ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayı, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, ss.244-245.

⁵⁴⁹ Dılcimen, *Canik Beyleri*, ss.46-50.

⁵⁵⁰ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, ss.371-372.

Yusuf Ziya YILMAZ ise II. Gıyâseddin Mesud'un ve oğlu Gazi Çelebi Sultan Tacüddin Altunbaş'ın kabirlerinin üstüne Selçuklu Mimarisine uygun türbe yapılacağını söylemiştir.⁵⁵¹

Ahmetbaba Türbesi, ilçenin merkezine 23 km uzaklıkta bulunan Ahmetbaba köyünde bulunmaktadır. Köye de adını da veren Ahmet Baba'nın kim olduğu bilinmemektedir. Halk arasında evliya yahut derviş olduğuna inanılmaktadır. Türbede kitabe bulunmamaktadır. İlk yapıldığında ahşap olan türbe günümüzde yerden yaklaşık 50 cm yüksekliğe kadar moloz taş, geri kalan kısmı tuğladan inşa edilmiştir. Çatısı kiremitle kaplıdır. İçinde bir niş bulunmaktadır. Sade bir mihraba sahiptir.⁵⁵²

Sarıalan Türbesi, ilçenin merkezine 27 km uzaklıkta bulunan Sarıalan köyünde bulunmaktadır. Türbede kitabe mevcut değildir. Türbede yatan zatın kim olduğu bilinmemektedir. Mahalleli tarafından evliya olduğu düşünülmektedir. Türbe tuğladan yapılmıştır ve yeni bir yapıdır. Türbeye ait sanduka bulunmamaktadır. Yakın zamanda türbenin yanına mescit yapılmıştır.⁵⁵³

4.3.3. Ticaret Merkezleri

Günümüz Türkçesinde söyleniş şekli bedesten olmasına rağmen kelimenin aslı bedestân'dır.⁵⁵⁴ Kelimenin kökeninin bezistan veya bezzâzistan'dan olduğu iddia edilmiştir.⁵⁵⁵ 19. yüzyılda yazılmış olan Lehçe-i Osmani⁵⁵⁶ sözlüğüne göre bedesten⁵⁵⁷ “elbise ve kılıç satılan çarşı, nefis kumaşların satıldığı çarşı” anlamına gelmektedir. İlk kuruluş amacı silah ve kıyafet satılması olsa da ilerleyen dönemde değerli eşyaların ve madenlerin satıldığı yer daha ilerleyen yıllarda ise para işlemleri

⁵⁵¹ Milliyet Gazetesi <http://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/samsun/son-selcuklu-sultaninin-mezari-bulundu-10808268> Tarih 25.10.2019.

⁵⁵² Arslan, Samsun İlinde bulunan Dini, Tarihi ve Kültürel Önem Taşıyan Mekânlar, s.130.

⁵⁵³ Arslan, Samsun İlinde bulunan Dini, Tarihi ve Kültürel Önem Taşıyan Mekânlar, s.139.

⁵⁵⁴ Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*. İkdâm Matbaası, İstanbul 1899, s.283.

⁵⁵⁵ Fatih Şahin, “Ticaret Yapılarında Tarihsel Gelişim Ve Tipolojiler: Trabzon Üzerine Yansıyış Şekilleri”, *38.İcanas 38. Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (10-15 Eylül 2007 Ankara)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 2012, s.2881.

⁵⁵⁶ Ahmet Vefik Paşa tarafından yazılan ilk Osmanlı sözlüğü.

⁵⁵⁷ Bedesten maddesi “Bez satılan bezzaz mahalli, akmişe-i nefise satılan çarşı” bkz. Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*, Recep Toparlı (haz.), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, Ankara 2000, s.47.

başta olmak üzere ticaret mallarının değerinin belirlendiği bir merkez görevini üstlenmiştir.⁵⁵⁸

Bedesten çoğu zaman han, kervansaray, çarşı gibi ticari yapılar ile karıştırılmaktadır. Hanlar şehir içinde konaklama ve ticaret için yapılmış mekânlardır. Kervansaraylar ise hanların aksine şehirlerarası yollarda bulunur.⁵⁵⁹ Han ve kervansaraylardan bir şehirde çok sayıda bulunmasına rağmen istisnalar haricinde bedestenler büyük şehirlerde sadece bir tane bulunurdu. Bir kentte bedestenin bulunması o ticari bir merkez olduğunun göstergesiydi.⁵⁶⁰ Osmanlı Devleti döneminde ortaya çıkmıştır. İlk yapılan bedesten Orhan Bey döneminde Bursa'da yapılmıştır. Ardından Edirne Bedesteni ve İstanbul bedesteni izlemiştir. Bedesten ve çevreleyen dükkânlar şehrin merkezi haline gelmişti. Bedestenlerin uluslararası ticaret merkezleri olmasından dolayı sadece önemli kentlerde kurulurdu. Kurulduğu bölge hızlıca imara uğradı. Zira bedestenlerin yakınına burada bulunan insanlara hizmet etmek için mescit, cami, hastane, han gibi önemli yapılar yapılırdı. Bu inşaatlar sonucunda bedestenler şehrin merkezi haline geliyordu.⁵⁶¹

Bedestenler diğer dükkânların aksine moloz taştan veya tuğladan yapılırdı. Böylece hem daha dayanıklı yapılar oluyor hem de yangın gibi afetler durumunda içeride değerli eşyaların korunması sağlanıyordu. Ayrıca bedestenin korumalığını yapması içi özel görevlendirilmiş muhafız ekibi olurdu. Bu şekilde güvenli olmasından dolayı kentteki halkın, tüccarların ve devlet görevlilerini korunmasını istediği eşyalarını veya evraklarını koydukları özel sandıklar bulunuyordu.⁵⁶²

Bedestenlerin açılışı ve kapanışı belli bir protokol üzerine oluyordu. Öncelikle bedestenin önünde topluca dua edilirdi. Bu gelenek günümüzde de çok sayıda bedestende devam etmektedir.

⁵⁵⁸ Şahin, "Ticaret Yapılarında Tarihsel Gelişim Ve Tipolojiler: Trabzon Üzerine Yansıyış Şekilleri", s.2881.

⁵⁵⁹ Semavi Eyice, "Bedesten", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s.303.

⁵⁶⁰ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.114.

⁵⁶¹ Kenan İnan, "Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni", *Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, S.7, 1996, s.121.

⁵⁶² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.I, MEB Basımevi, İstanbul 1973, s.187-191.

Bedestenler konusunda diğerk önemli hususta bedestenlerin kökenleridir. Başta Prof. Dr. Halil İnalçık⁵⁶³ olmak üzere genelde İnalçık Hoca'yı kaynak olarak kullanan tarihçiler bedestenin kökenlerini Roma/Bizans yapısı olan Basilika/Kayzeryun'da aramaktadır. Lakin bu hatalı bir durumdur. Çünkü Basilika/Kayzeryun, caddelerde sütunlarla ayrılan üzerine ahşap çatı ile örtülmüş kaldırım üzerinde kurulmuş çarşılardı. Lakin Türklerde ise çarşı sayabileceğimiz kısım bedestenin çevresinde bulunuyordu. Bunlar kaldırım üzerine yapılmış yapılar olmayıp başlı başına inşa edilmiş yapılardır. Romalılarda bedesten işlevini gören bir yapı mevcut değildir. Bu iddianın tek dayanağı olan İstanbul iç bedesten binasının kapısında bulunan kartal logolu kabartmadır. Lakin daha önce emsaline rastladığımız gibi bu bina yapılırken başka bir binadan sökülerek koyulduğu aşikârdır. Zira İstanbul Bedesteni'nin mimarisi tamamen Türklere özgü bir yapıdır. Bir diğerk hata ise bedestenin kökenlerini Arap Devletinde görülen Kaysâriyye'de aramaktır. Bu da hatalı bir durumdur. Zira Arap dünyasında Kaysâriyye ismi oldukça yaygındır. Devlete ait her kuruma Kaysâriyye denilmiştir. Yani çarşı manasından çıkıp askeriyeden saraya her yerde kullanılan bir isim haline gelmiştir. Memlûklüler devletinde bedestenle benzer bir amaçla kullanılan binalara Kaysâriyye denilmiştir.⁵⁶⁴ Ancak aynı milletten gelen iki devlette benzer kurumların görülmesi normal karşılanmalıdır. Ayrıca Memlûklüler devrindeki Kaysâriyyelerde Türk ve Arap estetiğinin birleşimi görülür iken bedestende Anadolu mimarisi temelinde ulu cami gibi çok kubbeli bir yapı özelliğı görülmektedir. Bu da gösteriyor ki bedesten tamamen bir Türk mimarisi ürünüdür.

Arastalar tavanı tonoz ya da ahşap çatıyla kaplı bir sokak etrafında karşılık olarak sıralanan aynı tip ürünleri satan büyük çarşılardır. Arasta kelimesinin kökeniyle ilgili olarak iki iddia bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Farsçada tavanı süslü çatı ve saçak anlamına gelen "arastak" kelimesinden geldiğidir.⁵⁶⁵ Diğerk bir iddia ise yine Farsça olan süslenmek, sıraya koymak veya çeki düzen vermek anlamına gelen "Ârâsten" kelimesinden türediğidir.⁵⁶⁶ Türkçe'ye ise "ordu pazarı,

⁵⁶³ Ayrıntılı bilgi için: Halil İnalçık, "İstanbul'un İncisi: Bedesten" *İktisat ve İş Dünyası Bülteni* (Selahattin Ayaz çev.) S.13, İstanbul 1993, s.21-43.

⁵⁶⁴ Eyice, "Bedesten", ss.303-304.

⁵⁶⁵ Şahin, "Ticaret Yapılarında Tarihsel Gelişim Ve Tipolojiler: Trabzon Üzerine Yansıyış Şekilleri", s.2881.

⁵⁶⁶ Nusret Çam, "Arasta", TDV İslam Ansiklopedisi, C.3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s.335.

asker çarşısı, silah çarşısı veya sipahi çarşısı” olarak geçmiştir.⁵⁶⁷ Buna sebep olarak da dükkânların askeri nizamda karşılıklı olarak sıralanması yahut askeri disiplin ile satış yapılması gösterilmiştir.⁵⁶⁸ Başka bir iddia göre ise arastalar ordunun sefere gideceği güzergâh üzerindeki şehirlerde kurulan ve her çeşit askeri levazım satılan büyük çarşılardır.⁵⁶⁹

Arastaların en büyük özelliği aynı tip ürünleri satan büyük çarşılar olmasıdır. Bu şekilde rekabetin sağlanması ve esnafın kontrol edilmesi kolay olmuştur.⁵⁷⁰ Günümüzde bu özelliklerini korumakla beraber özellikle turistik yörelerde hediyelik eşya satan ve her çeşit ürün bulunan dükkânlar haline gelmiştir. Osmanlı Devleti’nde özellikle imarethaneler başta olmak üzere cami, medrese gibi vakıf binalarının giderlerini karşılamak için arastalar yapılmıştır.⁵⁷¹

Arastalar bazen bedesten veya çarşı ile karıştırılmaktadır. İşlev olarak benzer olsa da farklıdır. Bedestenlerin aksine arastalarda altın, mücevher yahut değerli kumaş gibi ürünler satılmaz. Ayrıca halkın kıymetli eşyalarının saklandığı sandıklar bulunmaz.⁵⁷² Çarşılarda her çeşit ürün satılır iken arastalarda tek çeşit ürün satılmaktadır.

Vezirköprü Bedesteni, ilçe merkezinde Ortacami Mahallesinde bulunmaktadır. Bedestenin batısında Üzüm Hanı, güney batısında ise Çifte Hamam bulunmaktadır. İnşa yahut onarım kitabesi bulunmamaktadır. Banisi bilinmemektedir. Evliya Çelebi, bedesteni Köprülü Mehmed Paşa’nın kayınpederi Köprü voyvodası Yusuf Ağa tarafından inşa ettirildiğini söylemektedir.⁵⁷³ Hüseyin Hüsameddin ise Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa’nın hanımı Ayşe Hanım tarafından yaptırıldığını belirtmiştir.⁵⁷⁴ Darkot’a göre ise banisi Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa’dır.⁵⁷⁵ Bir diğer iddia ise Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa tarafından yaptırıldığıdır.⁵⁷⁶ Sami Bayraktar ise banisi hakkında tam bir isim vermekten kaçınarak eserin büyüklüğü

⁵⁶⁷ Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*, s.21.

⁵⁶⁸ Çam, "Arasta", s.335.

⁵⁶⁹ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.148.

⁵⁷⁰ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, ss.148-149.

⁵⁷¹ Eyice, "Bedesten", s.303.

⁵⁷² Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.149.

⁵⁷³ Kahraman, vd., *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, s.486.

⁵⁷⁴ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi, C.I*, s.378.

⁵⁷⁵ Darkot, "Vezirköprü", s.315.

⁵⁷⁶ Mehmet Sami Bayraktar "Osmanlı Döneminde Samsun’da Bir Baniye Ayşe Hanım ve Yapıları", *Şehir ve Kadın V. Uluslararası Canik Sempozyumu 01-03 Nisan 2016*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2016, s.435.

karşısında Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa yahut Sadrazam Köprülü Ahmed tarafından yaptırılmış olabileceğini ifade etmektedir.⁵⁷⁷ Ayşe Hanım'ın 1696 tarihli vakfiyesinde sık sık bedesten geçmektedir.⁵⁷⁸ Ayşe Hanım özellikle yaptırdığı cami ve imaretlerin giderleri için bedestenden gelen parayı vakıf ettiğini belirtmiştir. Lakin bedesten için herhangi bir ifadede bulunulmamıştır. Bu da bedestenin Ayşe Hanım'a miras yoluyla geldiğinin göstergesi olarak görülebilir. Mirasın babası Köprü voyvodası Hacı Yusuf Ağa'dan mı, 1661 yılında vefat eden Kocası Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'dan mı yoksa 1676 yılında vefat eden oğlu Sadrazam Köprülü Ahmed Paşa'dan mı geldiği bilinmemektedir. Ancak Evliya Çelebi'nin Köprü kazasına geldiği 1647 tarihinde 12 yaşında olan Fazıl Ahmed Paşa'nın bedesteni yaptırmış olduğunu düşünmek doğru olmayacaktır.

Bedesten çeşitli yıllarda vakıflar genel müdürlüğü tarafından restorasyondan geçirmiştir. En son 2007 tarihinde restorasyondan geçirilerek bedesten günümüzdeki görünümüne ulaşmıştır.⁵⁷⁹ Günümüzde iç bedesten restoran olarak hizmet verirken etrafındaki dükkânlarda halen daha ticaret devam etmektedir.⁵⁸⁰

Vezirokprü bedesteni, 31,5 m. x 31,5 m.⁵⁸¹ boyutunda kare şeklinde inşa edilmiştir. Tam ortasında bulunan fil ayağının⁵⁸² taşıdığı dört kubbeli oldukça estetik bir yapıdır. Anadolu'da bu teknik ile inşa edilmiş olan iki bedesten bulunmaktadır.⁵⁸³ Bedestenin cepheleri moloz taştan, kubbe kasnakları bir sıra taş üç sıra tuğladan sıralaması ile kubbeler ise tamamen tuğladan inşa edilmiştir.⁵⁸⁴ Bedestenin dış cepesinde 32 tane dükkân bulunmaktadır. Tamamen tuğla ile örülmüş olan bu dükkânların çatıları günümüzde çinko ile kaplanmıştır.

Bedestene girmek için her cepesinde simetrik olarak yapılmış olan eyvan şeklinde anıtsal kapılar bulunmaktadır. Bu kapılardan kuzeybatı ve kuzeydoğu yönündeki kapıların yanında Latince yazılmış kitabeler bulunmaktadır. Kuzeybatı

⁵⁷⁷ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.212.

⁵⁷⁸ Bayraktar "Osmanlı Döneminde Samsun'da Bir Baniye Ayşe Hanım ve Yapıları", s.434.

⁵⁷⁹ Gül, *Vezirokprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.145.

⁵⁸⁰ Gül, *Vezirokprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.150.

⁵⁸¹ Bayraktar "Osmanlı Döneminde Samsun'da Bir Baniye Ayşe Hanım ve Yapıları", s.435.

⁵⁸² Mimaride kullanılan kubbe ve benzeri yapıları taşımak için yapılmış sağlam ve kuvvetli sütun bkz. Selçuk Mülayim, "Paye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.

⁵⁸³ Diğeri Bayburt Bedesteni. Bkz. Celil Arslan, "Anadolu-Türk Şehri Tarihinde Bayburt Kenti ve Anıtsal (Kamusal) Yapı Mirası" *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3/6, 2015 ss.195-219.

⁵⁸⁴ Sultan Murat Topçu, "Osmanlılar Döneminde Güçlü Bir Kadın Bani: Köprülü Ayşe Hanım" *Kadın/Woman* 2000, 10/2, 2009, s.51.

yönünde bulunan kitabenin antik dönemden kalma bir mezar taşı olduğu belirlenmiştir. Bu mezar taşında Latince olarak “32 yaşındaki Lulia Pontiane ve onun 14 yaşındaki kızı Antonia Isidora” okunabilmektedir. Ayrıca yazıların alt tarafında da ayna ve tarak çizimleri yapılmıştır. Roma mezar taşlarında sıklıkla görülen bu simgeler mezarda yatanın kadın ve kız çocuğunu simgeleyen ikonlardır. Kuzey doğu kapısının hemen yanında ters duran Latince kitabe de yine mezar taşı parçasıdır. Bu mezar taşında “...soylu ve dürüst bir hayat yaşadıktan sonra kırk yaşında öldü. Birlikte çocukları olan karısı kyrilla bu anıtı diktirdi. 192 yılı” denilmiştir.⁵⁸⁵

Anıtsal kapılardan girdiğimizde karşımıza yaklaşık 5 m. genişliğinde kuzey/güney ve doğu/batı yönünde ilerleyen dört kasnak üzerine oturmuş dört kubbeli tavanı bulunan geniş bir iç bedesten bulunmaktadır. Kubbelere tamamen tuğladan inşa edilmiştir. İç mekânın tam ortasında dört kubbenin kesiştiği noktada bulunan fil ayağı yerden bir miktar yükseltilmiştir. Fil ayağının boyutu 4,70 m. x 4,70 m. ölçülerindedir. Fil ayağının içine kuzey cephesinde bulunan kapıdan girilmektedir.⁵⁸⁶ Üstü kubbe ile örtülü olan bu kısımda bedestenlerin işlevlerinden biri olan halkın değerli eşyalarını koydukları sandıklar buluyordu.⁵⁸⁷ İç kısmı oldukça sade yapılan bedesten üst kısımda açılmış altı pencere ile aydınlatılmıştır. Bedestenin kuzeybatı yönünde küçük bir mescit bulunmaktadır.

Daha öncede belirttiğimiz gibi bedestenlerin her sabah açılış töreni ile yapılmaktaydı. Günümüzde Vezirköprü bedesteninde bu adet devam ediyor ve her sabah topluca yapılan duanın ardından güne başlanılmıştır.⁵⁸⁸

Vezirköprü Bedesteni'nin Türk tarihi açısından dikkat çeken en önemli özelliği ise duvarında bulunan tamgadır.⁵⁸⁹ Tamgalar, Türk boylarında çeşitli amaçlarla kullanılan simgelerdir. Tamga kelimesi “t < d” dönüşmesi sonucunda Anadolu Türkçesine damga olarak geçmiştir. Köken olarak oldukça eskiye dayanmaktadır. Ziya Gökalp tamgaların boy sembolü olduğunu ve boyun toteminden geldiğini

⁵⁸⁵ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.49.

⁵⁸⁶ Topçu, "Osmanlılar Döneminde Güçlü Bir Kadın Bani: Köprülü Ayşe Hanım" s.52.

⁵⁸⁷ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.144.

⁵⁸⁸ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.150.

⁵⁸⁹ Emine Yılmaz, "Samsun'da Taş-Pişmiş Toprak Ve Ahşap Üzerinde Görülen “Tamga Ve Türk Runik Yazı” Örnekleri", *Amisos*, 3:4, 2018, s.270.

söylemektedir.⁵⁹⁰ Türklerin bu tamgaları en yaygın kullanım şekli hayvanların üzerinde hangi boya ait olduklarını anlayabilmek için vurmasıdır. Lakin sadece hayvanlara değil çizdikleri duvar resimlerine, mezar taşlarına, hükümdarların bastırıldığı paralara ve giysi ve halı motiflerinde kullanıldığı tespit edilmiştir.⁵⁹¹ Yerleşik hayata geçilmesiyle beraber bu tamgalar mimari eserlerin süslemelerinde, duvarlarında, pencere ve kapılarında kullanılmıştır.⁵⁹² Bedesten'in üzerinde bulunan tamga eski Türklerde sık sık karşımıza çıkan "Hayat Ağacı" piktogramıdır. Altay mitolojisinde gökyüzüne yükselen kutsal çam ağacını simgelemektedir. Tatarlar kayın ağacı, Oğuzlarda ise çınar ağacı olduğuna inanılmaktadır. Doğu Türklerinde dokuz dalı olan bu ağacın Batı Türklerinde ise yedi dalı bulunmaktadır. Bu ağacın tepesinde Tanrı Bay Tigen oturmaktadır. Şaman davullarında değişik şekillerde çizilse de Hayat Ağacını simgeleyen tamgalar bulunmaktadır. İnancına göre bu ağacın kökleri yerde değil gökte imiş. Bu yüzden yanına ay ve güneşte çizilmektedir. Ankara'nın Güdül ilçesindeki kaya resimlerinde rastlanılmaktadır.⁵⁹³ Kutsal ağaç inancına İslamiyet'ten sonrada rastlanılmaktadır. 15. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne Anadolu'ya göç eden Orta Asya Türkmenleri nezdinde meşruluk kazandırmak için anlatılan rivayetlerden birisi de Osman Bey'in rüyasıdır.⁵⁹⁴ Osman Bey'in gördüğü rüyada göğsünden bir çınar ağacı çıkararak üç kıtaya dallarını uzatması tanrısal bir işaret olarak gösterilmiştir. Ağaç tamgası Vezirköprü bedesteninde de görülmektedir. Bu tamganın "sonsuzluğu, ölümsüzlüğü, ebediliği" simgelemek için kullanıldığına inanılmaktadır.⁵⁹⁵ Vezirköprü bedesteninde de kullanılan bu tamganın bir şaman geleneğinin yansıması olarak bedestenin sonsuza kadar kalması için çizildiğini düşünmek hatalı olmayacaktır.

Vezirköprü Arastası, bedestenin etrafını çevrelemektedir. Yapının üzerinde kitabe bulunmamaktadır. Bu sebeple banisi tespit edilememiştir. 1647 yılında Vezirköprü'yü ziyaret eden Evliya Çelebi eserinde bedestenden bahsederken arasta hakkında bilgi vermemektedir. Buradan hareketle bu tarihte henüz arastanın inşa

⁵⁹⁰ Gökalp, *Türk Uygarlık Tarihi*, s.221.

⁵⁹¹ Faruk Sümer, *Oğuzlar Türkmenler Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanlar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1972, s.206.

⁵⁹² Tuncer Gülensoy, *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1989, s.18.

⁵⁹³ Servet Somuncuoğlu, *Damgaların Göçü-Kurgan: Ankara-Güdül Kaya Resimleri*, At Ok Yayın Tasarım ve Medya Hizmetleri, İstanbul 2011, s.214.

⁵⁹⁴ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, ss.57-58.

⁵⁹⁵ Tuncer Gülensoy, *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*, s.50-52.

edilmemiş olduğu sonucuna varmaktayız. Bedestende olduğu gibi arastanın da kim tarafından inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Arasta hakkında tespit edilen ilk kaynak Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa'nın eşi Ayşe Hanım'ın 1690 ve 1695 tarihli vakfiyeleridir.⁵⁹⁶

Arasta 77 m. x 55 m. ölçüsünde geniş bir araziye kurulmuştur. Toplam 134 dükkân bulunmaktadır.⁵⁹⁷ Arastaların en belirgin özelliği olan aynı tip ürün satma geleneği Vezirköprü Arastasında günümüzde dahi devam etmektedir. Az sayıda farklı ürün satan kimseler olsa dahi büyük bir çoğunluğu Vezirköprü'ye özgü olan yassı semaver satmaktadır.

4.3.4. Hanlar

Üzüm Hanı, Ortacami Mahallesinde bedestenin batı tarafında sokak aşırı karşısında, Orta Caminin güneyinde bulunmaktadır. İnşa kitabesi veya onarım kitabesi mevcut değildir. Bu sebeple kim tarafından ne zaman yapıldığı bilinmemektedir ancak bedesten yapıldıktan sonra yapıldığı düşünülmektedir. Uzun yıllar bedestene gelen tüccarların uğrak noktası olan bu han günümüzde harabe durumdadır.

17 m. x 50 m. boyutunda kurulan hanın batı ve doğu tarafında evler ve dükkânlar bulunmaktadır. Han tek kat olacak şekilde yapılmıştır. Kuzey güney doğrultusunda uzanan avlunun çevresi odalardan ve güneyi de ahırdan oluşmaktadır. Hanın çatısı tuğladan örülmüş olup kırma çatı şeklindedir. Duvarları çam ve meşe kirişlerin arası taş, tuğla ve kerpiçten dolgu ile doldurularak yapılmıştır. Kapının esas girişi kuzey tarafında olmasına karşın güney tarafında da açıklık bulunmaktadır. Bu açıklık burada bulunan kısmın yıkılmasıyla oluşmuştur. Güney tarafında bulunan ahırın büyük kısmı yıkılmış durumdadır. Ahırın yakınında çeşme bulunmaktadır.⁵⁹⁸

Taşhan, Ortacami Mahallesinde Orta Cami'nin kuzeydoğu tarafında sokak aşırı karşısında, bedesten'in yaklaşık 25 m. kuzeybatısında ve Kurşunlu Cami'nin 100 m. güneyinde bulunmaktadır. İnşa kitabesi veya onarım kitabesi bulunmamaktadır. Yapıldığı tarih ve banisi bilinmemektedir. Yapım tekniği ve kullanılan malzemelerden yapının birkaç asırlık olduğu sonucuna varılmaktadır. Sadrazam

⁵⁹⁶ Topçu, "Osmanlılar Döneminde Güçlü Bir Kadın Bani: Köprülü Ayşe Hanım" s.65.

⁵⁹⁷ Mehmet Sami Bayraktar, "Vezirköprü'de Osmanlı Dönemine Ait Ticari Yapılar", *Tarih Boyunca Karadeniz Ticareti ve Canik*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2013, s.354.

⁵⁹⁸ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, ss.209-2010.

Köprülü Mehmed Paşa ile başlayan imar faaliyetleri sonucunda ilçenin gelişmesine paralel yapıldığı tahmin edilmektedir. 1943 yılında gerçekleşen Lâdik depreminde diğer tarihi yapılar gibi handa büyük hasar almıştır. Kuzey duvarı tamamen yıkılmıştır. Bu tarihte hanın hem yıkılan duvarı hem de hasar gören ikinci kat duvarı hımışla yenilenmiştir.⁵⁹⁹ 2007 yılına kadar canlı hayvan pazarı, otopark ve büro olarak kullanılmıştır. 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan yenileme ile otel haline getirildi.⁶⁰⁰ 2014 yılında çıkan yangında büyük hasar gören Taşhan restore edilerek 2017 yılında tekrar faaliyete geçti. Günümüzde alt katı iş yeri ve üst katı ise otel olarak faaliyet göstermektedir.⁶⁰¹

Taşhan, 33 m. x 39 m. ölçüsünde güneydoğu/kuzeybatı doğrultusunda inşa edilmiştir.⁶⁰² Han ortadaki avluyu çevreleyen revaklar, bu revakların gerisinde inşa edilmiş odalar ve kuzey kısmında ufak bir develik kısmından oluşmaktadır. Han iki katlı olarak inşa edilmiştir. Hanın ikinci katına giriş kapısının iki yanında bulunan ahşap merdivenler vasıtasıyla çıkılmaktadır. İki katında revak bulunmaz iken avluya bakan kısım camekân ile kaplanmış ve ahşap korkuluk kullanılmıştır.

Yapının iki kapısı bulunmaktadır. Esas girişi batı kapısıdır. Tacettin Paşa Caddesi'ne açılan bu kapı yuvarlak kemer mimarisi ile düzgün kesme taş işçiliği ile yapılmıştır. Kapı ise çift kanatlı olarak ahşabın dik olarak birbirine çivilenmesiyle yapılmış oldukça eski görünümlüdür. Güneyde 100. Yıl Caddesi'ne açılan tek kanatlı demir bir kapı daha bulunmaktadır. Ayrıca kuzeyde develiğe açılan bir kapı daha vardır. Hanın dış duvarları kesme taş ve tuğlanın beraber kullanıldığı bir teknikle sağır duvar⁶⁰³ olarak inşa edilmiştir.⁶⁰⁴ Odaların duvarlarında ise tuğla kullanılmıştır.⁶⁰⁵ Tavanı düz olup kırma çatı olarak yapılan çatı alaturka kiremitle kaplıdır. Avlunun tam ortasında sekizgen şekilde kesme taşla inşa edilmiş bir şadırvan bulunmaktadır.

Taşhan'da antik bir yapıdan kalan sütun başlıkları dikkat çekmektedir. İç avluda batıdaki esas giriş kapısının hemen sağında ve solunda yer alan ahşap sütunları taşıyan mermerden yapılmış sütun başlıkları Kurşunlu Cami avlusunda

⁵⁹⁹ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri* s.206.

⁶⁰⁰ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.206.

⁶⁰¹ *Haber gazetesi*, "300 yıllık tarih tekrar canlandı", 23 Ekim 2017, s.10.

⁶⁰² Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.206.

⁶⁰³ Pencere ve kapı gibi boşluklar bulunmayan duvar.

⁶⁰⁴ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.704.

⁶⁰⁵ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.206.

bulunan sekizgen şadırvanın direklerini taşıyan sütun başlıkları ile aynı yapıdan alındığı anlaşılmaktadır.⁶⁰⁶

Taşhan'ın Türk tarihi açısından dikkat çeken en önemli özelliği ise batı cephesinde yer alan geniş kapının kilit taşında bulunan rozet olarak nitelendirilen tamgadır.⁶⁰⁷ Kemerli yapıların kilit taşında rozet bulunması Türk Mimarisinde rastlanılan bir olaydır. Zira yapılan eserin uzun seneler dayanmasını isteyen mimar, kemerli yapının en önemli taşı olan kilit taşını belirterek ileri ki dönemde gerçekleşecek olan onarımda kilit taşının bulunduğu yerden çıkarılması durumunda yapının yıkılmasını engellemek istemiştir.⁶⁰⁸ Taşhan'da da büyük kemerli kapının kilit taşının üstünde de tamga kullanılmıştır. Bu tamgada yuvarlak içinde bir nokta bulunmaktadır. Servet Somuncuoğlu, bu damganın daha ilkel bir halini Ankara'nın Güdül ilçesinde bulunan kaya resimleri içerisinde kayda geçirmiştir.⁶⁰⁹ Bulunan bu tamganın anlamı hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Orhun yazıtlarında "and" yahut "nd" harfi olarak nitelendirilen bu tamga Yenisey yazıtlarında "d" harfi anlamına gelmektedir.⁶¹⁰ Sanat tarihçisi Emel Esin, Chou devrinde güneş veya gün anlamına geldiğini söylemektedir.⁶¹¹ Eski Türklerde güneş önemlidir. Güneşin doğduğu yön olan doğu yönü bile Türk Devletlerince kutsal sayılmıştır.⁶¹² Kutadgu Bilig'de güneşin önemi sık sık tekrarlanır. Hükümdar Küntogdı kendisinin güneşe benzetmektedir.⁶¹³

4.3.5. Hamamlar

Kale Hamamı, ilçe merkezinde Mehmet Paşa Mahallesinde bulunan 1015. Sokak'ta yer almaktadır. Kale Cami'sinin doğu yönünde bulunmaktadır. Yöre halkı tarafından bu hamam "*Taşkale Hamamı*", "*Ayşe Hanım Hamamı*" olarak da bilinmektedir. Kale Hamamı günümüzde özel mülkiyete ait olup bölge halkına hizmet vermektedir. Kuzey avlusunda sonradan koyulduğu düşünülen bir kitabe bulunmaktadır. Yapının üzerinde inşa veya onarım kitabesi mevcut değildir.

⁶⁰⁶ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.44.

⁶⁰⁷ Yılmaz, "Samsun'da Taş-Pişmiş Toprak Ve Ahşap Üzerinde Görülen "Tamga Ve Türk Runik Yazı" Örnekleri", s.270.

⁶⁰⁸ Sanat Tarihçisi Rüya Şahin, Kişisel Görüşme, 10.10.2019.

⁶⁰⁹ Somuncuoğlu, *Damgaların Göçü-Kurgan: Ankara-Güdül Kaya Resimleri*, s.231, s.474.

⁶¹⁰ Gülensoy, *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*, s.7.

⁶¹¹ Emel Esin, *Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2004, s.61.

⁶¹² Ögel, *Türk Mitolojisi*, s.279.

⁶¹³ Hakkı Büyükbaş ve Fahri Vargün, "Kutadgu Bilig'de Devlet Yönetimi Hükümdar-Adalet İlişkisi." *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.4, 2016 s.29-30

Dolayısıyla tam olarak ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Bu konuda birkaç iddia bulunmamaktadır. İlk iddia 1659 yılında Ayşe Hanım tarafından yaptırıldığıdır.⁶¹⁴ Kaynak gösterilmeyen bu bilgi tam olarak doğrulanmamaktadır. Diğer bir iddia ise Ayşe Hanım'ın babası Yusuf Ağa tarafından yaptırıldığıdır. Evliya Çelebi eserinde Yusuf Ağa tarafından yaptırılmış bir hamam, Toprakkale yakınında yaptırılmış Çifte Hamam ve Eski Cami⁶¹⁵ yakınında Eski Hamamdan bahsetmektedir.⁶¹⁶ Hüseyin Hüsametdin ise H.1011/M. 1602 yılında Yusuf Ağa tarafından bir hamam yaptırıldığı bilgisini vermektedir.⁶¹⁷ 1696 tarihli vakfiyeden öğrendiğimiz bilgilere göre Ayşe Sultan'ın Vezirköprü'de üç tane hamama sahiptir.⁶¹⁸ Bu hamamlardan iki tanesini kendisi inşa ettirmiş⁶¹⁹ diğerine de miras yoluyla sahip olmuştur. Ayşe Hanım'ın vakfiyesinde geçen Ayşe Hanım tarafından onartılan hamamdan⁶²⁰ bahsedilmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında Kale Hamamı'nın Yusuf Ağa tarafından yaptırılıp kızı Ayşe Hanım'a miras kaldığı ve Ayşe Hanım tarafından onarıldığı ihtimali en güçlü ihtimaldir. 1943 Lâdik depreminde hasar gören hamam 1960 yılında ve 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyondan geçirilmiştir.⁶²¹

Kale Hamamı 12,60 m. x 28,50 m.⁶²² boyutlarında kuzey/güney doğrultusunda inşa edilmiştir. Etrafındaki sokağın zamanla yükselmesiyle duvarları basık bir görünüme kavuşmuştur. Hamamın duvarları moloz taş ve kaba yonu taştan yapılmıştır. Çatı saçakları kirpi saçaktır. Hamamın girişi, kuzey cephesinde bulunan yeni yapıldığı anlaşılan ufak bir giriş kısmından yapılmaktadır. Hemen bu yapının güney cephesinde bulunan sivri kemerli yapıdan hamamın soyunmalık bölümüne girilmektedir. Soyunmalık bölümünün ortasında kesme taştan ince işçilikle yapılmış sekizgen bir havuz vardır. Havuzun ortasında tek parça büyükçe bir çanak yer almaktadır. Soyunmalığın çevresi alt tarafı ayakkabılık olarak kullanılan nişler bulunan sekiler ile kaplıdır. Sekinin önünde birer basamak yapılmıştır. Soyunmalığın güney cephesine bulunan aralıktan ılıklik bölümüne geçmekteyiz. Ilıklık bölümünün doğu kısmında tuvalet bulunmaktadır. Ilıklık bölümünün güney cephesinde yer alan

⁶¹⁴ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.700.

⁶¹⁵ Bu caminin yakınında hamam bulunması bilgisi dikkate alınarak eski cami diye bahsettiği caminin Tacettin Paşa Camisi olduğunu düşünülmesi hatalı olmayacaktır.

⁶¹⁶ Kahraman, vd., *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, s.486.

⁶¹⁷ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, s.379.

⁶¹⁸ Bayraktar "Osmanlı Döneminde Samsun'da Bir Baniye Ayşe Hanım ve Yapıları", s.431.

⁶¹⁹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, s.379.

⁶²⁰ Topçu, *Güçün Mimariye Yansıması Köprülüler*, s.155.

⁶²¹ Bayraktar "Osmanlı Döneminde Samsun'da Bir Baniye Ayşe Hanım ve Yapıları", s.432.

⁶²² Bayraktar "Osmanlı Döneminde Samsun'da Bir Baniye Ayşe Hanım ve Yapıları", s.432.

sivri kemerli kapı vasıtasıyla hamamın sıcaklık bölümüne ulaşıyoruz. Sıcaklık bölümünün ortasında diğer hamamlardan alıştığımız göbek taşı bulunmamaktadır. Göbek taşı yerine orta yükseklikte bir şadırvan tercih edilmiş. Yapının doğu, batı ve güney cephesini eyvanlar cephelenmektedir. Doğu ve batıdaki eyvanda iki güneydeki eyvanda bir kurna konulmuştur. Güneydoğu ve güneybatı köşelerinde halvet odası, kuzey batı köşesinde ise traşlık odası bulunmaktadır. Halvet odalarına sivri kubbeli yapılmış olan kapıdan girilmektedir. Güneybatıdaki halvet odasıyla traşlık odasında birer tane, güney batıdaki halvet odasında iki tane kurna koyulmuş. Sıcaklık bölümünün güney cephesinde depo, su deposu ve gülhan kısımları inşa edilmiş.⁶²³

Çifte Hamam, ilçe merkezinde Ortacami Mahallesinde Org. Ömer Faruk Cömert Caddesi üzerinde yer almaktadır. Yöre halkı tarafından “Çifte Hamam” “Orta Hamam” “Köprülü Hamam” ve “Tarihi Yeni Hamam” olarak bilinmektedir. Kuzeyinde bedesten ile birleşiktir. Güneydoğusunda 100 metre mesafede Kale Cami ve Kale Hamamı bulunmaktadır.

Yapının üzerinde kitabe yer almamaktadır. Bundan dolayı yapıldığı tarih ve yapan kişi hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ayşe Hanım’ın H. 1107/ M. 1695 tarihli vakfiyesinden öğrendiğimiz üzere Ayşe Hanım tarafından eski hamam yıkılarak yeniden inşa edilmiştir.⁶²⁴ Eski hamamın kim tarafından ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Kale Hamam’ında olduğu gibi bu hamamında babası Yusuf Ağa’dan miras kaldığı ve Ayşe Hanım’ın bu hamamı yıktırıp yenisini yaptırdığı düşünülebilir. Hüseyin Hüsamettin’de Ayşe Hanım tarafından iki hamam yaptırıldığını ve bunları vakfettiğini söylemektedir.⁶²⁵ Aynı zamanda Osmanlı Arşivinde bulunan H. 14 Muharrem 1317/ M. 25 Mayıs 1899 tarihli belgede⁶²⁶ Ayşe Hanım’ın vakfiyesinde olduğunu belirtilmektedir. Samsun İl Özel İdaresinin kayıtlarına göre ise 1660 yılında Ayşe Hanım tarafından yaptırılmıştır.⁶²⁷ Evliya Çelebi ise diğer yazarların aksine banisini Ahmed Paşa olarak bildirmektedir.⁶²⁸ Lakin Evliya Çelebi’nin Vezirköprü’ye geldiği tarih olan 1648 tarihinde 12 yaşında olan Köprülü Ahmed Paşa’nın böyle bir eseri yaptırmaması mümkün görülmemektedir. Eğer bilgi doğru ise başka bir Ahmed Paşa olduğu düşünülebilir. Darkot’a göre ise

⁶²³ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, ss.252 – 254.

⁶²⁴ Bayraktar "Osmanlı Döneminde Samsun’da Bir Baniye Ayşe Hanım ve Yapıları", ss.427-428.

⁶²⁵ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi, C.I*, s.379.

⁶²⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Yıldız Esas Evrakı Defterleri, 134-27, H-14.01.1317.

⁶²⁷ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.702.

⁶²⁸ Kahraman, vd., *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, s.486.

Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır.⁶²⁹ Hamam tarihi boyunca bir çok kez onarımdan geçirilmiştir. 1964-1965, 1976 ve en son 2006 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore ettirilmiştir.⁶³⁰

Çifte Hamam, 29,30 m. x 35,80 m.⁶³¹ boyutlarında doğu/batı doğrultusunda inşa edilmiştir. Arazinin eğimli olmasından dolayı batı tarafına doğru alçalmaktadır. Hamam, kadın ve erkek kısmı olmak üzere iki bölüm olarak yapılmıştır. Bu iki bölüm simetriktir. Hamamın kadınlar girişi yapının güney tarafında Org. Faruk Cömert Caddesi'nde iken, erkekler girişi tam tersi yönünde kuzey cephesinde arastaya çıkan ara sokakta yer almaktadır. Hamamın duvarları iki sıra tuğla bir sıra moloz taş şeklinde örülmüştür. Kubbeleri ise üç sıra tuğla bir sıra moloz taş sıralamasıyladır. Batıda yer alan soyunmalık duvarları ise sadece moloz taştan yapılmıştır. Cephe duvarları sağır duvarlardan oluşmaktadır. Yapıda kirpi saçak uygulanmıştır.

Erkekler bölümüne kuzey cephesinde yer alan basık kemerli kapıdan girilmektedir. Girdiğimizde karşımıza ilk olarak soyunmalık bölümü çıkmaktadır. Soyunmalık bölümün ortasında sekizgen bir havuz yer almaktadır. Havuz direk yere koyulmamış sekizgen bir kaide üzerinden yerden bir miktar yükseltilmiştir. Havuzun duvarları duvar işçiliği ile süslenmeye çalışılmıştır. Giriş kapının tam karşısında dört soyunma kabini yer almaktadır. Bu kabinlere ufak merdivenler ile çıkılmaktadır. Bu kabinlerin yeni yapıldığı düşünülmektedir. Soyunmalık bölümünün doğu ve batı tarafında alt kısmı ayakkabılık olarak kullanılan nişler bulunan sekiler ile kaplıdır. Soyunmalık bölümünün tavanı tromplar üzerine oturturulmuş yaklaşık 10 m. genişliğinde kubbesi vardır. Soyunmalık bölümünün doğu cephesindeki kapı ile ılıklik bölümüne geçilmektedir. Ilıklık bölümünün kuzeyinde traşlık, güneyinde ise tuvalet inşa edilmiştir. Doğü cephesinde yer alan kapı ile hamamın sıcaklık bölümüne girilmektedir. Sıcaklık bölümün ortasında büyükçe sekizgen göbek taşı yerleştirilmiştir. M. Sami Bayraktar bu göbek taşının 1978 yılından sonrasına ait olduğunu iddia etmektedir.⁶³² Dörtkenarı da eyvanlardan oluşmaktadır. Ilıklık kapısının bulunduğu batı bölümü hariç diğer eyvanlar üç kurnalıdır. Dört köşede de halvet odası yer almaktadır. Bu adalara yuvarlak kemerli kapılar vasıtasıyla

⁶²⁹ Besim Darkot, "Vezirköprü", s.315.

⁶³⁰ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.248.

⁶³¹ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.248.

⁶³² Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.250.

ulaşmaktadır. Bu odaların üstü kubbe ile kapanmıştır ve aydınlatmaları bu kubbe üzerinde yer alan ışık gözleri ile yapılmaktadır. Hamamın zemini seki ve duvarlarının büyük kısmı mermer kaplanmıştır. Hamam üzeri genellikle kubbeler ve tonoz ile kaplıdır. Aydınlatma bu kubbeler üzerinde yer aralan ufak ışıklıklar vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Hamamın doğu cephesinde külhan ve su deposu kısımları inşa edilmiş.⁶³³

Şifa Hamamı, ilçe merkezinde Mehmet Paşa Mahallesindeki 1005. Sokak'ta yer almaktadır. Güneydoğusunda 50 metre kuzeyinde Kale Cami ve Kale Hamamı bulunmaktadır. Tarihi hamam günümüzde harabe halindedir. Boyutu ve mevkisi itibariyle halka hizmet etmesi için değil hane halkının kullanması için olduğu düşünülmektedir. Zira günümüze ulaşmamış Köprülü Konağı'nın oldukça yakınında yer aldığı bilinmektedir. Yine bu bölgenin 250 yıl önce ormanlık olduğu ve Köprülü ailenin şahsi mülkü olduğu iddia edilmektedir.⁶³⁴ Kitabesi bulunmamaktadır. Bu sebeple tam olarak ne zaman kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. En genel kanı ise Köprülü Mehmet Paşa tarafından ailesi için özel yaptırıldığı iddiasıdır.⁶³⁵ Sami Bayraktar bu düşüncesini yöre halkında dayandırmaktadır.⁶³⁶ 1936 yılında Vezirköprü'ye gelip mimari eserleri inceleyen Ali Saim Ülgen, bu hamamın hemen karşısında "Kerim Çavuş" diye adlandırdığı bir konak olduğunu söyleyerek bu hamamın bu konakla bağlantılı olduğunu söylemektedir. Ayrıca iddiasına göre bu konak Köprülü Mehmet Paşanın Vezirköprü'de ikamet ederken yaşadığı konaktır.⁶³⁷

Yapı 15,75 m. x 16,80 m. boyutunda L şeklinde inşa edilmiş oldukça küçük bir yapıdır.⁶³⁸ İlk yapıldığındaki halinde soğukluk, sıcaklık ve bir halvet odası varmış. Lakin ilerleyen dönemlerde bölge halkına hizmet vermeye başladığında soyunmalık kısmı ilave edilmiş. Soyunmalık kısmının ortasında bir havuz bulunmaktadır. Soyunmalık kısmının kuzeyinde yer alan kapı ile ılık bölüme girilmektedir. Ilıklık bölümünde üç korna koyulmuş. Ortasında havuz vardır. Ilıklık kapısının hemen yanında sıcaklık bölümüne giriş yapılan kapı yer almaktadır. Sıcak

⁶³³ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.248-251.

⁶³⁴ Ali Saim Ülgen, *Türk Evleri 1: Köprülü Konağı ve Türk Sivil Mimarisindeki Yeri*, SALT Araştırma Garanti BBVA, 1939, s.16.

⁶³⁵ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.698.

⁶³⁶ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.245.

⁶³⁷ Ülgen, *Türk Evleri 1: Köprülü Konağı ve Türk Sivil Mimarisindeki Yeri*, s.17.

⁶³⁸ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.245.

bölümünde iki kurna vardır. Sıcaklık bölümünün doğusunda ve batısında halvet odaları inşa edilmiştir.⁶³⁹

Yalı Hamamı, ilçe merkezinde Nalbant Mahallesinde yer almaktadır. Kentsel dönüşüm sebebiyle 2018 yılının başında yıkıldı.⁶⁴⁰ Bölgede yer alan 100 yıllık bile olmayan binaların korumaya alınmasına rağmen tarihi hamamın yıkılması kamuoyunda büyük tepki çekti.⁶⁴¹ Yapının kitabesi yoktur. Yöresel kaynaklarda eserin adı geçmemektedir. Sami Bayraktar 18. yüzyıl veya 19. yüzyıl olarak tarihlendirmektedir. Hamam iki bölümden oluşmaktaydı. Duvarı moloz taş ve tuğla ile inşa edilmişti. Son sahibi tarafından depo olarak kullanılmıştır.⁶⁴²

Tacettin İbrahim Paşa Hamamı, ilçe merkezinde Çanaklı Mahallesinde bulunan Tacettin Paşa Caddesi'nde yer almaktadır. Tacettin İbrahim Paşa Cami'nin 50 metre doğusunda bir evin bodrum katında bulunmaktadır. "Tahta Hamam" olarak da bilinmektedir.⁶⁴³ Hamamın kubbeleri sökülüp üstüne tek katlı bina çıkmıştır. İnşa kitabesi veya onarım kitabesi bulunmamaktadır. Bu sebeple yapıldığı yıl tam olarak bilinmemektedir. Hamamın, camiyle beraber inşa edildiğini düşünmek hatalı olmayacaktır. Tacettin İbrahim Paşa bu hamamın gelirini yaptırdığı imarethanede kullanılması için vakfetmiştir. Tacettin İbrahim Paşa'nın H. 27 Şaban 900 / M. 23 Mayıs 1495 tarihli vakfiyesi sayesinde 1495 yılında mevcut olduğu öğrenmekteyiz. Hamam, 18,90 m. x 8,30 m. ölçülerinde inşa edilmiştir. Üstüne yapılan bina sebebiyle orijinalliği büyük ölçüde bozulmuştur.⁶⁴⁴

4.3.6. Çeşmeler

Namazgâh Çeşmesi, ilçe merkezindeki Atatürk Mahallesinde bulunan İstiklal Caddesi'nde yer almaktadır. Namazgâh Cami'nin doğu tarafında bitişiktir. Çeşmenin kitabesi bulunmaktadır. Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olan kitabede; "Sahibü'l -

⁶³⁹ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, ss.245 -247; Gül, *Vezirokprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.168; *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.698.

⁶⁴⁰ Tolga BİRGÜCÜ "Tarihi hamamı depremler yıkamadı TOKİ yıkıyor" *Gazete Gerçek* 09/01/2018 s.3.

⁶⁴¹ Mustafa Kur, "Kentsel Dönüşüm Kurbanı" *Vezirokprü Yaşam*, <http://www.vezirkopruyasam.com/haber/1046/kentsel-donusum-kurbani.html> (18/10/2019); *Vezirokprü Özlem*, "Yerinde Yeller Esiyor" <http://www.vezirkopruozlem.net/haber-yerinde-yeller-esiyor-9213.html> (18/10/2019); Gökhan Teker "Vah Vezirokprü" *Vatandaş Gazetesi* <https://www.vezirkopruvatandas.com.tr/vah-vezirkopru.html> (18/10/2019).

⁶⁴² Bayraktar, *Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.256.

⁶⁴³ Yurdakul, "Tacüddin İbrahim Paşa'nın Vakıfları ile Vakıfın Merzifon'da İnşa Ettirdiği Hana Bitişik Mescidinde Yapılan Restorasyon Çalışmaları" s.1622.

⁶⁴⁴ Bayraktar, *Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.232.

Hayrat - Mehmet Ağa - Sene - 1052” yazmaktadır.⁶⁴⁵ Bu kitabeden anlaşıldığı üzere H. 1052 / M.1642/1643 yılında Mehmet Ağa tarafından yaptırılmıştır. 1643 yılında Amasya sancak beyliğine atanan⁶⁴⁶ Köprülü Mehmet Paşa'nın yaptırdığını düşünmek hatalı olmayacaktır. 1664 tarihli Köprülü Mehmet Paşa vakfiyesine göre Mehmet Paşa Köprü kazasında su yolu ve çok sayıda çeşme yaptırmıştır.⁶⁴⁷ Bu çeşmede onlardan birisidir. 2008 yılında restorasyondan geçirilerek daha önce doğu cephesine bakan çeşme bu tarihten sonra kuzey cephesine döndürülmüştür. Yapı 2,70 m. genişliğinde 2,35 m yüksekliğinde 0,95 m. derinliğinde inşa edilmiştir. Yapılan sıva yüzünden yapım malzemesi tam olarak tespit edilememektedir. Çeşmenin yalak ve aynalık kısmı kesme taştan, nişin kemer sırtı ve üst kısmı tuğladan yapılmıştır.⁶⁴⁸

Orta Cami Yanındaki Çeşme, ilçe merkezinde Ortacami Mahallesinde bulunan 1112. Sokakta yer almaktadır. Orta Cami'ye yaklaşık 10 metre uzaklıktadır. Çeşmenin kitabesi bulunmaktadır. Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olan kitabede şöyle yazmaktadır;

Sahibu'l-hayrat - Mehmed⁶⁴⁹ Ağa
Kad vega'a cereyânü'l-mai
Fi selase ve hamsine ve elf
- sene 1053⁶⁵⁰

Kitabesinden öğrendiğimiz üzere Köprülü Mehmet Paşa tarafından M. 1643-1644 yılında yaptırılmıştır. Çeşme bitişik iki dükkânın kuzey cephesinde yer almaktadır. Zeminin yükselmesi sonucu yapının bir kısmı zemine gömülmüştür. Çeşmenin 1,65 yüksekliği, 0,80 m. genişliği bulunmaktadır.⁶⁵¹ Ortasında yarım daire şeklinde yalak bulunmaktadır. Yalağın içi beton ile doldurulmuştur. Kemerli bir niş içerisinde çeşme yer almaktadır.

Arasta Çeşmesi, ilçe merkezinde yer alan arastanın doğu kapısının yakınında bulunmaktadır. İnşa kitabesi yoktur. Arastayla beraber yaptırıldığı düşünülmektedir. 2007 yılında bedestenle beraber restorasyondan geçirilmiştir. 1,38 m genişliğinde,

⁶⁴⁵ Topçu, *Güçün Mimariye Yansıması Köprülüler*, s.63.

⁶⁴⁶ Mahmut Duman, *Köprülü Mehmed Paşa Hayatı, Şahsiyeti ve Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006, s.14.

⁶⁴⁷ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.267.

⁶⁴⁸ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.715.

⁶⁴⁹ Muhammed ve Mehmed isimlerinin Osmanlı Türkçesinde yazılışları aynı olduğundan dolayı bazı eserlerde “Muhammed Ağa” olarak çevrilmiştir.

⁶⁵⁰ Mehmet Sami Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", *Vezirköprü Araştırmaları*, Vezirköprü Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2014, s.348.

⁶⁵¹ Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", s.348.

0,70 m. eninde, 2,20 m. yüksekliğindedir.⁶⁵² Alt tarafında kesme taş kullanılırken üst tarafında tuğla kullanılmıştır. Tek lülelidir. Sade yapılmış bir yalagı bulunmaktadır.

Karlık Mezarlığı Karşısında bulunan Ayşe Hanım Çeşmesi, ilçe merkezinde Çayırbaşı Mahallesi Org. Faruk Cömert Caddesi üzerinde yer almaktadır. Çeşmenin karşısında Karlık Mezarlığı bulunmaktadır. Öğrenci yurdunun bahçe duvarındadır. Zeminin yükselmesi ve yakın zamanda yapılan kaldırım sonucu yere gönlümüş ve sadece tepe kısmı görülmektedir. M. Sami Bayraktar'ın eserinde belirttiği kitabe tamamen toprak altında kalmıştır. Bu kitabeğe göre çeşmeyi Köprülü Mehmet Ağa'nın eşi Ayşe Hanım yaptırmıştır.⁶⁵³

Askerlik Şubesi Çeşmesi, ilçe merkezinde Tikenli Mahallesi Askerlik şubesinin arka bahçesinde bulunmaktadır. Yapının kitabesi bulunmamaktadır. Bu sebeple kim tarafından ne zaman yaptırıldığını tespit edilememiştir. Yapının mimarisinden 19. yüzyılın başı yahut 20.yüzyılın sonu olduğu düşünülmektedir.⁶⁵⁴ Çeşme günümüzde halen daha işlevini sürdürmektedir. Boş bir arazi üzerine kurulan çeşme 4,45 m. genişliğinde, 3,10 m. eninde ve 3,20 m. yüksekliğindedir. Çeşmenin herhangi bir yapıyla bağlantısı bulunmamaktadır. Kuzey ve güney cephelerinde ikişer lüle bulunmaktadır. Yan cepheleri sağır duvardır. Kuzey ve güney cephelerinde sade bir yalak bulunmaktadır. Köşelerinde sütun kullanılan çeşmenin yapısında düzgün kesme taş kullanılmıştır.⁶⁵⁵

Abdülğani Camii'nin Karşısındaki Çeşme, ilçe merkezinde Ortacami Mahallesi Org. Faruk Cömert Caddesi üzerindedir. Abdülğani Camii'nin karşısında bulunmaktadır. Çifte Hamam'ın 70 m. Tarihi Çınar Ağaç'ın 174 m. batısındadır. Çeşmenin kitabesi mevcut değildir. Bu sebep ile kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. M. Sami BAYRAKTAR bu çeşmenin Köprülü Mehmed Paşa'nın ya da eşi Ayşe Hanım vakfiyesinde geçen çeşmelerden biri olabileceğini belirterek 17. yüzyıla tarihlendirmektedir.⁶⁵⁶ Çeşme bir ticari işletmenin duvarındadır. Ön yüzü güney cephesine bakmaktadır. 1,90 m. genişliğinde, 0,75 m. eninde ve 2,72 m. yüksekliğindedir.⁶⁵⁷ Tek lülesi bulunmaktadır. Önündeki yalak

⁶⁵² Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.269.

⁶⁵³ Mehmet Sami Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", s.348.

⁶⁵⁴ Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", s.350.

⁶⁵⁵ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.691.

⁶⁵⁶ Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", s.351.

⁶⁵⁷ Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", s.351.

yeni yapılmıştır. Günümüzde kullanılan çeşmenin lülesi yenidir. Yerden lüle kısmına kadar olan kesimi kesme taş geri kalan kısmı kiremitten yapılmıştır. Çatısı kirpi saçaklıdır.

Kasımlı Sokaktaki Kitabesiz 1. Çeşme, ilçe merkezinde Ortacami Mahallesi 1118. Sokaktadır. Çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır. Bu sebep ile kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. M. Sami BAYRAKTAR bu çeşmenin Köprülü Mehmed Paşa'nın veya eşi Ayşe Hanım vakfiyesinde geçen çeşmelerden biri olabileceğini belirtmektedir. Bu sebeple 17. yüzyıla tarihlendirmektedir.⁶⁵⁸ Çeşme, günümüzde yeni yapıldığı düşünülen bir evin batı cephesinde sokağa bakmaktadır. Çeşme 1,95 m. genişliğinde, 0,90 m. eninde ve 1,92 m. yüksekliğindedir.⁶⁵⁹ Ön yüzünde sivri kemerli bir yapıdır. Lülesi yoktur. Deliğin hemen üstünde ince işçilik kemerli yapılmış bir niş bulunmaktadır. Çeşme oldukça sadedir. Üzengi hizasına kadar kesme taş geri kalan kısım tuğladan inşa edilmiştir. Çeşmenin yalak kısmı beton ile doldurulmuştur. Günümüzde kullanılmamaktadır.⁶⁶⁰

Kasımlı Sokaktaki Kitabesiz 2. Çeşme, ilçe merkezinde Ortacami Mahallesinde 1118. Sokakta bulunmaktadır. Çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır. Bu sebep ile kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. M. Sami BAYRAKTAR bu çeşmenin Köprülü Mehmed Paşa'nın veya eşi Ayşe Hanım'ın vakfiyesinde geçen çeşmelerden biri olabileceğini belirtmektedir. Bir diğer iddia ise Tacettin İbrahim vakfına ait olduğudur. Lakin bunu destekleyecek de bir belge tespit edilememiştir.⁶⁶¹ Çeşme, zeminin yükselmesi sonucunda yerden yaklaşık 50 cm altta kalmıştır. 4 basamakla havuz meydanı diyebileceğimiz 4 m²'lik alana inilmektedir. Çeşme batı yönüne bakmaktadır. Kuzey cephesi bina ile birleşiktir. Çeşme 1,50 m. genişliğinde, 1,25 m. eninde ve 1,20 m. yüksekliğindedir. Ön cephesinde tek bir lüle bulunmaktadır. Lülesi yenidir. Büyük bir kısmı moloz taştan imal edilmiş olan çeşmenin son iki sırası kesme taştan inşa edilmiştir.

Kulebaşı Caddesi'ndeki Kitabesiz 1. Çeşme, ilçe merkezindeki Mehmet Paşa Mahallesinde bulunan Kulebaşı Caddesi ile 823. Sokağın birleştiği noktada yer almaktadır. Ganioğlu Camii'nin 140 m. güneydoğusunda yer almaktadır. Çeşmenin

⁶⁵⁸ Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", s.352.

⁶⁵⁹ Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", s.352.

⁶⁶⁰ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.695.

⁶⁶¹ Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", s.353.

kitabesi yoktur. Bu sebep ile kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. M. Sami BAYRAKTAR bu çeşmenin Köprülü Mehmed Paşa'nın veya eşi Ayşe Hanım'ın vakfiyesinde geçen çeşmelerden biri olabileceğini belirtmektedir.⁶⁶² Çeşme'nin herhangi bir bina ile bağlantısı bulunmamaktadır. 2,18 m. genişliğinde 1,37 m. eninde ve 2,50 m. yüksekliğinde inşa edilmiştir.⁶⁶³ Çeşmenin daha önceki resimlerinde bir kısmının yıkıldığı görülmektedir. Lakin yakın zamanda restore edilmiştir. Üzerindeki sıvadan dolayı üzenği taşına kadar olan kısmın inşa malzemesi belirlenememiştir. Lakin restorasyon öncesi eserlerde kesme taş diye geçmektedir.⁶⁶⁴ Üzenği taşının üstünde yer alan kısımlarda ise dört sıra tuğla bir sıra moloz taş almaşıklığı ile örülmüştür. Kemer sırtı ve aynalık kısmı tuğladır. Lüleli yoktur.

Kulebaşı Caddesi'ndeki Kitabesiz 2. Çeşme, ilçe merkezindeki Mehmet Paşa Mahallesi'nde bulunan Kulebaşı Caddesi ile 805. Sokağın birleştiği noktada yer almaktadır. Ganioğlu Camii'sinin 350 m. güneydoğusunda yer almaktadır. Çeşmenin kitabesi mevcut değildir. Bu sebep ile kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. M. Sami BAYRAKTAR bu çeşmenin Köprülü Mehmed Paşa'nın veya eşi Ayşe Hanım'ın vakfiyesinde geçen çeşmelerden biri olabileceğini belirtmektedir.⁶⁶⁵ Çeşme batı cephesine bakmaktadır. Arka cephesi bir evin avlusuna doğrudur ve sağır duvardır. Çeşme 2,05 m. genişliğinde 1,45 m. eninde ve 2,5 m yüksekliğindedir.⁶⁶⁶ Bir niş, nişin içinde sivri kemerli ön yüzünde bir lüle bulunmaktadır. Sade bir yalağı vardır. Yapı kaba bir şekilde yenilendiği için orijinalliğini yitirmiştir.

Yüzüncü Yıl Caddesi'ndeki Kitabesiz Çeşme, ilçe merkezindeki Değirmenbaşı Mahallesi'nde bulunan 100. Yıl Caddesi'nde yer almaktadır. Orta Camii'nin 230 m. güneybatısında yer almaktadır. Çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır. Bu sebep ile kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. M. Sami BAYRAKTAR bu çeşmenin Köprülü Mehmed Paşa'nın veya eşi Ayşe Hanım'ın vakfiyesinde geçen çeşmelerden biri olabileceğini belirtmektedir.⁶⁶⁷ Çeşme bir evin bahçe duvarına bitişik haldedir. Çeşmenin önü kuzey cephesine bakmaktadır. Zeminin yükselmesi sonucunda çeşmenin önemli bir kısmı yerin altında kalmıştır. Çeşme 2,05 m. genişliğinde 1,15

⁶⁶² Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", ss.353-354.

⁶⁶³ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.288.

⁶⁶⁴ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.690.

⁶⁶⁵ Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", s.354.

⁶⁶⁶ Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", s.354.

⁶⁶⁷ Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", s.355.

m. eninde ve 1,85 m. yüksekliğinde inşa edilmiştir.⁶⁶⁸ Üstüne yapılan sıva doğal görünümünü bozmuştur. Yapımında ne tür taş kullanıldığı belli değildir. Sıvanın döküldüğü noktalarda kesme taş ve tuğlalar gözükmektedir. İki lülesi bulunmaktadır. Yalağı yerin altında olmasına rağmen yüzeysel olarak belli olmaktadır.

Çanaklı Çeşmesi, ilçe merkezindeki Çanaklı Mahallesinde bulunan Tacettin Paşa Caddesi'nde yer almaktadır. Tacettin İbrahim Paşa Caminin güneybatısında caminin avlu duvarına bitişiktir. Çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır. Bu sebep ile kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Bazı eserlerde geç dönem Osmanlı dönemi olarak nitelendirilmektedir.⁶⁶⁹ Tacettin İbrahim Paşa vakfiyesinde çeşme yaptırdığından bahsetmemektedir. Lakin Caminin bir külliye olarak inşa edildiğinden dolayı çeşmenin de bu külliyenin bir parçası olabileceği düşünülmektedir. Cami ile beraber restore edilmiştir. Çeşmenin ön yüzü batı cephesine bakmaktadır. Zeminin yükselmesinden dolayı yalak kısmı toprak altında kalmıştır. 4,95 m. genişliğinde 1,15 m. eninde 2,6 m. yüksekliğinde kesme taş kullanılarak inşa edilmiştir. İki lülesi bulunmaktadır.⁶⁷⁰

Heyelan Çeşmesi, ilçe Merkezindeki Bahçelievler Mahallesinde bulunan Mustafa Tunç Caddesi üzerinde yer almaktadır. Üzerinde iki satırlık kitabesi yer almakta ancak ikinci satırı silindiği için kim tarafından inşa ettirildiğini bilememekteyiz. Yöre halkı tarafından heyelan çeşmesi adıyla bilinmektedir. Roma Dönemi'ne ait taşlar gözükmektedir. Kitabesinde de Roma Dönemi'ne ait izlere rastlanmıştır. Bu kitabenin öncesinde Roma Dönemi'ne ait bir mezar taşı olduğu ve ikinci defa kullanımda çeşmenin kitabesi haline getirilip Arapça kitabenin yazıldığı düşünülmektedir.⁶⁷¹

Doyran köyü Kitabesiz 1. Çeşmesi, ilçe merkezine 4 km mesafedeki Dooyran köyünün girişinde bulunmaktadır. Köy yolunda bulunan üç çeşmeden köye en yakın olan çeşmedir. İnşa kitabesi bulunmamaktadır. Bu sebep ile kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Roma Dönemi'nden kalma işlenmiş taşlar kullanılarak inşa edilmiştir.⁶⁷² Yapılan yüzey araştırmalarında Antik Roma yol güzergâhının çeşmenin bulunduğu bölgeden geçtiği tespit edilmiştir. Çeşmenin yakınında 19.

⁶⁶⁸ Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", s.355.

⁶⁶⁹ Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", s.355.

⁶⁷⁰ Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", s.356.

⁶⁷¹ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.717.

⁶⁷² Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.72.

yüzyıla tarihlendirilen bir çamaşırhane bulunmaktaydı lakin yakın zamanda yıkılmıştır. ⁶⁷³ Kesme taş kullanılarak inşa edilmiştir. İki lülesi bulunmaktadır. Lülelerin hemen üstünde yer alan taş Roma Dönemi'nde yapılmış antik bir yapıdan alınmıştır.

Doyran köyü Kitabesiz 2. Çeşmesi, ilçe merkezine 4 km mesafedeki Dooyran köyünün girişinde bulunan 2. sıradaki çeşmedir. İnşa kitabesi bulunmamaktadır. Kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Yapılan yüzey araştırmalarında Antik Roma yol güzergâhının çeşmenin bulunduğu bölgeden geçtiği tespit edilmiştir. Çeşmenin sol tarafındaki kırmızı taş Roma devrinden kalmıştır. Yüzeyi sıva ile kaplığı olduğu için yapısında kullanılan taş tespit edilememiştir. Bir lülesi bulunmaktadır. ⁶⁷⁴

Doyran köyü Kitabesiz 3. Çeşmesi, ilçe merkezine 4 km mesafedeki Dooyran köyünün girişinde bulunan 3. sıradaki çeşmedir. İnşa kitabesi bulunmamaktadır. Bu sebep ile kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Roma Dönemi'nden kalma işlenmiş taşlar kullanılarak inşa edilmiştir. Yapılan yüzey araştırmalarında Antik Roma yol güzergâhının çeşmenin bulunduğu bölgeden geçtiği tespit edilmiştir. Çeşmenin yakınında 19. yüzyıla tarihlendirilen bir çamaşırhane bulunmaktaydı lakin yakın zamanda yıkılmıştır. ⁶⁷⁵ Çeşmenin yapımında Roma Dönemi'nden kalma işlenmiş taş levha ve sütun kullanılmıştır. Ayrıca sol tarafında bir eşik taşı bulunmaktadır. Çeşmenin arka yüzeyi yıkılmış ve tuğla ile yeniden inşa edilmiştir. Bir tane lülesi vardır.

Üzüm Hanı Çeşmesi, günümüze ulaşmamış bir çeşmedir. Çeşme, Üzüm Hanı'nın doğu kısmında dükkân ile ahır bölümünün kesiştiği noktada bulunmaktaydı. Kitabesi yoktur. 17. yüzyılın sonuyla 19. yüzyılın başı arasında yapıldığı düşünülmektedir. Çeşme 1,90 m. genişliğinde 1 m. eninde 2,20 m. yüksekliğindeydi. Kesme taştan dikdörtgen bir yalağı bulunmaktaydı. Sivri kemerli ön yüzünde tek bir lüle deliği bulunmaktaydı. ⁶⁷⁶

Eşrefoğlu Sokaktaki Kitabesiz Çeşme, günümüze ulaşmamış bir çeşmedir. Ortacami Mahallesinde bulunmaktaydı. Kitabesi yoktu. 17. yüzyılın sonuyla 19. yüzyılın başı arasında yapıldığı düşünülmektedir. Çeşme 1,82 m. genişliğinde 0,60

⁶⁷³ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.719.

⁶⁷⁴ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.71.

⁶⁷⁵ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.720.

⁶⁷⁶ Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", ss.356-357.

m. eninde ve 1,27 m. yüksekliğindeydi. Çeşme batı cephesine bakmaktaydı. Ön cephesinde tuğla kullanılmıştır.⁶⁷⁷

4.3.7. Köprüler

Vezirköprü ilçesinde tespit edilmiş üç tane tarihi köprü bulunmaktadır. Köprülerden ilki ilçe merkezinin batı kısmında bulunan Akçay Çay'ının üstünde inşa edilmiştir. Saha araştırmasında köprü bulunamadı. M. Sami BAYRAKTAR'ın eseri haricinde diğer yayınlarda geçmemektedir. Moloz taş köprüünün üzerinde kitabe bulunmamaktadır. Kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. 19. veya 20. yüzyılda yaptırıldığı düşünülmektedir. Tek kemerli köprü formundadır. Trafiğe kapalıdır.⁶⁷⁸

Diğer köprü ise, Vezirköprü'nün Göl Mahallesiinde bulunmaktadır. Köprüünün kitabesi bulunmamaktadır. Tam olarak ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Taşanoğulları döneminde inşa edildiği düşünülmektedir. Köprü, moloz taştan inşa edilmiştir. Yuvarlak tek kemerli formdadır. Üzerine asfalt dökülmesi üst kısmına zarar verse de köprüünün kemer bölümü orijinalliğini korumaktadır.⁶⁷⁹

İlçenin doğusunda yer alan diğer köprü ise Havza ile sınırı oluşturan Istavloz çayı üzerindedir. Köprü, Vezirköprü'nün Tekekıranı köyü ile Havza'nın Kayabaşı köyünü birbirine bağlamaktadır. Köprüünün kitabesi bulunmamaktadır. Bu sebeple hangi tarihte kim tarafından inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Eserin mimarisi ve inşa şekli incelendiğinde 14-16. yüzyılda inşa edildiği iddia edilmektedir.⁶⁸⁰ Köprü'nün yakınlarında antik dönemden kalma bir başka köprüünün kalıntıları gözükmemektedir. Antik çağda bu köprüünün bulunduğu yol oldukça işlek bir yoldur. Sinope-Ninova antik yolunun bir parçasıdır. Bu yol Osmanlı Devleti'ne kadar önemini sürdürmüştür. Anadolu Selçuklu Devleti'nin son hükümdarının mezarı bu köprüünün yaklaşık 5 km kuzeyinde bulunmaktadır.

Tarihi köprü 95 m. uzunluğunda 4,80 genişliğinde ve 13.50 m. yüksekliğinde inşa edilmiştir.⁶⁸¹ Köprüde iki taş kemer formunda inşa edilmiş aralık bulunmaktadır.

⁶⁷⁷ Bayraktar, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", s.357.

⁶⁷⁸ Mehmet Sami Bayraktar, *Samsun'da Türk Devri Mimarisi*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2016, s.326.

⁶⁷⁹ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.688.

⁶⁸⁰ *Geçmişten Günümüze Kültür Değerleriyle Samsun*, s.130.

⁶⁸¹ Fatma Meral Halifeoğlu, vd., "Tarihi Kurt Köprüsü (Mihraplı Köprü, Vezirköprü) Restorasyonu Proje Ve Uygulama Çalışmaları", *Metu Journal of the Faculty Of Architecture*, 30/2, Ankara 2013,

Köprü Roma dönemi'nde sıklıkla rastlanılan bir sıra kesme taş üç sıra tuğla almaşığı ile inşa edilmiştir.⁶⁸² Köprünün ayakları fil ayağı şeklinde yapılmıştır. Su ile temas ettiği noktada üçgen biçiminde külah şeklinde selyaran bulunmaktadır.

Köprünün en önemli özelliklerinden birisi Türkiye'de ki köprülerde ender görülen üzerinde barındırdığı mihrabıdır. Bu sebep ile "*mihraplı köprü*" adı ile de bilinmektedir. İki kemer arasındaki hafifletme kemerinin mihrabı bulunmaktadır. Kervanların sık kullandığı ticaret yolu üzerinde olan köprünün bu noktasının namazgâh olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

4.3.8. Diğer Mimari Eserler

4.3.8.1. Fazıl Ahmet Paşa Medresesi

Medrese, ilçe merkezinde Fazıl Ahmet Paşa Mahallesi'nde bulunan 100. Sokak ile 117. Sokağın kestiği noktadadır. Medreseye giriş 117. Sokakta yer alan kapıdan yapılmaktadır. Halk arasında "*Köprülü Medrese*" "*Taş Medrese*" "*Kurşunlu Medrese*" ve "*Fazıl Ahmet Paşa Medresesi*" olarak da bilinmektedir. Vezirköprü Saat Kulesinin yaklaşık 50 m. doğusunda bulunmaktadır. Günümüzde Kültür ve Turizm bakanlığına bağlı kütüphane olarak kullanıma açıktır. 2017 rakamlarına göre Samsun'da bulunan kitap arşivi en geniş ikinci kütüphanedir.⁶⁸³

Medresenin yanında inşa veya onarım kitabesi mevcut değildir. Bu sebep ile yapılış tarihi ve inşaat ustası bilinmemektedir. Konu hakkında araştırma yapan araştırmacıların medresenin Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından yaptırıldığı konusunda ortak görüşe sahiptir. Lakin ne zaman yaptırıldığı tartışmalıdır. Samsun İl Özel İdare tarafından yapılan araştırmada 1662 yılına Fazıl Ahmet Paşa tarafından yaptırıldığına işaret edilmektedir.⁶⁸⁴ Vezirköprü Belediyesi tarafından yapılmış olan eserde ise kaynak belirtmeksizin Fazıl Ahmet Paşa tarafından 1662 tarihinde inşa edildiğini belirtmiştir.⁶⁸⁵ Yerel bir araştırmada ise kaynak belirtmeden 1661 yılını vermektedir.⁶⁸⁶ Hüseyin Hüsamet'in eserinde Fazıl Ahmet Paşa tarafından edildiğini

s.87.

⁶⁸² *Geçmişten Günümüze Kültür Değerleriyle Samsun*, s.130.

⁶⁸³ Samsun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Erişim: "<https://samsun.ktb.gov.tr/TR-172471/kutuphanelerimiz.html>" (19.10.2019).

⁶⁸⁴ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.693.

⁶⁸⁵ İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, s.183.

⁶⁸⁶ *Geçmişten Günümüze Kültür Değerleriyle Samsun*, Samsun Kültür Müdürlüğü Yayınları, Samsun 1998, s.127.

bildirirken yapım yılı hakkında bilgi vermemektedir.⁶⁸⁷ Zerrin Köşklü eserinde tam tarih vermekten kaçınıp Fazıl Ahmed Paşa'nın sadrazam olduğu (1661 – 1676) dönemde inşa edildiğini söylemektedir.⁶⁸⁸ Murat Sayın, Zerrin Köşklü'yü kaynak göstererek Fazıl Ahmed Paşa'nın vakfiyesinin düzenlenmesinden kısa bir süre önce inşa edildiğini nakletmektedir.⁶⁸⁹ Sultan Murat TOPÇU'da, vakfiyeyi kaynak göstererek vakfiyenin düzenlendiği tarihten kısa bir süre önce yaptırıldığını öne sürmüştür.⁶⁹⁰ M. Sami Bayraktar diğer iddiaları söyledikten sonra tam tarih vermekten kaçınarak Köprülü Ahmed Paşa'nın sadrazamlığa atandıktan sonra 1661–1676 tarihleri arasında yapılmış olabileceğini söylemektedir.⁶⁹¹

Bütün bu kaynakları incelediğimizde eserin Köprülü Ahmed Paşa tarafından inşa ettirildiği kesin olmakla beraber tam olarak ne zaman yaptırıldığı tespit edilememektedir. Ayrıca H. 25 Safer 1089 / M. 18 Nisan 1678 tarihli Köprülü Ahmet Paşa vakfiyesinde geçen “*kasaba-yı mezkûrede müceddeden ebna olunan medresede*” ifadesinden anlaşıldığı üzere bulunduğu yerde başka bir medrese bulunduğu bu medresenin yıkılarak yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır.⁶⁹² Yıkılan medresenin kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Evliya Çelebi, Köprü kazasına geldiği 1648 tarihinde medrese olduğunu bildirerek halkın eğitime olan ilgisini şöyle dile getirir: “*Zira âlimleri, sâlihleri, şeyhleri ve ilim öğrenmek isteyenleri gayet çoktur.*”⁶⁹³

Medrese tarih boyunca çeşitli onarımlardan geçmiştir. İlk yapıldığında çatısı kurşun ile kaplıdır. 1877-1878 Rus Harbi sırasında çatısında bulunan kurşunlar alınıp kiremitle kaplanmıştır. 1943 depreminden hafif hasarla ayrılan medrese 1961 yılında restorasyondan geçirilerek güçlendirildi. 1974 yılında çatısındaki kiremitler kaldırılarak bakır ile kaplanarak orijinaline yakın bir görüntü kazanmıştır. 1982 yılında ve 2002 yılında da onarımdan geçirilmiştir. Bütün restorasyonları Vakıflar

⁶⁸⁷ Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, C.I, s.379-380.

⁶⁸⁸ Zerrin Köşklü, 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999, s.93.

⁶⁸⁹ Murat Sayın, Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa Vakıfları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Gaziantep Üniversitesi*, Gaziantep 2011 s.66.

⁶⁹⁰ Topçu, *Güçün Mimariye Yansıması Köprülüler*, s.201.

⁶⁹¹ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, ss.170-171.

⁶⁹² Topçu, *Güçün Mimariye Yansıması Köprülüler*, s.200.

⁶⁹³ Kahraman, vd., *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, s.483.

Genel Müdürlüğü yapmıştır. 1964 yılına kadar çeşitli amaçlarda kullanılan medrese bu tarihten itibaren ilçe halk kütüphanesi olarak hizmet vermektedir.⁶⁹⁴

Medrese, doğu/batı doğrultusunda 37.60 m. x 30.10 m. boyutlarında inşa edilmiştir.⁶⁹⁵ Tamamı kesme taştan inşa edilmiştir. Yapının kuzey dış cephesi sağır duvardan oluşmaktadır. Medresenin girişi batı cephesinde bulunan basık kemerli kapıdan yapılmaktadır. Sade yapısı ile dikkat çeken çift kanatlı ahşap bir kapısı bulunmaktadır. Kapının kilit taşında rozet bulunmaktadır. Bu kapı avluya açılmaktadır. Yapı, Osmanlı mimarisin de sıklıkla karşılaştığımız açık avlulu medrese tipolojisindedir. Toplam 14 tane sütun bulunmaktadır. Sütunlar sivri kubbeli kemerler ile revak görüntüsü oluşturmuştur. Avlunun ortasında sekizgen bir şadırvan bulunmaktadır. Avlunun kuzey ve güney cephesinde eşit sayıda olmak üzere toplam 12 tane hücre bulunmaktadır. Hücreler ile sütun arasında boşluğun tavanı tonoz şeklinde inşa edilmiştir. Medresenin en önemli kısmı olan derslik kısmı doğu cephesinde bulunmaktadır. Avlunun doğu cephesindeki dersliğin kapısı hizasındaki revakın kilit taşına gülbezek⁶⁹⁶ kabartması işlenmiştir. Avludan basık kemerli bir kapı ile derslik alanına geçilmektedir. Kare planlı yapılmıştır. Güney/doğu/kuzey cephesinde altta ikişer pencere üstte birer pencere bulunmaktadır. Üst pencerelerin kilit taşlarında rozet bulunmaktadır. Dersliğin güney cephesinde yapılmış hafif kabartılmış bir mihrap vardır.⁶⁹⁷

Fazıl Ahmed Paşa medresesinin dış avlu duvarı moloz taş kullanılarak inşa edilmiştir. Giriş kapısının hemen sağında Roma Dönemi'nden kalma bir mezar taşı kullanılmıştır. Yan şekilde duran bu mezar taşının yazıları oldukça soluk haldedir. Bu mezar taşında "*1373 yılında Domnos bunu Athenais anısına dikti. Buradan geçen herkese selam olsun*" Neoklaudiopolis kent takvimine göre 1373 tarihi M. 1237/1238 tarihine denk gelmektedir.⁶⁹⁸

⁶⁹⁴ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.693.

⁶⁹⁵ M. Sami Bayraktar, kuzey/güney doğrultusunda kurulduğunu ve kuzey cephesinin sokağa açıldığını söylemektedir. Lakin yaptığımız ziyarette doğu/batı istikametinde inşa edildiği tespit edilmiştir. Girişi de batı cephesindedir. Bayraktar, *Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.171.

⁶⁹⁶ Yapılarda bulunan çember biçiminde güle benzeyen süs.

⁶⁹⁷ Daha ayrıntılı bilgi için: Zerrin Köşklü, 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999; Seyfullah Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2015; Sultan Murat Topçu, "Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa'nın Bani Kişiliği" Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, S.8, 2010

⁶⁹⁸ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.51.

4.3.8.2. Saat Kulesi

Fransız İhtilaliyle ortaya çıkan ulus devlet anlayışı çok uluslu büyük imparatorlukların büyük sıkıntıya girmesine sebep olmuştur. Bu durumdan en çok etkilenen devletlerin başında ise Osmanlı Devleti gelmişti. Zira Avrupa imparatorluklarında halkın büyük çoğunluğu aynı din ve mezhepten oluşmaktaydı. Bu da birleştirici bir etken olmuştu. Lakin Osmanlı Devleti'nde durum daha karışıktı. Osmanlı Devleti uzun süren savaş maliyetlerine birde toprak kayıpları eklenmişti. Klasik dönem uygulanan Osmanlı devlet sisteminin de çağa ayak uyduramaması ve özellikle ekonomik sistemde olan bozulmalar isyanlar çıkmasına sebep olmuştu. Fransız İhtilali sonrası oluşan milliyetçi atmosfer bu isyanlara birde milliyetçi isyanları eklemiştir. Osmanlı Devleti sadece çok sayıda milleti bir arada tutmuyor aynı zamanda çok sayıda dini de barındırmaktadır. Aynı dinde olan kişilerde de mezhep farkı bulunuyordu. Tüm bu sebepler 17 ve 18. yüzyılda görülen celali isyanlarına etnik isyanları da ekledi. Osmanlı Devleti bu süreci kontrol altına alabilmek için tüm vatandaşları eşit olduğunu hissettirmeyi amaçlayarak Tanzimat Fermanıyla beraber Osmanlı toplumu yaratmayı amaçladı. Tanzimat'la beraber Osmanlı'da yaşayan her vatandaşın eşit olduğu vurgulandı. Tanzimat Fermanı, Müslüman halk tarafından hoşlanılmasa da dağılmayı engellemek için önemli bir adım olmuştu.

19. yüzyılın başında padişah ve hanedan sorgulanmaya başlamıştı. Bunu engellemek için padişah gücünü ve meşruiyetini halka hissettirme gayretine girişti. II. Mahmut bunun için devletin her tarafına resmini astırdı. Sultan Abdülmecid döneminde ülkenin her köşesinde devlet imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Halka her zaman yanında olduğu izlenimi verilmeye çalışıldı. Sultan Abdülaziz ise diğer padişahların aksine halk karşısına daha sık çıkmıştı. II. Abdülhamid ise yıldız sarayından olağan cuma selamlığı ve hırka-ı şerif ziyareti haricinde devleti yıldızdan yönetti. Yaptırdığı eserler ile halka kendini hatırlatmaya çalıştı.⁶⁹⁹

Tanzimat'tan sonra inşa edilen modern şehirlerde büyük meydanlar yapılmaya başlanılmıştı. Bu meydanlarda büyük görkemli yapılar bulunuyordu. Bunlar içinde en çok yaptırılan ise saat kuleleri olmuştur. Saat kuleleri ilk 13. Yüzyılda

⁶⁹⁹ Selim Deringil, *Simgeden Millete*, İletişim yayınları, İstanbul 2007, ss.53-56.

İngiltere/Westminster ve İtalya/Padua'da görülmüştü.⁷⁰⁰ Türklerde ise saat kuleleri batıya kıyasla oldukça geç dönemde ortaya çıkmıştır. 1577 yılında günümüzde Saraybosna'nın sınırları içinde yer alan Banja Luka kentinde bulunan Ferhat Paşa Camii saat kulesi tarihlendirilen Türk ilk saat kulesidir.⁷⁰¹ Bu tarihten sonra saat kuleleri yapılmaya başlandı ama asıl atılım II. Abdülhamit döneminde görülmektedir. 1901 tarihinde tahta çıkmasının 25. yılı sebebiyle gönderilen iradiyede valilerinden saat kulesi yapması istenmektedir. Bu şekilde padişah kendini halka hatırlatması kolaylaşacaktır. Bu irade sayesinde ülkedeki saat kulesi sayısı artmıştı. II. Abdülhamid tahtan indirildiğinde Osmanlı topraklarında 150 civarında saat kulesi yaptırıldığından bashedilmektedir.⁷⁰² Toplamda ise 260 saat kulesi tespit edilmiştir.⁷⁰³

Vezirokprü Saat Kulesi, II. Abdülhamid döneminde yapılan saat kulelerinden biridir. Yapı ilçe merkezinde Fazıl Ahmet Paşa Mahallesiinde yer alan Saathane Meydanı'nda bulunmaktadır. Saat kulesinin inşa kitabesi bulunmaktadır. Bu özelliği ile Türkiye'deki ender saat kulelerindedir.⁷⁰⁴ Yapının kitabesinin metni şöyledir:

“İş bu sa'at kulesi [Alem-i nimet-i padişah-ı muazzam]şevketlu
Abdülhamid Han-ı Sâni Efendimiz hazretlerinin zamanında inşa edildi
Ve e'azım vüzerayı devlet-i aliyyeden devletlû
Reşid Akif Paşa Hazretlerinin Sivas Vilâyeti Valiliğinde
Kaymakam-ı kaza Ahmed Rüşdü Efendi'nin
Himem-i umran peruresiyle tevsi'an vücuda getirilmiştir
Fi 16 Şa'ban el muazzam sene 1324
Fi 21 Eylül sene 1322.”⁷⁰⁵

Kitabenin üzerinde yapım tarihi olarak H. 16 Şaban 1324/ M. 5 Ekim 1906, Rumi ise 21 Eylül 1322/ M. 4 Ekim 1906 tarihi yer almaktadır.⁷⁰⁶ İki tarih arasında bir günlük bir fark bulunmaktadır. M. Sami BAYRAKTAR eserinde Rumi tarihi 12

⁷⁰⁰ Hakkı Acun, *Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri, Atatürk Kültür Merkezi*, Ankara 2011, ss.5-6.

⁷⁰¹ Acun, *Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri*, s.6.

⁷⁰² Harun Tuncer, "Sultan II. Abdülhamid Dönemi Saat Kuleleri", TDV Din Ve Hayat Dergisi, S.32, 2017, s.112.

⁷⁰³ Acun, *Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri*, s.259.

⁷⁰⁴ Vezirokprü saat kulesi haricinde Altınoluk (Edremit), Ankara, Bergama, Çanakkale, Çorum, İstanbul Yıldız Sarayı, Etfal Hastanesi, Muğla ve Sivas Jandarma Binasının orijinal kitabeleri günümüze ulaşmıştır. Bkz: Acun, *Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri*, s.259.

⁷⁰⁵ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.307

⁷⁰⁶ Hakkı Acun eserinde de aynı şekilde Rumi 21 Eylül 1922 tarihini vermektedir. Acun, *Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri*, s.259.

Eylül 1322 olarak okumuştur.⁷⁰⁷ Lakin kendi tespiti 21 Eylül 1322 tarihidir. Kitabeden ve yerel kaynaklardan öğrendiğimiz üzere yapı Sivas Valisi Reşid Akif Paşa döneminde Kaymakam Ahmet Reşit Efendi tarafından yaptırılmıştır. 4-5 Ekim 1906 tarihinde hizmete açılmıştır. 1943 depreminde hasar gören saat kulesi 1959 tarihinde onarımdan geçirilmiştir.⁷⁰⁸

Vezirköprü saat kulesi, tek balkonlu ve balkonu gövdeden dışarıya doğru çıkma şeklinde saatin takıldığı peteğin altında bulunan saat kulesi sınıfına girmektedir.⁷⁰⁹ Saat kulesi sekizgen kaide üzerinde yuvarlak gövdelidir. Şerefeli bir minareye benzemektedir. Kaidesi kesme taş ile yapılmıştır. Giriş kapısı kuzey cephesinde parça kemerli kapı formundadır. Kapısı yeni yapılmış demir bir kapıdır. Kapının hemen üzerinde kitabesi bulunmaktadır. Yaklaşık 15 metre boyundadır.⁷¹⁰ Dört tarafında da saat bulunmaktadır.

İlçe halkı kulenin Köprülüler devrinde yapıldığını 1906'da saat kulesine çevrildiğini söylemektedir. Yapının kaidesinin güney cephesinde antik döneme ait olduğu düşünülen iki parça yer almaktadır. Orta Cami'nin duvarında bulunan yumurta ve ok frizinin daha büyük bir parçası bulunmaktadır. Ayrıca yine güney cephesinde Roma Dönemi'ne ait bir yazıt bulunmaktadır. Bu yazıtın bir benzeri de bedestende bulunmaktadır. Yazıtta şöyle yazmaktadır: "*Yıl 173. Helvius'un karısı Maxima 60 öldü. Oğlu Helvius, onun anısına bunu yaptırdı.*"⁷¹¹ Neokaudiopolis'in kent takvimine göre 173 yılı M. 167/8 tarihine denk gelmektedir.⁷¹²

4.3.8.3. Çınar Ağacı

Çınar ağacı, ilçe merkezinde yer alan Ortacami Mahallesinde bulunan Faruk Cömert Caddesi ile Köprülüler Caddesi'nin kestiği noktada yer almaktadır. Adnan Menderes parkındadır. 1992 yılında alınan bir kararla anıtsal ağaç olarak tescil edilmiştir.⁷¹³ Önünde yer alan tabelaya göre genişliği yaklaşık 550 cm boyu ise 25 metredir.

⁷⁰⁷ Bayraktar, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, s.307.

⁷⁰⁸ *Geçmişten Günümüze Kültür Değerleriyle Samsun* s.131.

⁷⁰⁹ Hicran Halaç Ve Sibel İlhan, "Kentsel İmge Olarak Saat Kuleleri; II. Abdülhamit Han Dönemi Saat Kulelerinin İstanbul Dışı Türkiye Coğrafyasında Dağılımları Ve Bir Tipoloji Denemesi", *Humanities Sciences*, 9/4, 2014, s.196.

⁷¹⁰ Acun, *Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri*, s.259.

⁷¹¹ Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.51.

⁷¹² Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, s.51.

⁷¹³ *Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, s.788.

Çınar Ağacı, Vezirköprü için oldukça önemlidir. İlçenin simgesi haline gelmiştir. Vezirköprü Belediyesi'nin logosunda yer almaktadır. Kentteki önemli olaylar uzun süre bu ağacın bulunduğu meydanda gerçekleşmiştir. İlçede yapılacak idamlar bu ağaçta gerçekleşmiştir.⁷¹⁴

4.3.8.4. Atatürk Anıtı

Atatürk Anıtı, ilçe merkezinde Fazıl Ahmet Paşa Mahallesinde bulunan Fazıl Mustafa Paşa Caddesi'nde yer almaktadır. 1981 yılında Atatürk'ün doğumunun 100. yılı Anısına ilçe kaymakamı Haydar KESKİN Bey tarafından yaptırılmıştır. 5 Ocak 1981 tarihinde temeli atılan anıt aynı yılın haziran ayında açılmıştır. 2,6 m yüksekliğinde olan anıtın heykeltıraşı Rahmi ERTEMİZ'dir. Anıtta kılıcıyla beraber ayakta duran Mustafa Kemal ATATÜRK sağ işaret parmağı ile ileriye işaret etmektedir.⁷¹⁵

4.3.8.5. Köprülü Konağı (Yıkılmış)

Konak, ilçe merkezinde Köprülü Mehmet Paşa Mahallesinde 1005. Sokaktaydı. Bu bölgenin 250 yıl önce ormanlık olduğu ve Köprülü ailesinin şahsi mülkü olduğu iddia edilmektedir.⁷¹⁶ 20. yüzyılın başında harabe olan konak. 1943'de yılında gerçekleşen depremde büyük hasar alan konak kısa bir süre sonra yıkılmıştır. Yapı hakkında edindiğimiz bilgiler 1936 yılında Maarif Vekâleti'nin⁷¹⁷ emriyle konağın rölövesini çıkartan Mimar Ali Saim Ülgen⁷¹⁸'in tarafından kaleme alınmış notlar üzerinden öğrenmekteyiz.

Konak, "*Köprülü Mehmed Paşa Konağı*" adıyla anılmasına rağmen Köprülü Mehmed Paşa inşa etmemiştir.⁷¹⁹ Konak iki kısımdan oluşmaktaydı. Birinci kısım oldukça eski bir bina ikisi kısım ise üzerinde kitabesi olan eski yapıya eklenmiş kısımdır. Üzerindeki kitabeye göre yeni kısım H. 1106/ M. 1694-1695 tarihinde inşa

⁷¹⁴ İdamların bu ağaçta gerçekleştiği konusunda yöre sakinleri aynı beyanı vermiştir. Bu iddiayı destekleyerek tek bilgi 1964 yılının mayıs ayında cinayet, ırza tecavüz, adam kaçırma ve firar suçlarından idam edilen Bayram Kapaklı'nın hayatını anlatan Cengiz Tunç tarafından kaleme alınmış internet romanı "Ballının Bayram" kitabında Bayram'ın bu ağaçta idam edildiğini yazmaktadır. Online Erişim: <https://www.wattpad.com/643145202-ballinin-bayram-idam> (20.10.2019).

⁷¹⁵ İğci ve Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, s.192.

⁷¹⁶ Ülgen, Türk Evleri 1: Köprülü Konağı ve Türk Sivil Mimarisindeki Yeri ", s.14.

⁷¹⁷ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, T.C Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü, 68/71/6, M. 21.8.1936.

⁷¹⁸ Modern Türkiye'nin restorasyon alanlarında uzmanlaşmış ilk yüksek mimarlarından birisi.

⁷¹⁹ Ali Saim Ülgen, "Köprülü Konağı", 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, Osman Turan (haz), AYK TTK yayınları, Ankara 2010, s.566.

edilmiştir.⁷²⁰ Mimar A. Saim Ülgen, 20 yıllık araştırma yaptığı konaklar içinde bu denli görkemli bir konak daha tespit edemediğini söylemektedir.⁷²¹ Yıkılana kadar inşa edildiği dönemin özelliklerini korumuştur. Mimar A. Saim Ülgen bu durumu özellikle vurgulayarak diğer eserlerin onarımlar ile esas kimliklerini kayıp ettiğini özünü koruyan en eski Türk konağı olduğunu vurgulamaktadır.

Konak Vezirköprü'nün güney doğu tarafında boş bir arazi üzerine 36 m. uzunluğundadır. Bodrum, zemin ve birinci kattan oluşmaktaydı. Konağın bir yüzü güney batıya diğer yüzü kuzey doğuya bakmaktaydı. Binanın yan duvarları sağır duvarlardı. Bodrum katı ahır olarak kullanılmaktaydı. İlk katta misafir salonu ve ev hizmetlileri için odalar bulunmaktaydı. Üst kata bulunan divanhane ise harem ve selamlık olmak üzere iki ayrı bölümden oluşmaktaydı. Odalar bu divanhanenin güney cephesinde idi. Batı cephesi tamamen hareme, doğu cephesi ise selamlığa ayrılmıştı.⁷²²

4.3.8.6. Abdullah Derici Konağı

İlçe merkezinde Abdülğani Mahallesinde bulunan Org. Faruk Cömert Caddesi'nde yer almaktadır. Kitabesi mevcut değildir. Yöre halkını anlattıklarına göre 19. yüzyılın başında eski belediye başkanlarından Abdullah DERİCİ'nin babası tarafından yaptırılmıştır.⁷²³ Yapı iki katlı olarak inşa edilmiştir. İlk katında hizmetli odaları, mutfak, kiler bulunurken ikinci kat günlük kullanım için tasarlanmıştır. Geniş bir alanı kaplayan haremlik, selamlık kısmı ve beş oda bulunmaktadır. 2017 yılında belediye tarafından sahiplerinden kiralanarak konak kent müzesi haline getirilmiştir.⁷²⁴

4.3.8.7. Adatepe Çamaşırhanesi:

Çamaşırhaneler, Türk halk yaşantısında oldukça önemli yere sahip bir yapılardır. Genellikle suya ulaşımın sıkıntılı olduğu yerlerde halka açık çamaşırhaneler yapılmıştır.⁷²⁵ Çamaşırhaneler bir nehrin, çeşmenin veya kuyunun yakınında inşa edilmiştir. Böylece yöre halkı rahatlıkla çamaşırılarını yıkayabilmiştir.

⁷²⁰ Ülgen, Türk Evleri 1: Köprülü Konağı ve Türk Sivil Mimarisindeki Yeri ", s.6.

⁷²¹ Ülgen, "Köprülü Konağı", s.569.

⁷²² Konu hakkında detaylı bilgi için: Ali Saim Ülgen, Türk evleri 1: Köprülü Konağı ve Türk Sivil Mimarisindeki Yeri, SALT Araştırma Garanti BBVA, 1939.

⁷²³ Ferhat ÇAKIR, Kişisel Görüşme, 10.10.2019.

⁷²⁴ İlyas Gün, "250 Yıllık Konak Turizm Hizmetinde" *Haber gazetesi*, 6 Kasım 2017, s.10.

⁷²⁵ Figen İlter, "Sivrihisar Yöresi Araştırmaları" *Anadolu Dergisi*, S.19, 1975, s.43.

Ayrıca çamaşırhaneler halkın bir araya geldiği sosyalleştiği noktalardan biridir. Hemen hemen bütün yerleşim alanlarında çamaşırhaneler mevcuttu. Lakin evlere suyun gelmesiyle beraber çamaşırhaneler önemini kayıp etmiştir.

Adatepe’de yer alan çamaşırhane günümüze ulaşan ve işlevini sürdüren ender çamaşırhanelerden biridir. Vezirköprü ilçe merkezine yaklaşık 5 km uzaklıktaki Adatepe köyünde bulunmaktadır. Mimarisi incelendiğinde 19. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir.⁷²⁶ Çamaşırhane dıştan 11,2 m. x 9,8 m.⁷²⁷ içten ise 8,5 m. x 9,5 m.⁷²⁸ boyutlarında inşa edilmiştir. Tavanı dört sütun üstünde çantı tekniği ile yapılmış ahşap çatıdır. Çamaşırhanenin çatısının ortasında yaklaşık 2 m. x 2 m. boyutlarında aydınlatma deliği mevcuttur. Geceleri ise duvarlarında yer alan beş adet nişlere yerleştirilen gaz lambaları ile aydınlatma sağlanmaktadır. Kadınların çamaşır yıkadıkları ve çamaşırdan sonra banyo yaptıkları için pencereye yer verilmemiştir.⁷²⁹ Çamaşırhanede üçerli sıra halinde 6 adet ocak vardır. On bir adet yıkama taşı ve on adet oturma taşı konulmuştur.⁷³⁰ Oturma taşları çamaşır yıkarken yüz yüze bakacak şekilde konumlandırılmıştır. Bu ise çamaşırhanenin sosyal yönünü göstermektedir. Çamaşırhanelerin içerisinde ağaç oyuklarından yapılmış “küfle” denilen bölümler bulunmaktadır. Bu bölüme kül ve kaynar su koyularak çamaşırların daha temiz olması sağlanmıştır.⁷³¹

Adatepe Çamaşırhanesi günümüzde harap haldedir. Yakın zaman da yıkılması bekleniliyorken Orta Karadeniz Kalkınma Ajansının (OKA) 2019 Ocak ayı toplantısında çamaşırhaneye ilgili restorasyon kararı aldı.⁷³² 2020 yılı başında hizmete girmesi beklenmektedir.

⁷²⁶ Bünyamin Kıvrak, "Adatepe köyü Çamaşırılığı ve Çeşmesi" *Bütünşehir Dergisi*, S.21 2018, s.43; Gül, Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi, s.178.

⁷²⁷ Kıvrak, "Adatepe köyü Çamaşırılığı ve Çeşmesi" s.43.

⁷²⁸ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.178.

⁷²⁹ Kıvrak, "Adatepe köyü Çamaşırılığı ve Çeşmesi" s.43.

⁷³⁰ Gül, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, s.178.

⁷³¹ Kıvrak, "Adatepe köyü Çamaşırılığı ve Çeşmesi" s.43.

⁷³² "Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Ocak Ayı Yönetim Kurulu Toplantısı Gerçekleştirildi" erişim: <https://www.oka.org.tr/haber/orta-karadeniz-kalkinma-ajansi-ocak-ayi-yonetim-kurulu-toplantisi-gerceklestirildi> (28.10.2019).

SONUÇ

Vezirköprü ilçesi, Orta Karadeniz bölgesinde yer alan Samsun'un güney batısındadır. Dört tarafı dağlarla çevirili orta düz bir havza görünümündedir. Ortalama yükseltisi Samsun'un diğer ilçelerine kıyasla yüksektir. İlçe'nin batı ve kuzey sınırını oluşturan Kızılırmak sayesinde verimli topraklara sahiptir. İlçenin nüfusu 2007 yılına kadar artmış, bu tarihten itibaren azalmaya başlamıştır. Bunun en büyük sebebi kırsalda yaşayan gençlerin işsiz olmasından dolayı il merkezine yahut diğer şehirlere göç etmesidir. İlçenin ekonomik yapısı tarıma dayalıdır. Endüstri gelişmemiştir.

Vezirköprü ilçesi tarihinin araştırılması ilk olarak 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başında gündeme gelmiştir. Phazemon, Neapolis, Neoklaudiopolis ve Andrapa kentlerini araştıran batılı tarihçiler bu kentlerin kökenlerini Vezirköprü ilçesinde bulmuştur. 1970 yılının başlarında ilçede yüzey araştırmaları yapılmış ve Vezirköprü ilçesinin antik dönemi aydınlanmaya başlamıştır. Bu yüzey araştırmalarında ilçenin Demir Çağında ve bakır çağında yerleşim yeri olarak kullanıldığı belirlenmiştir. 2005 yılına kadar dönem dönem bilim adamları ilçede yüzey araştırması yapsa da bunlar sadece yüzey araştırma düzeyinde kalmış kazı çalışması yapılmamıştır. Bunun en önemli sebebi ülke çapında Eskiçağ araştırmacılarının ve arkeologların sayısının yetersiz olmasıdır.

Vezirköprü ilçesindeki ilk kalıntılara ilçe merkezinin 4 km kuzeyinde yer alan Adatepe köyünde rastlanılmıştır. Kesin tarihi belirlenemeyen bu kalıntıların Neolitik Çağ yahut Erken Bakır Çağına ait olduğu düşünülmektedir. Adatepe köyünde yaşayan bu kişiler ilerleyen dönemde dört tarafa dağılarak antik dönem kalıntıları bulunan Akören, Avdan, Oymaağaç ve Örencik köylerine yerleştiği tahmin edilmektedir. Vezirköprü ilçesinde Demir Çağında en önemli yerleşim merkezi Oymaağaç olmuştur. Burada yapılan kazılarda Hititlerin kutsal kenti Nerik'in kalıntıları bulunmuştur. Hitit metinlerinde Nerik kentiyle beraber adı geçen ve günümüzde konumu tespit edilemeyen antik kentlerinin Vezirköprü ilçesinde bulunduğu tahmin edilmektedir. Vezirköprü ilçesinde daha öncede belirlenmiş olan antik çağ yerleşim merkezlerine yapılacak kazı çalışmaları ve yeni yüzey

araştırmaları Vezirköprü ilçesinin antik dönemini daha da belirgin bir hale getirecektir.

Hititlerden sonra Vezirköprü ilçesine yerleşen ikinci topluluk Kaşkalar olmuştur. Lakin kaynaklarda sadece Hititlerin verdiği bilgiler bulunduğu için haklarında yeteri bilgi edinememekteyiz. İlçede üçüncü hâkimiyet kuran topluluk ise günümüzde Türk oldukları tartışmalı olan Kimmer ve artık Türk soylu oldukları kabul edilen İskitlerdir. Orta Asya'dan göç eden Kimmerler'in Karadeniz kıyılarına ulaştıkları bölge kesin olarak bilinmemektedir. En yaygın rivayet Paphlagonia bölgesinden çıkmış olmalarıdır. Eğer Paphlagonia bölgesinin doğu ucundan çıkmış iseler bu antik yol Vezirköprü ilçesinden geçmektedir. İskitlerinde güzergâhları Kimmerlerle aynıdır. Ayrıca ilçenin güneyinde ve doğusunda İskit kalıntıları bulunması ve Yunan kaynaklarında yer alan İskitlerin Karadeniz sahil bölgesini ellerinde tuttukları bilgisine bakarak Vezirköprü ilçesinde de bir dönem hâkimiyet gösterdikleri sonucuna varabilmekteyiz.

Kimmer ve İskitlerden sonra Akhaimend krallığının hâkimiyetine giren Vezirköprü ilçesinde bu döneme ait yazılı kaynak bulunamamıştır. Akhaimend krallığının en önemli etkisi Anadolu'yu satraplıklara bölerek yönetmesidir. Akhaimendlerin kurduğu satraplıklar değişiklik geçirse de Selçuklulara kadar sürmüştür. Akhaimendlerden sonra bölge Makedonya krallığının egemenliğine geçmiştir.

Büyük İskender'in ölümü üzerine devlet dağılmış çıkan iç savaş sonrası bölgede Persler tarafından Pontus Devleti kurulmuştur. Günümüzde Yunanlıların iddia ettiği gibi Pontus Devleti bir Yunan devleti değildir. Kurucusu pers, vatandaşları ise Anadolu'nun yerli halkıdır. Ayrıca bölgenin Roma hâkimiyeti altına girmesini de uzun süre engellemiştir. Pontus devleti döneminde Vezirköprü ilçesinin adı Phazemönitis olmuştur. Sınırları ise batıda Kızılırmak doğuda ise günümüzdeki Lâdik ilçesine kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır.

Pontus devletinin ardından ilçe Roma hâkimiyetine girmiştir. Roma İmparatorluğu sırasında bazen Roma'ya bağlı bir krallık, bazen Bithynia et Pontus eyaletinin parçası bazen de imparatorluğa bağlı bir kent haline gelmiştir. Bu durum 1071 Malazgirt savaşına kadar sürmüştür. Günümüzde Vezirköprü ilçesinde Roma

Dönemi'nden kalma birkaç yazıt, mezar taşı, mil taşları, antik kilise kalıntıları ve sikkeler bulunmuştur.

Vezirköprü ilçesi Türk hâkimiyetine kadar çok farklı devletlere ev sahipliği yapmasına rağmen bu devletler günümüz Vezirköprü'sünü tam anlamıyla kullanamamıştır. Türklerden önce ilçenin büyük kısmı bakir kalmıştır. Bu dönemlerde kurulan Nerik, Phazemönitis, Neapolis, Neoklaudiopolis ve Andrapa kentlerinin yüz ölçümleri oldukça küçüktür. Hitit devrinde bu alan 4-5 hektar iken Roma döneminde günümüz ilçe merkezinin bir kısmını kapsamıştır. İlçe; Sinope, Amisos ve Amaseia gibi büyük antik kent merkezlerine yakındır. Neoklaudiopolis kenti, Karadeniz'e çıkmak için kullanılan önemli bir yol güzergâhında olmasına rağmen yakınında bulunan büyük kentlerden dolayı nüfus olarak gelişmemiştir. İlçede Roma Döneminden kalma mezarların çıkmasına rağmen sadece bir antik yapı kalıntısı bulunması ilçenin bu dönemde iskan görmediğini göstermektedir.

İlçe ilk olarak Danişmendliler Beyliği tarafından fethedilmiştir. Bu tarihten itibaren günümüze kadar hep Türk hâkimiyetinde kalmıştır. Danişmendlilerden sonra Anadolu Selçuklular ilçeye hâkim olmuştur. Sultan Mesud'un emriyle ilçede Gedeğra kasabası kurulmuştur. Selçuklulardan sonra ilçeye İlhanlılar ve Taşanoğulları hâkim olmuştur. II. Murad'ın döneminde ise Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Osmanlı Devleti döneminde ilçe Gedeğra ve Zeyton adında iki ayrı nahiyeye ayrılmıştır. Bu iki nahiyeye idari taksimat bakımından Amasya sancağına bağlanmıştır. İlçe tarihinin en parlak dönemini Osmanlılar döneminde yaşamıştır. Özellikle Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa ve eşi Ayşe Hanım ilçede çok sayıda mimari eser inşa ettirmiştir.

Vezirköprü ilçesinde bu denli çok sayıda topluluğun hâkimiyet sürmesi zengin bir tarihsel geçmişe sahip olmasını sağlamıştır. Lakin kültür olarak bu zenginlik gözükmemektedir. Türklerden önce ilçe nüfus olarak gelişmemiştir. Türklerin yerleşmesiyle beraber bölgede yaşayan kişilerin bir kısmı göç etmiş kalan yerel halk ise azınlık durumuna düşmesi sonucunda kalabalık Türk boyları içerisinde erimiş ve yok olmuşlardır. Bu durum Türklerin kendi kültürlerini Vezirköprü ilçesine direk taşımasını sağlamıştır.

Vezirköprü ilçesinde günümüzde görülen kültür öğeleri içerisinde Türk kültürü yansımalarını en rahat geleneksel mesleklerde görmekteyiz. Örneğin Hititlerden beri

bakırcılık ve demircilik yapıldığının bilinmesine rağmen Şamanizm’de görülen demircilerin şifacı olduğu inancı günümüzde Vezirköprü ilçesinde de görülmektedir. Aynı şekilde dokumacılıkta da Türklerde görülen unsurlara rastlanılmaktadır. İlçeye özgü bir bez olan Susuz Bezi ile Tahtaköprü Kilimi’nin üzerindeki motifler geleneksel Türk dokumacılığı motiflerinden olan “eli beninde, çengel, boynuz ve saç örgüsü” motifleridir.

Vezirköprü’de sadece mesleklerde değil gündelik hayatın her noktasında kadim Türk geleneklerine rastlanmaktadır. İlçede anlatılan bir efsaneye göre yağmur yağması için bir cami imamının bile kuyuya at başı atması bunun bir göstergesidir. Ayrıca ilçede bulunan köy isimlerinde de Türk isimlerine rastlanılmaktadır. Özellikle Salur, Türkmen, Yörük ve Alkaevli boylarının isimleri köylere verilmiştir.

İlçede toplu olarak yapılan etkinliklerde de Türk izini görmek mümkündür. Türk göçebe hayatının en belirgin özelliği olan yaylak/kışlak hayatı ilçede devam etmektedir. Özellikle yaylaya çıkmak bazı köyler için hayati öneme sahiptir. Bu sebeple ilçede yayla şenlikleri düzenlenmektedir.

İlçenin yemek kültürü de büyük ölçüde Türk kültürünün tesiri altındadır. Özellikle Türk kültüründe önemli bir yer kaplayan yoğurdun katık olarak yaygın bir şekilde kullanılması bu izlerden birisidir. Aynı şekilde Türk yemek kültürünün bir parçası olan tirit Vezirköprü’de de oldukça yaygındır.

Vezirköprü ilçesinde Türklerden önceki dönem de yapılan mimari eserler günümüze ulaşmamıştır. Osmanlı Devleti’nde yapılan yapılar ise 1943 yılında Lâdik’te gerçekleşen depremde büyük hasar almıştır. Bu binaların bir kısmı ilerleyen dönemlerde yıkılmış yahut onarım görerek günümüze ulaşmıştır.

Vezirköprü ilçesinde bulunan mimari yapılarda da ilk Türk Devletleri’nin izlerini görmek mümkündür. Bedesten’in duvarında ve Taşhan’ın kapısında bulunan tamgalar Orta Asya Türk kültür öğelerinin bir yansımasıdır. Vezirköprü Bedesteni’nin duvarında bulunan “Hayat Ağacı” tamgasına Türk mitolojisinde rastlamaktayız. Sonsuzluk anlamına gelen bu tamganın bir şaman geleneğinin yansıması olarak bedestenin sonsuza kadar kalması için çizildiğini düşünmek hatalı olmayacaktır. İlçede yer alan Taşhan’ın da kapı rozetinde güneşi simgeleyen bir tamga bulunmaktadır. Bu simgede eski Türk duvar yazılarında yer almıştır. Bereketi

ve bolluğu simgeleyen bu tamganın Taşhan'a bereket getirsin diye çizildiği tahmin edilmektedir.

Günlük hayatın çeşitli alanlarından alınan bu örnekler göstermiştir ki Vezirköprü'nün yaşayan kültürel dokusu Türklere aittir. Daha önce bölgede var olan çeşitli kültürler müzelik malzeme haline gelmiş, günümüze kadar yaşayamamıştır. Öte yandan ilçede bulunan çok sayıda tarihi binanın doğal sebeplerle, kıymetinin bilinmemesi ya da ihmalkârlık sonucu günümüze ulaşmamış olması da dikkat çekici bir durumdur. 2018 yılında kentsel dönüşüm gerçekleştirmek için yaklaşık 300 yıllık Yalı Hamamı yıkılmıştır. 400 yıllık çok sayıda çeşme yol yapımı ya da parçalarının başka binalarda kullanılması gibi sebeplerle yıkılmış yahut toprak altında kalmıştır. 550 yıllık Tacettin Paşa Hamamı'nın günümüzdeki sahibi tarihi hamamın üzerine kat çıkarak ev yapmış, tarihi hamamı da evin deposu haline getirmiştir. Roma Dönemi'nden kalma mil taşları ev duvarlarında kullanılmıştır. Ayrıca ilçede özellikle köylerde yerel halk tarafından define aramak için yapılan kaçak kazılar sebebiyle çok sayıda tümülüs ve höyük tahrip edilmiştir. Bu gibi örnekler Vezirköprü'de tarihi dokuyu koruma bilincinin yeterince gelişmediğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Vesikaları

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, T.C Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü, 68/71/6, M. 21.8.1936.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, C.. SM., 25/1273.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, C..İKTS, 43/2139.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH.TMIK.S., 41/41.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, ŞD., 1794/1.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Yıldız Esas Evrakı Defterleri, 134-27, H-14.01.1317.

Raporlar

“No:174 Samsun Kaz Tiridi”, <https://www.ci.gov.tr/Files/GeographicalSigns/174.pdf> (11.11.2019).

“No:299 Vezirköprü Semaverî”
<https://www.ci.gov.tr/Files/GeographicalSigns/299.pdf> (15.11.2019).

“Vezirköprü Susuz Bezi” *Türk Patent ve Marka Kurumu Resmi Coğrafi İşaret Ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni*, S.57, 2019.

“Vezirköprü Tahtaköprü Kilimi” *Türk Patent ve Marka Kurumu Resmi Coğrafi İşaret Ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni*, S.57, 2019.

Bekker-Nielsen, Tønnes ve Winther-Jacobsen Kristina, "Yüzey araştırma Vezirköprü ve Havza ilçesinde, Ekim 2013: Rapor", Institut for Historie, Kultur og Samfundsbeskrivelse Syddansk Universitet, Odense/Danimarka, 2014, https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/institutter/ihks/projekter/wemw/reports/october2013.pdf?la=en&hash=708162609501EC028D4BE35C1BFA2F53E146B137 (10.10.2019).

Czichon, Rainer-Maria ve Jörg Klinger (vd), “Interdisziplinäre Geländebegehung im

Gebiet von Oymaağaç Vezirköprü / Provinz Samsun,
http://www.nerik.de/downloads/Oymaagac%20-%20Bericht_MDOG_06.pdf
(10.10.2019).

Oymaağaç Höyük – Nerik Çalışma Raporu 2006 Türkçe., 2006, <http://www.nerik.de/>
(02.03.2019).

Oymaağaç Höyük – Nerik Çalışma Raporu 2007 Türkçe., 2007, <http://www.nerik.de/>
(02.03.2019).

Oymaağaç Höyük – Nerik Çalışma Raporu 2009 Türkçe., 2009, <http://www.nerik.de/>
(02.03.2019).

Oymaağaç Höyük – Nerik Çalışma Raporu 2011 Türkçe., 2011, <http://www.nerik.de/>
(02.03.2019).

Oymaağaç Höyük – Nerik Çalışma Raporu 2013 Türkçe., 2013, <http://www.nerik.de/>
(02.03.2019).

Oymaağaç Höyük – Nerik Çalışma Raporu 2014 Türkçe., 2014, <http://www.nerik.de/>
(02.03.2019).

Yazılı Basın

Çalkaya, Mustafa, “Kenevir üretiminde yeni döneme giriliyor”, Anadolu Ajansı,
2019, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kenevir-uretiminde-yeni-doneme-giriliyor/1365012> (3.12.2019).

Gazete Gerçek, “Son Demir Ustaları” (15.10.2019) s.6.

Gazete Gerçek, “Türkiye’de Lider” (09.10.2019) s.7.

Gün, İlyas, “250 Yıllık Konak Turizm Hizmetinde” *Haber Gazetesi*, 6 Kasım 2017,
s.10.

Haber gazetesi, “300 yıllık tarih tekrar canlandı”, 23 Ekim 2017, s.10.

Haber Gazetesi, “Asırlara Meydan Okuyan Gelenek” 01.07.2017) s.13.

Haber Gazetesi, “Bolluk İçin Dua Etiler” (17.04.2018) s.7.

Haber Gazetesi, “Çıracak Yetişmiyor” (02.11.2017) s.7.

Haber Gazetesi, “Güçlü bir mesaj veriyoruz”, (25.08.2018) s.6.

Haber Gazetesi, “Kızlan’da Bolluk Aşı Duası” (09.06.2019) s.8.

Haber Gazetesi, “Samsun Kenevirin Merkezi Olacak” (20.01.2019) s.6.

Haber Gazetesi, “Samsun’da Kutsal Bir Şehir” (11.09.2017) s.6.

Haber Gazetesi, “Samsun’da Kutsal Bir Şehir” (11.09.2017) s.6.

Haber Gazetesi, “Semaverler İlgi Odağı” (27.10.2017) s.7.

Koçer, Yaprak ve Hüseyin KALAY, “Samsun'da kazıda ulaşılan Hititlerin dini merkezi araştırılıyor”, *Demirören Haber Ajansı (DHA)*, <https://www.dha.com.tr/yurt/samsunda-kazida-ulasilan-hititlerin-dini-merkezi-arastiriliyor/haber-1698271> (12.11.2019).

Matbu ve Tetkik Eserler

20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, Başvekalet İstatistik Kurumu, Ankara 1935.

ABBAS, İsmat, *Roma İmparatorluğu'nun III. Yüzyıl Krizine Etki Eden Siyasi, Sosyal Ve Ekonomik Gelişmeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2019.

ACAR, Türkan, *Anadolu Türk Mimarisinde Tabhaneli Camiler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2011.

ACI, Adnan, “Vezirköprü'nün Yöresel Gelenek Ve Göreneklerden Birkaçı Üzerine” *Vezirköprü Araştırmaları*, Cevdet Yılmaz (ed), Vezirköprü Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2014, ss.487-494.

ACUN, Hakkı, *Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2011.

AHMET Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*, Recep Toparlı (haz.), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, Ankara 2000.

AKTAŞ, Esen, *Antik Çağda Doğu Karadeniz Bölgesi Kıyı Yerleşimleri Ve Yerleşim Stratejileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

ALBECER, Murat, *Büyük İskender'in Doğu Siyaseti*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000.

- ALIAĞAOĞLU, Alpaslan ve Alper Uzun, “Şehirsel Toponimi (Hodonimi): Türkiye İçin Bir Tipoloji Denemesi”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9:2, 2011, ss.123-134.
- ALKIM, Uluğ Bahadır, “Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.22-1, 1975, ss.5-12.
- _____, “Tilmen Hüyük Kazısı ve Samsun Bölgesi Araştırmaları 1972”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.21-2, 1974, ss.23-30.
- _____, “Tilmen Hüyük ve Samsun Bölgesi Çalışmaları (1971)”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.20-2, 1974, ss.5-16.
- ALP, Sedat, *Hitit Çağında Anadolu*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, İstanbul 2001.
- ANDERSON, John G. C., *A Journey of Exploration in Pontus (Studia Pontica,*” c.I, Lamartin, Brüksel 1903.
- ARSLAN, Celil, “Anadolu-Türk Şehri Tarihinde Bayburt Kenti ve Anıtsal (Kamusal) Yapı Mirası” *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3/6, 2015, ss.185-219.
- ARSLAN, Murat, *Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul 2007.
- ARSLAN, Seyfettin, Samsun İlinde bulunan Dini, Tarihi ve Kültürel Önem Taşıyan Mekânlar, Ahsen Vakfı, Samsun 2012, <http://online.fliphtml5.com/sclr/htsk/#p=1> (08.09.2019).
- Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Kemal Yavuz - M. A. Yekta Saraç (çev.), K Kitaplığı, İstanbul 2003.
- Azîz b. Erdeşîr Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm*, Mürsel Öztürk (çev), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- BAHAR, Hasan, vd., “Hititlerde Yerleşim Yeri-Kutsal Dağ İlişkisi Üzerine Bir Mesafe Önerisi”, *SEFAD*, S.39, 2018 ss.403-424.
- BALABAN, Tuğrul, “Amasya Taş Kesilme Efsaneleri Ve Motifleri”, *Turkish Studies*, 8/8, 2013, ss.1671-1686.
- BAYAT, Fuzuli, “Saka Etoniminin Etimolojisi Üzerine”, *Karadeniz Araştırmaları*, S.1, 2004, ss.1-9.

- BAYHAN, Ahmet Ali, "Ordu/İkizce'den Bir Ahşap Cami: Laleli (Eski) Camii." *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S.14, 2005, ss.1-22.
- BAYRAKTAR, Mehmet Sami, "Osmanlı Döneminde Samsun'da Bir Baniye Ayşe Hanım ve Yapıları", *Şehir ve Kadın V. Uluslararası Canik Sempozyumu 01-03 Nisan 2016*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2016, ss.411-454.
- _____, *Samsun Ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2005.
- _____, *Samsun'da Türk Devri Mimarisi*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2016, s.326.
- _____, "Vezirköprü'de Osmanlı Dönemine Ait Ticari Yapılar", *Tarih Boyunca Karadeniz Ticareti ve Canik*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2013, ss.343-368.
- _____, "Vezirköprü'de Tarihi Yapı Mirasımız", *Vezirköprü Araştırmaları*, Vezirköprü Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2014, s.293-428.
- BEKKER-NIELSEN, Tønnes, "Neapolis-Neoklaudiopolis: a Roman city in northern Anatolia." *Der Anschnitt*, S.14, 2013, s.203-214.
- _____, *Neoklaudiopolis Antik Kenti (Vezirköprü-Samsun)*, Özge Acar (çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2015.
- _____, "Neoklaudiopolis'in Araştırma Tarihi", Höyük, S.6, 2013, ss.41-54.
- BOZGUN, Şafak, "Nerik, Hakmiş Ve Yakın Çevresinin Lokalizasyonu Hakkında", *DTFC Dergisi*, S.59, 2019 ss.152-180.
- BOZHAN, Zelal, "Türkiye Selçukluları İle Danişmendliler Arasındaki İlişkiler", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray 2013.
- BULUT, Hülya, *Daskyleion'da Akhaemenid Satraplığı Sonu ve Hellenistik Dönem*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007.
- BÜYÜKBAŞ, Hakkı ve Fahri Vargün, "Kutadgu Bilig'de Devlet Yönetimi Hükümdar-Adalet İlişkisi." *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.4, 2016 ss.27-33.

CUMONT, Franz, "Un serment de fidélité à l'empereur Auguste", *Revue Des Études Grecques*, c.14, 1901.

CZICHON, Rainer M., "Nerik'in İzinde", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, S. 134, 2010, ss.17-30.

_____ ve Mehmet Ali Yılmaz, "Vezirköprü/Oymaağaç Höyük-Nerik (?) Projesi" *Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40 Yılı*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2014, ss.339-346.

_____, "Oymaağaç-Vezirköprü Yüzey Araştırması 2006", *25. Araştırma Sonuçları Toplantısı Çanakkale 2007*, 1. Cilt, Ankara 2008, ss.187-196.

ÇAM, Nusret, "Arasta", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, ss.335-336.

ÇEKİÇ, İbrahim, *Geçmişten Günümüze Törensel Bir Yemek: Keşkek*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2015.

ÇERİBAŞ, Mehmet, "Türklerde Demirciler ve Şaman", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, S.42, 2007, ss.113-121.

ÇETİN, Çulpan Zaripova, "Tatar Türklerinin Mevsimlerle İlgili Gelenekleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.153, 2004, ss.123-143.

ÇİĞ, Muazzez İlmiye, *Hititler ve Hattuşa: İhtar'ın Kaleminden*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.

ÇİLİNGİR, Sevgi, *Hitit Tapınak Kentleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2011.

DARKOT, Besim, "Vezirköprü", *MEB İslam Ansiklopedisi*, C.XIII, İstanbul, 1988, ss.314-315.

DEMİR, Sertaç, "Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Merzifon Çevresi ve Taşanoğulları Beyliği", *III. Uluslararası Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu*, Edge Yayıncılık, Amasya 2015, ss.365-372.

DEMİRARSLAN, Deniz, "Açık Havada İbadet ve Mekân İlişkisi-Gelibolu Namazgâhları" *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.10, 2010, ss.40-57.

- DEMİRDAĞ, Yelda, *Önasya Dünyasında Kimmer ve İskitler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.
- DEMİREL, Ersin, *Bafra, İkiztepe-Nerik (Vezirköprü) Kültür Yolu*. Bafra Belediyesi, 2017.
- DEMİREL, Serkan, Hitit-Kaşka İlişkilerinde Yanıtı Aranılan Bazı Sorular, *Gazi Akademik Bakış*, 6:12, 2013, s.193-203.
- DEMİRKENT, Işın, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1997.
- DENGATE, James Andrew, "A Site Survey along the South Shore of the Black Sea." *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology Ankara-İzmir 23-30 Eylül 1973*, C.1, TTK Yayınları, Ankara 1978, ss.245-258.
- DERİNGİL Selim, *Simgeden Millete*, İletişim yayınları, İstanbul 2007.
- DİLCİMEN, Kazım, *Canik Beyleri*, Ahali Matbaası, Samsun 1940.
- DİNÇOL, Ali ve Jak Yakar. "Nerik Şehrinin Yeri Hakkında." *Belleten*, 38:152, 1974, ss.563-572.
- DÖNMEZ, Sevgi, *Hitit Döneminde Anadolu'da Değişim Aracı Olarak Kullanılan Madenler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013.
- _____, "Yeni Arkeolojik Gelişmeler Işığında Orta Karadeniz Bölgesi Demir Çağı Kültürüne Genel Bir Bakış." *Anadolu Araştırmaları*, 19:1, 2010, ss.137-196.
- _____, "Zindankaya: The Largest Known Iron Age Settlement in the Central Black Sea Region, Turkey." *Eirene XLIII. Third International Congress on Black Sea Antiquities (Pontic Congress), (11-18 Eylül 2005)*, Çekya Cumhuriyeti 2007, ss.143-160.
- _____, "Akalan Hakkında Yeni Gözlemler", *Anadolu Araştırmaları*, 17:1, 2004, ss.67-90.
- DUMAN, Mahmut, *Köprülü Mehmed Paşa Hayatı, Şahsiyeti ve Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006.

- DURMUŞ, İlhami, *İskitler (Sakalar)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.
- EBERHARD, Wolfram, *Çin'in Şimal Komşuları*, Nimet Uluğtuğ (çev.), TTK yayınları, Ankara 1996.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, "Çanti", C. 1, Yem - Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997. s.386.
- EHSANİ, Arman ve Ersin Yener Yazıcı, "Anadolu'da Bakır Madenciliği ve Kullanımının Kısa Tarihçesi", *MT Bilimsel Dergisi*, S.9, 2016, ss.43-48.
- EKREM, Erkin, "Eski Türklerde Demircilik ve Bakırcılık", *Bilge Dergisi*, S.11, 1997, ss.6-9.
- Encyclopædia Britannica*, "Zemarchus", C.28, Cambridge University Press, New York 2011, s.966.
- ERCİYAS, Deniz Burcu, *Studies in the Archaeology of Hellenistic Pontus: The Settlements, Monuments, and Coinage of Mithradates VI and his Predecessors*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Cincinnati Üniversitesi, Cincinnati 2001.
- ERGİN, Muharrem, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2016.
- ERKEN, İlkay, *İşkodra Vilayetinin İdari Ve Sosyal Yapısı (1876-1912)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2014.
- ERÖZ, Sibel Sü ve Düriye Bozok, "Çay Turizmi Ve Rize İli Potansiyeli", *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, S.53, 2018, s.1159-1176.
- ERSİNADIM, Uğur, *Yıkılış Döneminde Türkiye Selçukluları (1277-1308)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.
- ERTUĞ, Zeynep Tarım, "İmaret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, ss.219-220.
- ERTÜRK, Mustafa ve Gökhan Gökdemir, "Tarihi Coğrafya Açısından Vadi Yerleşmelerine Bir Örnek: Dim Çayı Vadisi", *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu 3-6 Ekim 2018*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 2018, ss.855-866.

- ESİN, Emel, *Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2004.
- EYİCE, Semavi, "Bedesten", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, ss.303-311.
- GAVAZ, Özlem Sir, "Hititlerden Günümüze Halk İnanışları", *Çorum ve Kültür*, Çorum İl Kültür ve Turizm Yayınları, 2013.
- _____, "Hititlerden Günümüze Yağmur Duası", *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu 28 - 30 Nisan 2016*, C.1, 2016, ss.573-585.
- _____, *Hitit Krallarının Kült Gezileri*, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum 2012.
- Geçmişten Günümüze Kültür Değerleriyle Samsun*, Samsun Kültür Müdürlüğü Yayınları, Samsun 1998, s.127.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, *Erzurum İli Ağızları, İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler*, TDK, Ankara 1995.
- Gregory Abû'l Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, C.1, Ömer Rıza Doğrul (çev), TTK Basımevi, Ankara 1999.
- GÜL, Seyfullah ve Bünyamin Kıvrak, "Kültür Coğrafyası Bağlamında Vezirköprü'de Kendircilik Ve Urgancılık", *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 3/6, 2018, ss.201-219.
- _____, "Kültür Coğrafyası Açısından Vezirköprü Yöresinde Dokuma Kültürü." *Karadeniz-Blacksea-Черное море*, S.38, 2018, s.117-131.
- _____, "Kültür Coğrafyası Açısından Bir İnceleme; Vezirköprü Yöresinde Yağmur Duası Geleneği", *Geçmişten Günümüze Samsun ve Canik Değerleri*, C.1, 2013 Samsun, s.501-511.
- _____, *Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2015.
- GÜLENSOY, Tuncer, *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1989.
- GÜLER, Önder, *Orta Çağda Karadeniz Tarihi Ve Coğrafyası (8-13. yy)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Elazığ 2018.

GÜLER, Rabia, *Süleyman Şah Ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019.

GÜRBÜZ, Adnan, *Toprak- Vakıf İlişkisi Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.

HALAÇ, Hicran Ve Sibel İlhan, "Kentsel İmge Olarak Saat Kuleleri; II. Abdülhamit Han Dönemi Saat Kulelerinin İstanbul Dışı Türkiye Coğrafyasında Dağılımları Ve Bir Tipoloji Denemesi", *Humanities Sciences*, 9/4, 2014, s.196.

HALİFEOĞLU, Fatma Meral, vd., "Tarihi Kurt Köprüsü (Mihraplı Köprü, Vezirköprü) Restorasyonu Proje Ve Uygulama Çalışmaları", *Metu Journal of the Faculty Of Architecture*, 30/2, Ankara 2013, ss.81-104.

HAMILTON, William J., *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia: with some Account of their Antiquities and Geology*, c.I, John Murray, Londra 1842.

HARMAN, Ömer Faruk, "İdrîs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.21, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2000, ss.478-480.

HASOL, Doğan, "Zivana", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yem - Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1979, s.552.

Heredot, *Heredot Tarihi*, Mümtekin Ökmen (çev.), İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012.

Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.I, Hikmet Matbaası, İstanbul 1911.

_____, *Amasya Tarihi*, C.III, Necm-i İstikbâl Matbaası, İstanbul 1927.

IVANTCHİK, Askold, "Sinope et les Cimmériens", *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, S.16, 2010, s.65-72.

İBRET, Bilgin Ünal, "Çankırı'daki Köy Adları Üzerine Coğrafi Açından Bir İnceleme", *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.7, 2003, ss.53-80.

İĞCİ, Necdet ve Bünyamin Kıvrak, *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, Vezirköprü Kaymakamlığı Yayınları, Samsun 2008.

İLTER, Figen, "Sivrihisar Yöresi Araştırmaları", *Anadolu Dergisi*, S.19, 1975, ss.13-55.

İNALCIK, Halil, "İstanbul'un İncisi: Bedesten" *İktisat ve İş Dünyası Bülteni*, Selahattin Ayaz (çev.) S.13, İstanbul 1993, ss.21-43.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), İstanbul 2003.

İNAN, Abdulkadir, "Türklerde Demircilik Sanatı (Tarihte ve Folklorunda)." *Makaleler ve İncelemeler*, C.2, TTK Yayınları Ankara 1998.

_____, "“Orun” ve “Ülüş” Meselesi", *Türk Hukuk Ve İktisat Tarihi Mecmuası*, C.I, 1931. ss.241-254.

İNAN, Kenan, "Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni", *Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.7, 1996, ss.119-133.

İPEK, Nedim, "Vezirköprü'nün nüfusu (1881-1927)", *Vezirköprü Araştırmaları*, Cevdet Yılmaz (eds), Vezirköprü Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2014, ss.79-82.

İVGİN, Hayrettin, "Sarısözen'in Vezirköprü'de Derlediği “Annoş-Minnoş” Doğaçlama Türküsü", *Kültür Evreni*, S.26, 2015, ss.50-58.

_____, *Vezirköprü Halk Kültürü Derlemeleri*, Vezirköprü Belediyesi Yayınları, Samsun 1998.

KAHRAMAN, Seyit Ali, vd., *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*, 2/2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

_____, Yücel Dağlı, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, 1/2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

KALENDER, Nükhet Eltut ve Murat Kalender, "Rus Toplumunda Semaverin Önemi", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.19, 2019, ss.267-292.

KARAGÖZ, Kübra, "Vezirköprü El Sanatları", *Vezirköprü Araştırmaları*, Cevdet Yılmaz (ed), Vezirköprü Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2014, ss.477-486.

- KARASU, Salim, *Kavak Ağzı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2017.
- KEJANLI, Türkan, "Anadolu'da İlk Yerleşmeler Ve Kentleşme Eğilimleri", *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 4:1, 2005, ss.89-97.
- Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Mürsel Öztürk (Çev), TTK Basımevi, Ankara 2000.
- KESİK, Muharrem, "Cenabî'ye Göre Türkiye'de Selçuklular", *Tarih Dergisi*, S.40, 2000, ss.213-260.
- _____, "Mesud II", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004 ss.342-344.
- _____, "Muînüddin Süleyman Pervâne", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.31, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2006, ss.91-93.
- KILIÇ, Ebru, "Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya Yağmur Törenleri" *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S.3, 2014, ss.177-193.
- KIVRAK, Bünyamin, "Adatepe köyü Çamaşırlığı ve Çeşmesi" *Bütünşehir Dergisi*, S.21, 2018, ss.40-45.
- _____, "Saygion Kalesi", *Bütünşehir Dergisi*, S.22, 2018, ss.20-27.
- _____, "Vezirköprü'de El Sanatları ve Son Ustalar", *Vezirköprü Araştırmaları*, Cevdet Yılmaz (ed), Vezirköprü Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2014, ss.455-476.
- KİNDER, Hermann ve Werner Hilgemann, *Dünya Tarih Atlası*, C.1, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2011.
- KİZİLTAN, Zeynep, "Samsun Bölgesi Yüzey Araştırmaları 1971-1977", *Belleten*, 56/215, 1992, ss.213-242.
- KOBYA, Elif Şebnem, *Türkiye'de Yağmur Törenleri Ve Yağmurla İlgili İnanışlar*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2014.
- KOÇAK Kürşat, "Bozkır Türk Kültüründe Demirin Ortaya Çıkışı ve İşlenip Yayılması." *Turkish Studies*, 11/1, 2016 s.77-88.

_____, Bozkır Kültüründe Bakırın Ortaya Çıkışı ve İşlenmesi, *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, S.1, 2013, ss.36-41.

KOLAĞASIOĞLU, Mustafa, *Hitit Çağında Orta Karadeniz Bölgesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009.

KOPAN, Demet, *Anadolu'da Deri Giyim Tarihi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul 2008.

KOR, Koray, *Şehir Coğrafyası Açısından Vezirköprü (Samsun)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak 2010.

KOYUNCU, Cemil, *Eski Yunan Ve Roma Döneminde Kappadokia Bölgesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.

KÖKTEN, İsmail Kılıç, "Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları", *Bellekten*, 8:32, 1944, ss.659-680.

KÖSE, Mustafa, *1927 Nüfus Sayımı Ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010.

KÖŞKLÜ, Zerrin, *17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999.

Kur'an-ı Kerim Meâli, Halil Altuntaş - Dr. Muzaffer Şahin (Haz.), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.

KUZUCU, Kemalettin, "Çay", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. Ek-1, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2016, ss.287-288.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Tarih Araştırmalarında Usul*, TTK Yayınları, Ankara 2017.

Mehmet Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma*, C.II, Faik Reşit Unat ve Mehmet Altay Köymen (neş), TTK Basımevi, Ankara 1957.

MURAT, Leyla, "Hitit Coğrafyasında Yukarı Ülke ve Tarihi Önemi", *Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Sempozyumu*

Bildirileri (24 – 26 Nisan 1996), Ankara 1998, ss.181-204.

MÜLAYİM, Selçuk, "Paye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, ss.193-194.

NARÇIN, Ali, *A'dan Z'ye Hitit*, Ozan Yayıncılık, Şubat 2015.

NEFES, Eyüp, vd., "Vezirköprü'de Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş Bir Grup Ahşap Cami", *OMÜİFD*, S.43, 2017, ss.129-154.

OSTRGORSKY, George, *Bizans Devleti Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 2011, s.212.

ÖDEKAN, Ayla, "Cümle Kapısı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993. ss.115-116.

ÖDEN, Zerrin Günel, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler", *Belleten*, S.LXI, 1997, ss.287-300.

ÖGEL, Bahaeddin, *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1984.

_____, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978.

_____, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.3, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978.

_____, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.4, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978.

_____, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.5, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978.

_____, *Türk Mitolojisi*, C.1, TTK Yayınları, Ankara 2010.

ÖĞRETEN, Ahmet, "“Türk Kültüründe Yada Taşı” ve XVIII. Yüzyıl Sonu Osmanlı-Rus Savaşlarında Kullanılması", *Belleten*, 64/241, 2000, ss.863-900.

ÖZ, Mehmet, "Tahrir Defterlerine Göre Vezirköprü Yöresinde İskân ve Nüfus (1485-1576)", *Vezirköprü Araştırmaları*, Cevdet Yılmaz (eds), Vezirköprü Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2014, s.13-36.

_____, "Tahrir", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.39, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2010, ss.425-429.

ÖZBAŞARAN, Mihriban, "Anadolu'nun Tarih (Yazı) Öncesi Dönemleri", *Eski Anadolu Tarihi*, Kemalettin Köroğlu (Ed.), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2011, ss.2-21.

- ÖZDAĞ, Abdullah, “Osmanlı Bakır İşletmeciliğinde Tokat Kalhanesi”, *Turkish Studies*, 9/7, 2014, ss.463-473.
- ÖZDEMİR, Cafer, “Havza İlçesinin Genel Folklorik Yapısı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/7, 2009, ss.185-206.
- ÖZDEMİR, Melda, “Türk Kültüründe Dericilik Sanatı”, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.20, 2007 ss.66-82.
- ÖZTÜRK, Ayşe Öztürk, *Bafra'nın Kültür Tarihi Ve Türkler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2019.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.I, MEB Basımevi, İstanbul 1973, s.187-191.
- POLAT Bayram, “Türk Kültüründe Yağmur Duası (Azatlı Kasabası Örneği)”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 9/24, ss.275-284.
- REYHAN, Esra, “Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüeller”, *Turkish Studies*, 11:16, 2016, ss.89-114.
- SAĞDIŞ, Dursun ve Osman ÇOLAK, “Samsun’da Bulunan, Zalpa, İkiztepe Ve Nerik Yerleşmelerinde Hititler’in Hakimiyet Mücadelesi”, *Amisos*, 3:5, ss.392-407.
- SAĞLAM, Abdullah, *Eskiçağ’da Vezirköprü Ve Çevresi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2018.
- SAKAOĞLU, Saim, *Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1980.
- SALMAN, Fikri, "Başlangıcından Türkiye Selçuklularına Kadar Türklerde Tekstil Ve Dokumacılık Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi*, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss.208-214.
- SAYIN, Murat, *Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa Vakıfları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep 2011.
- SOMUNCUOĞLU, Servet, *Damgaların Göçü-Kurgan: Ankara-Güdül Kaya Resimleri*, At Ok Yay Yayın Tasarım ve Medya Hizmetleri, İstanbul 2011.

Strabon, XII.3.38; *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)*, Adnan Pekman (Çev), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.

ŞÜMER, Faruk, "Anadolu Selçukluları", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.36, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2009, ss.380-384.

_____, *Oğuzlar Türkmenler Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanlar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1972.

ŞAHİN, Çiğdem, "Gök-Türk Devleti Diplomasisi (552-630)", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, S.40, 2018. ss.125-156.

ŞAHİN, Fatih, "Ticaret Yapılarında Tarihsel Gelişim Ve Tipolojiler: Trabzon Üzerine Yansıyış Şekilleri", *38.Icanas 38. Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (10-15 Eylül 2007 Ankara)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 2012, ss.2879-2894.

ŞAHİN, Kemalettin, "Altınkaya Baraj Gölü suları altında kalan köylerden göç edenlerin karşılaştıkları sorunlar ve Vezirköprü şehrine etkileri", *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/1, 2000, ss.85-99.

_____, *Vezirköprü Yöresinin Zirai Faaliyetleriyle İklim Koşulları Arasındaki İlişkiler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1994.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*. İkdâm Matbaası, İstanbul 1899.

ŞENOCAK, Ebru, "Halk Anlatı Ve İnanışlarında Mitolojik Bir Meyve: Nar", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4/8, 2016 ss.228-251.

ŞİŞMAN, Bekir, "Samsun'da İcra Edilen Bir Yağmur Duası Ritüeli Ve Türk Kültür Tarihi Bağlamında Düşündükleri", *Millî Folklor Dergisi*, S.58 2003, ss.86-92.

TANERİ, Aydın, "Müsâmeretü'l-Ahbâr'ın Türkiye Selçukluları Devlet Teşkilatı Bakımından Değeri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4/6, 1966, ss.127-171.

_____, "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler", *Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü I. Araştırma Sonuçları Toplantısı (İstanbul 23-26 Mayıs 1983)*, Ankara, 1984, ss.109-120.

TAŞAĞIL, Ahmet, *Kök Tengri'nin Çocukları*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul

2017.

TAŞDÖNER, Kevser, “Anadolu’da Roma’ya Bağımlı Bir Krallık: Kappadokia (İÖ 64-İS 17)”, *Tarih Okulu Dergisi*, S.27, 2016, ss.25-42.

_____, “Romalı Triumvir Marcus Antonius’un Anadolu’da Siyasi Düzenlemeleri”, *DTFC Tarih Araştırmaları Dergisi*, 31:51, 2012, ss.209-235.

Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, Samsun İl Özel İdaresi Yayınları, Samsun 2012.

TATLICI, Müzeyyen, *Türk Ressamların Eserlerinde Görülen Geleneksel Halı Ve Kilim Tasvirleri (1882 Sonrası Dönem)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019.

TEKBALKAN, Murat, “Yöresel Yemeklerin Bölge Turizmine Katkısı: Samsun Kaz Tırیدی Örneği”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5/4, 2017, ss.155-169.

TELLİOĞLU, İbrahim, "Türklerin Karadeniz’e Çıkışında Vezirköprü-Havza-Ladik Hattının Önemi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10:45, 2010, ss.141-154.

_____, “Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme” *Turkish Studies*, 2:2, 2007, ss.654-664.

_____, “Kimmer Ve İskit Göçlerinin Doğu Anadolu Bölgesindeki Etkileri”, *TAED*, s.27, 2005, ss.337-345.

_____, *Doğu Karadeniz’de Türkler*, Serender Yayınları, Trabzon 2004.

_____, *İlk Çağdan Osmanlılara Samsun*, İlkadım Belediyesi Yayınları, Samsun 2012.

_____, *Tarih Boyunca Karadeniz*, Serender Yayınları, Trabzon 2015.

TEZCAN, Hülya, "Osmanlı Dokumacılığı", *Türkler Ansiklopedisi*, C.12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss.404-409.

TEZGEL, Aycan Özentürk, *Samsun İli’nin Vezirköprü İlçesi’ndeki Geleneksel Meslekler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.

- TOPÇU, Sultan Murat, "Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa'nın Bani Kişiliği", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, S.8, 2010, ss.68-88.
- _____, "Osmanlılar Döneminde Güçlü Bir Kadın Bani: Köprülü Ayşe Hanım" *Kadın/Woman 2000*, 10/2, 2009, ss.45-83.
- _____, *Gücün Mimariye Yansıması Köprülüler*, TTK Yayınları, Ankara 2015.
- TORUK, Faruk, "Bani Yörgüç Paşa ve İmar Faaliyetleri", *Vakıflar Dergisi*, C.XXIX, Ankara 2005, ss.105-134.
- TUNCER, Harun, "Sultan II. Abdülhamid Dönemi Saat Kuleleri", *TDV Din Ve Hayat Dergisi*, S.32, 2017, s.112, ss.109-112.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi Ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, "Herise", C.7, TDK, Ankara 1974.
- ULAŞIR, Erkan, *Toplumsal Değişme ve Dini Hayat (Vezirköprü Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2014.
- UMUT, Arzu, *Bir El Sanatı Olarak Süpürgeciliğin Sosyolojik Açından İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2009.
- Urfalı Mateos Vekayi-nâmesî (952-1136) ve Papaz Grîgor'un Zeyli (1136-1162), Hrant D. Andreyan (Çev), TTK Basımevi, Ankara 2000.
- UZUN, Nurten, *Çarşamba Kültür Tarihi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2017.
- ÜLGEN, Ali Saim, "Köprülü Konağı", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, Osman Turan (haz), TTK Yayınları, Ankara 2010.
- _____, *Türk evleri 1: Köprülü Konağı ve Türk Sivil Mimarisindeki Yeri*, SALT Araştırma Garanti BBVA, 1939.
- ÜNLÜ, Ayşe Gül, *1642 Tarihli Avârız Defterine Göre Vezirköprü Yöresinde İskân Ve Nüfus*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

- YAĞCI, Mehmet, *Türk Kültüründe Demir Ve Demircilik (VI-XII. Yüzyıllar)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2015.
- YILMAZ, Cevdet, *Vezirköprü Araştırmaları*, Vezirköprü Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2014.
- YILMAZ, Emine, "Samsun'da Taş-Pişmiş Toprak Ve Ahşap Üzerinde Görülen "Tamga Ve Türk Runik Yazı" Örnekleri", *Amisos*, 3:4, 2018, ss.259-278.
- YILMAZ, Özgür, "Sinop Fransız Konsolosu Pascal Fourcade'ın 1806 Yılı Amasya, Lâdik Ve Vezirköprü Seyahatleri.", *III. Uluslararası Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu 08.10.2010: Bildiri Kitabı*, Edge Akademi Yayıncılık, Ankara 2015, ss.149-166.
- YİĞİT, Turgut, "Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde Dericiler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.42, S.1-2, 2002, s.211-219.
- YİĞİTPAŞA, Davut, "Samsun İlinde Yeni Keşfedilen İki Höyük." *Samsun Sempozyumu*, C.1 Samsun, 13-16 Ekim 2011, ss.83-98.
- YURDAKUL, Mehmet Emin, "Tacüddin İbrahim Paşa'nın Vakıfları ile Vâkıfın Merzifon'da İnşa Ettirdiği Hana Bitişik Mescidinde Yapılan Restorasyon Çalışmaları", *VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 11-15 Ekim 1976) Kongreye Sunulan Bildiriler*, c.3, Ankara 1983, ss.1619-1626.
- YURTSEVER, Aslı, "Zindankaya'da Demirdağ Yerleşmesi", *National Geographic Turkey*, S.44, 2004, s.24.
- YÜKSEL, Ferhat, *Vezirköprü Yöresi Monografisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2016.
- Ziya Gökalp, *Türk Uygarlık Tarihi*, Yusuf Çotuksöken (Haz.), İnkılap Kitabevi, İstanbul 1991.

Sözlü Kaynaklar

- Ferhat ÇAKIR, Kişisel Görüşme, 10.10.2019.
- Hacer Çelik, Kişisel Görüşme, 10.11.2019.
- İlhan Uluişık, Kişisel Görüşme, 18.07.2019.

Keziban Çeken, Kişisel Görüşme, 10.11.2019.

Muzaffer Yılmaz, Kişisel Görüşme, 16/07/2019.

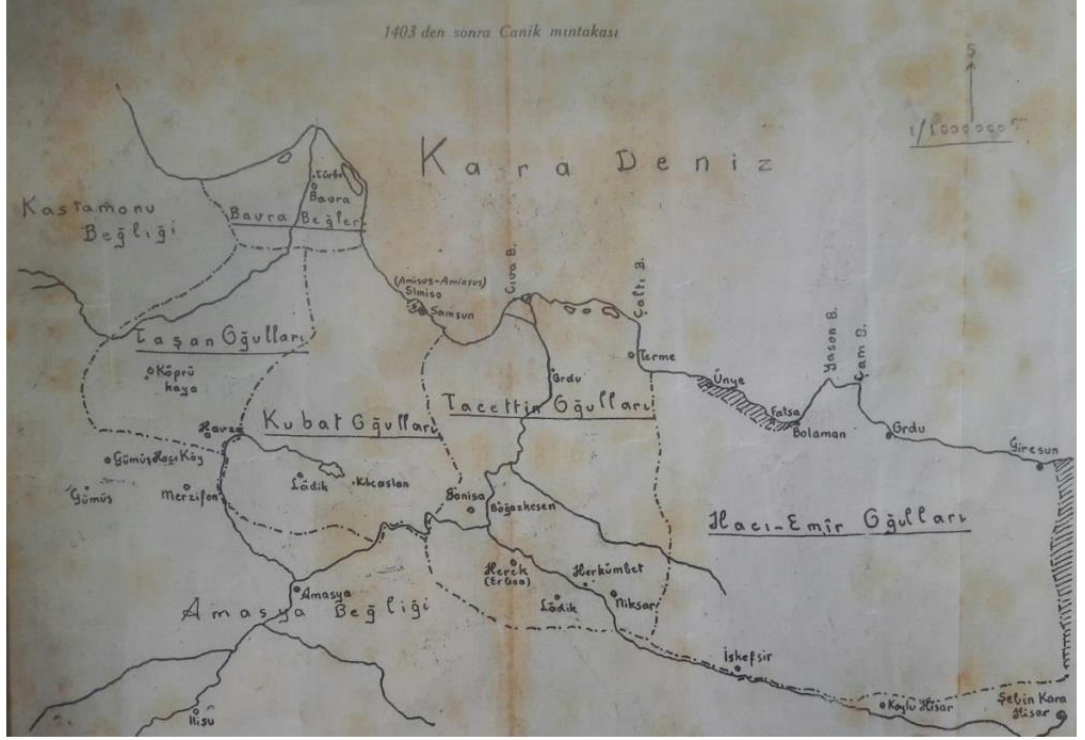
Rüya Şahin, Kişisel Görüşme, 10.10.2019.

Seher Beşik, Kişisel Görüşme, 10/10/2019.

Şaban Kılıç, Kişisel Görüşme, 18.07.2019.

EKLER

Ek-1 Canik Beylikleri (Dilcimen, 1940.)

Ek-2 Oymaağaç Höyük kazı alanı (Nerik.de)

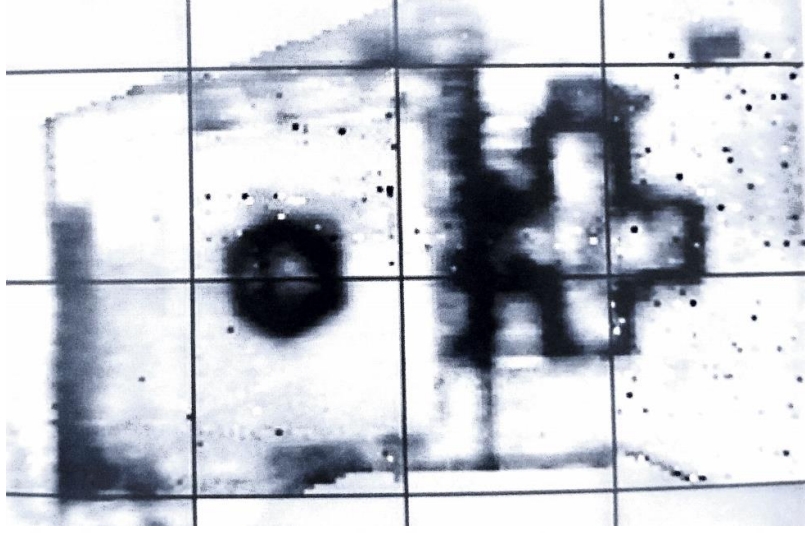
Ek-3 Esenköy Kaya Mezarları

Ek-4 Büyükkale köyü Kalesi

Ek- 5 Eğri Kale

Ek 6- Adatepe Kilise Kalıntısı (Bekker-Nielsen, *Neoklaudiopolis Antik Kenti*)

Ek 7- Vezirköprü Namazgahı (karadeniz.gov.tr)

Ek 8 - Şehit Müftü Türbesi

Ek 9 Selçuklu Sultanı II. Gıyasettin Mesud'un Mezarı

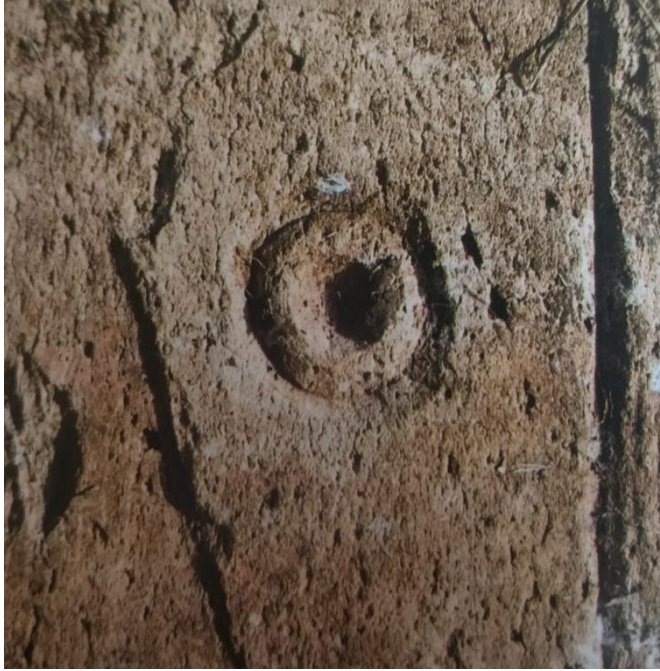
Ek 10- Bedestende Bulunan Damga

Ek 11- Ankara'da Güdül'da bulunan kaya çizimlerdeki ağaç izimi

Ek 12 - Taşhan'ın kilit kemerinde bulunan damga

Ek 13- Ankara'da Güdül'da bulunan kaya çizimlerindeki güneş çizimi

Ek 14- Vezirköprü'ye Özgü Yassı Semaver

Ek 14 Tahta Köprü Kilimi ve Kilimden yapılmış Heybe

Ek 15- Vezirköprü İlçesine Özgü Susuz Bezi

ÖZ GEÇMİŞ

Okan IŞIK 15.11.1992 tarihinde Erzurum’da doğdu. Samsun/Sema Cengiz Büberci Anadolu Meslek ve Kız Meslek Lisesi’ni bitirdikten sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden 2016 yılında, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü’nden 2018 yılında mezun oldu. Orta derece İngilizce bilmektedir. Temel ilgi alanları Türk tarihi, Türk simgebilimi ve kültür tarihidir.

İletişim Bilgileri:

E mail : info@okanisik.com.tr

Telefon :0542 339 9991

Bildiriler / Yayınlar :

Okan IŞIK, “ Milli Mücadele Dönemi Türkiye Büyük Millet Meclis’inde Eğitim Görüşmeleri” *1. Uluslararası Gençlik Kongresi*, Samsun, 18-19 Mayıs 2019